

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

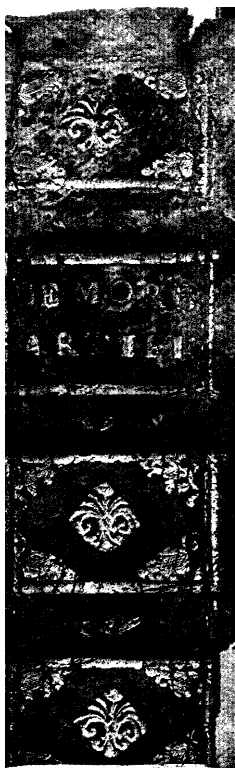
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

613.

6

R 15 b

BERN. RAMAZZINI

In Patav. Archi-Lycao Prof. Publ.

DE

MORBIS
ARTIFICUM

DIATRIBA.

ACCEDUNT

LUCÆ ANTONII PORTII

In Hippocratis librum

DE VETERI MEDICINA

PARAPHRASIS;

Nec non ejusdem

DISSERTATIO LOGICA.

EDITIO SECUNDA.

ULTRAJECTI,

Apud GUIELMUM van de WATER,
Academiae Typographum. 1703.

P R Æ F A T I O.

Naturam, rerum omnium Parentem benignissimam, sæpenumero apud male feriatos homines male audire, quod humano generi variis in rebus videatur, vel parum provide, vel non sat decenter prospexisse, & scriptum legimus, & passim audimus. Nulla tamen minus justa querimonia eadem tanquam Noverca traducitur, quam quod cuique ad vitam, alioquin ruituram, retinendam, ac sustentandam quotidiani victus necessitatem indiderit; siquidem ab hac lege solutum humanum genus nullam fere legem agnosceret, & Terra hac, in qua degimus, longè diversam faciem præferret, quam quæ nunc visitur; quare ingeniosissime Persius, non manum polydædalam, sed Ventrem Artium Magistrum appellavit. Sis enim ille in Prologo:

Quis expedit Pſittaco suum Chære
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister Artis, Ingeniique largitor
Venter.

P R Æ F A T I O.

Ex hac itaque necessitate, quæ vel ipsa Animalia rationis expertia ingeniosa efficit, Artes omnes fluxisse, tum Mechanicas, tum Liberales, fas est asserere, bonum quidem non vulgare, sed, ut in rebus humanis fieri assolet, non sine aliqua mali mixtura. Fateri enim necessum est, ex quibusdam Artibus non exigua mala suis Artificibus interdum proficisci, ut unde alimenta ad vitam producendam, & familiam alendam expectabant, gravissimos morbos per sepe referant, ac Artem, cui se addixerunt, execrantes, tandem e vivorum statione decedant. Hoc itaque, dum Medicam praxim exercerem, sapissime contingere animadvertens, ad conscribendum Tractatum aliquem de Morbis Artificum, quos potui industria nervos intendi; verum sicuti in Artium Mechanicarum Operibus ut plurimum evenit, ut si quid ab aliquo Artifice de novo inventum prodierit, id mancum sit, & multum ruditatis præferat, mox aliorum diligentia perficiatur, ita & in re litteraria idem prorsus fieri consuevit. Hanc itaque sortem meum hunc qualemcumque Tractatum de Morbis Artificum subiturum video, varias quidem ob causas, sed ob hanc quoque, quod novitatis aliquid contineat. Nemo enim, quod sciam, in hunc campum pedem immisit, unde contemplationum circa effluviis subtilitatem, & efficaciam, seges non contemnenda colligi possit. Opus ergo imperfectum, imo incitamentum potius editurum

P R Æ F A T I O.

me fateor, ut alii auxiliares manus apponant, donec omnibus numeris absolutus, ac integer Tractatus habeatur, qui in Foro Medico locum aliquem mereatur. Debetur id certe misera Artificum conditioni, e quorum manuariis operibus, licet interdum vilissimis, ac sordidissimis, necessarius tamen, tot humana Reip. commoda proficiuntur; debetur id, inquam, ab Arte omnium præclarissima, uti Hippocrates in Præceptionibus Medicinam appellavit, quæ gratis etiam curat, & pauperi opitulatur.

Quantum vero commodi ad civiliorē vitam contulerint Artes Mechanicæ, apud se quispiam reputet, ac mente recolat, quantum intersit inter Europæos, & Americanos, aliasque barbaras gentes novi Orbis. Hinc non immerito iis, qui magnarum Civitatum, & Regnorum fundamenta posuere, summa cura fuisse Opifices, ex variis Scriptorum monumentis satis liquet. Collegia enim, & Conventus Artificum instituerunt, veluti Numa Pompilius, qui, Plutarcho referente, summam ob id promeruit admirationem, quod Artifices secundum artificia divideret, ut suum peculiare corpus haberent Tibicines, suum Aurifices, Architecti, Tinctores, Sutores, Coriarii, Fabri ærarii, Figuli &c. Collegium quoque Mercurialium, Appio Claudio, & P. Servilio Coss. institutum apud Livium legimus; Sic autem Mercatorum Conventum appellabant, eo quod Mercurium Mercatura Præsidem colerent, quo pacto

P R Æ F A T I O.

etiam Plato in libro de legibus, litteris prodidit, Opificum genus Vulcano, & Minerva, Operosis Diis, esse consecratum. Quibus porro juribus, ac privilegiis hæc Artificum Collegia gauderent, tradit Sigonius noster de Jure antiquo Romanorum, & Guidus Pancirolus de notitia utriusque Imperii. Admittebantur enim ad suffragia & honores, unde infert idem Sigonius, Artifices in Romanorum Civium censu fuisse descriptos. In Pandectis quoque, & Codicibus, Naviculariorum, Fabricantium fit mentio, sicuti etiam apud Cajum J. C. in l. 1. ff. Quod cujuscumque Universitatis nomine, vel contra eam agatur; ubi Collegia ista Artificum describuntur, una cum illorum Juribus, Privilegiis, ut illis ad instar Reip. liceret res suas agere, legatum capere, leges sibi condere, dummodo publicis legibus non adversarentur, ut tradit Paulus in l. cum Senatus ff. de rebus dubiis. Vespasianum Imperatorem Artes non solum liberales, sed etiam illiberales, quas Mechanicas vocant, valde fovisse, ac vilioribus Artificibus assiduam se exercendi, & lucri captandi occasionem prestitisse, refert Suetonius, adeo ut cuidam Architecto jactanti, quod parva impensa ingentem molem in Capitolium posset perducere, responderit, fineret, se suam plebeculam pascere.

*Quoniam igitur non solum antiquitus, verum nostris quoque temporibus in bene constitutis Civitatibus, præ bono Artificum regimine, condita
sunt*

P R Æ F A T I O.

sunt leges, æquum est pariter, ut in beneficium ac solamen eorum, quos tanti facit Juris prudentia, Ars Medica quoque Symbolum suum conferat, & peculiari studio (quod adhuc neglectum) eorum incolumitati prospiciat, ut, quantum licet, innoxie Artem, cui se addixerint, exercere valeant. Ego quidem pro viribus effeci quod potui, neque indecorum credidi in viliores Officinas pedem quandoque immittere, & (quando nostra hac ætate Medicina ad Mechanismum tota pene redacta est, & Scholæ nihil magis, quam Automatismum crepant) Artium Mechanicarum secreta contemplari. Veniam tamen, penes ingenuos Professores præcipue, impetrarum me spero, dum satis perspectum est, non omnes Artes in una Civitate, ac Regione exerceri, cum juxta locorum diversitatem varia, ac diversa Artium genera exerceanur, ex quibus varii Morbi suboriri possint. Ex Artificum Tabernis igitur (quæ in hac re Gymnasia sunt, ubi quis eruditior evadat) eruere conatus sum quidquid Curiosorum palato possit magis sapere, & quod præcipuum est, cantiones Medicas pro morborum, quibus Artifices tentari solent, tum curatione, tum præservatione suggerere. Medicus itaque in suo ad Infirmum aliquem e plebe curandum ingressu, non tam subito, ut venit, manum pulsui apponat, sicuti ut plurimum, neglecta cubantis conditione, fieri assolet, neque stans deliberet, quid agendum, de humano corio tam facile ludendo, sed paululum tanquam Judex
digne.

P R Æ F A T I O.

dignetur considerare, si non super auratam Sellam, uti apud Magnates mos est, saltem super Scannum tripes, aut Abacum, hilarique vultu percunctari egrum, ac ea disquirere, quæ cum Artis præcepta, tum pietatis officia exposcunt. Multa sunt, quæ Medicus ad egrotum accedens, ab agra ipso, seu assidentibus, sciscitari debet ex Divini Præceptoris Oraculo. Cum ad Ægrotum deveneris, interrogare oportet, quæ patiat, & ex qua causa, & quot jam diebus, & an Venter secedat, & quo victu utatur, verba sunt Hippocratis in libro de Affectionibus; liceat quoque interrogationem hanc adjicere, & quam Artem exerceat. Quamvis autem hac interrogatio ad causas morbificas referri possit, illius tamen speciatim meminisse, ubi plebejus aliquis curandus habeatur, peropportunum, imo necessarium existimo, quod tamen in Praxi perraro observari video, vel si curanti Medico aliunde constet, parum adverti, cum tamen ad faciliorem curationem non leve momentum præstet hujusmodi animadversio. Hunc igitur Tractatum meum in Reip. bonum, aut saltem in Artificum solamen, licet minus artificiose conscriptum, humaniter excipe, amice Lector, ac si lubet, Da veniam Scriptis, quorum non gloria nobis Causa, sed utilitas, officiumque fuit.

A U-

AUCTOR AD LIBRUM.

PRuris, mi Liber, heu nimis, flagrasque
Prodire, at monitus prius paternos
Aufsculta; brevibus docebo dictis
Quam sortem tibi Fata destinarint.
Quod spondes aliquid novi Eruditis,
Accurrent cito Curiosiores:
At, postquam legerint duas pagellas,
Forſan abjicient ad Officinas,
Et Vicos, ubi venditur popello,
Vel Lucanica, vel Garum, aut quid unctum.
Verum ne doleas, fatis frequens id
Pandectis etiam voluminosis,
Quæ haud raro fieri ſolent cuculli
Scombris, vel Piperi, aut gravi Cumino.
Scito, te genitum nigris Tabernis
Non cultis Domibus Potentiorum,
Aut Aulis nitidis, ubi Archiatri
Dictant Jura Coquis, ſedentque nunquam.
Ergo, crede mihi, minus dolebis,
Quam Libri titulis ſuperbiores,
Si, qui te legerint, ſtatim remittent
Ad natalitias tuas Tabernas.

T Y P O G R A P H U S

L E C T O R I.

Optime sane de republica litteraria merentur illi, qui in rimandis Naturæ secretis operam suam collocant, quique in id incumbunt unice, ut laborum suorum beneficio curiosæ posteritati viam, quam terere ea debet si tute ad altiora eniti velit, demonstrent. Hoc elogio condecorandi sunt, quorum elegantissimos libellos in lucem edimus, Celeberrimi Auctores. Sed quum frontispicium ipsum luculenter institutum eorum palam faciat, hinc te multis non morabor, lector, verbulo tantum significaturus, quæ me ad novam hanc parandam editionem impulerit ratio. Auctoritas est Virorum quorundam Gravissimorum, & quorum in Arte Medica laus nullum peritura per ævum est, qui, præterquam quod libelli sint rarissimi, eorumque copia his in terris haberi non possit, ægre tulerunt, quod nostrates Opusculis hisce, in quibus tam multa egregia, *juxta Veterum placita & decreta, atque Recentiorum experimenta demonstrationesque,* tum Artis, tum Naturæ arcana deteguntur & exponuntur, tam diu caruissent. Fultus igitur tantorum Virorum judicio, eorumque argumentis convictus, publicæ Utilitati consulere & volui & debui. Vale.

S Y L-

SYLLABUS ARTIFICUM,

De quorum Morbis fit mentio.

M etallorum Fossores.	Pag. 9.
Inauratores.	25.
Jatraliptæ.	33.
Chymici.	37.
Figuli.	40.
Cuprarii, & Stannarii.	46.
Vitriarii, & Specularii.	48.
Pictores.	53.
Sulphurarii.	57.
Fabri Ferrarii.	60.
Gypsarii, & Calcarii.	62.
Pharmacopœi.	72.
Foricarii.	76.
Fullones.	85.
Olearii, Coriarii, Casearii, Fidicinarii.	103.
Tabacopœi.	114.
Vespillones.	123.
Obstetrices.	129.
Nutrices.	135.
OEnopæi, & Cerevisarii.	165.
Pistores, & Molitores frugum.	183.
Amylopœi.	192.
Lapicide.	197.
Fabri Murarii.	200.
	Lo-

SYLLABUS ARTIFICUM.

<i>Lotrices.</i>	204.
<i>Cribratores, & Mensores frugum</i>	207.
<i>Carminatores Cannabis, Lini, & Sericearum placentarum.</i>	213.
<i>Balneatores.</i>	225.
<i>Piscatores, & Nauta.</i>	221.
<i>Salinarii.</i>	225.
<i>Statarii Artifices.</i>	231.
<i>Sedentarii Artifices.</i>	236.
<i>Judai.</i>	241.
<i>Cursores.</i>	247.
<i>Equifones.</i>	253.
<i>Bajuli.</i>	259.
<i>Athleta.</i>	265.
<i>Lepturgi.</i>	269.
<i>Cantores, Phonaſci.</i>	274.
<i>Agricola.</i>	280.
<i>Milites.</i>	293.
<i>Litterarum Profefſores.</i>	306.

DE
MORBIS
ARTIFICUM.

CAPUT I.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Metallorum Fossores.

Varia, & multiplex Morborum
seges, quam non raro Artifices
quidam extrema sui perniciæ ex
iis Artibus quas exercent, pro
lucro referunt, ex duabus præ-
cipue causis, ut reor, progerminat; qua-
rum prior, ac potissima, est prava materiæ
conditio quam tractant, quæ noxios hali-
tus, ac tenues particulas humanæ naturæ in-
fensas exspirans, particulares morbos inve-
hit, altera ad motus quosdam violentos, in-

A

com-

10 DE MORBIS

compositos, & incongruas corporis configurationes refertur, propter quas Vitalis Machinæ naturalis structura vitatur, ut inde graves morbi paulatim succrescant. Primo itaque in censum venient ii morbi, qui a prava materiæ indole ortum ducunt, ac inter eos, qui Metallurgos infestant, & quotquot alios Artifices, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, ut Aurifices, Alchymistæ, quique Aquam fortem destillant, Figuli, Specularii, Fusores, Stannarii, Pictores quoque, & alii. Quales vero, & quam pestiferæ noxæ intra Venas metallicas recondantur, experiuntur primo Mineralium Fossoribus, quibus in profundioribus Terræ visceribus continuo degentibus, quotidie cum Orco ratio habenda; recte quidem Ovidius:

— *itum est in viscera Terra,
Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat
umbris,*

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

De malis equidem, quæ animos ac bonos mores corrumpunt, Poetam locutum esse, procul dubio censendum est, atque hominum avaritiam, vel insaniam, exprobrare voluisse, qui in apertam lucem ea eruere tentarint, quæ nos bona existimamus, imo, ut eleganter Plinius, *honorum omnium pretium fecimus*, quamvis tot malorum fons, & origo sint; non abs re tamen ad ea mala, quæ

A R T I F I C U M. 11

quæ corpora infestant, Poetæ verba traduci possunt. Morbi autem quibus obnoxii sunt Metallorum Fossore, aliiq̃ue id genus Artifices, sunt ut plurimum Dyspnœa, Phthisis, Apoplexia, Paralysis, Cachexia, pedum tumores, dentium casus, gingivarum ulcera, artuum dolores, ac tremores. Pulmones itaque & Cerebrum in hujusmodi Artificibus male plectuntur, magis tamen Pulmones, hi etenim simul cum aere minerales spiritus hauriunt, & primi noxam perferunt, mox iidem halitus intra vitæ hospitia admissi, & cruori permixti, Cerebri, & nervosi laticis naturalem temperiem pervertunt, & inficiunt, unde tremores, stupores, & superius recensiti affectus. Hinc eorum, qui in Fodinis mineralia effodiunt, maxima solet esse strages; Fœminæ propterea, quæ id genus hominibus nubunt, sæpius nubunt, nam, referente Agricola, apud Fodinas Carpati Montis observatæ sunt Mulieres, quæ seipsem viris nupserunt. De Metallorum Fossoribus sic Lucretius:

*Nonne vides, audisve perire in tempore
parvo*

Quam soleant, & quam vitæ copia desit?
Metallorum itaque fossio olim, ac etiamnum iis in locis, ubi Fodinae sunt, poenæ genus esse consuevit, fontes enim, ac graviorum criminum rei damnantur ad metalla,

sicuti antiquitus Christianæ Religionis Sectatores ad metalla damnari consueverant, ut apud Gallonium de Martyrum cruciatibus videre est. Extat elegans Epistola D. Cypriani ad complures Episcopos, & Diaconos, quos Imperatorum barbaries Metallorum fossioni addixerat, in qua eosdem hortatur, ut iis in fodinis, e quibus aurum, & argentum eruerent, se verum Christi aurum probarent. Visitur quoque apud Pignorium in libro de Servis, imago Fossoris ex veteri icuncula, ex qua apparet, quam infelix esset illorum conditio; capite enim erant semirasi (quo signo olim Servi a fugitivis, qui erant omnino rasi, internoscebantur) quod cucullo Sagato operiebant. Neque forsitan nostris temporibus cultu speciosiores in Fodinis Fossore esse crediderim, quando, licet etiam vestibus bene muniti sint, & idoneo victu nutriti, ob loci squalorem, & lucis carentiam, non nisi ex Orci familia in purum Aera emergunt. Quamcumque igitur mineralem materiam effodiant, gravissimos morbos accersunt, qui medelam omnem per sæpe eludunt, si quis etiam aliquid rite præscribat, quamvis in ambiguo esse videatur, num pietatis officium credi possit, medicam opem id genus hominibus administrare, & *producere illis vitam ad miseriam.*

A R T I F I C U M. 13

Verum, quia Principibus, & Mercatoribus ex Metallorum Fodinis magni proventus per-
 sæpe accedunt, ac ad omnes fere Artes per-
 necessarius est Metallorum usus, propterea
 pro horum Artificum conservatione illorum
 morbi examinandi, & cautiones ac remedia
 proponenda, quod itidem in more fuit apud
 antiquos, sicuti etiam nostris temporibus
 Metallographi de Fossorum morbis,
 ac illorum regimine, nec non de remediis
 satis diserte tractarunt, ut 1 Geor. Agrico-
 la, 2 Bernardus Cæsius Mutinensis S. J. <sup>1 l. 6 de
re metal-
lica.</sup>
 in sua Mineralogia, ubi multa scitu digna <sup>2 l. p.
Sec. 5.</sup>
 extant de damnatis ad metalla, & de Prophylaxi,
 ac Diætâ Metallurgorum, 3 Athanasius Kircherus in Mundo Subterraneo, <sup>3 T. 2. l.
10. Sec.</sup> 4
 P. Lana in Magisterio Artis & Naturæ, D. ^{2. c. 2.}
 Ramlovius, qui Germanico Idiomatice tra-
 Statum scripsit de Paralyfi, ac tremore Metallurgorum. <sup>4 T. 3.
de morb.
Sympat.</sup>
 Miserrimæ igitur conditioni id genus Artificum ex Medicæ Artis pen-
 nu præsidium aliquod, vel solamen depromendum; & quando innumera pene sunt
 fossilium genera, & quodcumque suas peculi-
 ares noxas infert, aliquo examine modum, quo Fossorum corpora inficiantur, per-
 vestigare, ac probatiora, & promptiora remedia recensere oportebit.

Fodinarum itaque, aliæ humidæ sunt, in quarum fundo aqua restitat, aliæ siccæ,

in quibus interdum ignis ministerio opus est ad disrumpenda saxa. In humidis Fodinis, quæ aquam stagnantem continent, Fossorum crura vitiantur, sicuti ob crassos, & virosos halitus, qui ab illis exspirant, ac tunc magis cum decisa saxorum fragmina in aquam decidunt, & camerinam illam movent, ut dici solet, intercepto anhelitu, Operarii præcipites cadunt, sive semianimes emergunt. Ipse quoque ignis, qui cæteroquin Venenorum dominator est, ubi illo opus sit ad saxa emollienda, pestiferos halitus ex minerali materia elicit, ac in motum ciet, quare miseri Fossorez omnia Elementa sibi experiuntur infesta.

Nulla vero truculentior pestis Fossorez ad extremam perniciem deducit, quam quæ e Mercurii Fodinis erumpit; Fossorez enim in Mercurialibus Mineris vix tertium annum attingere, ait Falloppius in Tract. de Metallis, & Fossilibus; quatuor Mensium autem spatio in artuum tremores incidere, paraliticos, ac vertiginosos fieri, testatur Etmullerus in sua Mineralogia C. de Mercurio, idque ob Mercuriales spiritus nervis maximè insensos. Ex Actis Philosophicis Soc. Regiæ Anglicanæ in Epistola Venetiis ad Soc. Regiam missa habetur, in Fodinis quibusdam Mercurii in Foro Julii non posse quempiam Operariorum inibi operari ultra sex horas; ibidem refer-

tur

ARTIFICUM.

15

tur casus cujusdam, qui per semestre spatium iisdem Fodinis addictus, adeo Mercurio fuerat imprægnatus, ut si ori suo æris frustum apponeret, aut digitis tractaret, illud album efficeret. Eosdem quoque Asthmate corripi advertit L. Tozzius Part. 2. suæ Praxis cap. de Asthmate; casum quoque dentium pati solent, quare argenti vivi excoctores, ne fumum ore excipiant, vento flanti terga obvertere pro more habent.

Asthmatis speciem quandam describit Helmontius in Tractatu de Asthmate, ac Tussi, quam inter Asthma siccum, & humidum reponit, qua corripit ait Fossiores Metallicos, Separatores, Monetarios, aliosque id genus Opifices, ob Gas Metallicum una cum aere inspiratum, vi cujus Vasa Pneumonica obserentur. De Asthmate montano mentionem habet Vvedelius in Pa-
 thologia Medica Dogmatica, ubi tradit huic Sec. 2.
cap. 9. affectui obnoxios esse Metallurgos, de quo Asthmatis genere ait Stockusium integrum Tractatum edidisse, ubi mali causam in Saturni mercurium refert; Mercurius etenim plurimus Saturno inest, illique gravitatem impertit. Quomodo autem Asthma hoc montanum, monstrum tam truculentum, inferant fumi isti metallici, exponit idem Auctor; putat enim id fieri per bronchiorum exsiccationem, nec Sec. 3.
cap. 5.

A 4

non

non & ob fuligines constipantes. Sennertus
 cap. 9. in l. de Consensu, & Dissensu Chymicorum
 cum Galenicis, refert, sibi a Medico, penes
 Metallicas Fodinas Mysniæ Medicinam fa-
 ciente, traditum, in demortuis Fossorum
 corporibus reperta fuisse ipsa metalla, in
 quibus effodiendis vivi laborassent. Sic
 l. 4. Syl. pereleganter Statius Maximum Junium in-
 vitans, tunc degentem apud Dalmatiæ mon-
 tes, gentem hanc Acheronticam describit,
 quæ ex iis fodinis rediret, *Dive, viso*, ut ille
 ait, *erutoque concolor auro.*

Si ergo color similis efflorescit humori-
 bus, *nisi intra refluxerint*, uti docet Gal.
 in primo Aph. Com. 2., & in omnibus
 pene affectibus observatur, nil mirum, si co-
 lorem in cute Fossiores referant, qualis est
 metalli color, quo massa sanguinea infecta
 fuerit. Idem forsan in Fossorum Pulmoni-
 bus contingere censendum est ac in Fornaci-
 bus, in quibus, dum excoquuntur metal-
 la, ex fuliginibus in altum ascendentibus
 generantur Pompholyx Cadmia, & alia me-
 tallica concreta.

In Calchanti Fodinis gravi quoque re-
 spirandi difficultate vexari solent Fossiores.
 lib. 2. Galenus de Simplic. Medic. facul. cum es-
 set in Cypro, Specum describit, e qua ab
 Operariis exportabatur aqua ad Calchan-
 tum conficiendum; aitque, se in Specum il-
 lam

lam ad stadium fere descendisse, & aquæ viridis guttas in lacum stillantes observasse, nec non odorem suffocantem, ac toleratu difficilem persensisse; subditque, Operarios nudos summa cum festinatione vidisse aquam exportantes, & celeriter recurrentes; nihil autem Pulmonibus magis hostile est, quam acidum quodcumque, quo maxime abundat Vitriolum. Riderent profecto apud nostrates Clinicorum non pauci, si quem alium Professore rerum naturalium Scrutatorem viderent loca subterranea cum periculo subeuntem, ad secretiores Naturæ recessus pervestigandos; quali risu notatum me scio, dum scaturiginem, unde prodeunt Mutinenses Fontes, periculoso tentamine scrutarer, nec non dum in Puteos Petrolei nostri in montana regione positos descenderem; at a Galeno discant, qui longas peregrinationes suscepit, & abditiora Naturæ arcana curiose pervestigavit, ut medicamentorum vires exacte calleret; verum e Diverticulis in viam.

Præter corporis partes internas externæ quoque graves noxas persentiunt, ut manus, crura, oculi, & fauces. In Fodinis Mysniæ, ubi Pompholyx nigra reperitur, manus, & crura usque ad ossa abradi, refert Agricola, ubi ait, *Clavos casarum, quæ illis Fodinis propiores sunt, ligneos esse,*

cum ab eadem pompholyge ferrum quoque absumi observatum fuerit.

Sunt in Fodinis multo etiam graviora mala, animatae scilicet pestes, quae miseros Fossores infestant, & ad extremam perniciem deducunt, nimirum parva quaedam animalia, Aranearum speciem referentia; Agricola ex Solino lucifugas appellat. Haec animalcula in argentariis Fodinis praesertim degunt, quibus dum Fossores non advertentes insident, punguntur, & male habent. Dæmunculi praeterea, & Spectra quaedam Operarios terrent, & infestant, quod genus Dæmonum non nisi precibus, & jejuniis fugari, tradit Agricola; hac de re videatur Kircherus in suo Mundo Subterraneo. A perito Metallurgo Hannoverensi, qui nunc in Montana regione Mutinensis agri, jussu Serenissimi Nostri, metallicas Venas scrutatur, accepi, fabulosum non esse, ut putabam, id quod de hujusmodi Dæmunculis in Fodinis stabulantibus tradunt. In Fodinis enim Hannoverensibus, quae in Germania fati sunt celebres, mihi serio asseruit, frequentes esse Fossorum casus, qui fateantur, se a Dæmonibus (quos Knauff Kriegen vocant) fuisse percussos, ac per saepe duorum vel trium dierum spatia eos mori, quos si evaserint salutem restitui. Horum Dæmonum subterraneorum fit quoque

l. 6. de re
metall.
& de sub-
terranean.

que mentio in Actis Philosophicis Soc. Reg. Anglicanæ. Ab eodem quoque mihi narratum, in Fodinis Goslariensibus, ubi Vitioli minera sub pulveris forma eruitur, Operarios nudos opus suum exercere. Nam si vestibus obtecti per integrum diem moram ibi traherent, iis egressis indumenta in pulverem tota solverentur; quam ob causam forsan, qui Galeni ævo in Cypri Fodinis Calchanti aquam exportabant, nudi operabantur.

Cum tot inexplicabiles mineralium mixturæ in terræ visceribus extent conclusæ, (licet etiam metallorum, & fossilium, quæ habemus, natura, ac indoles, ex Chymicorum industria videatur satis perspecta) impossibile fere est statuere, quæ, & quales specificæ noxæ in his, vel illis Fodinis contingantur, & quomodo unam potius, quam aliam partem afficiant; propterea simpliciter dicendum, Aerem illum conclusum, & per os haustum pro respirationis usu particulis, Pulmoni, Cerebro, & spiritibus maxime infensus, saturatum, statim in massam sanguineam, ac spiritus inducere, unde præsto sit malorum cohors.

Eorum igitur, qui Fodinis præfecti sunt, nec non & Medicæ Artis Professorum, qui in id operam suam locarunt, munus erit, Fossorum, quantum licebit, incolumitati

ti prospicere, ac eniti, ut, quando causam occasionalem remove non liceat, Operarii quam minime lædantur. Cum id genus hominibus igitur, ubi ægrotent, eodem pene modo erit agendum, ac cum iis, qui desperatis morbis laborant, quibus medica præfidia, & saltem quæ delinificam vim habent, non sunt deneganda; Incurabilia enim cognoscere oportet, ut quam minime lædant, agebat Hippocrates.

de Arti.
m. 63.

Fodinarum Præfecti ad emendandum Aërem illum conclusum, & infectum, tum ob halitus, qui a minerali materia, & Fossorum corporibus exspirant, tum ob eum, quem accensa lumina effundunt, pro more habent, machinis quibuldam Spiritualibus per Cuniculos cum Fodinis in fundo communicantes, aerem crassum & veteranum extrudere, & recentem, ac puriorem immittere. Ocreis præterea, & Chirothecis Fossorum crura, & manus munire solent, ne vitientur. Veteribus quoque magnæ curæ Fossorum incolumitatem fuisse, satis constat; illos enim Culeis amicire consueverant ex Jul. Pollucis testimonio. Ori vesiculas laxas illigabant, ne pernicialem pulverem inspirarent, & tamen per eas spectarent, ut de minium polientibus ait Plinius. Modo, in Fodinis præsertim Arsenici, vitreas laryas apponunt, tutius, & elegantius remedium, ut refert Kircherus loco citato.

l. 33.
H. N.
C. 5.

Varia remedia præscribit idem Auctor, tum pro præſervatione, tum pro curatione, quæ a perito Metallico accepisse ait; valde celebrat liquorem paratum ex Oleo Tartari, Laudano, & Oleo ex Colchotare, ex quibus per distillationem liquor elicitur, quem ad gr. iij. vult exhibendum; ad præſervationem pariter jura pingua, & vinum generosum laudat; pro infectis autem Balsamum Urticæ, Magnetis, celebrat, suadet quoque, ut alimenta sale nitri condiantur, & sale ab alumine extracto. Juncken in Chymia sua experimentalis ad vapores metallicos perdomandos Spiritum Salis dulcem commendat.

Pro faucium, & gingivarum erosionem gargarismata ex lacte egregiam præstabit operam, ut quæ particulas illas corrosivas inibi hærentes demulceant, ac absorbent; hanc ob causam Agricola loco citato, Butyrum valde conferre ait iis, qui in plumbeis Fodinis operentur. Ubi vero crura, & manus vitientur, uti evenit in iis Fodinis, in quibus Pompholyx nigra eruitur, a Plinio commendatur pulvis lapidis Aſii. ^{I. 36. H.} ^{N. C. 27.} Observatum enim fuisse ait, eos, quibus crura à metallis vitientur, in iis lapidicinis sanari, in quibus lapis iste reperitur. Forſan lapis iste potis erat emendare metallicam acrimoniam, propter vim particularem erodentem, cum hanc ob causam

Sar-

22 DE MORBIS

cap. 51. Sarcophagus appelletur. Lapidem hunc, qui in Aſſo Troadis naſcebatur, nobis ignotum eſſe, ſcribit Cæſalpinus de Metallicis, illique alium ſubſtituit lapidem, qui in Ilva reperitur, ubi alumen foſſile effoditur.

cap. 14. Ad affectus vero Aſthmaticos, ex fumis metallicis ortos, peculiaria quædam remedia proponit Etmullerus de Aeris inſpiratione læſa; nihil enim, ait, in tali Aſthmatis ſpecie ordinariis remediis profici. Ad hunc gravem affectum igitur commendat Mercurium dulcem, Turpethum, purgantia per inferiora, Antimonium Diaphoreticum, Bezoarticum Solare, & ſimilia.

Cum non levem noxam ex iſdem mineralium halitibus Oculi perſentiant, remedium pariter ex minerali Regno petendum. Ophtalmiam a fumis metallicis factam, & externis remediis nihil obſequentem per interna mineralia curavit Horſtius. Collyria tamen ex æris ſquamma commendantur; norant id etiam antiqui, nam ex 1.7. Obſ. 27. Macrobio conſtat, eos, qui in Fodinis æreis morantur, ſemper oculorum ſanitate pollere, *ob vim ſiccificam*, ut ille ait, *quam* 1.7. c. ubi. *as poſſidet*; hancque ob cauſam Aes ab Homero, *νῶροπα χαλκὸν*, appellari; Celfus quoque Cleonis Collyrium ex ſquamma æris, croco, & ſpodio paratum cæteris præfert. Nitrum quoque Collyriis commiſceri pote-

ARTIFICUM. 23

poterit; nam, teste Plinio, *Operarii in nitariis non lippiunt*, quod etiam recentiorum observatione constat. Summatim aptiora & valentiora remedia ad metallicos morbos expugnandos ex mineralium familia ut plurimum petenda sunt, provido sane Naturæ consilio, ut unde malum profectum est, inde quoque salus proveniat; sic malo nodo malus cuneus, ut dici solet, adhibendus.

Neque vero Fossores tantum in Fodinis a metallicis pestibus maculantur, verum etiam multi alii Artifices, qui circa Fodinas operantur, graves noxas accerfunt, ut Metallurgi omnes, qui effossam materiam versant, excoquunt, fundunt, ac repurgant. Iisdem enim morbis obnoxii sunt, quamvis non adeo graviter, cum in Aere liberi ministeria sua peragant: temporis enim progressu ob metallicos fumos, quos hauriunt, anhelosi fiunt, lienosi, veternosi, ac tandem in Tabidorum familiam transeunt. Paucis, sed egregie, Hippocrates Metallurgi effigiem nobis depingit: *Vir Metallicus*, inquit ille, *hypochondrium dextrum intentum, Splen magnus, & alvus intenta, subdura, spirituosus, decolor, huic in genu sinistro recidiva*. En quot mala in Metallurgo illo delineavit Divinus Senex. Mirari autem hic libet, quomodo Valesius, diligentissimus alioquin Epidemiorum

4. Epid.
n. 13.
Gom-

3. de
Diff.
Respir.
cap. 12.

Commentator, locum istum tam frigide tractavit; nullam enim animadversionem circa dictionem illam, *Vir Metallicus*, sicuti neque Expositorum quispiam ad hæc verba mentem apposuit; locum hunc tamen annotat Galenus, sed ibi totus est in disquirendo, quid per verbum illud, *Pneumatodes*, intellexerit Hippocrates, num Ventr̃is inflationem, vel spiritum densum. Profecto arbitrari licet, divinum Præceptorem unico verbo causam tot gravium affectuum indigitare voluisse. Metallurgiam enim exercentes, ut plurimum anhelosi sunt, lienosi, alvos præduras habent, ac decolores habitus præferunt. Foetus dictionem illam, ἐκ μετάλλων, sic vertit, *Qui circa Fodinas versabatur*. Non solum ergo Fossore, sed degentes, & operantes circa Fodinas male plectuntur a metallicis exhalationibus, quæ vitales & animales spiritus, quorum natura æthereæ est & pellucida, obfuscant, & totius corporis naturalem œconomiam pervertunt. His itaque eadem remedia, quæ superius proposita sunt, sed mitiori dosi præscribenda.

CAPUT II.

De Merbis Inauratorum.

A St e Fodinis, & Vulcaniis Officinis, ubi fervent, stridentque cavernis Sstrictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat, in Civitates ipsas migremus, in quibus non desunt Artifices, quibus mineralia crucem figunt. Quas diras labeis ex Mercurio referant Aurifices, qui potissimum in deaurandis argenteis & æneis operibus occupati sunt, nemo non novit. Cum enim non nisi per amalgamationem id peragi possit, dum postea Mercurium igne propellunt, non tam cauti esse possunt, licet faciem avertant, quin virosos halitus per os excipiant, quare hujusmodi Artifices vertiginosi, asthmatici, paralytici citissime evadunt, habitusque cadaverosos contrahunt. Perpauci ex hisce Artificibus in tali opificio consenscunt, ac si non tam cito occumbant, ad tam calamitosum statum deveniunt, ut illis mors sit in votis; Iis collum, & manus tremere, dentes excidere, crura vacillare cum Sceletirbo, scripsit Junchen in Chymia sua Experimental. Hoc idem testatur Fernelius de Abditis rerum Causis, & in libro de Lue Venerea, ubi casum misera-

Sc. 5.
de Mer.
l. 2.
cap. 7.

B

bilem

bilem Aurifabri refert, qui, dum argenteam supellectilem deauraret, hydrargiri vapore admissio, stupidus, surdus, ac plane mutus evasit. Haud dissimilem historiam tradit Forestus de Aurifabro, qui ob Mercurii fumos incaute exceptos factus est paralyticus.

Vol. 2.
p. 196.

In Actis Medicis Hassniensibus elegans Olai Borichii observatio extat de quodam Teutone, qui vitam deaurandis laminis debebat; hunc, dum incautius in hoc opere argenti vivi fumos hausisset, in magnam capitis vertiginem incidisse, ait; una cum gravi pectoris angustia, facie cadaverosa, asphyxia, artuum tremore, ut jam jam moriturus crederetur, quem restitutum ait sudore variis alexipharmacis elicitio, ac præcipue decoctio radice pimpinellæ, & saxifragiæ. Putat Vir Clarissimus, Corpuscula fumantis Mercurii minutissima nervis impacta tremorem accersisse, ac simul in massam sanguineam admissa, naturalem illius motum impediisse. Nimius essem, si historias omnes hujus generis, quæ apud Medicos Scriptores extant, hic recensere vellem. Satis enim frequentes sunt hujusmodi casus, in magnis præsertim Civitatibus, & nostra hac ætate, in qua nihil cultum, nihil satis elegans videtur, nisi auro splendescat, adeo ut in Magnatum Domibus matulæ, & egestoriæ Sellæ deaura-

tæ spectentur, cariusque egeratur, quam bibatur, ut olim de quodam lusit Martialis.

Mihi nuper observare contigit Juvenem inauratorem, qui, postquam per duos menses decubuisset, tandem mortuus est; hic ab exhalante Mercurio sibi parum cavens, cachecticum habitum primo contraxit, postmodum facies illi facta est lurida, & cada-verosa, oculi turgidi, gravis anhelitus, mentis stupor, totius corporis torpor; huic graveolentia ulcera in ore suborta sunt, e quibus sanies teterrima magna in copia continuo stillabat. Hic tamen interiit sine ullo febrilis caloris vestigio. Id mihi profecto non parvæ admirationis fuit, cum non satis perciperem, quomodo ex tanta humorum putredine nulla excitaretur febrilis incallescencia. Cum Scriptores consulerem, mirari desii; refert Ballonius, quendam luis Venereæ suspectum, ac simul Quartana laborantem, ex litu hydrargiri a Quartana sanatum, ptialismo tamen excitato. Ferneli-
l. 2. Ep.
p. m.
131.
cap. 7.
 lius pariter de Lue Venerea, casum memora-
 rat cujusdam, cui per oculos stillabat li-
 quatum Cerebrum, & ad multos annos vi-
 xit sine febre, ac tandem mortuus est, hunc
 tamen prius hydrargiro inunctum fuisse ait.
 Quomodo autem nunquam febricitarit, ipse
 quoque Fernelius se admiratum fuisse, in-
 genue fateri; in secundo tamen de abditis
 B 2 rerum

cap. 14. rerum causis , rationem aliquam videtur as-
ferre cur febrilem incandescentiam Mercurius
ita compescat, atque , vi narcotica id agere,
ac eadem facultate , qua dolores quoscumque
sopire, & sanguinis eruptiones sistere potis est,
eadem prorsus bilis quoque ardorem com-
pescere , atque exesiones retundere. An ergo
quid Febrifugi latet in hydrargiro ? Forſan
dies aliqua ex Minerali Regno Febrifugum
aliquod, non sub gripho, uti Riverius, sed
candide ac aperte Medicæ Arti largietur,
sicuti ex Vegetabilium familia famosum Fe-
brifugum Peruvianum habemus , & Anti-
dysentericum remedium nuper detectum, de
quo Tractatum edidit Clariss. Leibnitiuss.
In hac tamen re experientiam consulere non
abs re foret , neque temerarium consilium
esset in febribus intermittentibus purgatio-
nes mercuriales instituere, ut ex Mercurio
dulci, remedio non adeo metuendo; cauto
tamen opus est : Mercurius etenim equo
indomito persimilis est , quoties in manus
imperitas inciderit , ut ait laudatus Bori-
chius, casum illustris Viri referens, cui ar-
dentissima febre laboranti duos pulvillos
argento vivo plenos Agyrta quidam in
carpo apposuit, unde febrilis calor qui-
dem, sed una cum nativo & vitali, extin-
ctus est. Adeo suspecta sunt beneficia, quæ
ab hoste tam infido , ac versipelle prove-
niunt,

niunt, ut de Medicorum Mercurio apte dici possint, quæ de suo Mercurio commentus est Poetarum Princeps:

— *Animas ille evocat Orco,
Pallentes alias ad tristia Tartara mittit,
Dat somnos, adimitque, & lumina morte
resignat.*

Ut vero e via in semitam redeamus, ad corrigendas noxas ab Hydrargiri afflatu illatas, consulendi erunt Scriptores, qui de Venenis, & Mineralibus scripsere; in universum commendantur ea, quæ vim possident spiritus, & cruoris massam in motum ciedi, sudoresque promovendi. Mercurius enim plerumque id habet, ut torporem inducat, veluti prænarata accidentia ob fumos mercuriales per os susceptos satis testantur, & autopsia ipsa ostendit, sanguine concreto intra cordis sinus reperto, ut in Simia apud Avicennam, quæ Argentum vivum biberat. Sic aquæ omnes Cardiacæ spirituosæ, ipse quoque Vini Spiritus, erunt ex usu. Spiritus Salis armoniaci, Therebinthinæ, Petroleum nostrum, Sales volatiles, ut Sal volatile Cornu C. Viperarum, & alii hujus naturæ commendantur; Theriaca ob vim opii merito suspecta est. Decoctiones quoque ex plantis alexipharmacis, ut ex Card. B. Scordio, Scorzoneræ, & similibus, efficaciores sunt, quam aquæ ex iis-

dem destillatæ, quæ, ut scite ait Helmontius, Plantarum sudores sunt. Falloppius noster, ubi de Metallis, & Fossilibus Auri scobem, & illius folia proponit, cum nihil sit, cui arctiori complexu promptius nubat Mercurius, quam Aurum. Decoctum ex Guajaco a Martino Lyfter in Exercitatione de Lue Venerea, ob vim piperatam, qua Guajacum pollere ait, & quam gustu præfert, laudatur ad emendandas noxas, quas Mercurii virosa exhalatio invexerit. Poterius in Pharmacopœa Spagyrica, Sulphur sublimatum in Vino infusum commendat adversus mercuriales morbos, ac præcipue in iis, qui casu aliquo fumum Mercurii exceperint, vel qui mercuriali unctione peruncti fuerint. Ubi vero ob humorum abundantiam necessaria sit purgatio, multo validiora medicamenta adhibenda, quam in aliis affectibus, idque ob torporem indutum, & vim sentientem stimulis minus auscultantem; Stibiata utramque paginam egregie absolvent; a phlebotomia vero, cane pejus & angue, ut dici solet, cavendum; spiritus enim ac humoralis massa impulsore indiget, non sufflamine. Antiquis mos fuit, ut memorat Plin. in Minii, & Argenti vivi fossione, laxis Vesicis faciem obligare; Kircherus in suo Mundo Subterraneo vitreas personas, ut superius dictum,

ctum, magis ex usu esse ait ad exhalationes arcendas, ne per os irrepant. Exercitium pariter imperandum, ut Corpus incalescat, & habitatio in calido Conclavi prope ignem luculentum laudatur; nihil enim est quod magis aversetur Mercurius, quam Ignis, a cujus præsentia ut avolet, *pedibus talaria neclit.*

Admiratione autem dignum est, quomodo Mercurius, qui Vermium unicum remedium vulgo audit (ut ad necandos Puero-
rum Vermes, nihil illo sit efficacius, & innoxie, vel infusus in aqua, vel decoctus, atque etiam cum conserva aliqua permixtus exhibeatur) talis sit, ut illius fumi & exhalationes per os & nares susceptæ, adeo perniciosæ sint, ut temporis fere momento tantum non enecent, uti passim in Fabris argentariis deaurantibus videre est. An id fieri credendum, eo, quia Mercurius, ab ignis violentia, dissoluta illius compage, in tenuissimas particulas valde penetrantes redigatur, sicque per os, & nares exceptus, Pulmones, Cor, & Cerebrum pervadat? hoc enim pacto facilius Spiritus animales obnubilare, ac Narcosim in totam fluidorum massam invehere poterit, ubi illius infusio, seu decoctio, atque etiam ad uncias, & libram, per os exhibitio, ut in Iliaca passione, nulla ex prænarratis accidentibus inducit, cum in

Animalium corporibus tantam caliditatem non reperiatur, quæ satis sit ad illum dissolvendum, ac in halitus convertendum, imo integritatem suam fartam tectam servet, ac ponderositate sua sibi viam ad exitum parat, obices quoscunque perrumpendo, ut Antidoto fuerit Zelotipo cuidam apud Aufonium, cui Uxor mæcha Toxicum propinavit, ac postmodum, ut necem celeraret, argentum vivum exhibuit. Ita fit, ut Ignis, qui venenorum est Domitor, quædam, alioquin innoxia, ad venenosam naturam deducat, seu venena magis exaltet, & acuat. Refert Ambrosius Paræus, Clementem Septimum Pont. Max. præcunctis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admissum interiisse, aitque, *falsam ac in vita male cantorum perniciem, fictamque rationem esse, putare, ignem omnia perpur-gare, & lustrantibus viribus consumere.* Quare, num grassante peste, opportunum sit, ac publicæ incolumitati bene consultum, infectorum spolia, ac supellectilem exurere, an conducibilius esset, isthæc cum cadaveribus alte defodere, licet mos obtinuerit, ut cuncta flammis tradantur, haud immerito videtur dubitandum. Profecto apud Romanos lege XII. Tabularum cavebatur, ne Cadaverum ustrina intra Urbem, neque prope Ædes alienas fieret, ac potissima causa

l. 20. de
Venenis
cap. 7.

ARTIFICUM. 33

causa erat, ne aeris puritas exhalante fumo inquinaretur. Ignis itaque pro diversitate ac miscella corporum in quæ agit, varios ac diversos effectus producit, ita ut venena modo pandat, modo concentret; exemplum factis manifestum, admiratione tamen dignum, habemus in Mercurio, qui, licet sine gravi noxa bibatur, cum salibus tamen sublimatus, corrosivam adsciscit naturam, quæ postea per additionem Mercurii vi ignis mitescit, unde Mercurius dulcis fit, qui rite paratus inter remedia phlegmagoga, & Veneream luem extirpantia, non postremum locum obtinet.

CAPUT III.

De Jatralliptarum Morbis.

HAud secus nostrorum temporum Jatralliptis, seu Chirurgis unctoribus eorum, qui a lue Venerea pessime habeant, neque ullo alio remedio sanari potuerint, Mercurius infestus est. Inter cætera remedia, quæ ad perdomandam Gallici Morbi ferociam Medicorum solertia invenit, (ubi primum dira hæc pestis ex obsidione Neapolitana Italiam nostram pervasit, ac exinde tamquam fulgur Europam totam pervagata est) pri-

mas tenuit Mercurius, & continuata duorum Seculorum experientia adhuc tenet. Notarant antiquiores Medici, nihil ad ferinam scabiem exterminandam Mercurio esse valentius, quare analogismo procedentes, cum observarent, Gallica lue infectos cutem habere pustulis & ulceribus defœdatam, usum Mercurii feliciter experti sunt. Unctionis Mercurialis primus Auctor fuisse dicitur Jacobus Berengarius, Carpus, a patria vulgo dictus, illorum temporum celeberrimus Chirurgus & Anatomicus, ut illius opera testantur, ex quibus, utpote rarissimis, recentiores Anatomici tot ac tanta decerpserunt, nomine illius omisso. Falloppius noster in Tractatu de Morbo Gallico, refert, Jacobum Carpensẽm *ex sola curatione Gallici morbi cum his inunctionibus lucratum esse plus quam quinquaginta millia ducatorum aureorum, & multos quidem interfecisse, quamvis majorem partem sanaverit.* Melius profecto, quam Alchimistæ, novit Jatralip-ta ille vera metamorphosi Mercurium in aurum transmutare, rara quidem felicitate, ac à nostris temporibus toto cœlo diversa, quam ipse quoque Sennertus est admiratus.

Modo, qui Gallica lue infectos mercuriali unguento solent inungere, e Chirurgis vilioribus sunt, qui lucri causa in hoc

ne-

negotio exercentur, præstantioribus Chirur-
gis tam sordidum ministerium, & periculosa
alex plenum opus averfantibus. Licet autem
chirotheca in hac re uti soleant, non satis
tamen munire se possunt, quin mercuriales
atomi corium, per quod Mercurius alioquin
exprimi solet ac perpurgari, pervadant, &
Unctoris manum pertingant; neque pariter
fieri potest, quin cum ad ignem luculen-
tum opus hoc peragi soleat, pravæ exhalat-
iones per os, & nares corporis penetralia
subeant, Cerebro & nervis diram labem af-
fricando. Fab. Hildanus casum refert Mu-
lieris, quæ, cum in Hypocausto marito suo
affideret, dum Unguento ex Mercurio in-
ungeretur, solo aere illo mercuriali per os
suscepto, talem salivationem passa fuerit, ut
ulcera in faucibus eidem supervenerint. Ma-
nus tremere iis, qui Venerea lue infectos
hydrargiro sæpius inunxerint, scripsit Ferne-
lius de Lue Venerea. Gravem vertiginem te-
nebricosam, & continuam Chirurgo Uncto-
ri subortam, cum lue Gallica infectum so-
lita unctione perunxisset, tradit Frambesa-
rius.

Cent. 5.
Ob. 98.

cap. 7.

Nullam in hoc negotio sanio-
rem cau-
telam hisce unctoribus suggerere possem,
quam eam, qua utitur Chirurgus nostras,
qui, cum suo periculo didicisset, lucrum
non æquari dispendio, dum talem Un-
ctio-

1. 2.
Conf. 3.
Ermull.
T. p. c.
S. de
Vertigi-
ne.

ctionem sibi magis adversam, quam iis, quos perungeret, expertus esset ab alvi fluxu, torminibus, & multa salivatione male mulctatus, Unctionem quidem mercurialem parat, agrisque afflittit, qui ungendi sunt, sed præcipit, ut ipsimet se ipsos propriis manibus inungant, quod sibi, & illis magis salutare esse ait, dum ipse nullum subit periculum, & ipsi ex tali motu brachiorum incalcescentes, penetrantiorum reddunt illinctionem, nec quicquam timere debent ab eo remedio, a quo suis cruciatibus solamen sperant. Si porro hujusmodi Aliptæ ex hydrargirofi labem aliquam contraxerint, veluti tremorem manuum, vertiginem, alvi tormina, ut superius diximus, Guajaci decoctum pro remedio erit. Sicuti enim Mercurius Venerei veneni insignis domitor est, ita noxarum, quas Mercurius invexerit, torporem, & nervorum imbecillitatem inferendo, Guajacum corrector erit, ut quod vim fundendi, nec non sudores promovendi possideat. Sic persæpe bina hæc Remedia palmaria junctis viribus Gallicæ luis curationem ex asse absolvunt, ut Guajacum primo velitatione quadam Gallicum morbum aggrediatur, & extenuet, mox Mercurius fortiozem pugnam capeffat, postremo idem Guajacum hostem conficiat, & reliquias pessum det.

CAPUT IV.

De Chymicorum Morbis.

QUamvis Artem cuncta mineralia cicu-
 randi tenere se jactitent Chymici,
 non impune tamen ipsi quoque ab
 illorum vi perniciali evadunt; easdem enim
 persæpe noxas ac alii Artifices accersunt,
 qui circa mineralia exercentur, ac si verbis
 id pernegent, faciei colore satis fatentur.
 Refert Leonardus e Capua, Theophrastum,
 & Helmontium, duos celebres Chymicos,
 gravissimas noxas e suorum medicamento-
 rum præparatione reportasse. Junchen in
 Chymia sua Experimentalis de Antimonio Se. 5.
 tradit, quod, dum Stibium pulverizatum fu-
 migatur pro conficiendo Vitro Antimonii,
 Operarii fiant Pneumonici, & Vertiginosi.
 Etmullerus ingenue fatetur, quod cum esset T. p. de
Tussi p.
m. 103.
 perfecte sanus, & Clyssum Antimonii præ-
 pararet, forte fracta retorta tubulata fumum
 ex Sulphure & Antimonio hausisse, tussi-
 que ad quatuor Septimanas vexatum fuisset,
 cujus nullam aliam causam ipse agnovit,
 quam fumum illum acidum, Spiritus or-
 gana asperantem. Satis curiosum est, quod
 de se ipso ingenue fateretur Tachenius in
 suo Hippocrate Chymico; refert enim, cap. 23.
 quod

quod cum arsenicum sublimare vellet, donec in vasis fundo fixum permaneret, & post multas sublimationes vas aperuisset, suavem quendam odorem multa cum admiratione percepisse, sed post semihorulam stomachum dolentem, contractum, sensisse, cum difficultate respirandi, sanguinis mictu, colico dolore, ac omnium membrorum convulsione. Olei & lactis usu se mediocriter restitutum ait, verum per integram hyemem febre lenta hecticæ simili multatum fuisse, a qua decocto ex herbis vulnerariis, & esu summitatum brassicæ tandem se expediit. Corolum Lancilottum, Chymicum nostratem, satis celebrem, ego novi tremulum, lippum, edentulum, anhelosum, putidum, ac solo visu medicamentis suis, Cosmeticis præsertim, quæ venditabat, nomen, & famam detrahentem.

Abfit tamen, quod studium hujusmodi laborem improbum existimem; utique laudandi sunt Chymici, ut qui ad rerum abstrusarum tentamen, & rerum naturalium scientiam ditandam intenti, publico bono animas suas litare non timeant; neque culpandi sunt, si in castiganda mineralium virulentia non satis cavere queant. Adstent enim necessum est, ac totum processum ad Ignis examen, ac fumum Carbonum observent, si medicamenta rite parata

ARTIFICUM. 39

rata esse debeant, ac tuto exhiberi possint; minima siquidem variatio, & incuria in Chymicis remediis elaborandis, illorum qualitates sic immutare posse, ut in Venenorum classẽ transeant, ait Renatus Cartesius. In hanc rem Junchen quoque in sua Ep. 17. Præfatione ait, Chymica medicamenta salva conscientia non posse a Medico exhiberi, nisi ejusdem manu fuerint parata, sive a perito Chymico illa viderit elaborari. Sicuti ergo Equisoni non imputandum, si Equum ferocem ac refractarium perdomando, ab eodem aliquando dejiciatur, & calces referat; sic ridendus non est Chymicus, si interdum e suis Laboratoriis squalidus exeat, ac attonitus, tanquam unus ex Orci familia.

Paucis ab hinc annis lis non parva exorta est inter Negotiatorem quendam Mutinensem, qui in Oppido hujusce Ditionis, Finali dicto, Laboratorium ingens habebat, in quo Sublimatum fabricabatur, ac inter Civem Finalensem. In jus vocavit Finalensis Negotiatorem hunc, instando, ut Officinam extra Oppidum, vel aliò transferret, eo quod totam viciniam inficeret, dum Vitriolum in Furno Operarii calcinarent pro Sublimati fabrica. Ut vero accusationis suæ veritatem comprobaret, Medici illius Oppidi attestatorem afferebat, ac insuper Parochi Necrologium

gium, quo constaret, multo plures in illo Vico, & locis Laboratorio proximioribus, quam in aliis, quotannis interiisse. Ex Tabæ autem, ac morbis pectoris præcipue, mori solere, qui in illa vicinia habitarent, testabatur Medicus, qui fumum Vitrioli exhalantem maxime culpabat, & proximum Aerem inquinantem, ut Pulmonibus infectus, & hostilis redderetur. Negotiatoris causam suscepit D. Bernardinus Corradus, rei tormentariæ in Estensi Ditione Commissarius, Finalensis vero, D. Casina Stabe, illius Oppidi tunc Medicus. Variæ propterea ultro citroque editæ sunt scripturæ satis elegantes, in quibus acriter de fumi umbra disputatum est. Negotiatori tandem favere Judices, & Vitriolum ex capite innocentiae absolutum; an Juris peritus hac in re rite judicavit, Naturæ Consultis judicandum relinquo.

Ut ad pensum meum redeam, Chymicis injurium me crederem, si remedium aliquod, sive præservativum, sive curativum, quotiescumque ex Arte sua damni plus quam lucri referunt, proponerem, cum nullus pene sit morbus, cui sanando, e Narthecio, ut dici solet, Chymici promptum ac paratum non habeant remedium; quare ad alias Officinas lubet divertere.

CAPUT V.

De Figulorum Morbis.

NEquæ defunt in omnibus fere Civitatibus alii Artifices, quibus metallicæ pestes labem non parvam affricare solent, inter quos Figuli; quæ enim Civitas, quod oppidum, in quo Figlina, Artium antiquissima, non exerceatur? Hi ergo cum plumbo usto, & calcinato indigeant ad vasa vitreanda, dum Plumbum in vasis marmoreis molunt, lignum teres e Tholo suspensum, illique in altera extremitate quadratum lapidem affixum circumagendo, seu cum vasa, antequam in Fornacem indantur, liquato plumbo penicillis obliniunt, totum id, quod virulenti habet plumbum aqua sic liquatum, ac dissolutum, ore, naribus, ac toto corpore adsumunt, sicque graves noxas non multo post perferunt. Nam & ipsi in manuum tremores incidunt primo, mox paralitici fiunt, lienosi, veterinosi, cachectici, edentuli, ut raro Figulum quis videat, cui non sit cadaverosa & plumbea facies. In Actis Hassniensibus casus memoratur Figuli, cujus Cadavere aperto, repertus fuit Pulmo dexter costis adnatus, ad ariduram ac phthisim ver-

Vol. 2.
Obs. 21.

C

gens;

42 DE MORBIS

gens; culpabatur autem hujus malæ Pulmo-
 num Constitutionis Ars, quam exercuerat;
 Artem enim Figulinam didicerat, quam
 æger ipse sibi parum salubrem expertus,
 jam, sed non satis tempestive, deferue-
 rat. P. Poterius tradit, Figulum Paralyti-
 cum factum in dextro latere cum Verte-
 bris distortis, ut Collum obriguisset; hunc,
 ait, a se curatum decocto ligni Sassafras,
 & baccis lauri; pariter historiam narrat
 alterius Figuli, repentina morte extin-
 cti.

Cent. 2.
cap. 36.

Cent. 3.
cap. 40.

Hujusmodi affectibus torqueri solent, qui
 in Figlinis operam suam locant, plumbum
 tractando. Admiratione dignum est, quomo-
 do Plumbum (ex quo, Chymicorum soler-
 tia, tam magna salubrium remediorum su-
 pellex emanat, tum pro internis, tum pro
 externis malis, ut Chirurgorum Columna
 vulgo audiat) tam prava semina in sinu re-
 condant, & per solam exhalationem exerat
 dum conteritur, & aqua dissolvitur, ut tam
 male afficiantur Figuli, qui illius opera in-
 digent. Mirari autem desii, cum, teste ex-
 perientissimo Boyleo, mihi innotuit, Ar-
 gentum vivum, temporis fere momento,
 Plumbi fusi vapore figi, ac solidari; adeo ut,
 sicuti eleganter Trusthonus in Diatriba de
 Respirationis usu, id quod cum Marte Vulca-
 num fecisse ajunt Poetæ, idem prorsus fa-
 ciat

ciat Saturnus cum Mercurio, illi compe-
des injiciendo. Mirum itaque non est, si
Saturnus a mola lapidea ita contritus, licet
frigida naturæ, in Tortores suos sic incan-
descat, dum Figulos, tam dira labe asper-
git, in sanguinem ac spiritus torporem in-
vehendo, ac illorum manibus Crucem fi-
gendo.

Inesse autem Saturno spiritum acidum,
acerrimum, penetrantissimum, austerum,
testantur omnes Chymici, ac suo periculo
fatis norunt Depuratores Auri & Argenti,
ob plumbi mixturam; tali enim acrimonia
pollere spiritum Plumbi, tradunt Collect. Chy-
micæ Leyden. Auctores, *ut si quis ore, vel* cap. 165.
naribus, dum instituitur cupellatio, vapores e
plumbo exhalantes excipiat, exinde suffocari
possit, ac qui parum caverint, omnium den-
tium casum pati soleant.

Cum instituti mei ratio ad lustrandas Ar-
tificum Officinas (si rite in explorandis mor-
borum causis occasionalibus, quibus Opera-
rii tentari solent, pensum meum vellem ab-
solvere) identidem me compelleret, mentem
lubido incessebat, ut hic loci animadversiones
aliquot in Figlinis mihi factas recenserem cir-
ca mechanicum artificium fictilia vitreandi;
quod artificium, sicuti antiquissimum est, uti
ex erutis e terra ruderibus satis constat, ita
pernecessarium est. Nam si modum vasa

ficilia vitreandi non haberemus, nimio sumptu stannea, & cuprea Vasa pro re coquinaria, & mensarum supellectile, adhibere cogeremur. Etenim non minus admiratione, quam disquisitione dignum credidi, quomodo scilicet opera figlina prius cocta in fornacibus, mox plumbo calcinato, & cum pulvere silicum contrito liquatoque oblinta, rursusque fornacibus indita, vi ignis vitreata crustam illam induant, qua sit, ut magno usui sint in omnibus pene rebus, nihilque magis inculcent Chymici, quam quod in Spagyricis operationibus perficiendis vitreata vasa adhibeantur. Verum ab huiusmodi negotio tam prompte expedire posse me sentio, quin multum a proposito meo digrederer, veritus propterea, ne mihi, ubi de figulari materia agitur, iuste obtrudi possit Horatii illud:

————— *Amphora cœpit*

Institui, currente rota cur Urceus exit?

Consilium hoc meum seponam, cui forsan occasione magis propria indulgebo in opere, quod meditor de *Artium Mechanica Rationali*.

Quod huiusmodi Artificum curationem attinet, perraro talia remedia adhiberi possunt, ut integræ sanitati restitui queant. Cum enim auxiliares Medicorum manus non exposcant, nisi cum manibus, & pedibus

dibus omnino capti sunt, & viscera prædura habeant, ac simul aliud malum, summa nimirum paupertas, illos premat, ad Pauperum Medicinam confugiendum erit, & ea præscribenda, quæ morbum saltem leniant, eos inprimis monendo, ut Artem deferant. Purgationes Mercuriales, ut ex Mercurio dulci cum Electuario lenitivo ad plures dies aliquando utiliter adhibui, nec non illinitiones ex petroleo nostro manibus & pedibus. Chalybeata remedia, quæ non multæ sunt impensæ, ad Viscerum duritiem emolliendam, ad longum tempus tamen adhibita, non levem præstabunt operam; sola Chalybis limatura cum Cinnamomo in Vino infusa, cæteris martialibus remediis chymice paratis, veluti forsan efficacior, & miseræ horum Artificum conditioni minus gravis, erit præferenda.

Cum in Figulorum Officinis varii sint Operarii, ac alii in creta manibus ac pedibus versanda, subigenda, occupati sint; alii sedendo ad rotam tornatilem vasa conforment, non omnes propterea Figuli superius recensitis affectibus tentari solent, quod serio advertendum, ne solo Figuli nomine audito, ad remedia noxas e minerali materia contractas corrigentia confugiamus; omnes tamen, cum semper terram mollem tractent, ac in locis

humidis degant, ut plurimum luridi sunt, decolores, cachectici, ac fere semper valetudinarii. Qui tamen ad rotam sedentes, illam pedibus circumagendo, vasa confingunt, si alioquin oculorum imbecillitate laborent, vertiginosi fiunt, sicuti etiam nimis pedes defatigando, non raro Ischiade tentari solent, idcirco iis remediis, quæ ad hujusmodi affectus a Practicis præscribi solent, si non ad malum prorsus tollendum, saltem leniendum, illis erit succurrendum.

CAPUT VI.

De Cuprariorum, & Stannariorum morbis.

CUpriarii quoque, & Stannarii, Cuprum, Stannum fundendo, malleando, in eodem sunt Valetudinario; atomi enim subtilissimæ, quæ ex Cupro, dum frequentius pro faciliore extensione igitur, exhalant, Pulmones subeunt, siccam tussim excitant, & acredine sua tenellam asperæ arteriæ, & Pulmonum vesicularem texturam arrodunt, vertigines quoque & decolorationes inducunt. Hujusmodi particularum, quæ in se recondit Cuprum, qualis sit indoles, manifestum fit ex barba, & capillis, qui in hisce Operariis viridescunt. Stannarii ve-

ro ea symptomata pati solent, quibus obnoxii sunt Plumbi fusores, & molitores, quales Figuli; Stannum enim multam cum Plumbo habet convenientiam, ac proinde a nonnullis vocatur *Plumbum album*, & *medium quid inter Lunam, & Saturnum*: constat autem ex Mercurio, & Sulphure acris; quare, cum illud fandunt Operarii, non possunt, quin perniciosos halitus per os excipiant.

Satis curiosam historiam de Stannario quodam habemus apud Etmullerum in Collegio Consul. Artificem hunc, ait, primo tussi, mox Casu 17. tanta anxietate, ac respirandi difficultate correptum, noctu potissimum, ut lecto exilire, fenestras aperire, auram recentem inspirare, & per totam domum noctambulus vagari, donec inciperet dies albescere, quo tempore omnia filebant accidentia; tam gravium Symptomatum causam Vir experientissimus acceptam refert fumis mercurialibus Metallorum. In Jove etenim multum Antimonii volatilis luxuriare ait, quod cum nitro mixtum vim fulminantem adsciscit; talem Asthmatis speciem inter affectus convulsivos refert, plexu nerveo nimirum in spasmus adacto, & Pulmonum expansionem prohibente.

Hujusmodi Artifices in Civitatibus passim visere est, ac ubi Medicam opem ex-

poscant, iisdem cautionibus erunt curandi ac cæteri Metallurgi. Ad pectus tamen, tanquam primam morbi sedem, primo respiciendum, primæ enim illorum querelæ de anhelitus angustia sunt. Curandi itaque erunt tanquam asthmate montano laborantes, cavendo ab iis, quæ vi exsiccandi polleant; Butyrum potius, lac, emulsiones ex amygdalis, & melonum feminibus, ptisanæ hordeaceæ, & similia erunt ex usu.

CAPUT VII.

De Vitriariorum, & Speculariorum morbis.

IN universa Artificum Republica non esse, qui rectius sapiant, existimo, quam qui Vitriariam exercent. Ii etenim, ubi 6. mensium spatio operati fuerint (hyeme scilicet, ac vernali tempore) ab opere feriantur, & ubi 40 ætatis annum attigerint, opportuna abdicatione Arti suæ Vale dicunt, ac reliquum vitæ tempus exigunt, iis perfruendo, quæ in otia tuta reposuere, vel alteri opificio operam suam impendunt. Intolerandus profecto ad longum tempus est tam improbus labor, qui huiusmodi Operarios exercet, & qui non nisi a robustis hominibus & in vigenti ætate sustineri possit. Innoxiam quidem esse

esse ex sui natura massam illam ex vitro fusam ac in fornacibus fluitantem, seu labem saltem sensibilem suis Artificibus non affigere existimo, cum nullæ ipsis de hoc sint querelæ, neque ullus gravis odor in Vitariis Officinis nares percellat. Non vacat hic in massæ illius, ex qua Vitrum conflatur, naturam, neque in mechanicum artificium, quo, flatu mediante, Vitra figurantur, altius inquirere; solum, quod rem meam spectat, nosse sufficiat, quod quicquid noxii ab hujusmodi opificio hisce Artificibus advenit, totum ab ignis violentia, & quorundam mineralium mixtura ad coloranda interdum vitra proficiscatur. Cum igitur seminudi, rigenti hyeme, ad ardentissimas fornaces continuo adstant, vitrea vasa conflando, oculorum acie in ignem, & Vitrum fusum semper intenta, non possunt quin gravibus noxis afficiantur. Oculi itaque primum ignis imperum sustinent, propterea acri lippitudine persæpe infortunium suum plorant, & gracilescunt, illorum natura ac substantia, quæ aquea est, a nimio ardore exhausta, ac absumpta. Siti quoque inexplebili eandem ob causam continuo vexantur, ut frequenter bibere cogantur. Vinum autem lubentius, sed immoderate, quam aquam potant; aquam enim, ubi quis quacumque ex causa ni-

mio ardore exæstuet, nocentiorē, quam Vinum existimant, ob multos casus eorum, qui æstuentes, frigida epota, subita morte occubuerint.

Morbis quoque Pectoris, obnoxii sunt; cum enim pectora Aeri semper habeant exposita solo indusio contenti, illisque tandem, peracto opere, ex Vulcania illa Officina ad alia loca frigidiora exeundum sit, nequit Natura, ut ut fortis ac robusta, tam graves ac subitas mutationes diu tolerare; hinc Pleuritides, Asthmata, ac Tusses diuturnæ contingunt.

Longe vero pejora infortunia subeunt qui Vitra colorata pro armillis, ac mundo muliebri plebejo, aliisque usibus, conficiunt; cum enim ad colorem Crytallo conciliandum illis necesse sit Boracem calcinatum, ac Antimonium una cum aliqua auri portione, & hæc omnia in pulverem impalpabilem contrita cum Vitro commiscere, ut exinde pastam conficiant pro tali opere, non possunt dum id agunt (ut ut faciem obvelent & avertant) quin pravos halitus ore excipiant; quare per sæpe evenit, ut nonnulli ex illis exanimis concidant, ac interdum suffocentur, seu temporis progressu ulcera in Ore, Oesophago, & Trachea iis suboriantur, ac tandem in Tabidorum familiam transeant, Pulmonibus ulceratis, ut ex cadaverum
aper-

apertione manifeste patuit.

Non parum equidem mecum ipse demiratus sum, quomodo mixtura hæc Boracis, & Antimonii cum vitrea massa tam perniciousalem vim adsciscat; rem tamen ita se habere, licet hujus non sim oculatus testis (cum hæc Civitas Officinam Vitrariam quidem habeat, sed in qua Vitra non colorentur) persuasum habeo, utpote per litteras mihi communicatam ab Excellentissimo *D. Joseph de Grandis*, olim in Mutinensi Gymnasio Auditore meo, qui nunc Venetiis (ubi in Insula, Murano dicta, insignes Vitrariæ Officinæ extant) summa cum laude Medicinam, & Anatomem exercet. Id est quod innuebam, rerum mixturas peritioribus Medicis persæpe imponere, ac præsertim ubi operatio ignis accedat, qui, licet ab *Helmontio* rerum Corruptor, & Mors appelletur, multarum rerum tamen Auctor est & Parens, ut scite, & plus quam Chymice, scripserit *Plinius*, ex eadem materia aliud gigni primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.

l. 37. H.
N. c. 26.

Qui vero, Venetiis præsertim, ad Specula conficienda operam suam impendunt, non secus ac Inauratores, Mercurii feritatem experiuntur, dum ingentes tabulas crySTALLINAS Argento vivo oblinire, ut parte ex alia clarior imago reddatur, pro.

pro more habent. Hoc artificii genus antiquis ignotum fuisse satis credibile est, ut de quo nullam habeat mentionem Plinius, qui in Historia sua naturali varios modos, quibus parabantur Specula, describit. Specularii ergo Artifices, Mercurium tractando, Paralytici fiunt, Asthmatici, aliisque superius memoratis affectibus obnoxii. Sic Venetiis in Insula Murano dicta, ubi ingentia specula parari solent, videre est hosce Artifices invite, ac torvis oculis miseras suas, suis in speculis contemplantes, ac Artem, cui se addixerint, execrantes. Ex Epistola ad Societatem Anglic. Venetiis missa (ut ex ejusdem Societatis Actis constat) habetur, eos, qui Venetiis operantur ad illiniendam Speculorum faciem averfam, apoplecticos sæpe fieri.

T. 1. M.
Apr:

Quoad medica præsidia nihil hic adjiciam, cum eandem curationem hisce Artificibus adhibere liceat, quam cæteris convenire diximus, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, & ad Vulcanias Officinas operantur.

CAPUT IX.

De Pictorum morbis.

Pictores quoque variis affectibus, ut artuum tremoribus, Cachexia, dentium atredine, faciei decoloratione, melancholia, odoratus abolitione, tentari solent, ac perraro contingit, ut Pictores, qui aliorum imagines elegantiores, & coloratiores, plus quam par est, solent effingere, ipsi colorati sint ac boni habitus. Ego quidem quotquot novi Pictores, & in hac, & in aliis Urbibus, omnes fere semper valetudinarios observavi, & si Pictorum historię evolvantur, non admodum longævos fuisse constabit, ac præcipue, qui inter eos præstantiores fuerint. *Raphaelem Urbinatem*, Pictorem celeberrimum, in ipso juventæ flore e vivis ereptum fuisse legimus, cujus immaturam mortem *Balthassar Castilioneus* eleganti carmine deflevit. Culpari quidem posset illorum Vita sedentaria, ac genius melancholicus, dum ab hominum fere commercio sejuncti mentem in phantasticis suis Idæis semper involutam habent; ast alia potior causa subest, quæ Pictores morbis obnoxios reddit, colorum nempe materia, quam semper præ manibus

bus habent ac sub ipsis naribus, ut Minium, Cinnabaris, Cerussa, Vernix, Oleum nucum, lini, quibus utuntur ad colores temperandos, multaque ex variis fossilibus pigmenta. Hinc in illorum Officinis latrinalis odor percipitur, qui satis gravis e Vernice, & prædictis Oleis exspirat, & capiti valde infensus est, unde forsan odoratus abolitio deducenda. Ipsique quoque Pictores in ipso opere sordidas, ac pigmentatas vestes solent induere, quare fieri nequit quin ore, ac naribus pravos halitus excipiant, qui ad spirituum animalium sedem perreptando, ac per vias spiritalis sanguinis domicilia subeundo, naturalium functionum œconomiam perturbent, & superius memoratos affectus excitent. Cinnabarim sobolem esse Mercurii, Cerussam ex Plumbo parari, Æs viride ex Cupro, colorem ultramarinum ex Argento (cum metallici colores vegetabilibus longe durabiliores sint, & hanc ob causam a Pictoribus magis expetantur) sicque omnem fere colorum materiam, e mineralium classe desumi, nemo non novit, & propter hanc causam satis graves noxas subsequi. Iisdem igitur affectibus, licet non ita graviter, illos vexari necessum est, ac cæteros Metallurgos.

de Luc
Vener.
cap. 7.

Satis curiosam historiam in hanc rem describit *Fernelius*, de Pictore quodam An-

Andegavenſi, qui digitorum, & manuum tremoribus primum, mox convulſione, correptus eſt, brachio quoque in conſenſum tracto; huic poſtmodum ſupervenit idem in pedibus vitium, tandem dolore tam gravi in Ventriculo, & utroque Hypochondrio torqueri cœpit, ut nec Clyſteribus, nec Fo-
tibus, nec Balneis, nec ullo remediorum genere quidquam levaretur. Huic in acceſſione unicum ſolamen repertum, ut tres, quatuorve homines ventri toto ſuo pondere in cumberent, ſic enim compreſſo abdomine minus cruciabatur; poſtremo ad tres annos tam acriter vexatus tabidus interiit. Magnas concertationes inter celeberrimos Medicos exortas eſſe ait, circa tanti mali veram, ac genuinam cauſam, tum ante, tum poſt Cadaveris apertionem, cum in Viſceribus nil præternaturale appareret. Cum hanc Hiſtoriam perlegerem, ingenuam Fernelii confeſſionem, more ſcilicet magnorum Virorum, ut ait *Celfus*, ſum admiratus: *omnes ſiquidem aberamus a Scopo, & tota, quod ajunt, via errabamus*, inquit ille: ſubdit tamen, quod cum Pictor ille penicillum digitis, non modo extergere pro more haberet, ſed etiam imprudens, & incautus illum exſugeret, veriſimile fuiſſe, ut e manuum digitis, partium continuatione, Cerebro, totique nervoſo

ge.

generi communicatam fuisse Cinnabarim, per os vero admissam *Ventriculum, & Intestina inexplicabili, ac maligna qualitate infecisse, quæ tantorum dolorum causa occulta fuerit.*

Neque vero aliunde illorum cachectici habitus, & decoloratio petenda, quam a prava colorum indole, sicuti, & melancholicæ passionibus, quibus ut plurimum obnoxii sunt Pictores. Antonium de Allegris Corrigiensem, a patria propterea Corrigium dictum, adeo melancholicum fuisse, imo stupidum, tradunt, ut nec sui, nec suorum Operum dignitatem ac præstantiam cognosceret, adeo ut digna honoraria sibi data, iisdem a quibus acceperat reportarit, veluti errassent aureo pretio erogato pro iis picturis, quibus nunc nullum satis est pretium.

Cum Pictores ergo vel ex enarratis affectibus, vel aliis morbis vulgaribus laborare continget, particulari studio erunt curandi, ut una cum remediis communibus, pecularia adhibeantur, quæ noxas e minerali materia contractas respiciant, de quibus satis supra, ne toties eadem cum tædio legentium repetamus.

CAPUT X.

De Morbis quibus tentari solent Sulphurarii.

CUM inter mineralia ad hujus vitæ com-
moda non paucos habeat usus Sul-
phur, sed non leves quoque noxæ
eos, qui illud coquunt, fundunt, ac eodem
utuntur in suis operibus elaborandis, ex il-
lo consequantur; in hoc capite videndum,
quæ mala sulphurarii Artifices patiantur.
Qui ergo Sulphure accenso, seu liquato u-
tuntur, tussim, dyspnoeam, raucedinem,
ac lippitudinem contrahunt. Sulphur du-
plici substantia constare, docet ejusdem ana-
lysis, una pingui & inflammabili, altera a-
cida ignis extinctiva; Sulphure igitur igne
liquato, multoque magis accenso, acidum
illud volatile in fumos attollitur, qui per
os suscepti, memoratis affectibus occasio-
nem præbent, tussim præcipue, ac lippi-
tudinem excitando; mollis enim ac delicata
Pulmonum, & Oculorum structura, a
pungente acido insigniter læditur. Sic
Martialis varios Negotiatores, & Opera-
rios recensens, ut *Ærarios*, Nummular-
ios, Pistores, Judæos, qui illius somnum
nocturnum, ac diurnum Romæ nimio
strepitu interturbabant, ut Rus secedere
D coge-

1. 12. Ep.
57.

cogeretur, inter illos numerat Sulphurarios, quos lippitudinis vitio notat:

Nec sulphurata lippus Institor mercis.

Quanta vi pollent aura sulphurea, norunt ipsæ mulierculæ, quæ, ut suis velaminibus candorem concilient, illa fumo Sulphuris accensi supersternunt; norunt etiam purpureas rosas decolorare, & lacteas redere:

Tingit & afflatas Sulphuris aura rosas.

ait Poeta. In Germania pro more habent Dolia fumo Sulphuris suffumigare, ut Vinum Rhenanum ad plures annos a muciditate tueantur, teste *Helmontio* in Tractatu de Asthmate, & Tussi. Acidum ergo Sulphuris, quod pectori & asperæ arteriæ est maxime hostile, ipsum est quod hujusmodi affectus inducit. Nota est historia mœchæ mulieris, quæ, cum amasium suum, marito superveniente, sub lecto abscondisset, superposito, ut crimen magis celaret, sulphurato velamine, se ipsam prodidit, ille enim a recenti Sulphuris odore percitus non potuit quin alte tussiret, ac sternutaret. In hanc rem succurrit casus Pistoris, qui cum videret in suo Hypocausto rotulas Sulphuratas accensas, quibus uti solent ad succendenda ligna, timens ne domus conflagraret, pedibus rotulas illas ausus est premere ut ignem extingueret, sed parum absuit, quin

quin mortuus concideret; ad multos tamen dies sævissima tussi vexatus est una cum magna respirandi difficultate, consticta nempe a magno illo acido exspirante Pulmonum Vesiculari structura. Olei amygdalarum dulcium, & lacteæ dietæ usualiquantisper levare visus est, ast intra unius Anni spatium in Libitinæ censum transiit. *Etmullerus* de Vitiis Expirationis læsæ, ex fumis nitri, & sulphuris pertinacissimam tussim, ac respirandi difficultatem oriri observavit. Nec quis obtrudat, quod Sulphur Pulmonum Balsamum vulgo audiat; nam id verum est quando Sulphur acido suo, quo abundat, ipoliatum fuerit; uti scitissime advertunt Junchen in Chymia sua Experimentali, & laudatus *Etmullerus* in sua Mineralogia, ubi ait, Sulphur merito Pulmonum Balsamum vocari, quando *illius pinguedo balsamica* a parte acida corrosiva fuerit separata. Quomodo autem Acidum a Sulphure separari possit, tradit ibidem Junchen, sublimando nempe Sulphur cum Corallis, Cornu C., quæ illius acidum combibant.

cap. de
Sulph.

Quomodo vero in Praxi Professorum non pauci, saltem apud Nostrates, Sulphuris Spiritum in morbis Pectoris præscribant, ego non video, cum enim apud Auctores passim legerint, in hujusmodi

affectibus Sulphur primas tenere, quasi Sulphuris acidum idem sit ac totum concretum, pars easdem vires habeat, quas totum, quod maximæ supinitatis indicium est, ansam errandi capiunt. Eundem ferme errorem observare licet, cum ad scabiem curandam pro remedio interno specifico, eundem Spiritum Sulphuris ad longum tempus in aliquo Jussculo Scabiosis propinant, non alia ratione ducti, quam quod Sulphur potissimum remedium sit, ac basis unica Unguentorum, quæ parantur ad psoram exterminandam. Tales ergo Operarii, quantum possunt, a Sulphuris fumo excipiendo cavere debent, ac pro tussi lenienda Syropo de Althæa, emulsionibus seminum melonum, ptissana hordeacea, oleo amygdal. dulcium, & dicta lactea familiariter uti.

CAPUT XI.

*De Morbis quibus obnoxii sunt Fabri
Ferrarii.*

Lippitudine quoque obnoxios esse Fabros ferrarios, quotidiana docet experientia, quod non tam ex ignis violentia fieri crediderim, dum Oculorum aciem in ignem fere semper intentam habent, quam ob sulphurea effluvia e candenti ferro

ARTIFICUM. 61

ferro exhalantia, quæ Oculorum membranas feriant, ac vellicent, unde limphæ e glandulis expressio, & lippitudo, una cum Ophthalmia quoque, per sæpe consequantur. *Demosthenis* Patrem Fabrum Macheropæum fuisse, referunt, ac eundem lippum describit *Juvenalis*; sic enim loquens de *Demosthene*:

Quem Pater ardentis Massa fuligine lip- Satyra
10.

pus

Carbone, & forcipibus, gladiosque parante,

Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetoramisit.

Verbum illud, *luteo Vulcano*, quod Poeta confinxit, observans (quo Epitheto Poetarum nullus Ignem, quod sciam, insignivit, cum illum corruscum, nitidum, roseum, appellant) putaram hic forsitan innui luteum colorem, quo metalla fusa, ob Sulphur, quod in sinu suo continent, Fabrorum facies depingunt, ut in tormentis conflandis interdum observavi; verum cum in citato versu vox illa, *Luteo*, syllabam primam correptam habeat, nequit color flavus significari, sed quid lutosum.

Cum ergo in ferri substantia non parva Sulphuris portio conclusa sit, mirum non est, si, dum Ferrum excoquitur, tenues particulæ sulphuræ ex Ferro, & Carbonibus quoque expirent, quæ Oculorum mem-

branas, tanquam acutissima Spicula laceffant, ficque acres lippitudines, & opthalmias excitent. Ego certe multos Fabros de hujusmodi affectibus conquerentes audivi, ac remedium exposcentes, quibus suadere soleo, ut lac muliebre, aquam hordei, & similia aatemperantia adhibeant, ac si inflammatio urgeat, sanguinem mittant. Sero vacino, atque emulsionibus seminum melonum, ac diæta refrigerante utantur, quæ propria est Artificum, qui ad ignem exercentur; commendatur in specie Beta, quæ ad alvum mollem servandam valde confert, tales enim Artifices ventris adstrictione laborare solent. Sic a *Martiali* appellantur

i.13. Ep. *Fabrorum prandia Beta*; si contumax vero sit lippitudo, salutaris comperta est aqua ipsa in qua ferrum candens solent extinguere; monendi quoque sunt, ut, quantum possunt, a ferri bullientis ac radiantis obtutu oculos avertant.

CAPUT XII.

De Gypsariorum, & Calcariorum Morbis.

HAud minus a Gypso, & Calce male plectuntur, qui materias istas in Fornacibus excoquunt, tractant, ac in Officinis divendunt. Gypsum inter vene-

ARTIFICUM. 63

venena recenseri, nemo non novit, epotum enim strangulando mortem infert; Sic L. Proculejus Augusti familiaris cum stomachi dolorem perferre non posset, Gypso epoto mortem sibi conscivit, teste *Plinio*. 1. 36. H
N. c. 24
Qui ergo illud coquunt, præparant, molunt, cribrant, venundant, uti persæpe observavi, magna respirandi difficultate premi solent; alvum præterea adstrictam habent, hypochondria dura, ac distenta, decolores sunt, ac vere gypsatam faciem præferunt, iique potissimum, qui Gypsum coctum mola trusatili conterunt, & cribrant, uti etiam Gypso plastæ, qui varia opificia, ac præcipue Simulacra, & effigies ex Gypso conficiunt ad Sacrarum Ædium, Aularum Principum, & Bibliothecarum ornatum quoque, qui mos perantiquus est.

*Indocti primum, quamquam plena omnia
Gypso*

Chrysippi invenias;

Sic Juvenalis divites indoctos suggillans, Sat. 2.
qui, ut sapientiæ famam apud vulgus aucuparentur, Philosophorum simulacris Bibliothecas suas exornabant. Ut ut ergo hujusmodi Operarii velamen ori apponant, fieri nequit, quin volitantes atomos gypseas per os & nares admittant, quæ vias spiritus subeant, & cum lymphâ permixtæ in top hos concrecant, seu Pulmonum anfra-

ctuosos ductus incrustando respirationem intercipient.

Hic mihi liceat paululum digredi, & circa Gypsi naturam paulisper immorari; qui enim de Fossilibus egere, non satis aperte Gypsi naturam, ac indolem mihi videntur explorasse. Gypso vim emplasticam, adstringentem, inesse, scripsit *Dioscorides*, hoc idem adstruit *Galenus* variis in locis. Cognatam Calci rem Gypsum esse, scripsit *Plinius*. Facultatem obstruentem, suffocantem eidem adscribunt Recentiores, uti *Cesalpinius* in l. de Metallicis; *Amatus Lusitanus* vim summe exsiccantem in Gypso agnoscit, Cent. 5. ait enim, qui Gypsum parant, majori ex parte mori, quia caput ob nimiam siccitatem ex Gypso contractam debile, & imbecille est, unde quæ concoquere debebat non concoquit, & quæ retinere non retinet, & sic materia ad subjectas partes decidat, phthisimque inducat. Cur. 41. Hoc lepido commento Gypsi pravitatem designat recurritus Auctor.

Ego quidem, ni me philantia fallit, aliam Gypso naturam, adhuc forsan inobservatam, inesse persuasum habeo, vim nempe expansivam, & elasticam Calci nequaquam cognatam, imo potius contrariam: observari enim mihi non semel contigit Fabros Murzrios in hac Civitate, in qua multæ sunt Porticus, dum Columnas veteres

A R T I F I C I U M. 65

teres ruituras (ædificiis super magnas trabes innitentibus) diruunt, & novas Columnas marmoreas supponunt, vel lapideas sub-
struunt, observavi inquam hocce Artifices Columnas novas ex Calce, & lapidibus compingere, ad duas vero ulnas circiter, prope finem, ubi Columna ædificio super-
stanti, & trabibus innixo ferruminari debet, Gypso uti, nequaquam vero Calce. Hu-
jusmodi Opificium animadvertens (qualis observatio in hac Urbe Cispadanæ Re-
gionis omnium antiquissima satis obvia est) ab ipsis Fabris causam quæsi, quare Cal-
ce non utantur in opere perficiundo, &
cur potius Gypso, quam Calce opus clau-
dant, ac veluti sigillo quodam obsignent;
responsumque est, murum ex Calce con-
structum subsidere, ex Gypso vero sursum
attolli; ac re vera res miranda est, nam ubi
quinque, vel sex dies a Columna substructa
elapsi fuerint, nullo fere negotio Trabes,
quæ hinc inde totam molem sustentabant,
subtrahuntur, imo fere ex se ipsis concid-
dunt; at si opus ex calce tantum perficerent,
vel summa difficultate, vel magno ædificio-
rum periculo, & concussione fulcra subtra-
herentur.

Cognatum ergo Calci Gypsum est coa-
gulandi vi, & efficacia, utrumque enim
aqua temperatum ac dissolutum, unit, ag-

glutinat; Gypsum vero elasticitatem magnam intus recondit, dum ingentes moles sursum elevat. Non solum autem superius, sed inferius quoque, & circumquaque Gypsum premere observavi, sed sensibilibus magis vim suam exserere, ubi minor fuerit resistentia; observatur etenim, quod si super trabem aliquam murus ex lateribus & gypso construatur, & alio veteri superposito uniat, observatur, inquam, trabem quamvis fortissimam deorsum inflecti, ut quæ aerem subjectum habeat, neque hanc flexionem ex nimio pondere, quod persæpe exiguum est, sed ex premente Gypso, ortum ducere. Calcis porro id proprium est, ut humido semper gaudeat, & nunquam veterascat, unde Muri prope solum, & in ipsis ædium fundamentis ferrei pene sunt. Gypsum vero prope terram marcescit, & sponte concidit, in summo loco vero, licet imbris perfusum, ut in caminis, Calci soliditate non cedit.

Ut autem ad rem redeam, mirum non est, si gypseæ particulæ per trachæam in spiritus receptacula exceptæ, ibique cum seroso latice e glandulis exsudante commixtæ, tam perniciales effectus pariant, vi sua expansiva fistulares ductus comprimendo, & aeri cursum, & recursum prohibendo. Ad corrigendas vero noxas e
Gy-

Gypso contractas (quamvis ubi admissum fuerit, non tam facile curationem suscipiat) varia ab antiquis præscribebantur remedia; *Galenus* secundo de Antidotis, Lixivium e cineribus farmentorum vitis commendat, quod idem confirmat *Guainerius*, qui cinerem ipsum pondere tertii exhibet, *Sennertus* laudat sterus muris. Ego Oleum amygdal. dulc. recens extractum, ac emulsiones ex seminibus melonum cum aliquo levamine id genus Artificibus exhibui, sed in hoc opere perseverantes, omnes Asthmaticos, & Cachecticos, ut plurimum occumbere observavi. Cadaver aliquod ex hisce Artificibus, aliisque Opificibus libenter dissecuifsem, sed nec prece, nec pretio a nostri plebe impetrare licet, ut inspectio ulla fiat in denatis ex aliquo non vulgari morbo; imo si quis id reposcat in publicum bonum, incandescunt in Medicum, quod morbi causam, quam ignorarit, curiose postmodum perscrutari velit.

Non ita vero noxia est Calx iis, qui eam tractant, veluti Gypsum; Calx recens e fornacibuseducta igneam vim rejectat, ac urit; miratur propterea *Paulus Zachia*, quomodo in quibusdam Civitatibus permittantur Fornaces, in quibus Calx excoquatur, ob evaporationem, quam emittunt, pectore infectam. Nihil est autem, quod

cap. 7.

de Ven.

c. 8.

Tom. 3.

l. 6. P. 6.

c. 2.

Q. M.

L. 1. 5

Tit. 4.

Q. 7.

quod, postquam arserit, ignis semina diutius retineat, quam lapis calcarius; Siquidem Calx ad annum in loco sicco asservata, cum aqua diluitur, fumigat, & latentem vim ignis prodit, dum aquam effervescentem facit; progressu tamen temporis, dum in pulverem fatiscit, ac veterascit, multum ignea de vi illi decedit; minus ergo tunc temporis oblædit Artifices, acrimoniam semper tamen corrosivam retinet; hinc fauces, & oculos mordet, & vocem asperat; facilis tamen medela est potus frigida, & emulsiones seminum melonum, ac seminum frigidorum. Calx Fabris murariis manus rugosas facit, ac interdum ulcerat, si tamen scabiosæ fuerint, illas a scabie liberat: quare non immerito inter remedia antipsorica Calx locum habet, acidum nempe illud, quo Piora scatet, vi sua alcalica emendando, quam ob causam Calcis decoctum in Diabete commendatur a *Willisio* in Pharmaceutica Rationali: quamvis enim, ait ille, videatur hujusmodi decoctum, aptum potius ad Urinæ fluxum proritandum, ob vim calorificam, & attenuantem, quia tamen sales acidos fusionis causam temperat, ac infringit, Urinæ profluvio medetur; ob eandem rationem a *Richardo Mortono* Calcis decoctum in Tabæ pulmonari magnis laudibus celebratur.

A R T I F I C U M. 69

Calci vivæ bina esse Salia, quæ post calcinationem quæta maneant, ab aqua vero dissoluta & in mutuum conflicium, concitata, notam illam cuique effervescentiam efficiant, putant nonnulli, quam opinionem tamen suspectam esse ait *Joannes Bohon* in cap. 4. suis Meditationibus de Aëris influxu, cum observatione confitet, Alcalia fixa & puriora ab aquea humiditate sine acidi collisione calorem concipere. Mirabatur *D. Augustinus*, Calcem in aqua fervere, in oleo frigere. Calci vivæ multum Salis alcalici inesse, cum remedia ex Calce parata ad sordida ulcera, in quibus multum acidi luxuriat, sananda, passim usurpari soleant, profecto credendum est. Ad corrigendas ergo noxas, quas calcarii Artifices interdum contrahunt, opportunum erit decoctum tepidum Malvæ, Violarum, Butyrum recens, Lac ipsum, quo nihil promptius ad faucium siccitatem & asperitatem emendandam.

De Civ.
Dei l.
21. c. 7.

HI sunt, quos ego novi Artifices, variis morbis obnoxios ob mineralium, & fossilium, quæ tractant, & quibus in suis Opificiis utuntur, pravam indolem, atque isthæc, quam innui, compendiosa curatio. Medici enim id hominum genus curantis præcipuum munus est, illos cito, quantum fieri potest, aptis ac generosis remediis suæ salu-

saluti restituere; siquidem perſæpe miſeros Artifices audias Medicos ipſos orantes, ut vel occidant, vel liberent. Hæc itaque in Artificum ægotantium curatione ſuſcipienda ſit cautio potiffima, ut expedita, & prompta curatio illis adhibeatur, alioquin morbi tadio, ac animi mœrore, ob familiæ neceſſitatem contabefcunt. Labet in hanc rem auream Divini Platonis ſententiam hic loci referre, quam legenti non ingratham fore exiſtimo. Sic ergo ille in libro de Rep.

Dial. 3.
p. 383.

Faber, ſi quando in morbum incidit, a Medico curationem exigit, vel per vomitum, vel per dejectionem ventris, vel uſtionem, vel incisionem. Si quis autem diuturnam illi victus obſervationem præcipit, capitisque ſuſfarcinationes, ceteraque huiusmodi, ſtatim objicit, non eſſe ſibi ad egrotandum otium, neque præſtare ſibi, ita vitam trahere contrariis curationibus incumbenti, ſuumque opificium negligentem; deinde Medico hoc valere jufſo, ad conſuetum victum revertens, ſi convaleſcit, opus ſuum exſequitur, ſin autem ſuſtinere morbum corpus nequit, vita functus liberatur. Hæc Plato.

Ita autem in praxi contingere non raro obſervavi, ut ſi Artifices cito non convaleſcant, valetudinarii quoque Officinas ſuas repetant, & prolixas Medicorum curationes perſæpe eludant. Cum Diviti-
bus.

bus equidem, quibus multum otii suppetit ad ægrotandum (ac interdum simulate, ad opes ostentandas, ut de quodam olim lufit *Martialis*) & quibus Medici parvo condu- l.2.Epig.
cti affident, sic agere liceat, non autem cum operosis hominibus. *Dives enim* (ut paulo post subdit idem *Plato*) *opere nullo urgetur, a quo si quando vi arceatur, non amplius sit ei vivendum.* Professorum vero quoddam genus est, qui morborum alioquin brevium, & sponte sanabilium longas instituunt curationes, primo per lenientia, mox per alterantia, ut Syrupos, quos præterire religio esset, exinde per cathartica medicamenta, repetitas venæ sectiones, & mille alia rædia, operosi semper, ut nulla dies exeat sine linea, id est, aliqua novi remedii formula; in hanc rem per parodiam congruet Horatianum illud :

*Quem semel arripuit, tenet, occiditque
medendo,*

*Non missura cutem nisi plena cruoris hi-
rudo.*

Verum ut ad pensum nostrum redeamus, eorum Artificum, qui metallica, & fossili materia ad opera sua perficienda indigent, curationem contrahendo, remedia potissima, ut dixi, ex mineralium familia erunt petenda; mox emollientia ex vegetabilium classe, antidota quoque communia,

munia, ut Theriaca, & Mithridatum, ac ea quæ specifica vi malignos venenorum impetus retundere creduntur. In usum revocanda Purgantia, & Vomitoria, liberaliori dosi, ac duplo majori præscribenda, ob contumaciam nempe, & indomitam corporum metallicorum naturam; consulendi Auctores, qui de Venenis scripsere, ut *Guainerius*, *Cardanus*, *Arduinus*, *Baccius*, *Paraeus*, *Sennertus*, *Prevottius*, *Etmullerus*, & alii; nam pro quoque peculiari Veneno amplam remediorum supellectilem proponunt; pro præservatione, Diæta emolliens, & lactea valde commendatur. In hisce morbis cauto opus est in Venæ sectione impetranda, raro enim, nisi aliqua urgeat inflammatio, Phlebotomia utilis est: cæque cautelæ, quas superius annotavimus, sunt adhibendæ, ne per os scilicet, quantum fieri potest, noxiæ particulæ excipiantur.

CAPUT XIII.

De Pharmacopœorum morbis.

UT ergo ad alias Officinas divertamus, lubet Pharmacopolia adire, in quibus Sanitas, tanquam proprio in lare creditur hospitari, nisi forsan inibi, veluti Mors in Olla, interdum di-

delitescat. Etenim si Operarios ipsos percontemur, an in parandis remediis pro aliorum salute labem ullam aliquando contraxerint, se persæpe graviter affectos fuisse fatebuntur; ut in Laudani Opiati præparatione, in contundendis Cantharidibus pro phœnigmis, aliisque venenatis substantiis, ob subtiles atomos, quæ ab iis emanant, dum contunduntur, & per patentes vias corporis penetralia fubeunt. Opium enim stuporem ac veternum inducit, idcirco in Laudani Opiati præparatione suadet *Ermullerus*, ut Acetum assumatur, nihil est enim, quod Opii sulphur narcoticum magis castiget, & infringat, quam Acetum. Eodem modo Cantharides in pulverem contritas, & manibus tractatas compertum est Urinæ ardorem excitasse. Novi ego Pharmacopœum in hac Civitate, qui, cum Ari radicem manu gestasset, virilibus contrectatis, tam gravem partium genitalium inflammationem perpeßus est, ut enata exinde gangræna, & ingenti hæmorrhagia, illi pene occumbendum fuerit. Exhalationem ex contusa Colocynthide Pharmacopolis aliquando tormina & graves alvi fluxus concitasse refert *Comes de Verulamio*. Quam volatilis porro sit Cantharidum substantia, & quantum Vesicæ, ac Renibus hostilis sit, nemo non novit. Si

de Le-
thargo
cap. 7.

Syl. Syl.
Cent.
10.

E Can-

P. 2. P.
316.

de Diu-
ret. ani-
malibus.

Cantharides integræ microscopio attente observentur acutissimis spiculis armatæ apparent, de quo videatur *Olaus Borichius* apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali, ubi ait, se in alis & pedibus minora spicula observasse, quam in capite; unde antiquam illam quæstionem, an ex mente *Hippocratis* exhibendæ sint Cantharides, capite, alis ac pedibus abscissis, an integræ ex *Galeno*, diremptam putat; cui sententiæ adhæret *Et-mullerus*, qui ait, litem hanc esse de lana caprina, ut ejusdem verbis utar, singulas enim Cantharidum partes vim ulcerativam possidere autumat. Caveant ergo Seplasiarii, ne, dum animalcula hæc conterunt, pulvisculos volitantes excipiant, seu præmuniendo se antecederent, vel eo ipso tempore, quo pestes has tractant, emulsionem ex seminibus melonum copiosas hauriant; Serum quoque Vaccinum, & lac ipsum ad temperandum Urinæ ardorem non levem præstabit operam.

Interdum etiam, non solum a grave olentibus graviter affici quosdam Pharmacopæos accepi, ut in præparatione Unguenti Dialthææ, quod nonnullis nauseam ac vomitum ciet, verum etiam a suave olentibus. Magna & admiranda est vis odorum, & secundum Idiosyncrasias mirabiles effectus pariunt. Nonnullos au-

A R T I F I C U M. 75

divi verno tempore, quando rosarum infusiones faciunt, pro Syrupis aureis, & cum tota Officina Pestana rosaria redolet, de gravi capitis dolore conquerentes, aliis alvum laxari.

Quibus ergo odora Canum vis inest, hujusmodi odores quantum possunt effugiant, ac identidem ab Officina exeant ad auram captandam, seu odorata quædam sibi magis familiaria, quibus recreari soleant, & sibi infestos obtundant, naribus persæpe apponant. De noxio odore Rosarum videatur *Sennertus*, *Otto Tachenius* in Hipp. Chymico. Refert *Levinus Lemnius*, Arabiæ Incolas a nimia odorum suavitate, qua Regio illa perfusa est, adeo consternari, ut ad fetidiora quæque, tanquam ad Balsamum, illis unicum sit effugium. Satis elegans historia legitur apud *Gasparum a Rejes*, refert enim, Piscatorem quendam in Aula Sebastiani Lusitaniæ Regis, a summa odorum fragrantia adeo exanimatum concidisse, ut pro mortuo haberetur, restitutum vero a celeberrimo *Thoma a Vega*, qui jussit illum ita semianimem ad mare deferri, & in aiga & limo marino volutari, quo pacto mirifice, uti sus in volutabro coeni, recreatus est. Tradit *Baconus*, cum aromatum cumuli diu conclusi aperiuntur, adstantibus qui primo massas illas extrahunt, ac agi-

T. r. l. 5.
Se. 6. c. 3.
cap. ult.

de ocul.
nat. mir.
l. 2. c. 9.

Camp.
Elys. Q.
99.

Nov.
Organ.
l. 2.

tant, instare febrium & inflammationum periculum.

CAPUT XIV.

De Morbis Foricariorum.

DUbius hic hæreo, num Medicos, qui elegantix & munditiei student, a Pharmacopœorum Officinis, quæ ut plurimum Cinnama spirant, & ubi tanquam in suo Foro diversantur, ad Latrinas invitando, in eorum nasum bilem, ut dici solet, conciere possim; verum cum & Alvi, & Vesciæ excrementa, ad internos corporis affectus quotidiana inspectione rimandos, iisdem pro lege sit contemplari, idcirco neque hujusmodi loca averfari debent, ut Foricariorum morbos, eorum scilicet, qui Cloacas expurgant, paululum observemus: *Medico enim necessum est ingrata intueri & immania tractare*; verba sunt *Hippocratis*.

de flat.
n. 1.

de Pul-
chro.

Neque pariter Philosophum dedecet a sublimiorum contemplatione, aliquando etiam ad viliora lustranda descendere, & mechanicis exemplis uti; sic recte quidem *Socrates*, apud *Platonem*, *Hippiæ* illum adspernanti, quod in pervestiganda natura pulchri Hominem induceret perquirentem, an pulchræ Ollæ, ubi quis cam igni

igni admoverit, plenæ bonorum leguminum, auream tudiculam addere deceret, an ficulneam, dicentique Hippia, se cum tali homine nequaquam disputaturum; *cate, inquam,* reposuit Socrates. *Probe nimirum, o Amice,* tibi enim talibus nominibus repleri non convenit, cum tam specioso amictu, calceisque ornatus sis, & inter omnes Græcos sapientia polleas: me autem nihil prohibet, quo minus cum illo verfer. Quando igitur nostra hæc ætate ad Mechanismum redacta est Ars Medica, cum Mechanicis infimæ sortis interdum agere, nihilque aliud præter veritatem curare, ut ibidem ait *Plato*, nequaquam indecorum erit.

Narrabo autem historiam, unde primum mihi orta est occasio Tractatum hunc de Morbis Artificum conscribendi. Cum in hac Civitate, quæ pro suo ambitu satis populosa est, ideoque domos confertas habet ac præaltas, mos est, ut tertio quoque anno in singulis domibus Cloacæ expurgentur, quæ per vicos discurrunt. Cum ergo domi meæ id opus fieret, contemplatus unum ex Operariis istis in Antro illo Charonæo magna anxietate ac sollicitudine opus suum peragentem, misertus tam improbi laboris, ipsum interrogavi, cur tam sollicitè laboraret; & non pacatius id ageret, ne ex nimio labore in multam lassitudinem incideret; tunc mi-

fer ex antro illo oculos attollens, meque intuirus: Nemo, inquit, nisi expertus, imaginari potest, quanti conſter, plus quam quatuor horis in hoc loco morari, idem enim eſt, ac cæcus fieri: illo poſtmodum e Cloaca egreſſo, oculos ejusdem attente contemplatus ſum, eoſque non parum rubore ſuffuſos ac obnubilatos obſervavi: me ruruſ ſciſcitante, ecquam medelam pro more haberent Foricarii huic affectui adhibere? non aliam, inquit ille, quam ut actutum, uti modo faciam, domum ſuam repetant, in conclavi obſcuro ſe recon- dant, ibique ad alteram uſque diem immo- rentur, Oculos aqua tepida identidem abluendo, quo pacto ſolamen aliquod Oculorum dolori reperiunt; ruruſ ab eodem quaſivi, num in faucibus ardorem ullum perſentiant, difficultatem aliquam reſpirandi patiantur, capitis dolore tententur, num odor ille nares percellat, nauleam pariat; nihil horum, reſpondit ille, neque pars ulla in hoc opere mulctatur præter Oculos, ac ſi opus iſtud ulterius proſequi velim, propediem cæcus ſiam, ut aliis contigit; ſic ille, meque valere juſſo, manus Oculis obtendens, lares ſuos adiit.

Complures poſtmodum Operarios id genus vel luminibus ſemicaptos, vel prorfus cæcos per Civitatem ſtipem emendican-

cantes observavi. Quod tam tetra exhalatio tenellam Oculorum structuram lædat, nequaquam miror; apud *Ballonium* lib. 2. Epid. extat in hanc rem historia de quodam vili Operario Parisiensi, qui Ophthalmicus factus est, cujus affectus causam refert *Ballonius* in Artem quam exercebat, vicos enim luto solitus erat expurgare; quare autem soli Oculi tam malo infortunio prestantur, cæteris partibus illæsis, ut Pulmonibus, qui & ipsi molli textura constructi sunt, & Cerebro per nares, ut ab illa tetra mephiti minime infestentur, id est, quod primo admiratus sum, & adhuc demiror, cum ratio non suppetat; quare id fiat.

Acidum volatile esse illud, quod, hujusmodi Camarina commota, expiret, mihi proclive est arbitrari, idque sat probabiliter ostendunt monetarum ex ære, & argento, quas interdum Foricarii gestant in pera, denigratio, nec non ænea vasa, quæ in Culinis, hisce Cloacis proximioribus, infuscari solent, nec non Tabulæ pictæ, quæ atredinem contrahunt, ubi talis exhalatio illas pertigerit; at hujusmodi effluvia labem aliquam Pulmonibus affricare deberent, quando nihil magis Pulmonibus hostile creditur, quam quodcumque Acidum, sicuti & massæ sanguineæ, quæ ex sua natura dulcedinem ali-

quam,

quam, vel ipso sensu iudice, possidet; Oculis tamen solummodo bellum tam atrox indicunt foetidae exhalationes istae, ac illos acutissimis spiculis sic feriunt, ut illis vitam, id est, lumen eripiant. An Curiosorum palato satisfiet, dicendo, quod sicuti in rerum natura quaedam sunt Venena, quae cum partibus quibusdam nostri corporis particularem gerunt antipathiam, ut Lepus Marinus cum Pulmonibus; Cantharides cum Vesica, Torpedo cum nervis, sic halitus illi ex humanis facibus per varios corruptionis gradus trium annorum spatio, talem adsciscant naturam, ut Oculos tantum laceessant, cæteris vero partibus ignoscant? Mihi certe, si quis talem rationem obtruderet, ea sane non multum saperet, quare nec cuiquam pro ratione alicujus ponderis illam venditare lubet.

Nihil profecto acceptius est, nihilque magis crepant Medici, quam particularem hanc inimicitiam, quam habent externa quaedam cum quibusdam corporis nostri partibus; sicque citissime ab involutis quæstionibus se expediunt, verum obscura per nescio quid magis obscurum explicantur. *Olaus Borrichius*, ut ex *Baneto*, Cantharides negat ex vi sua specifica esse magis infensas Vesicæ, quam cæteris partibus, licet per os assumptæ, vel ex-

te-

ARTIFICUM. 81

terius appositæ, ut in Phoenigmis, vim suam ulcerativam ac pungentem in Vesica magis exlerant; id enim fieri ait eo, quod Salia volatilia Cantharidum fero sanguinis sociata, sicque ad Vesicam cum Urina delata, eandem Vesicam denudatam, nulloque mucore oblinitam pungant & excorient, quod in cæteris partibus non tam prompte efficiunt, dum non vehuntur in solo fero, sed una cum sanguine & pituita, a quo cum mixtura illarum vis retundatur. An ergo potius dicendum, putrem exhalationem e Cloacis elevatam Operariorum oculos (quæ partes magis obviæ sunt, & exquisitissimi sensus) tenuissimis particulis, tanquam spiculis fodiendo, lachrymalem succum elicere, illique se consociare, sicque novum concretum generari, oculis solum infestum, minime vero cæteris partibus, in quibus similem succum non reperiatur? *Olaus Borrichius* casum refert Oenopolæ, qui ad solum aspectum Aceti cohorrescebat, ac totus sudore frigido perfundebatur. *An vapores acidi*, ait ille, *oculis & naribus illius sunt molesti?*

A&.
Haffn.
Vol. 4.
Ob. 44.

Quæcunque sit causa ac modus, quo a tetra illa exhalatione Foricariorum oculi afficiantur potius, quam cæteræ partes, certe constat, oculos ex nativa sua indole ad susceptionem & emissionem æque pro-

82 DE MORBIS

nos esse. Lippitudinem contagiosam esse, oculum sanum scilicet ab alterius oculis lippis morbosa effluvia excipere ipsa demonstrat experientia, ac Artis Medicæ Proceres unanimiter testantur. Scitum est Ovidianum illud:

Vide
Gal. p. d.
diff. feb.
cap. 3.
Sennet.
T. 2. l. p.
ca. 4.

Dum spectant Oculi laesos, laduntur & ipsi.

Fascinationem similiter, quæ per oculorum obtutum creditur fieri, non alio modo contingere crediderim, quam quod e fascinantis oculis radiosa quædam emanatio fiat, quæ in alterius oculos tanquam rem cognatam se insinuet, ac inficiat; sic Plautus:

inAulul.

Exeundum hercle tibi foras

Conspectatrix cum oculis emissitiis.

Novi ego nobilem Adolescentulam ad Tabernam fere deductam, quæ nullis remediis sanari potuit, nisi cum hortatu meo e sinu Avix suæ Vetulæ, a qua unice diligebatur, evulsa est, & cum Aneillis adolescentulis connurrita est; unde mihi non lis parva cum Vetula illa Matrona suborta est, quo illam tanquam Sagam apud Puellam Neptem adeo sibi charam infamasse; neque ullis rationibus persuaderi potuit, id peculiare vitium senilis ætatis esse, ut ex oculis emanationes quædam teneræ ætatu læ parum salubres effundat; ac sicuti oculorum est, modo

amo-

amorem, modo odium spirare, sic juvenilis ætatis magis proprium esse amorem, quam senilis, cujus obtutus torvus ac tetricus esse consuevit.

Non est hic loci, ut de oculorum natura quicquam adjiciam, libeat tamen locum insignem *Platonis* adferre. *Socrates* enim inducitur edocens, quomodo intelligenda sit ^{in Alcib.} celebris illa inscriptio in Delphici Templi vestibulo: Nosce te ipsum. ^{p.}

Sic igitur *Socrates* ad *Alcibiadem*:

Num advertisti, quod facies hominis in oculum intuentis in oppositi visu relucet, veluti in speculo, quam summam vocamus pupillam simulacrum inspicientis existens? Oculus igitur denum ita se ipsum cernit, cum in oculum inspicit undique, præterea intendit, quod oculi optimum est, & quo oculus ipse videt. Oculus ergo, cum se ipsum visurus est, in oculum inspicere debet.

Ut vero ad institutum meum redeam, hisce Operariis, quorum ministerium in omnibus Civitatibus est adeo necessarium, æquum est, ut aliquo præsidio succurrat *Ars Medica*, quando *Leges Civiles* edicto cavebant, ne Cloacas purganti aut mundanti vis fieret, etiam si ad alienas ædes pertingeret. ^{l. i. ff. de Cloacis.} Ego iisdem suasor fui, ut *Vesiculas* translucas ori apponant, ut solent ii, qui operantur in *Minium* polientibus, vel breviori mora in expurgan-

gandis Cloacis se exerceant, five, si ex natura sua imbecillio rem visum habeant, Artem hujusmodi deferant, & alteri se addicant, ne ob infamem & sordidum quæstum oculis capti cogantur emendicare. Quando autem experientia ipsis compertum est, salubrem esse moram in obscuro Conclavi, quod rationi certe congruit, nec non aqua tepida oculos abluere, multum conferre ad oculorum ardorem temperandum, ac dolorem simul imminuendum, qui veluti spina infixæ, partium nervosarum contractionem causatur, atque hinc subsequenter inflammationem; hæc illis permitto. Ubi tamen nimis rubeant oculi, ac metus sit, ne succedat vera inflammatio, Venæ sectionem instituo, mox ubi oculorum fervor deferbuerit, Vino albo odorato oculos ablui suadeo, quod salubre remedium est in hujusmodi casu. Spiritus enim animales e Cerebro & nervo optico quodammodo invitantur ad revisendas & lustrandas oculi sedes, quas a tetra illa mephiti in fugam conciti deferuerant.

Vile hoc ministerium Cloacas expurgandi inter pœnarum genera antiquitus recensere mos fuit, ut de damnatis ad
 1. 10. Ep. metalla diximus; sic apud *Plinium*, Tra-
 41. janus Imperator ad eundem scribens, illi præcipiebat, ut qui pœnæ damnati
 erant

ARTIFICUM. 85

erant, nec intra decem annos liberati essent, poenæ suæ redderentur; qui vero seniores ante decem annos damnati fuissent, distribuerentur in ea ministeria, quæ non longe a poena essent. Solebant enim tales damnatos ad Balnearum vel Cloacarum purgationes destinari. Stomachabitur forsitan aliquis, quod circa Latrinas, & Cloacas tam diu immerer; verum nulla res est, ut, cujus contemplatio rerum naturalium scrutatori debeat sordescere, multo minus Artis Medicæ Professori; legat is Theodorici Regis Epistolam apud *Cassiodorum*, ubi magnus ille I. 3. Ep. 30.
Rex Cloacarum Romanæ Urbis Præfecto commendat *splendidas Civitatis Romanæ Cloacas, quæ tantam visentibus stuporem conferrent, ut aliarum Civitatum miracula possent superare.*

CAPUT XV.

De Morbis Fullonum.

PEnes antiquos Scriptores nil frequentius, quam Fullonum nomen; nostra hac ætate quodnam Opificii genus esset illud, in quo exercetur Ars Fullonica, pene ignoratur. *Plinius* mentionem habet legis Metellæ, Fullonibus dictæ, l. 35. H. N. cap. 17.
quam C. Æmilius, & L. Camillus Censores

res ad populum dedere ferendam. In lege penult. §. de rebus dubiis hæc leguntur: *Jabollennus*, qui habebat *Flaccum Fullonem*, & *Philonium Pistorem*, Uxori *Flaccum Pistorem* legaverat. *Ulpianus* tamen Fullones inter negotiatores recensuit, & *Varro* inter rusticanam familiam Fullones numerat.

de re rustica.

Prout tamen ex Antiquorum Scriptis expiscari licet, Fullonica priscis temporibus circa lanas purgandas versabatur, ac potissimum circa vestes emaculandas. Populus enim Romanus Togis albis uti consueverat, quæ sicuti facile maculis scædabantur, ita Fullonibus tradebantur, e maculis purgandæ ac dealbandæ, quas etiam Sulphuris fumo accenso suffiebant, sicuti testatur *Plinius*, & nostris quoque temporibus fieri consuevit, quotiescunque sericeis, vel laneis vestibus candorem conciliare volumus. Acida enim Sulphuris exhalatio talia mire dealbat, ut purpureas rosas lacteas efficiat.

Cum ergo olim, uti nunc etiam, Romana Civitas modo lutulenta, modo pulverulenta esset, propterea Togæ sordidæ factæ ad Fullones, tanquam Balneatores, mittebantur. Vestes autem primo creta sordida abluebant, mox quodam cretæ genere, Cimoliæ dictæ, utebantur. Nostres quoque mulieres, ubi oleum super vestem

stem aliquam casu exciderit, illico, ne illud altius penetret, & magis expandatur, ut fieri assolet, partem illam oleo perfusam argilla, qua Figuli utuntur, obducunt, finuntque, ut creta paulatim exsiccet, & sponte concidat. Sic enim vel parum, vel nihil maculæ apparet; oleum etenim, quod multo acido occulto abundat, ac creta, quæ ratione suæ indolis de natura Saturni participat, & acidum præcipitat, avide bibitur.

Urina quoque hominum utebantur Fullones, ut Vestes purpureo colore tingerent. Elegans Epigramma apud *Martialem* existat, leg. 1. 6. Ep. 93. in quo varia rerum foetidarum exempla recensentur, quibus Bassam mulierem putidam pejus olere ait, inter quæ Vellus bis murice inquinatum reponit. Aliud quoque ejusdem Epigramma legitur, in quo ait, Thaidem tam male olere, ut non tam graviter oleret

———— *Fullonis avari*

Testa vetus, media sed modo fracta via.
Omittam ea, quæ ingeniose Interpretes commenti fuerint circa id, quod *Velleri murice* bis inquinato tam gravem odorem tribueret, & quidnam esset *Fullonis avari testa vetus*, quæ tam male oleret; solum ea hic afferam, quæ eruditissimus *Zarottus* in libro suo de *Medica Martialis tractatione* ingeniose tra- c. 24.
di-

didit. Fullones ergo, Lanifices, Tinctores urina humana in suis Opificiis utebantur.

1. 28. H. Id habemus ex *Plinio*, ubi scripsit, *Virilem*
N. cap. *Urinam podagris mederi, argumento Fullonum*,
6. *quos ideo eo morbo tentari negant.*

1. 3. de
San. tu. Hoc idem deduci potest ex *Galeno*, ubi
c. 13. *Scommma* refert quoddam *Quinti Medici*,

Galeni ætate non incelebris, qui Urinarum considerationem non magni faciens, ut multi illorum temporum, qui ex matula, tanquam tripode, uti etiam nostra hac ætate, morbos omnes divinare se jactitabant, agebat, hujusmodi considerationem Fullonum esse magis propriam. Idem quoque testatur *Athenæus*, opinionem referens *Mnesthei Medici Atheniensis*, affirmantis, urinam, quæ a nobis excernitur, ubi liberaliori Vini potu nos diluerimus, acriorem esse, ut Tinctores commodius illa uti possint ad Vestes expurgandas.

1. 11. c.
10. Di-
propos.

Valde familiaris ergo erat antiquitus Urinæ usus apud Fullones pro Lanarum ac Vestium purgamine; neque nostra ætate id prorsus obsolevit. Nam in Officinis Pannificum, ubi lanæ pectuntur, & panni texuntur, observantur doliola, ubi Operarii omnes mējunt, ac in iis Urinam asservant ad putrefactionem usque, qua postmodum utuntur. Ac revera, ubi hujusmodi Operarios interdum mihi invisere contigit, pessimum odorem nares ferien-

ferientem percipiens, causam ab iisdem sciscitatus sum, ac dolium urina plenum ostenderunt, in quod ex Artis lege omnes deberent mejere.

Nostris autem Fullonibus urinæ usus huiusmodi est: Postquam Pannum, aliaque lanæ Opificia contexta fuerint, ut illa ab Oleo ac aliis sordibus expurgent, urinæ sic asservatæ, & aquæ tepidæ partes æquales, una cum quadam Saponis Veneti portione, ponunt in vase ligneo, in quo pannum immergunt, mox, ut humor altius penetret, ac pannus illo perfecte saturetur, pedibus premunt, idque bis vel ter repetunt, abjecta prioris balnei materia, ac recenti mixtura in vas injecta. Hoc peracto, prelo liquorem exprimunt, ac postremo aqua pura cum Sapone Veneto pannum abluunt, sicque Pannifices pannos suos candefaciunt, ut colores omnes promptius combibant. Eundem morem laneas Vestes in Urina immergendi, ac nudis pedibus premendi, priscos Fullones servasse, arbitrari licet, hancque ob causam scripsisse *Plinium*, *Fullones podagra minus tentari*.

Romæ itaque olim, ut in Urbe populosissima, & quæ Serici usum vel nullum vel rarum haberet, Fullones ac Infectores ob frequentem necessitatem Togas sordidas abluendi, & Lanæ murice infici-

ciendi, lapidea Vasa, in quibus urinam asser-
vabant, quotiescumque effringerentur, in pu-
blicas vias projiciendo transeuntes gravi o-
dore infestabant.

Fullones igitur, ac Pannifices inter graves
hosce odores urinæ foetidissimæ, ac olei in
calido conclavi degentes, ac interdum semi-
nudi, omnes fere Cachectici sunt, decolor-
res, anhelosi, tussicolosi, & nauseabundi.
Aere enim concluso, ac tam pravis odoribus
saturato, organa spiritalia subeunte, fieri ne-
quit, quin Pulmones ex atomis illis oleosis ac
putidis noxam persentiant & infarciantur, si-
mulque tota massa sanguinea inficiatur, ad
principalia viscera ac totum corpus foedis illis
particulis in orbem delatis. His addendum,
cutis spiracula ex unguine illo facillime ob-
strui, unde mala, quæ ex cutis constipatione
oriri solent, illis succrescant.

in lib.
Ep. ut in
4. n. 2.
in 5. Ep.
n. 24.

& 7. Ep.
n. 39.

Varias Fullonum ægrotantium historias
habemus apud Hippocratem, ex Marinello,
Fullo collum caput &c. Fullo in Syro phre-
neticus cum ureretur cruribus &c. verum sa-
tis curiosa est, apud eundem Hipp. hi-
storia morbosæ cujusdam dispositionis, ve-
luti epidemicæ, quæ Fullones sustulit: *Ful-*
lonibus, inquit Hippocrates, *inguina extu-*
berabant dura, & sine dolore, & circa pu-
bem & in collo similia erant tubercula ma-
gna, febris ante decimum diem. Tussi vexa-
bant

bantur a ruptionibus &c. Vallesius in hujus loci commento *Hipp.* historiam de unico Fullone exposuit, & figmentum putat, Fullones communi morbo laborasse; cæteri tamen Interpretes, ut *Fæsius*, *Mercurialis*, *Marinellus*, & alii de pluribus, ac veluti de Fullonum cœtu interpretati sunt. Sic enim *textus Græcus* τῶν γναφῶν οἱ Βουβῶνες &c. Credibile est, pravam aliquam Constitutionem hujusmodi Artificibus magis infestam, quam aliis diversæ classis, non solum ob pravam victum, quo uti solent hujusmodi Operarii, sed ob Artis incommoda, e quibus infesta malorum seges, uti diximus, ipsis necessario succrescit, quemadmodum ex eodem *Hippocrate*, in quadam Constitutione, in qua cum multa mala a maligna ferocitate in Vulgus vagarentur, Viri potius afficiebantur, quam Mulieres, ac inter Mulieres gravius ægrotabant famulæ, quæ omnes fere interibant, quam liberæ, quibus morbi qui fiebant *mansuetissimi moris erant*; sicuti ex *Plinii* testimonio, aliquando *Proceres tentari morbis, aliquando Servos observatum est*. In Constitutionibus meis Mutin. Ruralem Epidemiam tertiarum febrium descripsi, quæ Anno 1690. solos Agricolas afflixit, & sequenti Anno Urbanam aliam, quæ solos Cives exercuit, Judæis tamen pepercit; sicuti *Palmarius* ex

6. Epid.
Sc. 7.

1. 7. c. 5.
H. N. &c.
1. 26. c. p.

Schenckio annotavit, Parisiis, dum in Urbe sæviret Pestis, Coriarios ab ea immunes fuisse. Ex communi itaque morbo ob pravam aliquam temporum Constitutionem (Austrinam puta, quæ crassos humores funderet ac liquaret, & ad glandulas Inguinum, & Colli ablegaret) Fullonum turbam ab *Hippocrate* descriptam ægrotasse, ac idem fatum subiisse, cum omnibus ob ejusdem sordidæ Artis tractationem eadem inessent dispositiones, sat probabiliter credi potest.

Ut ergo horum Artificum saluti compendiarie methodo, quantum licet, consuletur, & a sordibus, quas intus & in cute gestant, expurgentur, e Pharmacis fonte potissima remedia desumenda. Emetica igitur ac præcipue Stibiata, quorum usus in hisce Operariis mihi valde salutaris comperitus est, cum Cachexia & lentis febribus laborant, primas tenent; haud secus Cathartica valentiora, & quæ crassos humores expurgant, erunt ex usu. Mitiora enim ob humorum infarctum & segnitiam turbas potius cient, quam quicquam proficiant. Aperientia, & deobstruentia, ut Syrupus Cachecticus *Fernelii*, Vina lixivialia a *Willisso* descripta, Spiritus Urinæ, Urina ipsa epota, satis commodam præstabunt operam. In Venæ Sectione cauto opus est; illam enim, ubi

ubi acutus morbus urgeat, non improbo, non ita tamen liberaliter sanguinem mittendum, ut in cæteris, cenſeo; horum enim Artificum ſanguis ut plurimum ſcædus eſt & gelatinofus.

Antiquitus, Romæ præſertim, ubi tot Thermæ ad publicos uſus proſtabant, ſordidarum Artium Operariis non leve præſidium erat, Corpora a contractis ſordibus identidem abluere, & laſſatum virium robur recreare, ut recte annotat *Baccius de Thermis*. l. 7. c. 7. At noſtris temporibus, quibus res tam egregia obſolevit, ſingulari hoc beneficio carent omnes Urbani Artifices: propterea, ubi primo decumbunt, ad ſordes detergendas, quæ perſpiratum prohibent, & connutritam graveolentiam abigendam, in id præcipue incumbo, ut illorum corpora ſpongia vino albo odorato calenti imbuta abluantur, ac perfricentur, ſicuti ad præcautionem eodem hortari ſoleo, ut feſtis ſaltem diebus, propriis in laribus dulci lavacro curata cute, mundis veſtibus induti in publicum prodeant. Mirum eſt enim, quantum a Veſtium munditie, ac puritate ſpiritus animales hilarentur: quare non ſatis vulgarem opinionem, quam etiam medentium nonnulli fovent, improbare valeo, qua volunt, ægris decumbentibus non eſſe mutanda induſia, nec linteamina, ne illorum vires

F 3

imbe-

imbecilliores fiant; qua de re egregiam habemus *Divini Præceptoris* sententiam : *Labo-*
 4. in 6. *rantibus gratificationes*, ait ille, *ut munde fa-*
 Epidem. *cere aut potus, aut cibos, quæ videt molliter*
quacumque tangit; quem locum satis diserte
 exponit *Vallesius* in commento.

Hinc non parum demiror, quomodo
 Exerc. 5. *Lazarus Messionerius* in *sua de Feb. Doctri-*
na nova, eos Medicos reprehendat, qui in
 febricitantibus lintheamina & indusia mu-
 tanda præcipiunt, hancque rationem afferat,
 quod indusia recenter lota vim retineant,
 lixivalem lentorem inducentem, cum in li-
 xivio vim deterisivam ac resolventem omnes
 agnoscant. Quomodo autem Vestes sordi-
 dæ ad febrientium robur augendum tantum
 valeant, ex Doctissimi *Verulamii* sententia
 in *Historia Vitæ, & Mortis*, quem pro
 sua opinione statuminanda adducit *Messio-*
nerius, ego, pace tanti Viri, non satis video.
 in lib. de Scripsit equidem *Hippocrates*: *Vestes puras*
 Salubri *hyeme induere oportere, oleo imbutas, ac sor-*
 Diæta *didas æstate*; verum liber hic inter germa-
 n. 3. *nos Hippocratis a Galeno non recensetur,*
 qui illius Auctorem *Polybium* facit, præ-
 terquam quod ibi sermo est de sanorum
 diæta, & quomodo pingues gracilescant,
 & graciles pinguescant. Corporibus enim
 gracilibus æstate, neque lotiones, neque
 indusiorum mutationes tam crebræ for-
 san

san convenient, ne ob nimium perspiratum, ac spirituum distationem augeatur gracilitas.

Non possum autem, quin doctissimi *Vallesi* verba hic referam: *Peccant vulgares Medici*, ait ille, *neque tunicam lineam mutare, neque lecti syndonem, neque manus, faciemve lavare, neque quicquam aliud, quod ad munditiam spectet, suis agrotis permittentes, ne si longus quidem morbus sit; quasi magni referat volutari in suis sordibus, ac quasi non augeat hoc omnem putrescentiam.* Hac de re consuli poterunt *Levinus Lemnius & Gaspar a Rejes*. Fullonibus itaque ac omnibus aliis Artificibus, qui ex sordidis Artibus victitant, munditiam corporis ac Vestium mutationem summe commendare oportet, ut, quantum fieri possit, iis affectibus, qui ex pædore & sorditie proficisci solent, obviam iri possit.

Antequam autem a Fullonica ad alias Officinas divertamus, liceat mihi pro parergo egregiam animadversionem hic asserere, quam Eruditissimus *Zarottus* ad superius citatum *Martialis* Epigramma excogitavit. Cum ergo *Martialis* ætate valde frequenter Romæ contingeret, ut a Fullonum testis, in publicas vias coniectis, ob graveolentiam infestarentur prætereuntium nares, hinc satis probabilem conjecturam deducit *Zarottus*, causam

com.
tex. 8. l.
p. de rat.
Vic. in a-
cur.

de Oc-
cul. Nat.
mirac. l.
4. c. 8.

In Juc.
Quæst.
Campo
Qu. 82.

perſcrutandi, quare *Vefpaſianus* P. R. tributum ex urina, teſte *Suetonio*, impoſuerit. Cum enim probabile ſit, quod tunc temporis proſtarent amphoræ Urinariæ ad Urinam excipiendam, ob ingentem illius uſum pro Veſtibibus emaculandis, & pro purpuræ tinctura, credi poſſe, ait, *Vefpaſianum* hinc anſam huiusmodi vectigal imponendi, deſumpſiſſe, quandoquidem lucri bonus eſt odor ex re qualiber; quod Græci quoque Imperatores imitati ſunt, teſte *Cedreno*. Tales Amphoras Urinarias ſolitas proſtare, innuit *Macrobius*, Q. Titium inducens, Iudices vinolentos hiſ verbis increpantem: *Nulla eſt in Angyportu Amphora, quam non impleant; quippe qui Veſicam Vini plerumque plenam habeant.*

Quoniam hac occaſione circa urinarum conſiderationem pauliſper immorati ſumus, ſilentio præterire non licet, quæ de urinarum vi deobſtruente, & efficacia in ciendis menſibus non ſemel obſervavi. Complures enim Adoleſcentulas Moniales novi, quæ, cum ad multos menſes catameniorum defectum paſſæ fuiſſent, ac ex communibus remediis, quæ in huiusmodi affectibus adhiberi ſolent, nil opis ſenſiſſent, propriis Urinis epotis redditæ fuerint coloratæ, reſeratis nempe obſtructionibus, ac menſtruis reſluentibus, adeo
ut

ARTIFICUM. 97

ut hoc remedii genus satis familiare redditum fuerit.

Haud sum nescius, novum non esse, urinam variis in Morbis bibi solitam, ut in Hydrope, quamvis id male cefferit familiari cuidam Antigoni Regis, qui, ut refert *Celsus*, suam urinam bibendo in exitium se se præcipitavit; hominem illum tamen notæ intemperantiæ fuisse, Auctor ipse testatur. Observationi tamen de urina, menstruum fluxum promovente, congruit id, quod tradidit *Plinius*, *vaporatione nempe urina puerorum impubium cieri menses foeminarum*. Quod remedium equidem a ratione non adeo alienum videtur, & cujus facile esset experimentum, si præsertim urina mane sit reddita, quæ ab *Helmontio*, urina sanguinis, dicitur. Quemadmodum autem ad Viscerum obstructions referendas Sal Ammoniacum, ac illius spiritus commendantur, & ex urina humana cum Sale Communi fit Sal Ammoniacum artificiale (quando nativum, ex Africa olim ad nos deferri solitum, in arena reperitur ex Camelorum urina prope Jovis Ammonis templum) sic urina humana, quæ ex cruoris massa varios Sales absorpsit ac ferum detulit, dum sub forma Serosi laticis in orbem ageretur, vim deobstruendi adsciscet. *Solenander* tradit, se agrestibus

l. 3. cap. 21.

H. N. l. 28. c. 6.

*de Sex-
tup. Di-
ges. au.
79.*

*Conf. 2.
Sec. p.*

viris propriam urinam potandam, in Hepatis, ac Lienis duritie, neque sine prospero eventu, præscripsisse. Profecto iis, quibus volupe est, hoc remedio uti, in Officina Chymica Viscerum elaborato, longe salubriorem putarem urinæ hominis sani, quam morborum potum, uti scite, & eleganter ostendit *D. Rosinus Lentilius* in Ephemeridibus Germanic. de Αὐτεροποιίᾳ Examine.

Dec. 3.

An. 2.

Ob. 116.

Verum non tam facile cuiquam persuaderi potest, ut alienam urinam sorbeat, nisi interdum urinam pueri, quam tamen imbecilliolem urina Virili cenſeo, dum urinæ puerorum ut plurimum decolores ſint, ac veluti res fatua, ex quibus non multum Spiritus ac Salis volatilis elici poſſit.

Nemo fere eſt ex Chymicorum familia, qui per ſpagyricam analyſin examen aliquod de urina humana non inſtituerit. Cum enim ſaponariam ac deterſoriam vim in illa omnes agnoſcant, ob varia ac omnigena Salia, quæ in ipſa hoſpitantur, non adeo facile eſt definire, quid in illa dominatum habeat. Latex enim aquoſus, ſeu Serum ſanguinis, dum per Vaſa ſanguiflua in orbem fertur, Sales diverſi generis ob tam diverſa eſculenta & potulenta, quæ aſſumimus, in quibus tot varii ac diverſi ſapores reſident, abſorbet, & per renales tubulos ad Veſicam deſert; ex quo

quo fit, ut urina varios ac diversos sapores adsciscat, ut plurimum autem falsedinem præferat cum aliquo amarore. Elegantissimum Tractatum de urinis *Willisus* conscripsit, statuens, in urina humana portionem magnam aquosi laticis, minorem vero Salis, Sulphuris, & Terræ, ac portionem aliquam Spiritus; urinæ humanæ multum salis communis inesse, cum ex illa extrahi possit spiritus acidus, Chymicæ operationes satis ostendunt; quale vero sit Sal urinæ, & cuiusnam indolis, non tam facile est decernere, quamvis in id operis multum insudarint Artis Magistri.

Ingenue quidem *Helmontius* fatetur, Sal lotii in toto Naturæ Systemate sibi simile non habere; non enim talis est *marinus*, *fontalis*, *rupeus*, *gemmeus*, *non nitrum*, *non petra*, *non aluminis*, *aut boracis*, *non denique naturalium ullius*, ut neque Sal *urina*, vel *armentorum*. Multo autem difficilius crediderim statui posse, cuius naturæ sit Sal lotii humani, quam quodcumque aliud alterius speciei Animalium, cum brutorum multo simplicior sit victus, quam hominum, qui cibaria elementa per omnia conquisita ingerunt, ac simul assis commiscunt elixa, simul conchyliis tardis, ut ait *Horatius*. Specifica tamen, & generosa remedia ex lotio humano ad varios usus, & chro-

in Sext.
Digest.
n. 58.

chronicos morbos oppugnandos parari nemo non novit, & nostra hac ætate Spiritus Salis Ammoniaci, qui urinæ soboles est, pro polichresto habetur.

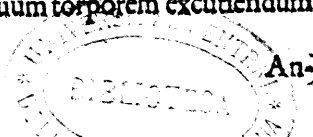
Ut ad propositum de urina foetida, qua utuntur Fullones ad purgamenta vestium; scio equidem, Chymicos tam de urina recenti hominis sani, quam veteri post longam digestionem in fimo equino instituisse, sed apud eosdem non multum discriminis adverto inter Salem, & Spiritum volatilem, qui ab utraque urinæ specie educitur; imo Collectaneæ Chymicæ Leydenfis Auctores, solum recenti urina hominis sani utuntur, ad operationes suas perficiendas, cum tamen in urina foetida, ac veterrima major vis deterforia a Fullonibus agnoscat, quam in recenti, quamvis rationem ignorent. *Aristoteles* quærit, cur urina foetidior reddatur, quo diutius in corpore detenta fuerit; problematice respondet, aitque, id forsan fieri, quia ob longiorem moram urina crassior effici soleat, recens vero potioni ingestæ similis sit. At forsan quæsito melius satisficeret, dicendo, magis foetere urinam diu retentam, quod ea sit urina sanguinis, quæ secum deferat massæ sanguineæ impuritates absorptas, altera vero sit urina potus. Forsan ergo urina hominum diu asservata, qualis est Fullonum, ac in testis illis fræ-

cedi.

Sec. 13.
Prob. p.

cedine imbutis fermentata, exhalante aquoso humore, acrior fit, & magis absterfiva pro usu Fullonum. *Columella* pro ovium scabio- 1.7.c.5. farum remedio urinam humanam veterem, per nares & os infusam, commendat, imo pecudem pustulosam jubet defodiendam in scopre prope limen resupinatam, super quam totus grex mejat, quo pacto, ait, sanitati restitui.

At obtrudet aliquis; si hominum urinæ tam egregios præstant usus, & ex iis tot parantur remedia, quæ vi polleant deobstruendi, & chronicos morbos oppugnandi, & hanc ob causam forsân Fullones olim non tentarentur podagra: unde fit, quod iidem, ut superius dictum, cachectici fiant, lentis febribus, aliisque morbis ab humorum infarctu obnoxii? Verum reponam ego, non tam ab urinæ foetidæ graveolentia, quam a Lanis oleo imbutis, & diuturna mora Lanificum in locis conclusis, & sordidis, ubi degunt seminudi, Operarios prædictis affectibus laborare: foetidos tamen halitus continuo per nares & os susceptos spirituum animalium puritatem fœdare, indubium est; ac quemadmodum longior mora in loco odoribus, alioquin gratis oppleto, noxas parit; haud secus censendum de iis, qui insuavesunt, quamvis aliquando ad spirituum torporem excitandum adhibeantur.

Antequam claudam hoc caput, lubet hic referre, antiquitus in hac Civitate Artem Fullonicam (cujus modo pauca sunt vestigia) adeo excelluisse, ac tam lucrosam existisse, ut Fullo olim inventus fuerit, qui eo opulentiae devenit, ut Mutinensi populo munus gladiatorium exhibuerit, quod eodem tempore Bononiae quoque Sutor praestitit; quare horum duorum Artificum insaniam suarum opum profusione popularem auram venantium, sic illudit *Martialis*:

l. 3. Ep.

Sutor cerdo dedit tibi, culta Bononia, munus;

Fullo dedit Mutinae, dic ubi Campo dabit?

Lanarum vero Mutinensis agri, ac earum praecipue, quae in plana & campestri regione ab ovillo grege, qui inter Sculterinam, & Gabellum pascitur, antiquitus obtinebantur, praestantia valde commendabatur, ut *Columella* inter Gallicas lanas primas deferret iis, quae habentur ab ovibus, quae circa *Parmam*, *Mutinamque* macris stabulantur in campis.

l. 7. c. 2.

CAPUT XVI.

*De Morbis, quibus obnoxii sunt Olearii,
Coriarii, aliique sordidi Artifices.*

MUltæ aliæ Officinæ quoque super-
sunt, quæ nasorum sunt pestes, &
Operariis suis una cum lucri benefi-
cio pensionem malam rependunt, quales sunt
eæ, in quibus exercentur Olearii, Coriarii,
Fidicinarii, Laniones, Cetarii, Salsamen-
tarii, Casearii, & qui Candelas sebaceas fa-
bricantur. Quoties enim in hujusmodi loca
pedem immisi, fateor, me non levem sto-
machi subversionem passum fuisse, nec diu
odoris pravitatem sine capitis dolore, ac vo-
mituritione aliqua tolerare potuisse. Non
immerito itaque legibus caveri solet, ne ta-
les Opifices Artes suas domi exerçant, sed
vel in Urbis pomœriis, vel suburbiis, ut vi-
dere est apud *Capollam*, *Paulum Zachiam*
& alios. In hoc itaque capite de Artificibus
Oleariis primum erit sermo.

In hisce Regionibus, quæ nucum fa-
tis feraces sunt, magna olei e nucibus
copia confici solet, quo per noctem po-
pulares omnes uti solent in lucernis, raro
autem oleo olivarum, ob illius caritatem;
tota enim Cispadana, & Transpadana Re-
gio oleas nequaquam alit, & oleum oliva-
rum

de fer.
urb. c. 48
n. 3. Q.
M. L. 1.
5. T. 4.
Q. 7.

rum quod habemus, ab Hetruria ad nos deferri solet. Paratur autem oleum e nucibus, sicuti oleum olivarum. Nucleorum enim massa sub molis contrita, & in mollem pastam redacta, coquitur ad ignem in magna sartagine ex cupro, dein ex pasta illa prelo imposita oleum exprimitur: dum autem hoc fit, atræ fuligines ac tam infesti odores elevantur, ut ii, qui ad hoc ministerium intenti sunt, rancidas illas exhalationes excipiant. Hinc non exigua mala illis emergunt, ac iis præsertim, qui in sartagine ad ignem materiam fumigantem susque deque spatula versant, ut Tusses, Dyspnœæ, Capitis dolores, Vertigines & Cachexiæ; his adde, quod sordidas lacernas hujusmodi Operarii continuo gestent, unde sordibus obducti pororum cutis constipationes frequenter patiantur, & exinde acutos morbos, pectoris præcipue, cum per hyemem tantum in hac re exerceri soleant. Quam noxius Capiti sit fumus, qui ex oleo nucum expirat, experiuntur ii, qui in clauso Cubiculo, & ubi nullum sit vaporarium, ad lucernas ex oleo nucum ad horas aliquot, seu scribunt, vel legunt, seu quid aliud operantur; non enim sine gravi Capitis dolore, vertigine, stupore illinc abscedunt, toto Cubiculo fumo oppleto. Nonnullos ego novi, quibus non minus noxia fuit exhalatio

latio ex tali oleo in loco concluso, quam fumus Carbonum, ut præcipue cuidam Litterarum studioso, qui cum ob rem angustam domi, tali oleo pro elucubratione ad seram noctem in sua Cellula usus fuisset, veternotus ad plures dies perstitit.

Haud secus male olent Officinæ, in quibus oleum e feminibus lini paratur, cujus usus in hisce Regionibus non exiguus est nocturnum in lumen, ubi præsertim olei nucum defectus sit, neque minus graviter afficiuntur, qui illud parant.

Haud secus Coriarii, qui Animalium coria in Tinis cum calce & galla macerant, pedibus calcant, lavant, expurgant, sebo inungunt, varios ad usus, haud secus, inquam, a continuo pædore, & fædis exhalationibus infestantur, quam superius memorati Operarii; hos enim videre est cum cadaverosa facie, subtumidos, luridos, anhelosos, ac omnes fere spleneticos. Non paucos ex hujusmodi Operariorum familia mihi observare contigit hydropicos factos; quomodo enim, cum in loco humido, & in Aere a tetris illis halitibus e coriis semiputridis inquinato, fere semper degant, quomodo, inquam, fieri poterit, quin spirituum tum vitalium, tum animalium Officinæ inquinentur, ac totius corporis œconomia una pervertatur? Non raro observavi, equos nullis stimulis,
G nulla

p. Ep.
Sc. 3.

nulla vi adigi potuisse, ut ante hujusmodi Officinas prætergredi velint, quin ubi primum talem odorem naribus hauserint, tanquam amentes, habenas nequaquam audiendo, celeri cursu domum repetiisse. Ædificia propterea, in quibus coria elaborantur, vel prope muros Civitatum, uti cæteræ fordidæ Artes, vel extra muros, ut in hac Urbe, sita sunt, ne Aeris puritati officiant. Scitissime propterea *Hippocrates* in historia Philisci, qui ex maligna febre sexta die mortuus est, locum descripsit, in quo decubuit; *Philiscus prope murum habitabat &c.* in cujus historiæ commento, doctissimus *Mercurialis* annotavit, Divinum Præceptorem verba illa, *prope murum apposuisse, ut locum morbosum designaret, in quo ager ille degebat, cum loca Urbium circa mœnia semper magis morbosâ sint, cum omnes Civitatum sordes eo soleant deferri, brutorumque cadavera, & alia inquinamenta.*

l. 6. Ep.
43.

Romæ olim in Transtiberina Regione fordidiores erant Officinæ, ac præsertim Coriariorum, ut ex *Martiali*, qui varios foetores enumerat, quibus Thaidem male olere ait, quos inter illum reponit, qui ex caninis pellibus, in Transtiberina regione maceratis, effundebatur. Sic enim ille:

Nem

*Non ab amore recens Hircus, non ora
Leonis,*

Non detracta Cuni Transtiberina cutis.
Usum hunc illius Regionis, ubi vilior ple-
becula degebat, & ubi sordidiores Artes ex-
ercebantur, tetigit *Juvenalis*: Sat. 15.

— *nec te fastidia mercis*

Ullius subeant ableganda Tiberim ultra.

Infamis propterea illius Regionis Aerapud
Romanos audiebat, ob insignem foetorem,
qui ex tam sordidis Artibus & olidis merci-
bus exspirabat, quam ob causam Judæi anti-
quitus partem illam Urbis incolentes, & in
quam, teste *Philone*, se infuderant, ut ma-
gis desertam, ac vilem, insigniter foetebant,
non ob vernaculum, & insitum illis puto-
rem, ut adhuc vulgo creditur. de Leg.
ad Cæ-
jum.

Ad Coriariorum classem referri quoque
possunt Fidicinarii ii, qui chordas parant pro
Musicis Instrumentis; iisdem enim affectibus
premuntur, cum iis necesse sit in humidis lo-
cis ac foetidis semper degere, animalium
intestina tractando, eluendo, evolvendo:
quare tales Operarios visere est ut plurimum
facie luridos, Cachecticos, & tumidis cru-
ribus.

In censu quoque Sordidorum Artifi-
cum recensendi sunt Cæsearii, qui & ipsi
ob graveolentiam suos manes patiuntur;
de iis tamen Cæseariis sermo est, qui ex

Vaccino lacte grandes illas & caseofas rotas efficiunt, quales forsan olim erant Lunenses, de quibus *Martialis* :

*Caseus Hetrusca signatus imagine Luna
Præstabit pueris prandia mille viis.*

& qualis apud nos est Parmensis Caseus, Placentinus, Laudensis, & aliarum Civitatum in Cispadana & Transpadana Regione; fumantes enim illæ ac pingues exhalationes Operarios non parum infestant. In Italia raro quidem intra Urbes Opificium istud exercetur, sed potius in Villis & locis campestribus paratur Caseus. In hac Civitate tamen Judæis, quibus religio est iis uti cibariis, quæ illorum manibus parata non fuerint, ex lacte e proximis Villis advecto, intra sua septa, æstivo tempore Caseum conficiunt; ac revera in iis Tabernis, ubi id agunt, pessimus odor perferitur, eoque omnes fere muscæ confluunt.

Jo. Pet. Lotichius in libello suo, de Casei nequitia edito, refert, Vicum quendam Francofurti esse, in quo Caseus conficitur, ac tam gravem mephitim ex Vico illo diffundi, ut in illum pravum odorem causam pestis, quæ Civitatem illam male mulctavit, referri posse crediderit.

Nullum porro Charonæum Antrum, nullam Camarinam motam, ut erat antiquorum adagium, esse existimo, ubi
Ope-

Operarii ob graveolentiam magis infestentur, quam loca illa, ubi Candelæ Sebaceæ fabricari solent. Etenim neque soli Operarii, sed etiam vicinæ Domus, non levem noxam perferunt, qua de causa hujusmodi ministeria ad loca viliora Urbis, ac prope pomœria ablegari solent, uti recte advertit, ac monet *Zacchia*, qui in specie mentionem habet de Officinis, in quibus Candelæ Sebaceæ confari solent. Cum enim aheni, in quibus Sebi hircini bubuli, suilli mixtura continetur, ebullire cœperint, tam foeda ac nauseosa exhalatio circumquaque diffunditur, ut vicinia tota inficiatur. Graviter itaque læduntur hujusmodi Artifices, dum ferventibus ahenis superstant, & pingues illas particulas ore, ac naribus excipiunt, ex quibus in pulmonum fistulari textura magni infarctus fiunt, unde respirandi difficultates, capitis dolores subsequuntur; speciatim vero nausea, ac vomitatio. Nihil autem est, quod nauseam, & fibrarum stomachi inversionem validius ciet, quam pinguedo vel solo adpectu, nedum intrus admissa; sic pingues scœminas, ac nimis mammosas omnes fere horrere solent; propterea *Martialis* hujusmodi scœminarum genus a se procul ablegans, se *carnarium* dicebat, non *pinguiarium*. Quantum vero ad obtundendum Ventriculi acidum, in

Q. M. L.
l. 5. tit.
q. 7.

110 DE MORBIS

Com.
21. 2. Sc.

1. 1. Fen.
3. Do. 5.
C. 2.

quo appetentiæ fomes residet, polleant substantiæ pingues, & oleosæ, ut ut acidum occultum contineant, nemo est qui ignorat; neque immerito *Galenus* ad famem caninam sedandam pinguia edulia, & oleagina commendabat, ut quæ acidi p. n. & Ventriculi membranas arrodentis spicula infringere valeant; *Avicenna* propterea pro regimine iter agentium pinguium ciborum usum, ut adipis vaccini laudat, ac refert, quendam Olei Viol. lib. 1. cum Sebo epota decem diebus a cibo abstinentiam cominode tolerasse. Mirum propterea non est, si hujusmodi Operarios perpetua fere inappetentia, & nauseatio comitetur.

2. de
mo.
Mul. nu.
28.

1. 12. Ep.
8.
de Affe.
scem. ex
utero.

Non raro quoque observare mihi contigit, Mulieres prope has Officinas habitantes, de uterinis passionibus ob hujusmodi odoris pravitatem conqueri, quod alicui fortasse mirum videri posset, cum ad Hystericos affectus graveolentia commendentur ab *Hipp.*, si naribus apponantur; verum, sicuti non semper suaveolentia uterinas suffocationes excitant, cum etiam odorata, ut Cinnamomum, Nux muscata, & similia mulieribus præfocatis pro remedio exhibeantur, quod *Horatii Augenii*, in hujusmodi casibus, *infallibile*, ut ipse ait, *est presidium*, neque id a Doctissimo *Etmullero* improbetur, & ab *Hipp.*
in

ARTIFICUM. III

in libro de Nat. Mul. Vinum odoratissimum commendetur; ita non semper graveolentia naribus admota hystericas turbas sedant, uti observavit *Forestus*, & de nidore lucernæ extinctæ, quo hysterici insultus, & fœtus extinguuntur, perantiqua observatio est. Quare a putri sebaceo odore nequaquam miror, animales spiritus in motus inordinatos cieri, ac simul ob nauseam, Ventriculo ad superiora contracto, uterum quoque convelli; sic aliquando observari mihi contigit, delicatas mulieres ad candelæ sebaceum odorem pro nocturno lumine, animo linqui, & hysterice affectibus corripì.

De Candelarum sebacearum pernicioso nidore videatur *Solenander*, qui refert, fratrem suum Johannem ad Candelæ sebaceæ lumen gravioribus studiis intentum, magnam exinde noxam in Pulmonibus, & Cerebro accersivisse; addit insuper, ex sebo bubulo graviolem odorem, quam ex ovillo, vel vervecino exire, nobis autem Candelæ sebaceæ nunquam gravius olere censentur, quam cum illis aliqua suillæ pinguedinis portio admixta fuerit. Elegantem quoque habemus historiam in Actis *Haffniensibus*, ubi narratur historia cujusdam mulierculæ, quæ in formandis candelis promercalibus intenta, in gravem Capitis dolorem cum Vertigine,

1.28.Ob.

30.

Se. 5.
conf. 6.
p. 461.

Vol. 5.
Ob. 36.

Oculorum ruborem, difficilem respiratio-
nem incidit, quam mulierem *Olaus Borri-*
chius curavit, primo vomitum provocando,
postea aquis pectoralibus cum oxymellite
scyllitico adhibitis, quibus hostem, ut ille
ait, visus est sopire, sed non multo post
remediorum usu intermisso, Orthopnoica
facta est, & repetitis Medicamentis Artem
suam diris execrando, hujusmodi Artifices
hortabatur, ut si pectori prospectum vel-
lent, sub dio saltem ministerium suum exer-
cerent.

Litterarum Professores ego quoque mo-
nitos velim, ut a Candelis sebaceis, quo-
tiescumque in suis Musæis litteris operam
dant, quantum possunt, abstineant, ac si
opes non suppetant, ut cereis candelis uti
possint, Lucernis ex oleo Olivarum, quæ
Palladi sacræ sunt, utantur, ut antiquis Scien-
tiarum Cultoribus mos erat, quorum Opera
commendabantur cum lucernam olerent. Hoc
idem suadet *Fortunatus Plempius*, qui ait,
non minus nidorem ac fumum Candelarum
sebacearum abortum inferre, ac fumum lu-
cernæ ex *Plinia*.

de Tog.
Val. rue.
cap. 35.
& 59.
l. 7. H.
N. c. 7.

Talia ergo Medicamenta, quando hu-
jusmodi Artifices curandi occurrunt, qua-
lia a Clariss. *Borrichio* proponuntur, in
usum revocanda, uti Vomitoria; inter quæ
Stribium primum locum obtinet, fortia

A R T I F I C U M. 113

cathartica, abstergentia acria, & potissimum quæ ex aceto sunt composita, ut Oxymel scylliticum, ac similia, cum nihil sit, quod pingue magis obtundat ac abstergat, quam Acetum.

Enitendum est igitur, ut tam interius, quam exterius unguinosæ illæ particulæ, quibus viscera, & cutis hujusmodi Artificum infarcta sunt ac spiritus irretiti, liberque transpiratus prohibetur, extrudantur, everrantur, sive ex superius recensitis affectibus, sive ex quocunque alio morbo juxta temporum Constitutiones, decumbant. Suspiciari enim semper licet, aliquid labis humoribus ac spiritibus ex foedis illis particulis inesse, quas una cum aere in operum suorum exercitio combiberint. Hanc ob causam circa V. S. in hisce Artificibus exercendam cautione opus est; liberaliter enim detracto sanguine, citissime fatiscunt illorum vires ac spiritus, qui ex conspurcato sanguine geniti non possunt non esse imbecilles ac evanidi.

CAPUT XVII.

De Morbis Tabacopæorum.

VErum a tam sordidis, & graveolentibus Officinis ad Nasorum delicias nostræ hujus ætatis, si lubet, divertamus, ad Officinas scilicet, ubi Tabacum (liceat mihi hoc vocabulo uti, quando jam Civitate donatum est) parari solet. Hujus seculi (saltem in Italia nostra) inventum, seu vitiosa consuetudo est pulvis iste, ex herba Nicotiana compositus, nihilque eo frequentius est cum Mulieribus, tum Viris, Pueris quoque, ut illius emptio inter quotidianas familiæ impensas numeretur. Quales ergo noxas tum Capiti, tum Stomacho affigat pulvis iste ex Tabaco, satis norunt ipsi Tabacopæi, dum illum præparant. Inter alias merces, quæ ex Liburnico Hetruriæ Portu ad nos deferri solent, placentæ quædam ex prædictæ Plantæ foliis in funem convolutis concinnatæ reperiuntur, quas Operarii explicant, evolvunt, ac molæ subdunt, ut in pulverem redigantur; dum autem equi oculis obductis molam circumagunt, Operarii adstantes, qui Tabaci folia molæ identidem subdunt, antequam affuescant, magno capitis dolore, vertigine,

ne, nausea, & continua sternutatione tentari solent. Tanta enim ex illa tritura partium tenuium, ætate præsertim, diffunditur exhalatio, ut tota vicinia Tabaci odorem, non sine querimonia & nausea, persentiat. Equi ipsi quoque molam circumagentes, frequenti caput concussione, tussis, & exsufflatione acrem, & infestam Tabaci exhalationem illam attestantur. Puellam Hebræam novi (Tabacopolia enim in tota fere Italia, sicuti multi alii publici proventus, locantur *Judeis*, quorum *cophinus fœnumque supellex*) quæ tota die ad explicandas placentas istas ex Tabaco incumbens magnum ad vomitum irritamentum sentiebat, & frequentes alvi subductiones patiebatur, mihi que narravit, Vasa hæmorrhoidalia multum sanguinis profudisse, cum super placentas illas federet.

De usu ac abusu Tabaci non est, quod hic quicquam agam, ne actum agere videar, qua de re videatur *Magnenus*, qui de hoc peculiarem Tractatum conscripsit, ac Doctissimus *Etmullerus* in Opere nuper Francofurti edito cum multis additamentis, ubi exactissima Tabaci Historia, & medicamenta, ex illo parata, habentur; damna tamen non vulgaria ex nimio illius usu subsequi, fatentur omnes, ac varix Observationes apud Scriptores extant, de
quo

inCusto-
de erran-
te nu.
46. ac in
Tra. de
Mort.
Occaf.

Quadr.
Bot.
cap. 6.
de Phr.

in sua Sc.
pulchre.
t. 2. lib. 4.
Sc. ult.

quo videatur *Helmontius*, qui illius fumigationem execrando, stomachum per illius fuliginem flavedine tinctum repertum fuisse affirmat, & occultum virus ipsi adscribit. Pulmones flaccidos, & exsuccos reddi a Tabaci fumo, ac paulatim ad marasum deduci, adstruit *Simon Pauli*, sicuti & *Richardus Mortonus*. In hanc rem adiri poterit *Teoph. Bonetus*, qui multas Cadaverum Sectiones institutas refert, ex quibus apparet, quam graves & abominandæ noxæ in Pulmonibus, ac in Cerebro, non solum ex Tabaci fumo, sed etiam ex usu pulveris deprehensæ fuerint. Inesse autem Tabaco, sicuti omnibus iis, quæ prarmicam vim possident, magnam acrimoniam, vellicatio, quam infert naribus, satis demonstrat, uti etiam illius masticatio, & virulentus nidor, qui efficit, ut Tabacariorum semper foeteant animæ.

Tam liberaliter ergo a Tabacopæis odores illi ac pulvisculi volantes, qui acriores sunt quo tenuiores, per os & nares excepti teneram Pulmonum, & asperæ arteriæ tunicam pungunt, & exsiccant, tetrisque halitibus spiritus Animales Cerebri incolas obfuscant, imo narcosi quadam obtundunt, ac eodem tempore stomachi fermentum corrumpunt, illius acidum infringendo.

Neque vero quis putet, tam celebrem
Plan-

Plantam, Reginæ titulo donatam, Europæis omnibus adeo gratam, multoque magis iis Ditionibus, ubi inter magnos proventus Tabaci usus recensetur, infamare me velle. Multa a clarissimis Scriptoribus de Nicotianæ facultatibus litteris prodita fuere, ac merito inter Plantas Medicas locum suum meretur; solum illius nimius usus, ac intempestivus damnandus, qui efficit, ut variam sortem experta fuerit, ac tantundem bonæ famæ, quantum malæ illi obtigerit. Multum Salis volatilis Tabaci foliis inesse, vi cujus absterisivam & traumaticam vim possideat, acidum luxurians compescendo, experientia satis comprobatum est; hinc illius decoctum in Empyemate magnis laudibus ac pro secreto commendatur ab *Epi-
phanio Ferdinando*. Tabaci folia itidem masti-
ficata copiosum phlegma educere, nihil vulgo notius est, ac nihil frequentius; non levis tamen error in hoc committitur. Nam non æque in omnibus salutaris est hujusmodi masticatio, & tam copiosa lymphæeductio; in corporibus enim obesius, & ubi crassi succi abundant, pulvis ex Tabaco, & illius usus utilem præstabit operam: non sic autem in iis, qui bilioso & præ-
fervido sunt temperamento præditi, ut scite
advertit præ cæteris *Gugliel. Piso*. Ego certe
non paucos novi ad marasimum deductos

Hist. 22.

l. 4. c. 46.
de re nat.
& med.
ut. Ind.

ob

ob hujusmodi masticationem, qui, cum sibi ex ore continuum viderent depluere stillicidium, suæ incolumitati hoc pacto bene consultum, falsa persuasione sibi blandiebantur, ac iis ægre persuaderi potuit, male sanum consilium esse fontes salivales, & totum corpus hoc pacto suo latice nutritio exauriri. Adeo insanabile cacoethes Tabaci folia masticandi, ac fumum sugendi, tot homines infatuavit, *quod vitium*, ut reor, *semper damnabitur, ac semper retinebitur.*

in. H. N.
& Med.
utrius-
que in-
diz l. 4. c.
43. in
Tract.
Mortis
Occas.

Tabacum masticatum, seu illius fumum per tubulum tabacarium exsuctum appetentiam obruere, ita ut longum iter illius usu possit confici sine famis molestiis, & stomachi latratu, tradunt multi, inter quos *Guigliel. Piso*, qui in peregrinatione per loca deserta, tali masticatione usus, nec lassitudinem, nec famem sensisse, affirmat. *Helmontius* idem adstruit, aitque, id fieri, non quia *Nicotiana* famem sedet, quasi satisficiat defectui, sed in quantum sensus defectum tollat, simulque functionum exercitia. Ab *Helmontio* non multum dissentit *Etmullerus*, qui ait, Tabacum, veluti omnia Narcotica, stuporem in spiritus inducere, & Sale volatili oleoso falsum stomachi fermentem obtundere, sicque famis morsus non sentiri: revera mihi sæpius observare contigit, hos-

in Tract.
de fame
lesa.

ce Fumibibones, & Tabaci masticatores, non secus ac Vini egregios Potiores continua fere ciborum inappetentia laborare. Sicuti enim Vinum, ac illius spiritus acidum Ventriculi fermentum enervant, ac infringunt, ita foliorum Nicotianæ masticatio frequens, ac illius fumus, salivarum succum, & stomachi robur obtundunt, ut suctionis sensus vix persentiat. Idem prorsus sentit *Doctissimus Plempius*, affirmans, Tabacum nequaquam nutrire, sed copia pituitosorum humorum in Os prolucita, & deorsum demissa, Ventriculum esurientem, & quasi famelicum expleri.

in lib. de
Togato-
rum Va-
let. tuen-
da, c. 4.

Mirari autem subit, quomodo, non secus ac in Coquinaria, tam ingeniosus fuerit Nasus, ut tot artes, tot mangonia excogitarit pro condiendo, ac variis modis parando Tabaco, ut cuique, prout lubet, modo crassum, modo tenue, modo odorum, modo inodorum, arrideat, neque solum naso, sed palato quoque sapiat, illius fumo hausto, ac per os & nares regesto, adeo ut quotiescunque Tabacarios istos mihi visere contingat, pulverem hunc tam avide per nares attrahentes, vel fumum haurientes, & exsufflantes, menti occurrat Orlandus ab Areosto descriptus, qui amissum cerebrum per nares resorbeat, vel Cacus in Spelunca Aventini Montis cum Hercule decertans, qui

Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,

Evomat, involvatque domum caligine caca.

At quale præsidium Tabacopæis præstabit Ars Medica? Quando causa occasionalis tolli nequeat, & lucri bonus odor hisce Operariis minus sensibilem, & molestum reddat Tabaci odorem, monendi sunt, ut in triturando, cribrando, & quomodocumque tractando mercem hanc, sine cujus usu, non secus ac sine Baccho & Cerere, frigerent spiritus, & civilis elegancia, quantum possunt, caveant ab examine illo volantium atomorum; os, & nares obvelando, aerem recentem frequenter captando, faciem frigida abluendo, posca fauces persæpe eluendo, ac etiam bibendo, cum nihil aptius sit ad particulas illas, quæ faucibus ac stomacho inhæserint, abstergendas, obtundendas, quam quæ acetum habent admixtum. Emulsionēs seminum melonum, ptissana hordeacea, Serum vaccinum, Oryza in lacte cocta, non inutilem præstabunt operam; ut minus lædantur. Cum in locis conclusis, & humentibus, ac præsertim cum sub mola Tabaci folia trituantur, tale ministerium peragi soleat, ac tales Operarii, de capitis dolore, & nausea conquerantur, vomitoria pro more habui præscribere, ut quæ pulverem haustum, & ex

ex sua natura vomituritionem cientem, breviori via expurgent.

Quoniam ex odoribus, cum ingratis, tum suavibus, Artificibus, qui illos tractant, non levia incommoda proficiscuntur, nescio, qualis lubido me incefferat, ut hic loci, non injucunda Parecbasi, pauca quædam de Odorum natura perstringerem; verum hujusmodi provinciæ amplitudo me deteruit, veritus quippe, ne si in illam pedem immitterem, argumenti jucunditas nimis longe a proposito me abriperet. Hujusmodi ergo meditationi paulisper insistens, ac observans, multa quidem de Odoribus, tum ab antiquis, tum nostræ ætatis Philosophis ac Medicis, passim litteris fuisse prodita, sed particularem & absolutam historiam de Odoribus in Scientia Naturali adhuc desiderari, propterea mihi in mente obversari visa est Idea, qua Odorum historia naturalis, & medica conscribi posset, odorum naturam juxta recentiorum, & antiquorum placita Philosophica perpendendo, una cum illorum differentiis, ac distinctionibus in suas classes, proprietatibus, idiosyncrasiis, causis, natali solo, compositione, mixturis, sicque de re Unguentaria antiquorum, exinde procedendo ad medicamenta ex odoribus petita, unde Spirituum Medicina juxta Modernos, ortum

H ha-

habuit, postremo ad Odores Biblicos recensere, quorum mentio fit in Sacris Codicibus, & quibus utebantur Judæi in Sacrificiis, ac eos, quorum apud varias nationes Græcos, Romanos, Ægyptios, Indos erat usus in suffitibus, & Expiationibus, ad placandos & evocandos Deos. Quare materiam amplam visus sum subolfecisse Tractatum conscribendi, universalem Odorum historiam complectentem, ut unico opere, quod sparsim dictum est, & quod mihi per varia Experimenta observare contingeret, haberetur. Olim Petrus Servius, Medicus Romanus, in sua elegantissima Philologica de Odoribus Dissertatione Tractatum Physicum de Odoribus pollicitus est, sed, quantum scire licuit, fidem suam non absolvit; meam tamen pro tali molimine, *quod plus temporis, atque olei plus*, exposceret, hic oppignerare non intendo. Multa enim sunt, quæ e longinquo, ac primo adspectu plana, & facilia videntur; sed postmodum ardua, & præruptaprehenduntur; scite profecto Poeta:

*Tollimus ingentes animos, & maxima parvo
Tempore molimur.*

CAPUT XVIII.

De Vespillonum Morbis.

Vespillonum, & Libitinariorum apud veteres operosius, quam nostris temporibus, consueverat esse ministerium. Corpora enim extinctorum magna diligentia curabant, illa abluendo, ungendo, cremando, & cineres in Urnis condendo; propterea ad hujusmodi opus accersebantur Pollinctores, Succolatores, Ustiores, alique ex viliori plebe; nostris vero temporibus Cadavera ad Templā, seu Cœmeteria delata Vespillonibus traduntur, ut in Sepulchris reponantur. Quia vero in Urbibus, ac Oppidis, saltem in Italia nostra, quælibet familia suum habet Sepulchrum gentilitium in Templis nobilioribus, plebecula vero in suis Parœciis in amplis Sepulchris promiscue recondi solet; hinc Vespillones in antra illa foetidissima, Cadaveribus semiputridis plena, descendendo, ut delata Cadavera in iis recondant, perniciosissimis morbis obnoxii sunt, potissimum vero malignis febribus, repentinæ morti, Cachexiæ, hydropisi, Catharris suffocativis, aliisque gravissimis morbis; sic illis semper cadaverosa facies, & luridus adspetus,

lib. de
Flatibus
n. 6.

ctus, ut qui cito rationes cum Orco inire soleant. Ac profecto quæ gravior causa, & magis efficax ad pestilentes morbos excitandos fingi potest, quam talis in Sepulchra descensus, ubi necesse sit ad aliquod tempus putidam auram illam inspirare, ob cuius haustum animales spiritus (quorum natura, ætherea esse debet) coinquentur, ineptique fiant ad munus suum exequendum, scilicet ad totam Vitalem machinam sustentandam? Haud immerito scripsit *Hippocrates, Aerem Mortalibus Vita, & Morborum auctorem esse*. Non potest ergo sepulchralis Aer Vespillonibus non esse summe pernicialis, & massæ sanguineæ corruptor. Antiquitus ad tam vile ministerium, sicuti ad metalla, & cloacas, cogebantur Servi publici, qui semirasi erant, & *Inscripti* dicebantur, unde *Martialis*:

*Quatuor inscripti portabant vile cadaver,
Accipit infelix qualia mille rogus.*

Nostra hac ætate sordidum lucrum, seu necessitas ipsa, & egestas liberos homines ad huiusmodi opus exequendum compellit, sed forte parum fausta; nullum enim Vespillonem senem videre adhuc mihi contigit. Quantum vero polleat ad Aerem inquinandum, Cadaverum ex quocumque Animalium genere corruptio, nemo non novit, cum sæpe observatum sit,

fit, post magna praelia commissa per insēpulta Cadavera, seu per antiqua Sepulchra incaute aperta, diras pestilentias enatas, quæ ingentem populorum stragem ediderint. Mirum itaque non erit, si Vespillones, & Bustuarii, Cadavera tractando, Sepulchrorum ostia referando, ac dum in illa descendunt, pestiferos morbos accersant. Vespillo quidam satis notus, quem Pistonem nomine vocabant, cum Juvenem tumulasset vestibus bene munitum, & calceamentis novis indutum, paucos post dies circa meridiem Templi fores apertas observans, Sepulchrum adiit, ac lapide amoto, in Sepulchrum descendit, discalceatoque Cadavere, super illud concidit, ibique animam efflavit, violati Sepulchri poenam merito luens.

Odor hic pessimus persæpe in sacris Ædibus, Æstate præsertim, manifeste persentitur cum gravi adstantium noxa, ob Sepulchrorum copiam, & frequentem illorum refectionem, ut ut Thure, Myrrha, aliisque odoratis rebus, vaporentur Tempia. Hinc non immerito hanc nostrorum temporum consuetudinem Cadavera intra sacras Ædes tumulandi improbat *Lilius Gyraldus* in Opere suo eruditissimo de vario sepeliendi ritu, cum priscis temporibus, ac sub ipsis Christiana

næ Religionis primordiis, sola Martyrum Corpora in Templis recondi solerent, cæteri vero Fideles prope sacras Ædes, seu in Cœmeteriis tumularentur. Rusticana gens nostra decentius sane, quam urbana, suorum Cadavera sepelire pro more habet: quemlibet enim ex suis fato functum in arca lignea reponunt, & alta scrobe effossa in prato, prope suas Parœcias humo committunt, amicis, ac propinquis id muneri exsequentiis. Instituto mehercle laudando consueverant Romani extra Urbem Cadavera efferre, uti etiam Athenienses in Ceramico, seu rogis imponendo, cineresque Urnis lapideis, seu æneis, condendo. Via Latina, & Flaminia, ac præcipue militares Viæ ob Monumentorum frequentiam apud Romanos erant valde celebres, unde *Juvenalis*:

Sat. p.

— *experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque
Latina.*

Id autem tribus ex causis agebant, ut laudatus *Gyraldus* asserit, primo quidem, ut monumenta illa Viatoribus incitamento essent ad Virtutem capeffendam; hinc est, quod antiqua Epitaphia ut plurimum Viatores alloquerentur: secunda, ut quotiescumque Civitas obsidione preme-retur, Cives contra hostes alacrius pro suo.

fuorum cineribus pugnarent; tertia, quæ erat potissima causa, ut a tetris exhalationibus, quæ a Cadaverum putrefactione emanant, Urbem fartam tectam servarent. Singulari autem privilegio Virginibus Vestalibus, ac solis Imperatoribus permissum fuit, ut intra Urbem tumulari possent; quin lege duodecim Tabularum, ut apud *Tullium* ^{2 de Leg.} legimus, cavebatur, ne Ustrina, licet extra Urbem, prope Ædes alienas institui posset: *Rogum bustumve novum ne prope Ædes alienas 60. ped. invito Domino adjici-* to. Sic apud *Tullium*. Neque id ob incendii metum, ut idem ait, sed ob tetrum in Cadaverum ustura odorem. Adeo cavebant veteres, ac Aeris salubritati pro publica incolumitate prospiciebant, ut extra Urbis pomœria non solum immunda quæque, sed suorum quoque cineres ablegarent. Ipsam quoque agrorum stercorationem damna-
bat *Hesiodus*, consultum magis volens salubritati, quam soli fecunditati, sicuti ædilitio edicto vetabatur, ne quid scorteum, hoc est, ex pellibus, Templis inferretur; nefas enim erat aliquid morticinum in Templis recondi.

Ut vero pensum meum absolvam, Vespillonum, quorum ministerium adeo necessarium est, incolumitati prospiciendum, æquumque est, ut quando mortuorum

corpora una cum Medicorum erroribus humi recondunt, Ars Medica iisdem beneficium aliquod pro dignitate servata rependat. Cautiones itaque iis proponendæ, ut minorem noxam, quantum licet, in opere libitinario perſentiant, eæque eſſe debent, quæ peſtis tempore in uſu eſſe conſueverunt, nempe, ut os, & fauces acri aceto abluant, ac ſtrophium aceto imbutum geſtent in pera, ut odoratum ac ſpiritus reſciant, monumenta pauliſper aperta relinquant, antequam in illa pedem immittant, ut concluſi halitus pauliſper exſpirent. Opere peracto, ac domum reſſi, Veſtes mutant, ac munitiei ſtudeant, quantum fert miſera illorum conditio. Ubi vero ex aliquo morbo ægrotant, magna circumſpectione curandi. Ego quoties huiusmodi hominum genus curandum habui, ſatis parce ſanguinem mitto; illorum enim ſanguis cadaverofus eſt, ac qualis faciei color; purgantia potius erunt ex uſu, ut quæ magis conveniant hiſce hominibus, qui ſæda laborant cacoehymia, & in Orci familiam citiſſime tranſire ſolent.

CAPUT XIX.

De Obstetricum Morbis.

A Vespillonum ministerio toto Cœlo differt Obstetricum officium, hæc siquidem hominis in mundanam Scenam ingressum curant, illi egressum; munus tamen amborum, mortalis vitæ Ortum & Occasum respiciens, qualis sit humana conditio, satis testatur. Obstetrices ergo, si non tam gravia damna referunt, dum Puerperis assident, uti Vespillones Cadavera tumulando, non immunes tamen, nec impune semper a morbis abeunt partus excipiendo una cum uterina proluvie, quæ ab antro muliebri confertim profluit; uti ipsæmet testantur, & observatio in non paucis planum fecit. De pravitate lochiorum non est, quod hic verba faciam, cum ad paucas horas illorum fluxus, vel diminutus, vel suppressus, satis sit ad Puerperas necandas. Haud sum nescius, multas antiquitus Quæstiones fuisse, & adhuc esse de mentium nequitia, quam talem esse scripsit *Plinius*, 1.7.H.N. ut musta acescant, sterilecant tacta fruges, c. 15. moriantur insita, exurantur hortorum germina & fructus, quibus *Mulieres insederint*. Sanguinem tamen menstruum ab tot cri-

de Med.
Purg. c.
1.

de. univ.
Mul.
Mc. 1. 2.
c. 10. 1. 2.
Conf.
Hist. 2.

2. de
Mo.
Mul.

minibus illi impactis absolvere contendit *Fallopianus*, qui asserit, sanguinem menstruum bonum esse, & sua natura laudabilem, si foemina alioquin sana sit, ac eundem ipsum esse, ex quo Mulier, & foetus ipse nutriuntur, neque nisi a sola copia sanguinis uterum ad excretionem irritari; cui opinioni favet *Rodericus a Castro*, *Gugl. Ballonius*, qui menstruam per uterum excretionem, non qualitate, sed quantitate peccare, & in Annotationibus ad quandam historiam locum insignem *Hippocratis* observat, ubi Praceptor menstruum sanguinem non fluorem, sed *Florem* appellat τὰ κατὰ μὲναι αἷμα, imo idem *Ballonius* neque qualitate, neque quantitate peccare asserit menstruum cruorem, sed hujusmodi purgationem perfici arcano, & admirabili quodam natura consilio, aut divina providentia ad futuram procreationem. Mihi certe non semel, nec sine magna admiratione observare licuit, mulieres diuturnis morbis confectas, & ad marasmm fere deductas, ac praecipue nobilem Monialem per decennium in lecto decumbentem prorsus exhaustam, cui quolibet mense, statis diebus, menses, quamvis in satis modica quantitate, & ad paucas stillas, apparent. His tamen non obstantibus, menstruo sanguini malignum aliquid subesse, merito suspicari licet; non so-

solum enim nomine excretionis, sed secretionis menstruus fluxus notatur, quæ secretio cujusdam nobis ignotæ fermentationis beneficio perficitur, particulis quibusdam salinis, ac omnigenis ad uteri glandulas præcipitatis, & e corpore ablegatis.

Vim hujus fermentationis, ac intestinæ perturbationis satis experiuntur mulieres ipsæ, cum menstruus fluxus instat, ac dum actu profluit; quare a nonnullis, nec inepte, febris menstrua appellatur, sed febris medica, quam postmodum melior status, & corporis alacritas consequitur; eleganter propterea *Oribasius*, de molesta hac purgatione tractans, scripsit, *Mulieres, unde gaudent, inde tristari, & unde tristantur, inde gaudere*. Si porro Historiis adhibenda fides, menstruum propinatum philtro loco habetur, & vim dementandi possidere creditur, quomodo ferunt, Cajum Caligulam ab Uxore Cæsonia potionatum. Inter cautiones Chirurgicas pro vulnere curatione, Fragosio, Lanfranco, aliisque celeberrimis Chirurgis advertentibus, hæc quoque numeratur, quod linea filamenta ex lintheaminibus, & indusiis Mulierum non adhibeantur, licet pluries ablutis, quod religiose ab omnibus Chirurgis observari solet, idque ob menstrui cruoris virulentiam; quin monent,

ut

Vid.
Brafau.
l. 5. Aph.
36.

L. 7. H.
N. c. 7.
Cap. El.
Q. 54.

ut ab aspectu vulneratorum arceantur mulieres menstruatae, ac homines quoque a Venereo ludo adhuc calentes, ob hircosam suffumigationem, quam redolent, adeo ut non ita fabulosum videatur id, quod refert *Plinius*, & *Joachimus Camerarius apud Gasparum a Rejes*: Apes nimirum homines insequi, ab aphrodisiaca palæstra adhuc madentes, cum odorum suavitate maxime oblectentur, & castitatis sint observantissimæ.

Quidquid sit de menstrualis sanguinis conditione, num re vera talis sit, qualis passim creditur, neutiquam tamen dubitare licet de uterino profluvio, quod partum præcedit & consequitur, quin malignitatis, & virulentiaë particeps sit, quod satis demonstrat lochiorum subita suppressio, vel parcius fluxus; malignæ febres siquidem præsto sunt, quæ miseræ puerperas citissime ad interitum deducunt, quod non ita evenit in simplici mensium suppressione, quæ, si morbosas mulieres, & cachecticas reddit, non tam funesta est, nec tam etiam mortem accersit. Suffuratur enim fœtus seu ex sanguine, seu ex chylo id, quod magis sincerum est ac spirituosum, sicque utero gerens geniali succo fraudatur; unde non solum in tota massa sanguinea prava fit humorum eongestio, sed in ipsa quoque uteri substantia,

uia, quæ in gravidis tempore gestationis, notante *Graffio*, & *Sylvio*, insigniter crassescit, ut quo magis distendatur, magis in-
crassetur. Humorū saburra propterea, quæ prius cum quieta esset & conclusa, non multum negotiū faceſſebat, partus tempore, *commota veluti Camarina*, ut dici solet, nī prompte, & continuato effluxu expurgetur, interimit.

Obstetrices igitur, dum parituris super sellam positis procumbentes adstant, manibus expansis partum excepturæ, ac in huiusmodi ministerio ad plures horas perstant, non leves noxas ex stillantibus lochiis in ipsis manibus perſentiunt, ut aliquando a rodente & acri materia iisdem manus inflammentur & ulcerentur. *Fernelius* contagioſorum morborum vim admirans, refert, Obstetricem quandam, quæ parturienti opem tulerat, talem in manu læſionem paſſam fuiſſe, ut illi tandem manus corrupta exciderit; Puerperam tamen illam, ait *Fernelius*, Gallica lue infectam fuiſſe. Quemadmodum igitur Nutrix pollutum infantem lactans, in mammis primo luem contrahit, & a Nutrice vitiata Infans altus in ore & faucibus prima Gallici morbi germina & cruciatus præfert: ita Obstetrix illa in ipsis manibus, super quas stillabat Gallica lochiorum illuvies, tam gravem noxam ex-

perta

l. 2. de
ab. mor.
cauſ. cap.
14.

perta est. Id tamen sagacibus, & expertis Obstetricibus non prorsus ignotum est; ubi enim illis alicui Puerperæ Gallica lue infectæ operam suam præstare necessum est, linteis manus obvolvunt, ut ab ipsis accipi, ac illas aqua & aceto persæpe abluunt; cum periculo suo didicerint, posse facillime hoc pacto luem Veneream, aliosque morbos, communicari. His addendum, quod Obstetrices pravos odores ac halitus ex stillanti fluore per os & nares excipiant, nec modum habeant, quo se tueantur, nisi alienis ac bene olentibus odoribus Puerperis hystericas passionibus excitare velint.

Minus forsan in Anglia, Gallia, Germania, aliisque Regionibus patiuntur Obstetrices, cum Puerperæ decumbentes in suis lectulis foetus suos edant, non in sellis perforatis sedentes, ut in Italia, quibus dum Obstetrices assident pronæ semper & incurvæ, expansis manibus, ad ostium Matricis foetum prodituro opperientes, tanto labore ac patientia (ubi præsertim Matronis assident, ac laboriosi partus sunt) fatigantur, ut partu tandem edito, lares suos repetant infractæ & elumbes, artem suam diris execrantes.

Num apud Veteres Puerperæ super sellas, an in lectulis foetus suos edere pro more haberent, mihi non satis compertum, ut

ut ut in hanc disquisitionem curiose incubuerim. Id autem satis perspectum esset cum multis aliis scitu dignis, nisi Vulcanus sortem hanc Litterariæ Reip. invidisset, Tho. Bartolini Bibliothecam concremando, ubi opus elegantissimum ad umbilicum pene deductum de Puerperio Veterum Vir Clariss. habebat. Mos tamen partus in lecto cædendi etiam apud nostrates cœpit inolescere, ritu sane, ut reor, laudando, multa siquidem incommoda sic evitantur. Sæpe enim contingit (nisi partus sint adeo faciles) ut Mulieres, antequam pariant, pluries e lecto ad sellam, & e sellis ad lectum, post irritos conatus referantur cum magna virium jactura; seu, postquam enixæ fuerint, magnis hæmorrhagiis subsequenter super sellas ipsas animo linquantur, & expirent. Fœtus autem facilius effundi jacendo, quam surrecto corpore, aut sedendo, docent bruta omnia, quæ humi procumbunt, dum pariunt, obstetricante Natura. At fortasse id brutis necessarium videbitur, ne illorum fœtus in terram concidant, & exanimentur, seu quia, cum prona in terram spectent, alium uteri positum ab homine obtineant, ideoque in illis facilius sit fœtus exclusio; verum etiam parva Animalia, ut Catellæ, Feles, Mures, in quibus de casu fœtus e sublimi non multum vereri oportet, jacen-

cendo pariunt. Neque vero crediderim, fitum uteri rectum in parituris ad faciliorem partum multum conferre, cum suspicari liceat, foetum e suis involucris expeditum, & exitum affectantem, præpropere ad uteri vaginam præcipitari, ac persæpe in situ præternaturali, ut non raro observatur, exporrectis manibus, seu quoquo alio modo prodire.

At quonam præsidio Obstetricibus Ars Medica obstetricabitur, ac opem feret, ut Artem suam sine noxa, quantum licet, exercent: non nisi ut identidem, quando sint induciæ, manus & brachia aqua aut vino abluant, ut ab opere suo expeditæ faciem ac fauces posca colluant, vestes puras domum reversæ induant; summatim, munditiei student. A Vetula quadam Obstetrice accepi, se, quotiescunque Puerperam aliquam haberet Gallicæ luis suspectam, seu cachecticam, extremos conatus parituræ opperiri, antequam illam super fellam reponat, ne tamdiu lochiali tabe manus conspergantur.

CAPUT XX.

De Nutricum Morbis.

Obstetricibus munere suo defunctis, Nutrices succedunt, quæ fœtum editum alendum suscipiunt: hæ quoque in lactationis progressu variis affectibus tentari solent. Hic autem Nutricis nomine non solum intelligi velim eas mulieres, quæ pretio conductæ alienos partus, sed eas etiam, quæ proprios lactant. Affectus autem, quibus ut plurimum Nutrices vexari solent, sunt contabescentiæ, hystericae passionnes, pustulæ, & scabies, capitis dolores, vertigines, anhelitus difficultates, ac visus imbecillitates; multa alia quoque incommoda patiuntur, in mammis præsertim, dum lac nimis abundat, dum grumescit in mammis, dum mammæ ipsæ inflammantur, abscessum patiuntur, ac in papillis fissuræ nascuntur. Facile est autem concipere, quomodo ex diuturna lactatione sequatur atrophia & contabescencia; fœtu enim grandiori facto multumque lactis fugente (sive lac ex sanguine, ut prisca sensere, seu ex Chylo, ut rectius Recentiores, generetur) Nutricum corpora geniali succo fraudantur quo nutrirī deberent, & sic paulatim graciles

de Morb.
Sac. n. 7.

2. in 2.
Epid.

ciles ab exhaustu, & juncæ fiunt, ut Plautino verbo utar, ac præsertim, cum gemellos interdum lactant, seu cum lucri gratia una cum proprio filio puerum collactaneum habent. Affectibus vero pruriginosis corripitur solent, tum quod tractando & ulnis ac in sinu Infantes gestando, qui lactea crusta, & achoribus infestari solent (dum, qui sic non purgantur, a magnis morbis corripitur solent, teste *Hippocrate*) Nutrices inficiuntur, tum quod benigniori sanguinis seu Chyli parte ad mammas delata, & in lac permutata, ferosi, & falsi humores supersunt pro corporis alimonia, qui postea in cute pustulas, & psoam exci- tent. *Lactans quædam pustulas per corpus quidem habebat, cum autem cessavit lactare sedate sunt æstate; scripsit Hippocrates.* Locum hunc egregie explicat *Martianus* noster (nostrum appello, quia in hisce Regionibus natus & educatus, utpote Saxolensis, non Romanus) contra *Vallesii* expositionem, qui sibi finxit, huic mulieri, dum lactaret, menstrua defecisse, ac propterea ex multa cacochymia pustulas ortum habuisse; ait enim *Martianus*, causam harum pustularum rejiciendam potius in errata, quæ committunt lactantes in cibo, & potu, hoc modo lac augeri existimantes, partim appetentia irritante, quæ in lactantibus magna esse consuevit, qui-

quibus accedunt vigiliæ, somni interrupti, quibus Nutrices lactationis causa frequenter subijciuntur, quorum occasione cruditates in corpore generantur, quibus si quid humoris & falsi associetur, pustularum apta materia evadunt.

Aliam historiam lactantis mulieris habemus pariter apud *Hippocratem*; *Thersandri* 4. Epid.
uxor leuco phlegmatica non valde existens la- t. 14. ex
ctans acute febricitavit. Huic lingua exusta Valles.
est, aliis etiam unctionem subeuntibus: Sub
hoc tempus lingua etiam exasperabatur, ut
grandine multa, & lumbricis per os. Circa
20. vero non perfecte judicata est. Eodem
modo Vallesius acutæ febris causam menstruis
evacuationibus detentis acceptam refert; est
enim maxima lactantium noxa, ait ille, im-
pura excrementa, quæ singulis mensibus exire
solent, retinere pro puro lacte, quod exsugitur.
Verum Martiani expositio magis
arridet. Lactantes enim in statu præternatu-
rali nequaquam statuendæ sunt, eo quod la-
ctationis tempore iis menses non fluant, quod
equidem verum esset, si naturaliter simul la-
ctarent, & menstruas purgationes haberent,
sed potius culpanda sunt errata in victu, no-
ctes insomnes, succi nutritii exhaustus, &
alia a Doctissimo Martiano recensita. Mu-
lierem enim illam crassis succis refertam in
universo corpore, ac primis viis, ut dici so-
let,

let, ex ipsis verbis Divini Præceptoris factis constat, dum illam scripsit leucophlegmaticam fuisse, & lumbricos per os reiectasse.

1. 2.
Ephr.

Has igitur ob causas, visus imbecillitatem, capitis dolores, vertigines, dyspnœas identidem pati solent Nutrices, & albis fluoribus obnoxia fieri, ac præcipue cum ad plures annos protrahitur lactatio. *Experientia compertum esse*, ait Ballonius, Medicus experientissimus suorum temporum, omnes fere mulieres, quæ diu fuerint Nutrices, gracilescere, aut morbis postea opportunas, aut debiles vivere, aut fluxui muliebri obnoxias; in iis enim facilis est humorum liquatio, & partium excipientium propensio, quod cuidam Vetulæ contigit, ait ille, quæ adeo lacte exuberabat, ut diu tres Infantes lactaverit; hinc Vasorum inanitio & infirmitas consequi potuit. Idem Ballonius casum refert cujusdam Nutricis, ex quo cautio non contemnenda pro Nutricum recta curatione elici poterit; lubet autem ejusdem verba referre: *Cuidam mulieri in spinam fluxio, rigida pene erat, Nutrix erat, & lactandi diligentia, & assiduitas occasio mali fortasse fuerat. Datum medicamentum potens. Gossipium cum Oleo applicatum, brevi convaleuit, secta vena non est; lecti tepor, & unctio pepasimum promoverunt. Alius Medicus ve-*

1. 2. Epi-
dem.

nam fortasse aperuisset. Hinc errant perſæpe Medici, qui cauſas affectuum in Nutricibus ad menſium ſuppreſſionem referentes, ſubito ſectionem venæ imperant. In ſimili caſu hodierni Medici, apud noſtrates ſaltem, non ſemel tantum, ſed bis aut ter venam ſecuiffent, quod remedii genus ſi omitterent, grande nefas, & morte piandum ſe patraturus crederent. Ubi enim Nutrix aliqua ob prædictos affectus, ſeu quo alio morbo laboret, in ſanguinis miſſione pro Curationis cardine ſpem totam reponunt, eo ſolo fundamento, quod toto lactationis tempore a menſtruis purgationibus immunis fuerit: verum in hoc ſæpiſſime peccari ſolet, non enim ſolum ad menſium carentiam, tanquam ad mali fomitem & ſanguinis abundantiaſ cauſam reſpiciendum, ſed ad cacochymiam, & malum ex longa lactatione contractum. Quare cum obvia ſint, ac paſſim occurrant lactantes curandæ, paucæque ſint (apud Noſtrates ſaltem) quæ in Nobilium domibus infantes alant, & quæ opipare vivant, caute procedendum in venæ ſectione, ne corpus magis effœtum reddatur, & morbus ingraveſcat; in hoc bivio itaque fatius eſt, per viam medicamentorum purgantium incedere, quam per phlebotomiam intempeſtive, ſeu temere inſtitutam.

Quot porro incommoda in ipsis mammis patiantur Nutrices, veluti nimiam lactis abundantiam, & profusionem, cum lac tenuius est (unde sequatur virium imbecillitas & atrophia) lactis grumescentiam, mammarum inflammationes; abscessus, in papillis fissuras, nemo non novit; propterea ab horum affectuum causis exactius perquirendis, & curatione proponenda, ne actum agere videar, superfedebo, cum apud Practicos hæc omnia prostant abunde descripta, una cum magna remediorum supellectile, veluti videre est apud experientissimum *Etmul-*

Valet.
Infant.

Solent interdum Nutrices de dolore quodam compressivo in dorso conqueri, quod observatur potissimum in iis Nutricibus, quæ récenter pepererint, & multo lacte abundant, ob mammas nimis molles & laxas, seu quia ab Infante debiliori non satis exhauriantur; dolorem autem compressivum, in dorso præsertim, perferunt, eo quod vasa lactea Thoracica circa aggerem spinalis medullæ perreptantia, & Chylosam materiam pro lactis generatione ad axillares, seu mammas (ut creditur) deferentia nimis turgeant, ac distenta sint, cujus remedium erit moderamen in victu, ac præsertim in generosioris Vini potu, atque etiam aliqua sanguinis detra-

ctio

ctio, si dolor premat; hæc autem dolorosa compressio, quam interdum febris confequitur, observari solet in mulieribus eufarcis, & habitioribus.

Hystericis quoque affectibus, ut superius annotavi, infestari solent Nutrices, ac eæ potissimum, quæ in domibus Nobilium degunt euechymis cibis altæ, sed magna diligentia procul a conjugali commercio custoditæ. Ventre enim saginato, uterus liquore feminali turgescens indignatur, ac in furores agitur, cum non exigua lactei liquoris in mammis defœdatione. Omnes fere, qui de Nutricum regimine scripsere, hoc primum, tanquam rem indubiam, ac veluti Oraculum e Tripode accipiunt, quod Nutrix a virili concubitu abstinere debeat, ne lac vitietur. *A Venere omnino abstinendam esse, quæ lac præbebit, moneo; nam & menses viri consuetudine provocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat;* Verba sunt Galeni. Nimius essem, si Auctores omnes, qui cautionem hanc, tanquam necessariam proponunt, recensere vellem, quam sicuti parum rationi consonam, ita non multum salutarem, neque experientiæ congruam, deprehendi. Haud ibo inficias, quod si lactans conceperit, non nisi prævum, & imbecille alimentum suppeditare possit, & quin subito ablactandus sit Infans, seu alteri Nu-

in p. de
tue. val.
cap. 9.

de Vir.
Organ.

trici tradendus. Satis curiosa est historia, & notatu digna, quam *Regnerus de Graaf* refert; ait enim, quendam Delphis catellam satis pinguem domi habuisse, e cujus mammis lac felis exfugebat, licet catella nunquam generasset, quam idcirco Herus diligenter custodiebat, ne tunc temporis, cum illam coitum appetere cognoscebat, domo exiret, & amasium reperiret cui jungeretur; sed cum tandem canis extraneus clam illam iniisset, ex eo tempore felis noluit amplius catellæ lac exfugere. Inficiari itaque non ausim, quin concubitus, si immodicus sit ac satis frequens, lacti labem aliquam affricare debeat. At forsitan lac magis vitari credendum est, si Nutrices, quæ Infantes in alienis domibus nutriunt, a suorum Conjugum consuetudine & adspectu quoque arceantur, adeo ut lares suos ac filios invisere nequeant; ex quo fit, ut vetitos hymenæos magis appetant, ac perversas curas animo diu nocturne versantes, in hystericas passiones, easque vehementes, prolabantur; sic quicquid delirant Nutrices, seu qui ipsas domalunt & oculatius quam proprias Uxores custodiunt, plectuntur innoxia Infantum corpuscula.

Sentiant ergo, ut lubet, Scriptores fere omnes, & *Galen*i placito subscribant, jubentque Nutrices a Virorum consortio
pro.

prohibendas, ac in Gynecæis tanquam in carceribus detinendas, namque ego, illorum pace, aliter sentio, ac (veluti Orator quidam agebat circa iudicium recte dicendi) *Ad populum provo*: adverto enim apud popula-
 rem gentem, Matres omnes foetus suos alere, nisi fortuitum aliquid contingat, & cum suis Conjugibus qualibet nocte cubare, nec sine consueto Veneris exercitio, neque tot incommoda, & lactis depravationes observari, quot verentur, ac sibi fingunt Medici in Magnatum ac Principum Nutricibus, quas volunt castitati addictas; propterea cautelam hanc non adeo tutam ac salutarem esse existimo, ut ut a celebrioribus Practicis commendetur. Profecto in hac Civitate perpauci modo sunt Nobiles, qui propriis in domibus Nutrices habeant; cum enim illarum falacitas & petulantia, postquam bene pastæ fuerint, intoleranda sit, nec quicquam felicius observent filios suos educari, quam Urbanæ plebis, & rusticanæ gentis filios, ni forsan morbosiores sint ac imbecilliores, propterea omnes fere liberos suos Nutricibus tradunt, quæ illos propriis in laribus una cum sua familia nutriant, quin lubentius rusticæ Mulieribus, quam urbanis natos suos committunt, ut robustiori lacte alantur.

l. 7. Epi.
17.

de Nat.
Pu. Ver.
250.

Unus, quod sciam, laudatus *Martianus* regulam hanc Nutrices a virili concubitu ar-
cendi, licet bona fide tam salutarem credi-
tam, prorsus improbat, cum enim modum,
prout ipse sentiebat, quo in gravidis & Pu-
erperis lac generetur, indicasset, hæc subdit
verba : *Quæ si vera sunt, non recte sentire*
videntur illi, qui coitum Nutricibus prohi-
bent, lac inde vitari existimantes; coitu e-
nim mediante motus concitatur in Utero, a
quo lactis generatio dependet, & ex coitu ala-
critas inducitur mulieri, unde venula laxan-
tur, ut dicebat Hippocrates, quæ ad lactis u-
bertatem, ac bonitatem plurimum conferre in-
dubitatum est; imo si Veneri assuetas abstinen-
tia tantopere lædit, quod Viro orbatæ quotidie
experiuntur, quæ variis morborum generibus
sunt subjectæ, Nutrices a proprio Viro peni-
tus segregare non est tutum. Hæc Vir ille
Doctissimus. Profecto si res bene pensite-
tur, lactis primordia genesin suam Utero
debere, fateri necessum est. Utero enim
Veneris delitiis exultante & commoto, uni-
versa corporis systalis commovetur, & vasa
sanguifera ampliora fiunt. Hic mihi suc-
currit consuetudo quædam, ac Nutricum a-
pud Veteres in solenni Nuptiarum celebra-
te officium; Nutrix enim novæ Nuptæ pri-
mo Thalamum ingressuræ collum filo metie-
batur, mane vero observabat, num idem filum
ad

de Mor.
Mul. l.p.

ARTIFICIUM. 147

ad collum remetiendum sufficeret, quod si non
fatis fuisset, lætabunda proclamabat, Virgi-
nem a Viro Mulierem factam fuisse; sic *Ca-
tullus* ad ritum hunc alludens in Nuptiis The-
tidis, & Pelei:

Non illam Nutrix orienti luce revisens,

Hesterno Collum poterit circumdare filo.

Collo scilicet novæ Nuptæ turgidior facta,
ac venis in aphrodisiaca palæstra tumefa-
ctis.

Mecum sæpe ad mechanicum Naturæ ar-
tificium animum advertens, quo edito foetu,
ac etiam ante partum, lac generetur in mam-
mis, quasi ab intelligentia quadam id fiat,
quæ prodituri foetus necessitati in antecessum
prospiciat, nihil investigare potui, quo mi-
hi saltem blandiri possem, sicuti curiositati
haud quaquam ab iis satisfactum, qui quæ-
stionem hanc tractarunt, quos inter *Diemer-
broekius*, *Gasparus Bartholinus*, *Thoma filius*,
aliique, quos memorat laudatus *Diemerbroe-
kius*, quare circa rem hanc paululum digredi
liceat.

l. 2. c. 2.
Auar.
Differt.
de Mam.

Lactearum historia, quam in hoc fortu-
natissimo seculo primus inchoavit *Aselius*,
absolvit *Pecquetus*, (quamvis illam adum-
brasse visus fuerit *Hippocrates*) sat celebris
est, cum Professorum nemo in re Medica
tam hospes sit, qui Chyli motum per pro-
pios ductus, & in Vasa sanguiflua ingres-
sum

de Glâd.
nu. 3.

Cō. Hip.
de Nat.
Pueri.

sum ignoret, seu quid recentiores sentiant de lactis materia, quam firmiter credunt a Chyli fontibus darivari (quamvis Prosectorum industria vias adhuc non indigitarit, ut ut *Diemerbroekius* multis exemplis illam demonstrasse persuasum habeat) adeo, ut lac Chyli portionem esse sanguini permixtam, ac in mammis separatam credibile sit, uti Bibliothecæ Anatomicæ Auctores arbitrantur, idque sat probabilibus conjecturis, quas primus mente concepit, ac Mundo patefecit *Martianus noster*, qui egregius *Hippocratis* commentator si modo viveret, ac lactearum Sylvam, quam sibi confinxit, intueretur, quantum sibi plauderet; hæc, inquam, olim dubia de lactis materia, modo in propatulo sunt; solum superesset, ut reor, modum mechanicum nosse, quo appropinquante partu, ac etiam post partum, licet large fluentibus puerperiis, Chylosus latex im mammarias glandulas tam pleno fluente urgeatur, cum eo non sponte Chylum moveri, neque a somniata vi tractrice abripi, seu a facultate quadam intelligente dirigi, pro comperto sit.

Quando igitur recentiorum commenta in hac re non perplacent, veterum adeamus Oracula, ac videamus, num aliquid referre contingat, quod veri specimen aliquod præferat.

Qui

*Qui vetere utuntur vino sapientes puto,
Et qui lubenter veteres spectant fabulas;
Nam novæ, quæ prodeunt fabulæ,
Multo sunt nequiores, quam novi nummi.*

Sic Plautus.

Prolog.
Cafin.

Magnus Hippocrates, qui, licet aliquando in explicandis, quæ in nostris corporibus fiunt, admirandis operibus, Naturæ nomine usus fuerit, mechanicam tamen necessitatem hanc (de qua adeo gloriantur nostræ ætatis Scriptores, ut fermentis, in quibus ad tempus aliquod jacuere Scholæ, ad Pistores ablegatis, omnia per mechanismum, & artificiosam structuram explicant) sat manifeste agnovit, ut ex variis ejusdem locis constat, ait enim, *Mulieres facile parere, quando disruptis pelliculis Pueri momentum in caput inclinatum prædominetur, obliquum autem, & in pedes procedere, si momentum huc inclinarit*; recte autem Interpretes Græcam vocem $\rho\omicron\tau\eta$ momentum, & inclinationem verterunt. Hippocrates ergo lactis generationem, & modum per automatismum exponit his verbis: *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit; Quum Uteri tumidi præ pueroso sunt, Ventrem mulieris comprimunt; ejus autem pleni ubi compressio contigerit, pinguißimum de potibus, ac cibis foras profilit in omentum, & carnem.* En quomodo Cœus Senex per illa verba, *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit*, modum me-

Epid. de
Nat.
Pue.
nu. 21.
& 42.
de Diz.
nu. 5.

mechanicum innuit, per quod Phœnomenon istud apparere debeat.

In prægnante igitur muliere, cum fœtus grandior fieri incipit, Uterus, Intestina, Venter, Diaphragma, & superiores omnes partes comprimit, & in spatium magis angustum cogit, Chylum eodem tempore per abdominis lacteas, & thoracicos ductus propellendo versus mammas, ex quo fit, ut facilius ad easdem mammas, quarum mollis, & laxior est textura, per Chyliferos ductus deferatur, si non adhuc bene patentes, saltem per arterias mammarias, ut *Richardo Lower*, *P. Dioni*, & aliis placet, nec alio impulso opus sit, quam huiusmodi compressione, cui succenturiare possit ejusdem fœtus motus, ex eodem *Hippoc.* Ubi enim moveri cœperit Infans in utero, prima lactis signa apparent in mammis; haud secus *Clariss. Pecquetus*, Lactearum Thoracicarum primus Observator, credidit, a motu Diaphragmatis Chylosum laticem a lacteis Abdominis in Thoracicas urgeri, ut exinde in cruoris massam devolvatur. Curiosum ac notatu dignum est, quod refert *Herodotus* de modo, quo Scythæ utuntur ad uberiores lactis equini, quo victitant, copiam impetrandam: *Sufflatoria ossæ*, inquit ille, *fistulis simillima sumuntur, eaque genitalibus equarum imposita ore instantur,*
hoc

p. de Mo.
Mul. nu.
57.

1. 4. in
Mel-
pom.

A R T I F I C U M. 151

hoc aliis facientibus, alii equas emulgent; hoc ideo se facere ajunt, quod vena equarum inflata impleantur, & mamma descendant.

Uterus ergo in pręgnante muliere, quamvis non ita proximus mammis, ut in brutis in terram pronis, a grandiori foetu distentus, sat virium habere videtur ad vicinas partes comprimendas, & succum in Vasis contentum sursum propellendum; cui compressioni a pleno utero factę socias vires junget ejusdem Pueri motus in Utero.

Quia vero foetu edito, ac Utero ad naturalem suam magnitudinem redeunte, cessat hujusmodi compressio, ac motus propellens, propterea subdit Hippocrates: *Lac procedere in mammas, si lactaverit; dum enim mammae lactant, & exsuguntur, venulae in mammis ampliores fiunt, ampliores autem factae a ventre pinguedinem trahentes in mammas distribuunt.* Suctio itaque a puero facta, sufficiens est ad Chyli motum continuandum, alioquin suctione omissa, fontes illi cito arescerent. Is ergo est mechanicus modus, quo Divinus Senex lac in mammis generari credidit. Hujusmodi autem compressioni ab Hippocrate excogitatae favere non parum videtur observatio, qua constat, in Animalibus, quę plures foetus unico partu edunt, & longum utrimque mammarum ordinem

de Nat.
Pueri
n. 22.

nem habent, uti Sues, Canes, Feles, &c. eas mammillas, quæ uteri cornibus, ubi major est compressio, sunt proximiores, esse magis lacte distentas, tum ante, tum post editos foetus (quod mihi non semel, cum ruri essem, observare contigit) atque hinc fieri, quod catuli, quibus obtigerit medias mammillas sugere, robustiores, ac pingui-
ores sint cæteris, qui ab extremis lac exsugant.

Per Mechanicam igitur humoris, ex quo lac fit in mammis, motum exponere annisus est *Hippocrates*, cujus vestigia si postmodum illius Successores pressissent, jamdiu Medicina in multis majorem perfectionis gradum adepta fuisset; verum in arduis quæ-
sitionibus ad Naturam confugientes (quo vocabulo in Physicis nullum aliud malignius est, & quod inscitæ magis patrocinetur) male de Arte Medica meruere. Quæstionem hanc satis diffuse tractat *Diemerbroek*. quærens, quidnam Chylum per ductus chyliferos ad cor fluere solitum impellat, vel deducat ad mammas, ut ex eo lac generetur, *Deuseningii* opinione prius explosa, qui ad qualitatem quandam cuncta in corpore rarefacientem & fermentantem referebat, ipse opinionem suam statuere contendit, sed parum firmo talo stantem, utpote soli imaginationi suffultam; Phænomenon enim istud

lib. 2.
Annot.
cap. 2.

istud ad fortem imaginationem Puerperæ ad lactis generationem pro fœtus nutritu intento cogitantis, refert, quam opinionem satis docte *Bartholinus* confutavit. Ad dissolvendum autem *Diemerbroekii* commentum id unum sufficere crederem, quod Puerperæ Nobiles & magis delicatæ, quæ fœtus suos alere renuunt, ne iis mammæ pensiles evadant; non solum nihil cogitant, vel appetunt lactis generationem in mammis, verum præcipua illis cogitatio est de lactis aversione a mammis; iis tamen invitis, & irritis omnibus, quibus ad hoc utuntur remediis, tertia, vel quarta die a partu fit lactis ad mammas confluxus. Nihil tamen firmi in hac re, & quod quæstioni satisfaciat, proponit *Bartholinus*, quin dubitanter excogitata sua exponit. Primo causis externis mamillas ad lactificationem disponentibus subitam mutationem accenset, quæ in Virginibus observatur, cum menstrua fluere incipiunt, pili in pudendis nascuntur, vox mutatur, & mammæ fororiare incipiunt, deinde semini masculino in conceptione massam sanguineam fermentanti, & Chylum ad facilem secessionem in mammis disponenti; causas vero internas, per quas tribus, vel quatuor diebus a partu mammæ turgeant, sanguinis Chylosi refluxui ad Uterum ingenti copia pro

Diff. de
mam. &
lact.

Hist. Par.
Diff. 14.

foetus nutritione fluere solito, acceptum refert. Idem pene commentus est *Orilob*, qui conceptis verbis ait, *quod Utero, post foetum editum contracto, materia ad alendum foetum destinata a sanguine iterum resorbetur, & sic distenta plus ordinario glandula mammarum humoris hujus secretionem, cui in Utero vacabant, denuo suscipiant.* Ingeniola isthæc excogitata profecto sunt, at licet verum sit, lac Utero genesin suam debere (nisi enim concipiat Uterus, ut in Sterilibus, ac Monialibus, aliisque, quæ nunquam nubunt, lac in mammis non apparet, nisi perraro, & non numquam in virginibus) semper tamen licebit quærere, cur, Utero a pondere exsoluto, Chylosus sanguis per arterias Hypogastricas ad foetus alimoniam deferri solitus a venis resorptus, deinde ad dextrum cordis sinum, inde ad sinistrum arterioso sanguini remixtus, cur, inquam, & a quamam intelligentia dirigatur ad mammas, ibique lactis formam acquirat, idque foetu edito, & adhuc fluentibus lochiis, non alio tempore, quando foeminæ extra graviditatem habitiores sunt, & magis succulentæ, non autem exhaustæ veluti gestationis tempore, & ob partus labores, nec non propter magnam lochiorum proluviem. Quare adhuc integra manet quæstio, quo impullore, & quibus machinamentis lactis ma-

teria in Puerperis ad mammas propellatur, id enim plane ignorari existimo.

Profecto credendum est, Divinum Architectum tali structura, ac ignoto adhuc artificio, uterum ac mammas fabrefecisse, ut lege ordinaria uteri foeturæ succedat in mammis lactis generatio, sicuti modo scimus, foetus e claustris uteri erumpentis Pulmones, qui per nonimestre spatium otio vacarant, munus suum inchoare, aere externo per os subeunte, ac vi sua elastica eosdem inflante, ut eodem tempore foraminis ovalis usus intercidat, & sanguis per alios ductus circulum suum absolvat. Consensum igitur mammarum cum utero, eumque admirandum esse, fateri necessum est, sed humanæ sagacitati & anatomicæ inspectioni adhuc ignotum. Talem consensum novit *Hippocrates, si papillæ mammarum, & rubor pallidus fuerit, morbosum est Uteri vas,* scripsit ille. Laudatus *Bartholinus* uteri, & placentæ cum mammis consensum per mutuam similitudinem substantiæ glandulosæ, quam habent inter se placenta uterina, & mammæ exposuit, ita ut Sanguis Chylosus ad Placentam fluere solitus, dum in orbem fertur ad mammas, tanquam ad sibi cognatum domicilium, divertat; verum sine placenta, ut in Virginibus, quibus interdum lac generatur in mammis, consensum

6. Epi.
Se. 5.

hunc inter mammas & uterum admittere necessum est, experientia satis attestante, in mulierum mammis, ob uteri exorbitantias, generari per sæpe cancrofos tumores, quales in Monialibus magis, quam in cæteris Mulieribus, observantur, non ob menstruorum defectum, sed potius, ut reor, ob cœlibem vitam; mihi enim sæpius observare contigit, Vestales Virgines bene coloratas, menstruis purgationibus rite fluentibus, sed salaci natura præditas, ex horrendis mammarum cancris misere obiisse; & quoniam in Italia quælibet Civitas complures habet Religiosos Virginum Cœtus, perraro fit, ut Monasterium aliquod extet, quod tam diram pestem intus non alat. Cur ergo propter uteri deliria plectuntur mammæ, non sic, neque tam frequenter, aliæ partes? Certe ob consensum adhuc occultum, & Prosectorum indagini impervium, quem forsan dies aliqua aperiet, cum nondum sit occupata veritas.

Admirandum hunc inter mammas & uterum consensum, binos libidinis fontes, abunde testatur earumdem mammillarum confricatio, quæ in sceminis, ut ipsæmet fatentur, non leve est Veneris languentis irritamentum. Observat *Carpus*, mammarum contrectationem, ac præsertim papillarum, quæ ad modum virgæ arriguntur, sopitam Venerem excita-

Com. 2.
in An.
Mu. p.
316.

citare; lubet autem hic ejusdem verba referre: *Fervant etiam mammillæ incitando coitum, pertractando eas, tam in mare, quam in fœmina, licet magis in fœmina, quam in mare; sunt etiam vena venientes a regione Virgæ ad mammillas, & hoc est verissimum, quod si tangatur papilla mammillæ, statim ipsa papilla erigitur, sicut virga.* Quædam igitur inter has partes crit sympathia, & consensio potius per vasa, quam per substantiæ similitudinem, ut credidit *Bartholinus*, quæ nulla fere est, cum uterus a lochiis repurgatus, ac naturali suæ magnitudini redditus, totus membranosus sit, a mammis valde differens, quarum textura potius glandulosa est.

Rationes ergo, seu commenta Neotericorum, cur a partu, non alio tempore, mammx lacte turgeant, *Hippocratis* placito nullatenus videntur præferenda. Licet enim motum sanguinis, & Chyli, qualis oculis nostris patet, ignorarit *Cous Senex*, hanc tamen mirabilem sympathiam & mutuum inter mammas & uterum commercium, summa attentione observavit, & lactis generationem per compressionem, & motum fœtus in utero non incongrue exposuit, cui opinioni qui non acquiescit, meliora proferat; ast huic Sæculo, ad metam properanti, Problematis hujus solutionem nequaquam concessum

iri credendum est, quam summus rerum Dispensator alteri successuro forsan reservatam voluit.

Verum hujusce Arcani, quod tot præclarissima ingenia exercuit, indagine omiſſa, ad Nutricum affectus redeamus, & ex penu Medico præſidium aliquod iisdem laborantibus eruamus. Si gravis igitur sit affectio, quæcunque ea sit, & ex nimia lactatione ortum ducat, ablactatio est imperanda, causæ etenim procatarcticæ amotio reliquis præferenda. Si Tabis imminētis adit suspicio, quam indicant totius corporis macies lentim augescens, dejectio appetitus, noctes insomnes, decolor facies, illico a lactatione cessandum, ac ea adhibenda remedia, quæ Tabem præcavent, & corpus renutrient. Tabem ex nimia lactatione describit *Richardus Mortonus*; consulatur ergo hic Auctor, qui pro hujusmodi contabescētia varia proponit remedia. Unicum tamen præſidium in hujusmodi casu erit lactis Asinini, seu Vaccini usus, modo febris acutior, acor nimius ventriculi, & alia non obſtent; rationi quippe congruum est, ut si e lactis dispendio orta fuerit corporis consumptio, per lactis usum quoque sequatur ejusdem reparatio. Lac ergo Asininum ad pravos humores expurgandos primo conveniet, mox vaccinum ad maciem reparandam;

Phthisiol.
cap. 6.

dam; hæc enim vera est methodus lac exhibendi in Tabe, & qua utebatur Divinus ^{7. Epid} Præceptor in *historia Eratolai filii*; huic enim ^{nu. 3.} a gravi & longa dysenteria confecto, & ad ^{de Nar.} extremam maciem deducto, lac Asininum ^{Mul. nu} prius exhibuit ad purgationem, mox bubulum ad nutritionem. *Bibenti lac Asininum* (inquit Hipp.) *coctum novem heminarum atticarum mensura ad duos dies, biliosa purgatio vehemens oborta est, & cessarunt dolores, & ciborum appetentia accessit, postea vero bubuli lactis crudi quatuor heminas atticas bibit pro vice una, cyathos duos in diem primum sextam aquæ partem admiscens, & vini nigri austeri parum; egregia vero est Prosp. Martiani in hunc locum animadversio: Notum etiam est (inquit ille) lac reficiendi gratia dari, non Asininum, ut posteriores faciunt, qui in Tabe ceteris præferunt, sed bubulum, quod sua crassitie corpus reficere aptum est. Lactea itaque Diæta tali methodo utramque paginam implebit, corpus enim ab humorum saburra primum expurgabit; deinde illud refarciet. Historiam refert Mortonus cujusdam mulieris, quæ post quatuor mensium lactationem, cum in magnam virium imbecillitatem, appetitus dejectionem, passionem suffocativas, incidisset, neque illius consiliis auscultare voluisset, nimirum, ut a lactatione cessaret, & lactea*

diæta uteretur, in Tabem pulmonarem, cum tussi gravi anhelitu, & febre hæctica tandem delapsa est.

Si vero passiones hystericae a nimia plenitudine ortum habeant, veluti Magnatum ac Principum Nutricibus evenit, tunc aliqua evacuatio molienda, ac in specie phlebotomia celebranda, ad vasorum plenitudinem tollendam, strictiorem diætam eodem tempore instituendo; sicuti alia remedia administranda, quæ ad passiones hystericas sedandas præscribi solent, quorum apud Practicos magna est supellex; at si prædicti hysterici affectus (quod non raro in nutricibus hujus generis contingit) fiant, eo quod bene pastæ multo semine abundant, seu, ut cum Recentioribus loquar, Ovarium tu. geat, & Falloppiana Tuba clausum canat, ad Venereum certamen incitando, in tali casu vel dimittendæ sunt a lactationis ministerio, vel iisdem aliqua cum suis Viris consuetudo permittenda, ne in furorem agantur cum summa lactantis pueri perniciæ. Quia vero aphrodisiacas ideas tacite mente secum interdum versant, & cæcæ igne carpuntur ob metum, ne ad pauperes suos lares ablegentur, neque semper manifestis paroxysmis hystericeis tentantur, cauto opus erit; variis autem signis occulta passio se prodit, nimirum si non hilares, ut prius,

prius, appareant, si taciturnæ præter morem sint, si quando Vir aliquis venustus & elegans ad illarum adspectum obvius fit, & cum illo colloquantur, hilarentur, & catullire videantur; si ergo hujus generis signa observentur, indubie censeretur poterit illas Venereos ludos mente agitare, in quo certe non adeo culpandæ sunt, imo veniam aliquam merentur, cum naturales affectus sint, qui easdem, licet invitas, nocte diuque excruciant; ubi enim patella libidinis (sic enim D. Hieronymus Uterum appellat) effervere cœperit, corpus universum, ac mens ipsa concutitur; hæ Nutrices itaque cæstro Venereo concitæ characteres indelebiles foetui imprimunt, observatumque est, inquit *Helmontius*, Nutricem salacem furiosam suam fragilitatem transtulisse in Pueros.

de Infans.
nutrit.

Persæpe, ut diximus, lactantes mulieres, quæ potissimum succulentæ sunt, & albidiores, multoque lacte distenta habent ubera, de dolore quodam compressivo in humeris solent conqueri, quod sit ex pleniori succi lactei per Thoracicos ductus lactis promocondos, in subclaviam, ac versus mammas illapsu; in quo casu moderamen in victu adhibendum, & abstinendum ab iis, quæ lactis copiam augere nata sint. Affectum hunc *Hippocrati* haud ignotum fuisse, patet ex ejusdem

2. Epid.
Sc. 3.

verbis: *A cibis, ac potibus humeri inflantur*, ait ille, de gravidis mulieribus sermonem habens; in cujus loci commento *Martianus*, qui, ut superius dictum, lactis materiam e ventriculo deducit, tanquam præcipuo corporis fonte, qui dat omnibus, & accipit ab omnibus, testimonium ipsarum Nutricum adducit, quæ statim ac, ait ille, cibum ac potum maxime assumerunt, testantur hujusmodi humorem ab humeris descendere per claviculas ad mammas ipsas, idque evidentius persentire ajunt, dum actu fugit Puer, ex quo evenit, ut nihil magis ubertatem lactis tollere possit, quam cucubitarum dorso applicatio, quod experimentum Nutricibus cognitum in causa est, ut remedium hujusmodi ut plurimum recusent, ne lacte destituantur.

Quoad affectus pruriginosos, quibus Nutrices vexari solent, & a quibus ægre cavere possunt, dum Pueros, quibus familiare est lacteam crustam in capite habere, ulnis gestant, mammis apponunt; adhibenda remedia, quæ hujusmodi affectus curent, ac topica potius antipforica erunt ex usu, quam interna remedia, ut purgationes, ac mille alia tædia, quæ in cutaneis affectibus in usu esse solent; quare etiam, impurgato corpore, inunctiones scabiem profligantes erunt permittendæ; siquidem

dem cum non a pravo humorum apparatu, sed a contactu, & assidua Infantum contrectatione tales iis suboriantur affectus, nihil metuendum videtur, si quamprimum miasma illud psoricum cudi inhaerens extinguatur. Si tamen scabies ex cacochymia ob diuturnam lactationem oborta fuerit, secus agendum; pravi enim humores prius expurgandi erunt, deinde topicis scabies exterminanda; complures tamen Nutrices ego novi perfecte sanatas paucos post menses a lactatione dira scabie defœdatas, non aliam ob causam, quam propter assiduam Infantum scabie infectorum contrectationem. Cautæ igitur sint Nutrices in tractandis Pueris, quos alunt, & quantum possunt, munditiei studeant, tum sibi, tum lactantibus Pueris; neque enim tam fœdi, & ulcerosi Infantes spectarentur, uti persæpe contingit, unde fit ut inter ploratus, & ejulatus contabescant. Refert *Galenus*, historiam de

2. de Sã.
tuc. c. 8.

Puella quodam, qui, cum tota die plorasset, & Nutrix consilii inops modum nesciret, quo illi quietem conciliaret, quando nec motu, nec appositione ad mammas, vel quoquo alio modo, illum lenire posset, vestium sordidarum mutatione, jussu *Galen*i, & dulci lavacro, conquievit, & longissimo somno obdormivit.

Antequam a Nutricibus divellar, non
con-

contemnendam cautionem pro illarum, ac Infantum regimine, lubet proponere, nimirum, ut parciore sint in suis alumnis, tam crebro lactandis, nec eos, quoties plorant, ad ubera apponant; in hoc enim valde peccatur, centies enim in die lac præbent, & noctu magis, ne illos plorantes audiant, quo pacto se ipsas sensim exhauriunt, & Infantes nimio lacte onerant, adeo ut Nutrix, & Infans misere ægrotent. Quomodo enim tenellus stomachus tantam lactis copiam conficiat, ut cruditates, acescentiæ, coagulationes, & frequentes vomitiones non contingant, & Mulier lactans ex continuo suctu non contabescat? Cautius profecto Rusticanæ Mulieres nostrates filios suos alunt, quibus ter vel quater in die tantum lac præbent, sinuntque, ut plorent quantum velint, dum ipsæ agrestibus operibus intentæ sunt, exemplo a Vitulis lactantibus, ut ipsæ ajunt, desumpto, quos non patiuntur, nisi ter singulis diebus e Vaccæ uberibus lac sugere. Ob hunc Nutricum abusum tam frequenter alumnos suos lactandi, forsan mos inolevit in Anglia, Germania, Infantes pulte ex lacte Vaccino, Vitellis Ovorum, cum Saccharo nutriendi, cum sic Puerorum regimen facilius institui possit, & justa alimenti mensura, qua debeant ali, sub sensum cadat, qua
de

de re egregia documenta extant apud *Helmontium*, *Zod. Med. Gall.*, *Etmullerum* aliosque Scriptores.

de Inf.
nutrit.
An. 3.
Val. Inf.

CAPUT XXI.

*De Morbis, quibus obnoxii sunt Oenopœi,
Cerevisarii, & Zythopœi.*

Postquam ad Fontes ejus liquoris, quo primum hausto vitali aere nutrimur, fatis diversati fuimus, modo ad alterius liquoris, quo Mensæ, & Convivia hilarantur, contemplationem lubet divertere. Officinæ itaque & Cellaria, in quibus Oenopœi autumnali tempore Vinum parant, ac Vini spiritum, Aquam Vitæ vulgo dictam, per destillationem eliciunt, perlustranda, & affectus examinandi, quibus tentari solent hujusmodi Operarii. Neque vero de temulentia, quæ a Vino large hausto fieri solet, hic mihi erit sermo, sed de ea, quæ ex odore, & Vini spiritibus per aerem dispersis, ac per os & nares cum aere admissis contingit; tales enim Ministri, licet abstemii, tota die Vinum elutriando, ac Vinacea e Tinnis educendo, propter operis assiduitatem, ebrii persæpe fiunt, & omnes ebrietatis noxas perferunt.

Cum inter præcipuos Mutinensis agri pro-

proventus, in eo tractu præsertim, qui Gabbellum, & Scultennam interjacet, is sit, qui e Vino, & Vini spiritu obtinetur, cumque in tota Cispadana, & Transpadana Regione nusquam uberior spiritus Vini copia habeatur, dum quotannis millena, & grandia spiritus Vini dolia Venetias, Mediolanum, aliasque Urbes deferantur, spectaculum visu dignum est, autumnali tempore, magna Ædificia, ingentes Tinas, longum Doliolum ordinem una cum Laboratoriis, quibus Vinum destillatur, conspiciere. Quoniam vero experientia compertum est multum Vini spiritus ab ipsis Vinaceis elici, propterea magnis trabibus Vinacea in ipsis Tinis diu compressa detinent, sinuntque ut una cum Vino ebulliant, ac fermententur ad menses, atque etiam per totam hyemem; VINO deinde in Doliis reposito, Vinacea una cum Vini portione in magna vasa cuprea conjiciunt, sicque destillationem instituunt. Antea consueverant, quidquid succi Vinaceis inesset, prelis exprimere; at cum observarent multo plus spiritus Vini a Vinaceis impetrari, si, opere licet laborioso, destillationi subjiciantur, jamdudum prela a suis Officinis proscribere.

Operarii ergo dum operi adstant, & peracta destillatione, e cupreis vasis Vinacea fumantia educunt, novaque induunt,

ARTIFICUM. 167

ac vasa spiritus Vini plena in Doliis reponunt, omnes fere temulenti fiunt. Licet autem ministerium istud non in Hypogæis, seu concluso loco, sed in amplis porticibus id fieri soleat, tanta nihilominus partium volatiliū spiritus Vini fit diffusio, ut qui non assuetus in hæc loca pedem immiserit acutum odorem diu perferre nequeat. Gallinæ quoque & reliquæ Aves cortales, Sues, aliæque animalia, quæ in hisce locis degunt, & calentibus Vinaceis e Cadis extractis pascuntur, temulenta fiunt. Quia vero, qui huic ministerio operam suam locarunt ad plures menses, ac per totam fere hyemem in hisce Ædificiis versantur, veternosi, vieti, macilentī, tristes, vertiginosi, ac cibi parum appetentes evadunt.

Non incuriosa, neque contemnenda, pro vera temulentia causa cognoscenda, quæstio est, quam facultate Vinum ebrietatem inducat, num acida, an alkalica, figente, an liquante. Quæstionem hanc satis erudite tractat *Etmullerus*, qui varias Scriptorum opiniones recenset, & varia rationum ex quo fere decertantium momenta adducit: ipse tamen *Tachenii*, *Bekii*, aliorumque pro acida inebriandi potestate sentientium, rationibus rejectis, alkalicam ac sulphuream esse statuit, quæ vim inebriantem possideat.

Hac

de Aura
Vital.

Hac de re mihi olim cum doctissimo Vi-
ro, Chymix peritissimo, habitus est sermo,
qui totam inebriandi facultatem Acido vola-
tili, quod in Vino præpollet, & vi cujus
e musto transit in Vinum, adscribens, ma-
gni roboris rationes, & argumenta, ut id
evinceret, mihi attulit; quæ hic compendiose
referam. Vinum acidæ profapiæ esse osten-
dit, aiebat ille. 1. Curiosum *Helmontii* ex-
perimentum, quo Vini spiritus temporis fe-
re momento per spiritum salis armoniaci in
offam albam concrefcit, ac eo densiorem,
quo purior Urinæ spiritus fuerit. 2. Efferve-
fcentia, quæ observatur in calente sanguine,
si illi Vini spiritus remisceatur, non secus
ac si Vitrioli spiritus illi superaffundatur.
3. Tincturarum, ut Castorii, Myrrhæ &c.
cum Vini spiritu paratarum per spiritum
Salis armoniaci præcipitatio, dum scilicet
acidum Vini volatile spiritum alkalinum
plenius saturantem aggreditur, & cor-
pus, quod solutum continebat, dimittit.
4. Vini generosi per alkalina absorbentia,
ut Sulphur, oculos canceri, testas ovorum,
talis enervatio, ut Martem non amplius
aggrediatur, neque, si destilletur, spiritum
fundat, nisi paucum ac imbecillum. 5. Spi-
ritus ardentis, ac inflammabilis ab ipso
aceto extractio, ut Chymicæ operationes
testantur. 6. Remedia ebrietatem cum
præ-

præcaventia, tum curantia ex alkaliorum familia desumpta, ut semen Synapi jejuno stomacho comestum, quod vulgi est euporistum, pecudum pulmo assus, ex *Plinio*.

Allium, quod commendat *Hippocrates*, ubi quis *ebrius est, aut, ad potationes ire velit*: cujuscumque sunt omnia fere remedia e-

H.N.I.2.
c 14.
de Vic.
Acut.
n. 59.

briis adhiberi solita, quæ, cum multo alkali turgere constet, nec ebrietatem, neque illius causam oppugnarent, imo graviores redderent, si vis inebriandi, qua pollet Vinum, in parte sulphurea & alkalina sita esset. Hæc ille pro Vini acido, quod ebrietatis auctorem facit; quibus rationes, & experimenta ex parte altera ego quoque opponam, mox ad ea, quæ a doctissimo Viro sunt allata, aliquid reponam.

Partem Vini Sulphuream & alkalinam eam esse, quæ vim inebriandi possideat, evincunt: 1. Spiritus Vini inflammabilitas, cum satis constet, nullum spiritum manifeste acidum, & de quo non sit ambigendi locus, uti Spiritum vitrioli, nitri, tartari, esse inflammabilem, imo talia potius ad inflammabilitatem tollendam apta esse, veluti observatur in pyro pulvere, qui spiritu vitrioli irroratus ac postmodum exsiccatus, non exardescit amplius, quod non evenit, si Vini spiritu madescat. 2. Vini, ac illius spiritus usus

in ulceribus, & gangrænis, ad compescendum scilicet acidum luxurians, & corrosivum, quo scatent ulcera, & a quo confoventur, alioquin pessimus esset in ulceribus spiritus Vini usus. 3. Observatio constans, & indubia, quod nunquam visus fuerit Vini spiritus, in acetum degenerasse, sed solum, cum veterascit, languidiorem fieri, cum Vina, spirituofiori parte abeunte potius, quam depressa, plerumque acescant; nec non alia observatio satis nota, & perspecta, quod ubi Vinum ad acescentiam vergat, perexigua Vini spiritus portio obtineatur, quod in Vinis pendulis & mucidis nequaquam evenit: hinc qui publicos proventus habent pro aqua vitæ promercali paranda, aliquo pretio quidem Vina pendula, & corrupta emunt, ut e quibus aliquam Vini spiritus portionem evocent, nullo vero acidula, quæ frustrante diligentia, non nisi phlegma insipidum, mox acrem liquorem exhibent. 4. Spirituum acidorum mineralium, ut Spiritus Vitrioli, Nitri, &c. per Vini spiritum dulcificatio, qui si acidus esset, & hoc nomine inebriaret, eisdem acidus spiritus non castigaret, & mitiores redderet, cum nullum simile aliud sibi simile infringat, sed roboret. 5. Spiritus vini cum nitri spiritu notabilis effervescentia, cum ad invicem remiscuntur, qualis effervescentia naturam

Emull.
Pyr. Ra.
c. 10.

ram in Vini spiritu, Nitri spiritui manifeste acido oppositam arguit. 6. Vini spiritus sine destillatione rectificatio, nimirum per iteratam Salis Tartari, Calcis, cinerum clavellatarum infusionem. Etenim si Vini spiritus ex acidorum familia esset, Sal Tartari, Calx, quæ inter alkalia primas tenent, Vini spiritum haud quaquam rectificarent, ac fortiolem redderent, imo potius infirmarent, illius acidum absorbendo; licet autem dici possit, Sal Tartari phlegma absorbere, sicque Vini spiritum rectificare, non apparet tamen ratio, quare Sal Tartari, acidum quod Vini spiritui inesse supponitur, non absorbeat, ac illo potius, quam phlegmate, non saturetur. 7. Vina sacco percolata (quæ reliquis Vinis percolatis, cæteris paribus, semper debiliora sunt, cum *Sacco frangantur vires*, ut ait *Plinius*) facilis aciescentia, ac præcipue cum ætatem senferint, quod in reliquis Vinis non evenit, quæ a particulis spirituosioribus ab acore præservantur. 8. Vina generosa Podagricis minus noxia, quam Vina tenuia. & acidula, sicut Vina Rhenana, quæ a *Sylvio* in Arthritide damnantur, quia pauco spiritu volatili prædita sint, quod multo ante annotarat *Crato*, qui in Consolatione Medica pro articularis morbi doloribus, scripsit, eos, qui tenuium vinorum usum innoxium pu-

Appen.
Pra. M.
Tra. 8. m.
254.

l. 2. Cod.
27.

in Volup.
vivend.
de An.
Bru. p. 2.
c. 14.

tant admodum falli, sed salubrius esse, *parum vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quam tenuia vina copiose haurire*; hoc idem testantur *Helmontius, Willisius*, alique gravissimi Viri, qui Vina tenuia, & acida prorsus improbant, ut quæ acidum multiplicando, dolores arthricos adaugeant.

de Aer.
in subl.
infl. c. 4.

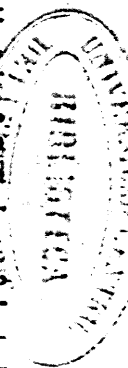
Ad ea porro, quæ superius pro acido Vini inebriativo mihi a perito Chymico objecta sunt, respondere possem, primo experimentum de coagulatione, & effervescencia spiritus vini cum spiritu urinæ, tanti non esse, ut spiritum Vini acidæ naturæ esse evincat. Multa enim alkalicæ indolis inter se commixta effervescunt, ut Sal Tartari, Oleo Tartari affusum, quod experimentum tradit celeberrimus *D. Jo. Bohn*, quod non acido occulto tribuendum ait, quod Tartarus in sui solutione combiberit, cum aqua affusa Sali Tartari idem præstet; sicuti etiam multa acida inter se commixta effervescere passim observantur, & multa acida alkalicis mixta, sine subsequente coagulatione, adeo ut regula generalis statui nequeat.

Quoad ebullitionem, quæ fit in sanguine recens educto, quando illi permisceatur Vini spiritus, non secus ac si Spiritus Vitrioli affundatur; hanc satis variam, nec semper eodem modo respondentem apprehendi, cum sanguinis varia, ac di-

ver-

versa esse possit conditio, ac modo peccet in acidi, modo alkali exuberantia; quare quando notabiliter ebulliet, Vini spiritu illi superaffuso, probabiliter credi poterit in tali sanguine superabundare acidum. Præcipitatio porro tincturarum cum spiritu Vini paratarum, quæ per Spiritum Sal. Armoniaci fieri observatur, non multi est roboris, siquidem multæ præcipitationes fiunt per aquam simplicem frigidam, ut in præparatione resinæ Jalappæ Mechoachæ; quare si Vini spiritus inter acida connumerandus esset, ex Regula communi Chymicorum, quod ea, quæ solvuntur per acida præcipitantur per alkalia, Aquam oporteret esse alkalicam, corpus, ut norunt omnes, insipidum non tantum & nullius acrimoniæ particeps, sed utriusque acrimoniæ acidæ, & alkalicæ correctivum.

Neque ad asserendam Vini aciditatem, uti ebrietatis causam, sufficit id quod dicitur de Vini enervatione per alkaliorum infusionem; etenim cum varia corpora ad invicem miscentur, fit novum concretum diversarum virium; sic Aqua enervat tam acida, quam alkalia, & diluit quamcumque acrimoniam. Detur porro Chymicis, ab aceto forti per distillationem portionem aliquam spiritus ardentis elici, id tamen non evincet talem

3. in 6.
Epid.

de Vig. &
Som. c. 3.

spiritum flagrantem esse de acidorum familia. Nullum enim corpus tam acidum, quam alkalicum, tam simplex reperire est, quod de opposita vi aliquid in sinu suo non contineat. Quod porro spectat ultimam rationem a remediis ebrietatem curantibus, atque etiam præservantibus petitam, quæ de alkaliorum familia ut plurimum sunt; dicendum, ea potius morbi causam, quam morbum ipsum respicere, promovere nempe ferri abundantiam ad vias urinarias, quo modo facilior est ebrietatis solutio, sicuti eadem vim habere præservativam; nam ex *Hippocratis* Oraculo, *quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent*. Cæterum acida quoque inter ebrietatis remedia, uti acetum, adhiberi solent. Acetum capiti applicatum, nec non Epithema ex succo sempervivi majoris, cum Aceto commendat *Etmullerus*, si testibus applicetur, quod remedium ait potenter ebrietatem discutere.

In alkali ergo volatile, seu Sulphur narcoticum, quod Vino insit, ac vim habeat humorum ac spirituum motum sufflammandi ebrietatis causam *Etmull.*, & alii referunt, quod ex tremore, stupore, soporositate, qualia observantur ex opio assumpto, deducunt. Verum an probabilius est vi ligandi, ac figendi a Vino proscripta, Vinum (quo nulla substantia spirituosior est,

est, & sanguini ac spiritibus magis affinis) largiter potum, dum per venas deditur, & caput petit, liquare potius, fundere, & arteriarum oscula per cerebrum disseminatarum referare, sicque totam cerebri systasim multo fero irrorare, & emollire, nervorum tonus laxetur, & prænarrata accidenti subsequantur? An idem etiam de Opio affirmandum, nimirum quod humores, ac spiritus nequaquam vinciat, & incrasset ut creditur, sed potius alkali suo volatili, ac fumoso fundat, ac liquet, ut ex illius vi diaphoretica, & diuretica, de qua nemo ambigit, conjectare licet? Profecto in hac re doctissimo *Wil-* Pha. Ra.
l. i. Sc. 6.
liso non parum hæret aqua, ait enim, *qualitates, quas Opio sanguinem figendi, & incrassandi nonnulli attribuent, se non tam facile deprehendisse.* Quidquid sit de Opii facultate seu figente, seu liquante (id enim disquirere modo non vacat) hoc ausim de Vino, ac illius spiritu asserere, quod licet eadem fere accidentia ac Opium invehat, veluti tremorem, torporem, somnum profundum, aphoniam &c. diverso tamen operandi modo ab Opio hæc efficiat; in soporatis enim ab Opio pulsum exilem, tardum, pallorem, faciem cadaverosam, extremorum perfrigerationem, deprehendo, in ebriis vero ex liberali Vini potu, seu illius spiritu, pulsus validos, faciem rubentem,

flammanes oculos, & venarum inflationem, ut plurimum observo, unde *Virgilius* Sile-
 Ecl. 6. num suum ebrium describit:

Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho.
 Hujusmodi autem feri e massa sanguinea in cerebrum diffusionem ab impetu faciente Vini spiritu excitatam ipsamet testatur autopsia; in mortuis enim ex ebrietate, cranio dissecto, repertum est cerebrum multo fero lactescente perfusum, veluti videre est apud *Theophilum Bonetum*. Hanc feri fusionem attestatur pariter Cræpalæ solutio, de qua *Hippocrates*, licet enim cita vomitio multum conferat ad ebrietatis noxas minuendas, vera tamen solutio per copiosam diuresim habetur, fero exundante ad urinarias vias amandato; adeo verum est vulgatum illud, Vinum sanare eas dispositiones, quas facit, facultate nimirum qua pollet humores extenuandi, & urinas ciei-
 Sepul. p. 1. sc. 13. ob. 87. 5. Aph. 5. di, quod pariter innuere visus est *Aristoteles*, qui disquirens, quare crapulam minus sentiant, qui dilutum, seu mixtum, quam qui merum bibunt? præter alias rationes hanc affert, quod merum, sicut cætera, ita se ipsum concoquit. Aliquem ebrietatis usum excogitarunt antiqui, ut apud *Hippocratem* videre est. *Mnesitheus* Medicus Atheniensis, in Epistola de liberaliore potu, apud *Athenæum*, & *Langium*: *Accidit autem*, ajebar,
 Sc. 3. Pr. 3. & 22. 3. de Diar. n. 22. l. 11. c. 10. l. 1. p. 30.

ut qui se plurimo mero ingurgitarint, corpus & anima graviter offendantur; verum quodam dierum intervallo inebriari, videtur mihi corpus expurgare, & animum recreare. Coacervantur enim in nobis ex quotidiana potatione quadam humorum acredines, quarum opportunissimus est per urinam exitus, & purgatio per comotationem maxime competit, abluuntur enim corpus. Lacones ergo ex antiquissimo Medico Mnesitheo corpus per urinam & vomitum expurgabant, & animum φιλοτησίας poculo exhilarabant.

Non semel, nec sine admiratione mihi observare contigit Autumnali tempore, *cum plenis spumat vindemia labris*, & assidua sit Vini elutriatio, e Tinis in dolia, eos, qui huic operi in Cellariis adstant, magnam urinæ profusionem experiri, ita ut centies in die mingant, & urinam reddant tenuem ac limpidam aquæ ad instar. Id autem non aliam ob causam fieri crediderim, quam ob magnam spirituum e Vino emanationem, qui spirituales vias subeant, & in massa sanguinea feri fusionem efficiant. Sic Vinum recens expertus sum Diuresim multo liberalius promoveri, quam Vinum vetus, licet meracum, & generosum, adeo ut ubi feri redundantiam per urinarias vias educere consultum fuerit, Vinum recens, sed percolatum, ac partibus crassioribus depuratum, Vino veteri præferre non verear.

Ut autem in semitam redeamus, sanguineam massam in hisce Operariis a partibus Vini volatilibus, quibus ad saturitatem op-pletus est aer, primo affici, ac in motum fermentativum cieri, deinde spiritus anima-les, censendum est; quantum enim sit san-guini cognata res vinum, nemo non bo-
 1. 14. H. vit, neque inepte Androcydes sapientia cla-
 N. c. 5. rus, apud *Plinium*, ut Alexandrum M. ab intemperantia cohiberet, illum monuit, ut quando Vinum potaturus esset, *meminisset, se bibere sanguinem Terre*. Ob eandem affinitatem afficiuntur spiritus animales, quo-
 rum tam ingens copia ex perenni, qui sug-geritur, Vini spiritu generatur, ut intra Cerebri loculamenta hospitari nequeant; hinc totius animalis regiminis perturbatio, non secus, ac in Apum Repub., cum ob nimiam illarum foeturam, quæ examen sup-pleverit, oriuntur turbæ; sic vertigines, stupiditates, capitis dolores, non secus ac in ingenti plethora vasis distentis, subse-
 quuntur, ac postremo ex totius naturalis œconomix perversione macies, virium lan-
 guor, & superius recensita accidentia, quæ in assuetis quidem mitiora sunt, graviora vero in iis, qui se primo huic ministerio ad-
 de Prin. dixerint. Refert *Zacchus Lusitanus*, Aali-
 Med. cum quendam, cum in Villam concessis-
 hist. l. 1. set, in Cellam Vinariam forte ingressum,
 h. 6. ita

ita a Vini odore perculsum fuisse, ut in terram syderatus deciderit, & intra horas exspiraret.

Idem quoque contingere iis in Regionibus, ubi pro Vino conficitur Cerevisia, veluti in Germania, Anglia, ac penes omnes Septentrionales populos satis perspectum est. Cum enim dictis in locis, licet floreat Vites, ut plurimum tamen non maturecant Botri; propterea ex hordeo, & seminibus Cerealibus, quibus abundant, ad germinationem fermentatis cum lupulorum folliculis potionem sibi parant, qua passim loco Vini utuntur, ac illius potiores *hand aliter titubant, quam si mera vina b. bissent*, ut de aqua Lynceſerii amnis cecinit *Ovidius*. Antiquitus Septentrionales populos similes portiones parare sibi consuevisse ex *Virgilio* habemus his carminibus, ubi de gente Septentrioni subiecta sermonem habet:

*Hic noctem ludo ducunt, & pocula lati
Fermento, atque acidis imitantur vitea
sorbis.*

Sicuti ergo a doctis viris accepi, & apud Scriptores litteris traditum est, Operarii, qui in Hypogæis ad Cerevisiam parandam incumbunt, iisdem fere affectibus vexari solent, quibus apud nos Oenopæi, & Vini Destillatores; sicuti enim huiusmodi potionum genus non modicam vim inebrian-

T.p.Pra.
Med.c.3

briandi possidet, ut ex Cerevisia spiritum ardentem, quem *Platerus* lupulis adscribit, liceat extrahere; ita qui potiones hujusmodi præparant, digerunt, ac in Vasis recondunt, capitis doloribus, vertigine, anxietate tentari solent. Inter Cerevisiam ac Vinum multum equidem convenit; nam sicuti Vinum, cum Verno tempore florent Vites, ob odorata effluvia, per aerem dispersa non exiguam alterationem perferunt, uti omnes norunt, hoc idem contingit in Cerevisia, quam ajunt florente hordeo non parum turbari, teste *Helmontio*; & sicuti Vinum, ac illius spiritus immodice potus appetitum prorsus dejicit, sic idem prorsus Cerevisia efficit recenter pota, teste eodem *Helmontio*, qui tradit, Fermentum Stomachi ab illa infringi atque enervari. Facultatem hanc inebriandi, quam habent potiones ex hordeo factæ admirans *Plinius*, scripsit, *mira vitiorum solertia inventum esse quomodo aqua inebriaret.*

de fame
l21a.

L. 14. N.
N. c. 22.

Quibus ergo præfidiis Ars Medica Oenopæis, ac Vini Destillatoribus succurret, qui labores suos impendunt pro re tanti momenti ac necessitatis elaboranda, tum ad Vitam sustentandam, tum ad elegantiora, ac præstantiora remedia concinnanda, adeo ut si Vini spiritu Chymicorum Officinæ carerent, ad tantum
exi-

existimationis fastigium nunquam Chymica ascendisset. Artem hanc destillandi, & separandi varias ac diversas substantias, quæ Vino insunt, mente concepit, ac in votis habuit *Galenus* qui scripsit; *se pericula omnia subiturum, si quam machinam, aut artem invenire posset, sicut in lacte, contrariarum partium separationis, ita in hoc quoque.* Ego igitur, quotiescumque hujusmodi Artifices curandos habeo, si ex prædictis affectibus decumbant, seu cum in illorum Officinas pedem immisi, suavisor sum, ut a Vino, eo magis a Vini spiritu abstineant, ac prorsus abstemii fiant, per totum illud tempus saltem, quo tali ministerio operam suam locarint; sicuti ut quantum possunt, ab halitibus, qui e Vino exspirant, faciem avertant, eamque frigida identidem perfundant, nec non, ut a suis ergasteriis ad auram liberiores captandam interdum pedem efferrant. Ubi vero actu decumbere cogantur, opere dimisso, ea remedia præscribenda, quæ ad temulentiam, & affectus temulentiam comitantes curandos adhiberi solent, quæ de re consulantur Auctores, ac præcipue inter cæteros *Emullerus*; talia autem sunt v. g. Acetum, Castorium, Spiritus Salis Armoniaci præcipue; nihil enim est quod efficacius vitia, ex Vini abusu contracta emendet, quam id, quod de spiritu

lib. 1.
de simp.
Me. fac.
c. 17.

de Temul.

volatili urinoso participet.

Multa quoque recenset *Plinius* ad ebrietatem præcavendam, quæ vulgo satis perspecta sunt, ut amygdalæ amaræ, brassica, & dulcia fere omnia, quibus recentiores multa addidere, qualia sunt, quæ *Platerus* in sua Praxi Medica longa enarratione ad tædium usque proponit; popularium enim suorum conditionem misertus, cum scribat tanquam civile quoddam introductum fuisse, in convivii poculis certare, prolixam remediorum ab ebrietate præservantium seriem recenset, ut Absinthium, Rutam, lac, pulmones animalium affos, poscam, poma acida, tum composita medicamenta, ut Electuaria, ac varias mixturas, quæ prius sumptæ ab ebrietate præservent.

Operariis id genus, quibus tam conquistis remediis ob ipsorum miseram conditionem uti non datur, simplicia potius, ac facile parabilia remedia erunt ex usu, ut Brassica, cujus per tot secula commendatur virtus ad ebrietatem tum præcavendam, tum sanandam, Raphanus, Aqua aceto diluta, quam *Platerus* ebrietatis antidotum appellat.

CAPUT XXII.

De Pistorum & Molitorum Morbis.

Multas esse Artes (quibus Ars Medica annumeranda) quæ illis, quibus earum cognitio contingit, multum laboris ac molestiæ exhibent, illis vero qui earum usu indigent, jucundæ ac utiles existunt, scripsit Hipp. In hujusmodi Artium censu Ars Pistoria profecto collocanda est: quid enim hominum vitæ utilius, imo quid æque necessarium, ac Panificium? Quodnam vero Opificium magis incommodum, ac molestum suis Artificibus, veluti ex laborata Cerecere? siue enim farinam cribrent, seu pinsant, ac pastam subigant, seu panem in furnis coquant, multis laboribus ac tædiis fatigantur, ideoque variis morbis conflictari solent. Pistores ut plurimum nocturni sunt Artifices, dum enim cæteri diurno labore expediti somnum capeffunt, ac vires detritas reficiunt, hi tota nocte exercentur, mox per totam fere diem, tanquam Solifugæ, somno indulgere coguntur, adeo ut in ipsa Urbe habeamus Antipodes, contrario scilicet vivendi genere degentes.

*Surgite, jam vendit Pueris jentacula
Pistor.*

ajebat *Martialis*, nocte scilicet elaborata, & percocta: albescente enim die, ac urbana plebe ad consueta exercitia redeunte, Panis copiam paratam esse necesse est, alioquin seditionem moveret venter. Quales enim turbas in magnis Urbibus excitavit interdum Panis deficientia, satis loquuntur historię, & nuper Hispaniarum Regis Aula hanc ob causam populares motus non parum extimuit. Hinc *Juvenalis*, ad plebem in officio continendam, *Panem*, & *Circenses* commendabat, Annonę scilicet abundantiam, & Spectacula.

Sar. 10.

Primum ergo, qui farinam a furfure cribratoriis machinis secernunt, saccos excutiunt, versant, ut ut faciem custodiant, non possunt tamen, quin, dum pro respirationis necessario usu aerem hauriunt, volitantes farinę particulas excipiant, quę cum salivari succo fermentantur, & fauces non solum, sed stomachum, & pulmones pasta infarciunt; unde facili negotio tussiculosi fiunt, anhelosi, rauci, ac demum asthmatici, trachęa, & pulmonaribus viis incrustatis, liberoque Aeris commercio impedito. Oculos quoque non parum perstringunt, quę iis hærent farinę particulę, ac lippitudinem non raro inducunt.

Nullam ab hisce noxis præservatoriam

riam cautionem, quam possim suggerere, habere me fateor; illorum consuetudinem fascia linea os sibi obvelandi commendo, alit id non satis est, quin una cum aere inspirato farinæ atomi pectoris penetralia irrepant. Morem hunc, Pistorum, ori sudario obvoluto, capistrandi, perantiquum fuisse constat, uti apud *Pignorum* in Opere elegantissimo de Servis, videre est, ubi auctoritas Athenæi affertur; id tamen non pietatis officio factum fuisse constat, sed Sybaritico luxu, ne scilicet sudor ex ore destillans influeret, aut subactam farinam halitus afflaret. Hisce Operariis proderit, si aqua faciem perfundant, si oxycrato fauces persape colluant, si oxymellite utantur, si identidem purgationem aliquam instituunt, aut cum a respirandi difficultate premuntur, emeticum aliquod capiant, ut impactæ materiæ excutiantur, quo remedii genere ex his nonnullos animam pene agentes, restitutos vidi. 1.2.

Qui porro pastam manibus pinsunt, subigunt, ac in panem, & placentas efformant, coquunt, cum ut plurimum in hypocaustis, hyeme præsertim, ut panis bene fermentetur, opus suum perficiant, ubi e loco impense calido ad aerem externum exeunt, ac domos suas repetunt, ad somnum captandum, facili negotio in

magnas pororum cutis adstrictiones incidunt, unde postea gravedines, raucedines, ac pectoris morbi, ut pleuritides, peripneumoniæ suboriantur; quibus affectibus, adeo popularibus, qualia remedia sint adhibenda, nemo non novit. Non pauci tamen momenti erit nosse, qualis fuerit causa occasionalis; quare ad naturalem corporis perspiratum restituendum, erit præcipue incumbendum, agrum in calido conclavi detinendo, frictiones cum oleo adhibendo, intrinsecus vero ea, quæ diaphoresim promoveant, in usum revocando. Non sine admiratione quidem in hisce Operariis magis, quam aliis hominibus, observavi, quod graves Pleuritides, vel in ipso morbi principio sine ulla fere exspuitione, liberali sudore erumpente, judicentur; quod fit, ut reor, quia in hujusmodi casibus acuta febris, morbus primarius a lateris dolore comitatus, a causa externa, subita scilicet pororum cutis occlusionem, ortum potius, quam a pravo humorum apparatu duxerit; adeo ut Cutis spiraculis reſeratis, ac manante sudore solvatur febris una cum dolore pleuritico; resorpta scilicet, quæ in pectus fluxerat, materia, ac cessante ejusdem fluxuræ rejectione; adeo refert, ex *Hippocratis* monito in Stymargi famula, *devenire ad occasionem, & occasionis initium.*

4. in 2.
Epid.

In-

Interdum Pistoribus inflari manus observari, atque etiam una dolere; omnibus autem hisce Artificibus præter morem crassescunt manus, quod evenit ob continuam pastæ manuum pressione subactionem, succo alibili ab arteriarum osculis abundanter expresso; ibique detento, nec tam facile ob fibrarum strictionem remeante. Artem autem suam facile produnt Pistores, dummodo manus ostendant; nemo enim inter Mechanicos Operarios est, qui manus habeat crassiores. *Exercitium siquidem*, ut ait Avicenna, *magnificat membrum*, quod in alio quoque ministerio verum deprehenditur. Lotiones manuum ex lixivio, Vino albo generoso, ac similibus erunt ex usu.

Inter Pistores melior forsitan conditio eorum est, qui Panem coquunt; etenim si ex nimio calore, dum Panem furnis indunt ac educunt, noxas non leves patiuntur, æstate præsertim dum toti sudore diffuunt, non parum tamen a panis calentis odore reficiuntur; Panis enim recens victum analepticum suggerit, ac solo odore spiritus exhilarat, ut de *Sale volatili Plantarum* notat *Wedelius*, c. 4. & in sua *Phyfica subterranea* *Becherus*, qui l. i. virtuti perlarum confortativæ panis odorem præponit.

Hujusmodi Artificum genus frequen-

tius quam reliquos Operarios ægrotare observavi in populosis Civitatibus præsertim, ubi minori impendio, ac lubentius Plebecula panem emit, quam sibi illum domi conficiat, secus quam fieri solet in parvis Oppidis ac Villis, in quibus sibi quilibet Pinfor est. Romanos quoque ab Urbe condita usque ad annum DXXX. Pistores non habuisse, cum Quirites ipsi sibi panem domi conficerent, idque opus esset mulierum, tradit *Plinius*; postmodum vero Urbe populosissima facta pistorium opus per publicos Servos inductum. Ubi ergo hujusmodi Artifices curandi occurrant, ex quocunque morbo ægrotent, non parum conducet ad affectiones, quibus ex Artis conditione sunt obnoxii, animum diligenter advertere.

L. 14. H.
N. C. 11.

Frugum quoque Molitores, quos ex farinæ volatu semper candidatos esse necessum est, in eodem albo describere non abs re arbitror; frugum enim in tenuissimum pollinem tritarum volitantes particulæ totum Molendini spatium implent, quare velint, nolint, os, nares, oculos, aures & totum corpus farina conspersum gestant: ex his itaque non paucos asthmaticos factos, ac tandem in Hydropem lapsos observavi. Herniosi quoque fieri solent, dum frumenti ac farinæ faccos humeris gestant, disrupto aut laxato peritonæo; quia

quia vero diu noctuque inter rotarum & molarum strepitum, ac ex alto cadentium aquarum sonitum degunt, omnes ut plurimum furdaſtri ſunt, aurium Tympano ab objecto fortiori, quam par ſit, aſſidue verberato, ac e tono ſuo deſecto.

Obſervatione dignum eſt, quod Molitores, ſicuti & Piſtores, phthiriſi, hoc eſt, pediculari morbo ut plurimum laborent, adeo, ut vulgus pediculos per jocum pulices albos Molitorum appellet. Num id contingat, quod hujusmodi Operarii ſordibus fere ſemper involuti ſint, ac raro veſtibus exuti ſomnum capiant, ſeu quod farinæ mixtura cum cutaneis ſordibus talium animalculorum foeturæ multum conferat, non ſatis liquet; certum eſt tamen, omnes fere Molitores hujusmodi ſatellitio armatos, ſemper incedere, idque, ſi *Danieli Heinfio* notum fuiſſet, proſecto in elegantiffima ſua Oratione *de laudibus Pediculi ad conſcriptos Mendicorum Patres*, Molitoribus dignum locum conceſſiſſet.

Gravioribus ſane morbis antiquitus, quam hac noſtra ætate, hinc Operarii exercebantur. Non enim machinas tales ad fruges in farinam terendas habebant veteres, quales nos habemus aquæ miniſterio per incile delabentis, & ingentes rotas verſantis, quamvis apud *Palladium*, l. i. t. 42.

Scri.

Scriptorem antiquum, aliqua sit mentio de frugum tritura aquæ beneficio; loco enim citato scribit, *quod si aqua copia sit, fusturam Balnearum debeant Pistores suscipere, ut ibi formatis aquariis molis, sive animalium, sive hominum labore, frumenta frangantur.* Pistrinis antiquitus utebantur, ut frumentum molerent, quorum usus nunc est ad tundendas, & fruges suis membranis seu spolian- das, seu frangendas. Quare non solum a Jumentis, sed etiam ab hominibus, servis, ac mulieribus circumagebantur molæ; unde nomen traxere molæ trusatiles, cum totis viribus in gyrum truderentur; alicujus sceleris rei propterea ad Pistrinum vinciti pœnali opere ducebantur; sic apud Plautum nil magis frequens ac Servis magis ominosum, quam Pistrini nomen. L. Apulejus se Asinum factum *velata facie mola adstrictum fuisse*, ait, *ut calcans vestigia sua incerto errore vagaretur.* Sampsonem quoque a Philistæis excæcatum ad versandam molam (quam trusatilem profecto fuisse credendum est) ex sacris Codicibus habemus; servis autem huic operi addictis, ne a vertigine infestarentur, oculos effodere consueverant.

Opus ergo laboriosissimum istud erat, cui servi & ancillæ addicebantur, & quod hujusmodi Operarios cito conficeret,

ret, gravissimis morbis illos enecando; *Job* cap. 31.

idcirco inter alias imprecationes pro miseri-

arum complemento, hanc quoque recensuit:

Molat, inquit, *alteri Uxor mea*: id est, ut

Vatablus, ac alii Interpretes exponunt, fiat

vilis Ancilla; quamvis non desint, qui di-

ctum istud ad turpia detorqueant, de quo

vid. *Augustinus Pfeiferus* de antiquitatibus

Hebraicis. Apud Romanos quoque magnus

cap. 1. de
Molend.
Hebr.

erat Pistrinorum numerus, & quælibet

Romanæ Urbis regio determinatum Pistri-

norum numerum habebat, quem notat P.

Victor de Urbis Regionibus. Postquam au-

tem ubique fere locorum, si aquæ copia

supperat, molæ aquariæ ad meliorem usum

sunt redactæ, nullus alius est Pistrinorum u-

sus, quam ad tundenda, seu findenda grana;

hinc, sublato per Christianam Religionem

servitutis iugo, non tam grave & asperum

est molitorium opus, nec adeo morborum

ferax, ut priscis temporibus. Eadem ergo

Molitoribus, ac Pistoribus curatio adhiben-

da, ubi a volatili farina per os excepta læ-

sio contigerit; quod si a ponderum gesta-

tione herniosi fiant, subligaculo utantur,

quod etiam ad hujusmodi affectum præca-

vendum gestare possent, uti ipsis suavior esse

soleo.

Ad animatam vero pediculorum pe-

stem abigendam, primo mundities erit

M 4. pro

procuranda, ac indumenta crebro mutanda; commendantur in specie lotiones ex decoctione Absinthii, fol. perfici, centauriæ, staphysagriæ lupinorum; furfur aceto mixtum a *Q. Sereno* pro tali morbo celebratur; præ cæteris vero multæ sunt efficaciz linimenta quibus aliquid mercurii saliva extincti fuerit admixtum; commoda quoque sunt in hanc rem lintea quibus Aurifabri utuntur in detergendis Vasis post deaurationem.

CAPUT XXIII.

De Morbis eorum, qui Amylum conficiunt.

Non vulgares quoque sunt noxæ, quas pati coguntur, qui circa Amylum parandum exercentur; satis vulgatus est modus illud conficiendi, nullaque fere est muliercula, quæ illum ignoret, perfrequens enim est Amyli usus ad lineas vestes, & collaria dealbanda. In hisce Regionibus Monialium est opificium, quod postea Pharmacopolis, aliisque divendunt. Æstate igitur, cum Amylum parare volunt, triticum in aqua ad germinationem usque maceratum in marmoreis vasis reponunt; aliquis deinde ex illorum servis triticum sic emollitum nudis pedibus terit, non secus ac cum vindemiæ

miæ tempore premuntur uvæ: quamvis autem sub dio id faciant, tam gravis tamen est odor, qui ex spumante illa materia exhalat, ut qui pedibus eam premit, ac superstat, nec non servulæ, quæ manibus materiam illam pressam colligunt, ut inde succum Sole exsiccandum eliciant, de capitis dolore valde conquerantur, nec non de gravi respirandi difficultate, tussî molestissima, ut opus aliquando cogantur intermittere, ni suffocationis periculum subire velint. Id ego persæpe observavi, ac revera mihi intolerandus ille odor videbatur, qui nescio quid acidi penetrantissimi redolere visus est. Acidum enim volatile, quo Triticum turgēt, ob fermentationem in motum concitum a reliquarum partium consortio secedere, & in auras magna ex parte evolare, arbitrari licet; hanc ob causam Capitis dolores Dyspnœam, tussim excitare aptum est; nihil enim molli Pulmonum texturæ, ac membranosis partibus est magis hostile, quam acida exhalatio, qualis est fumus ex Sulphure, aliisque quæ acorem spirant.

Hosce Operarios monere soleo, ut in aprico, & quantum possunt, in ampliori spatio, non in conclusis locis, opus hujusmodi perficiant. Quoties vero gravem aliquam noxam exinde contraxerint, oleum amygdal. dulcium, emulsiones seminum

melonum, pitifana hordeacea, haustus vini generosi, odor spiritus Salis armoniaci, Aquæ theriacales fuerunt ex usu.

Hujusmodi occasione lubet paululum, Amyli naturam, ac indolem penitus perscrutari, quam suspicari licet aliam forsan esse, quam quæ a Medicis passim statuitur. Unanimi fere, cum veterum, tum recentiorum consensu, supponitur, Amylum acres humores temperandi, fluxiones sistendi, ulcera sanandi vi pollere. *Plinius* in sanguinis rejectione, in vesicæ dolore, Amylum commendat. *Galenus* in ventris profluvio, in asperæ arteriæ inflammationibus, oculorum lacrymatione, ac ubi opus sit, partes ulceratas mollire, & lævigare, multis laudibus Amylum extollit. *Valles.* de sacra Philosophia factum *Elisæi* exponens, cum farinam conjiciendo in ollam ubi cocta fuerat colocynthis, amarorem correxit, Amylum ad dysenteriam sanandam, & quamcumque acrimoniam hebetandam, cæteris remediis præfert; hoc idem sentiunt quicumque de Amylo scripsere.

Hæc opinio mihi quoque sat probabilis semper visa est, non solum quod Amylum sit ad gustum res fatua, ac prorsus saporis expers, adeo ut tanquam egregium acris materiæ absorbens, & prædictis affectibus maxime accommodum credi possit,

lib.22.c.
25.H.N.
de Sim.
Med.fac.
2. de
Comp.
Med.2.
loc.

c. 36.

fit, sed quia persuasum haberem in illius præparatione, quidquid acrimoniæ, & acoris frugi fermentatæ inesset, in auras exspirasse, ac dum radiis solaribus æstivis exsiccandum apponitur, aqueum humorem acridinis participem absumptum fuisse; nam, ut ait *Gorraeus*, *sub ardentissimo sole est exsiccandum, ne si paulisper madidum relinquatur, acorem contrahat*; at Mulierum observatio Amyli naturam non parum suspectam mihi reddidit, ut illius candori non multum sit fidendum. Cum in hisce Regionibus satis frequens sit Amyli usus in cunctis fere domibus, ac præsertim apud Religiosos Ordines, ad vestes dealbandas, & solidandas, ut variis plicaturis elegantiores reddantur; observant passim mulieres, quæ in hoc ministerio præstant, quod ubi Tunicæ lineæ ad aliquod tempus Amylo sic imbutæ perstiterint, observant, inquam, quod cito arrodantur; quare ut id præcaveant, ubi nigrescere cœperint, illas aqua simplici eluunt, Amylum detergendo, sicque illas asservant, donec suo tempore Lotricibus a sordibus expurgandas tradant. Hujusmodi observatio Amylo non levem inesse acrimoniam absconditam, & quæ ad gustum non tam facile se prodat, abunde testatur; etenim si Amylum ad aliquod tempus Tunicas, Collaria, & quodcumque ex lino contextum

opus

De fin.
Med.

opus arrodit, qua fide igitur in morbis pectoris, in faucium asperitate, in Dysenteris, ac ubi mollire opus sit, ut ait *Galenus*, tam confidenter illud exhibebimus? *Plinius* ipse, licet in his affectibus, ut paulo ante dictum, illud commendarit, suspectam tamen illius naturam prodidit. *Amylum* (inquit ille) *hebetat oculos, & gula inutilis est, contra quam creditur*. Laudanda certe in hac re est quarundam Mulierum observatio, quæ, ne Amylum tam facile arrodât, gummi Arabicum illi permiscerent.

Non pauca certe existere credendum est, quorum usus communis est, sed quia sensim, ac tacito pede noxas suas inferunt, innoxia putantur, donec casus aliquis occultam pravitatem ostendat; sic in genere alimentorum multa facile videntur in stomacho concoqui, quæ in venis pravos succos postmodum relinquunt; hinc scite *Avicenna*: *Ille*, inquit, *in quo mala digeruntur nutrimenta, ob hoc non decipitur, quoniam post dies in ipso malo generabuntur humores agritudinem facientes, & pernecantes*; quod idem scripsit *Galenus*, dum alimentorum facultates examinaret: *Nobis enim non advertentibus pravi succus post longum tempus in venis colligitur, qui postea exiguum ad putredinem occasionem nactus febres malignas accendit*; inquit ille.

CAPUT XXIV.

De Lapidarum Morbis.

NON contemnendi quoque sunt mor-
 bosi affectus, quibus Lapidaræ, Sta-
 tuarii, Latomi, ac id genus Ope-
 rarii, confictari solent. Dum enim in sub-
 terraneis marmora e rupe discindunt, secant,
 scalpris incidunt, ut statuar, & alia Opera
 effingantur, ramenta aspera, aculeata, an-
 gulosa, quæ resiliunt, inspirando persæpe
 hauriunt, unde a tussi infestari solent, ac
 ex iis nonnulli asthmaticas passiones contra-
 hunt, ac tabidi fiunt. His accedit vapor
 metallicus ex marmore, tophis, ac lapidi-
 bus exhalans, qui nares, ac cerebrum ma-
 nifeste percellit; sic Lithotomos, qui circa
 Lydium lapidem exercentur, a gravi odore,
 qui jugiter exspirat, tum capite, tum sto-
 macho, male habere, ajunt, ut ad vomen-
 dum interdum compellantur; hinc in horum
 Artificum dissectis cadaveribus inventi sunt
 Pulmones, exiguis calculis oppleti. Satis
 curiosum est id, quod refert *Diemerbroeki-
 us* de variis lapicidis ex Asthmate mortuis,
 quorum corpora, ait, se dissecuisse, atque
 in illorum Pulmonibus arenæ acervos reperis-
 se, ut dum pulmonares vesiculas cultro discin-
 de-

*l. 2. Anat.
c. 13.*

deret, sibi videretur arenosum corpus scindere; ibidem quoque refert, a Magistro lapicida sibi relatum, quod dum lapides incidere, tam subtilis pulvis assurgeret, ut bubulas vesicas in Officina pendentes permearet, adeo ut unius anni curriculo in ventre vesicæ manipulum unum illius pulveris repperit, quem pulverem illum esse ajebat, qui Lapidas parum cautos ad interitum paulatim deduceret.

Lapides quoque in horum Artificum ventriculo, ac intestinis inventos esse, passim loquuntur Medicæ historiæ; neque alia causa materialis excogitari potest præter pulvereas particulas per os susceptas, & paulatim congestas, de quo videatur *Olaus Borrichius* de generatione lapidum in Microcosmo; non enim semper a causis internis ac fucis lapidificis gigni in nostris corporibus calculosam progeniem credendum est, quin etiam aliquando, innoxiiis visceribus, extrinsecus pestis adveniat. Calculi ortum a causa externa annotavit *Wedelius* in cuiusdam Calcarii ancilla, in cuius Pulmonibus inventum esse calculum refert, a calcis particulis, ut ipse existimat, per os haustis genitum.

Pathol.
Dog. Sc.
2. c. 4.

In Ventre boum, ac Intestinis lapides per sæpe reperiri, frequens est Lanionum observatio, quæ *Aristotelis* opinionem evertit

Sc. 10.
Prob. 40.

A R T I F I C U M. 199

tit afferentis, nullum animal, homine excepto, calculo affici, nisi forsan *Aristotelem* de Renum calculo solum locutum velimus. Hoc idem in equis annotavit *Scaliger*, qui ait, equum egeffisse tophos durissimos, quorum unum ipse asservabat. De calculis equorum, quos *Hippolitos* appellant, ac illorum virtutibus, multa apud Auctores leguntur scripta, penes quos sit fides. A veritate non multum aberrari crediderim, si putemus in bobus, & equis, dum per *Æstatem*, linguis exfertis, per vias pulverulentas, & glareosas currus trahunt, in illorum Ventriculis, a pulvere ac ramentis per os absorptis, generari calculos.

Purgationes per alvum, & vomitiones hisce Artificibus erunt opportuniora remedia, ad exturbandas nempe noxias illas particulas, quæ stomacho, ac intestinis infederint, & in grandiores calculos per novam materiæ aggestionem transire valeant; sicuti monendi erunt, ut, quantum possunt, cauti sint ne minuta illa fragmina per os hauriant.

Exer.

123.

CAPUT XXV.

*De Morbis, quibus sunt obnoxii
Fabri murarii.*

Iisdem pene affectibus premi solent Fabri murarii, & quicumque calcem tractant; dum enim calcem vivam aqua affusa extinguunt, & parietes construendo, seu incrustando, calcem semper habent præ manibus, licet extinctam, non possunt quin tenuissimas particulas e calce exhalantes per os & nares excipiant, quibus os, fauces, & pulmones asperantur, & malam habitudinem adsciscunt.

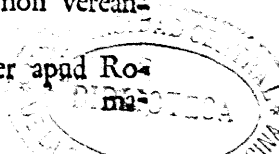
Quænam sit vis Calcis, quæ in genere Alkalium primas tenet, neminem latet, ac satis norunt, qui domos calce recenter illitas incolere voluerint, cum gravissimos morbos exinde accersiverint. Sat celebris est Historia *Hermocratis*, apud *Hipp.* sic enim Divinus Præceptor: *Hermocratem, qui decumbebat juxta novum murum, ignis corripuit. Vallesius, Galeni vestigiis inhærens, in hujus historię expositione censet, meras nugas esse, credere Hippocratem particulam illam, murum novum, consulto apposuisse, & causam morbi, ex qua ille ægrotasset, innuere voluisse. Epiphanius*

3. Epid.
Æg. 2.

ninus Ferdinandus tamen, & *Mercurialis* in Hist. 25.
Hist. 16. Pisanis Prælectionibus affirmant, haud temere ab *Hippocrate* apposita verba illa, cum revera nihil æque periculosum sit, quam domum ex calce recenter constructam habitare velle, quod suo periculo & interitu multi experti sunt, qui sive suffocati, sive febribus correpti cum surditate, stupore, interiere, ut *Hermocrati* contigit, qui 27. die mortuus est. Jovinianum Imperatorem ob moram in Conclavi recenter incrustato, mortuum esse, refert *Verulamius*. Id ego in Sylv.
Sylvar. quoque olim meo periculo didici; cum enim Musæolum meum calce incrustari curassem, ac transactis sex mensibus, salutem esse crederem illius habitationem, eo quia muri essent veteres, & sola ex calce illinitio facta fuisset, acuta febre correptus vix evasi, ac postmodum cum lenta febre mihi diu colluctandum fuit. Non semel porro ego observavi, in domibus recenter constructis calcis odorem ad plures annos manifeste percipi, mane præsertim, ubi per noctem clausæ fuerint fenestæ, multosque decipi, qui nullum odorem diurno tempore, apertis quippe januis & fenestris, percipientes, in hujusmodi domiciliis somnum noctu capere non vereantur.

Recte quidem, ac sapienter apud Ro-

N

l. 36. H. manos, ut constat ex *Plinio*, edicto vetabatur, ne ædificia recens constructa incolectentur; hæc enim sunt illius verba: *In antiquarum adium legibus invenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor*; id tamen fiebat, ne, ut idem subdit, ædificia rimis scædarentur; tantum temporis revera exigitur, ut domus calce constructæ tuta sit habitatio, quod non contingit, si gypso parata fuerit; cito enim arefcit gypsum, nec ullum prævum odorem emittit.

Fabri ergo murarii, sicuti & qui Calcem e Fornacibus educunt, tractant, divendunt, illius acrimoniam satis norunt ac exhorrent. Calculum repertum in pulmone ancillæ Calcarii refert *Wedelius*, ut superius dictum, quem calculum a particulis Calcis per os haustis genitum putat. Amatus *Lusitanus*, Cent. 4. Calcem parantes ac tractantes magna ex Cur. 47. parte phthisi affectos perire testatur, cujusdam robusti Viri casum memorans. Multa de Calcis natura extant, cum apud veteres, tum recentiores, ut mihi circa id non multum sit immorandum. Multum Alkali, & aliquid acidi illi inesse testantur Chymici, dum multa ex calce remedia ad usus externos describunt. *Plinius*, l. 36. H. Calcis naturam admirans; *Mirum*, inquit, N. c. 26. esse aliquid, quod postquam arserit, accendatur aquis. Nemo tamen exactius Calcis

cis naturam exposuit quam *Tachenius*; Calci enim inter Alkalia potissimum locum concedit; sed portionem aliquam acidī, eidem apponit, unde effervescentia illa fit, quando Calx aqua perfusa fuerit, ob Alkalium particularem cum acidis conflictum. Vim igneam ac maxime urentem possidet, ac præsertim recens, antequam ex Aere humiditatem aliquam absorpserit; cum ergo Vulcaniæ sobolis sit, ac in sinu latentes ignis particulas recondat, nil mirum si subtilissima effluvia insensibiliter eructet, & Operarios graviter afficiat.

Hujusmodi noxas quomodo præcavere possint, nisi sudariola ori, ac naribus apponendo, præsertim dum illam tractant, & aqua perfundunt, ne in tam magna copia pulverem nimbū cogantur absorbere, ego non video. Aquam frigidam identidem potare non erit inutile, magnam enim siccitatem, ac faucium ardorem hoc modo consopire poterunt. Oleum amygdalarum dulcium cæteris remediis præstare pro comperto habeo. Lenit siquidem ac temperat quamcumque acrimoniam, ac ulterius id habet, quod Calcis effervescentiam cohibet; cum quolibet enim fluido Calx ebullit, Oleo excepto, a quo licet madescat, calorem tamen non concipit. Si ergo contigerit id genus Artificum, sive ex præ-

narratis affectibus, five aliis decumbere, curanti Medico, & Ægris magis, non parum conducet, pro recta curatione instituenda, nosse, quos affectus ex Arte, quam hujusmodi Operarii exercent, patiantur, & quæ pars potissimum affici soleat, quæ cautio in unoquoque Artifice, ut superius ad tædium forsan inculcavimus, non exigui erit momenti. Etenim ex *Hipp. Oraculo: Si pars aliqua ante morbum doluerit, ibi statuitur morbus;* facile enim in morbis ad partem imbecilliorum humorum fit decubitus.

4. Aph.
33.

CAPUT XXVI.

De Lotricum Morbis.

NON raro mihi contigit Lotrices agrotantes invisere ex variis affectibus e suo opere contractis. Hæ mulieres cum semper humidis in locis degant, manusque & pedes aqua humentes habeant, cachecticæ fiunt, ac si in hujusmodi opere consenescent, ad hydropem transeunt, quales ex his non paucas observavi; menstruorum quoque paucitate, ut plurimum laborant, unde malorum Ilias prodire consuevit; neque id adeo mirum est. Etenim, si observatio satis frequens est, multas mulieres menstruas pur-

purgationes habentes nudis pedibus incedendo, seu crura, ac pedes frigida ablundo, subita mensium suppressione detineri, multo magis Lotricibus, quæ ex hac Arte sibi quæstum procurant, id evenit; hujus causa est aer humidus, in quo assidue degunt, & balneatio continua, qua illarum corpora rorantia sunt. Cutis enim pori obstruuntur, unde perexigua difflatio, ac transpiratus, quare tota cruoris massa crassis succis infarcitur; hinc cachexiæ, Mensium suppressiones, & quæ his succedunt malicia.

Aliis quoque calamitatibus succumbunt Lotrices, dum enim ex bulliente lixivio, cui interdum cinerum loco calcem addunt, fumantes vapores captant, tussi primo, mox Dyspnœa tentari solent. Apud *Gregorium* *Horstium*, ex *Boneto*, historia memoratur famulæ cujusdam, quæ dum capite in ahenum lixivio plenum ad lintheamina mundanda ore prono fumum exciperet, magna pectoris angustia correpta est, quæ ad septennium obstinate perstitit, donec tandem suffocata interiit; Cadavere aperto repertus est Pulmo lividus, & in illius bronchiis nigræ carunculæ aeri liberum com meatum prohibentes inventæ sunt. Lixiviales ergo fumi, quos non possunt non haurire, naturalem Pulmonum structuram vitare apti sunt, eos-

Sepul. T.
1. 1. 2. Sc.
1.

dem plus, quam par est, exsiccando, & ad munus suum absolvendum ineptos reddendo.

His addendum, quod dum linteamina, ac indusia mille sordibus foeda, ut scabiosorum hominum Gallica lue inquinatum, menstruatarum mulierum, abluunt, omnigenam gravium halituum miscellam ore ac naribus excipiunt, ex quibus cerebrum, ac spiritus animales inquinantur. Fissuras praeterea in manibus ob lixivii acrimoniam pati solent adeo graves, ut manuum inflammatio una cum febre aliquando subsequatur.

Ut hisce mulieribus, quæ munditiem præstant, Ars Medica gratificetur, videndum, quomodo a prædictis affectibus præservari queant; illas ego hortari soleo, ut opere peracto, vestibus humidis abjectis, siccas induant, in quo certe negligentiores sunt, frictionibus utantur, faciem a fumo ferventis lixivii, quantum possunt avertant, manus unguento rosato, vel Butyro persæpe inungant, a cibis crassi succi caveant, aliisque erratis in victu. Cum vero actu ex aliquo morbo, ut febribus, catharris, decumbere coguntur, purgantia validiora exhibenda, ut crassi humores deturbentur; stibiata quoque ex usu erunt, nisi acutus sit morbus, sicuti remedia deobstruentia, & naturalem calorem roboran-

borantia convenient, qualia in cachecticis adhiberi solent.

CAPUT XXVII.

*De Morbis, quibus Frugum Cribratores,
& Mensores vexari solent.*

FRuges omnes, ac præcipue Triticum, siue in Putreis, & Scrobibus, veluti mos est in Hetruria, reconditæ, siue in Horreis, & sub Domorum tectis, ut in tota Cispadana, & Transpadana regione, pulverem subtilissimum semper admixtum habent, non ex eo solum, quem ex area ob trituram referant, sed alium peioris notæ, quem eadem fruges, cum diu asservantur, ex semet ipsis dimittunt. Siquidem cum multo Sale volatili semina cerealia turgeant, adeo, ut, si non bene ad Soles æstivos exsiccata recondantur, summe incalescant, ac in pulverem quam citissime fatiscant, ex iis semper tenues particulæ ex cortice, quo vestiuntur, decedunt; quibus accedit pulvis residuus, & caries ex frugum consumptione, quam faciunt Tineæ, Teredines, Curculiones, aliæque frugum pestes, & illarum excrementa. Hinc quoties frumentum, aliasque fruges ad moliendum cribrare necesse sit, vel metiri, cum a rei annonariæ nego-

tiatoribus huc, & illuc convehantur, Cribratores, & Mensores ab ejusmodi pulvere adeo graviter infestari solent, ut opere peracto, Artem hujusmodi mille diris ejurare consuefcant. Fauces, Pulmones, Oculi labem non parvam perferunt; fauces enim illo pulvere replentur, & exarescunt, Pulmonares fistulæ pulverulenta materia incrustantur, unde tussis sicca ac ferina subsequitur; Oculi pariter valde rubent ac plorant. Sic omnes fere tum Cribratores, tum Mensores, qui ex tali arte victitant, anhelosi sunt, cachectici, ac raro consenescent, quin facillime in Orthopnoeam, ac tandem in Hydropem decidunt. Talem porro acredinem habet is pulvis, ut pruritus ingentem per totum corpus excitet, qualis in Esseris interdum observatur.

Quare ex fruge tam benigna, quale est Triticum, tam perniciosus pulvis emanet, interdum admirans, suspicari cœpi, latitare in illo pulvere Vermiculos, sensibus impervios, eosque in cribratione, ac mensura frugum in motum cieri, ac per aerem dissipari, & ex iis cuti hærentibus, ac per os exceptis, talem ardorem, ac pruritus per totum corpus, ac in faucibus excitari. Celeberrimus *A. Lewentek* suis Microscopiis tradit, se in frumento quosdam Vermiculos observasse, quos, nec inepte, lupos appellat.

pellat; verminosam itaque progeniem eam esse, quæ hosce Operarios tam graviter infestet, sat probabiliter credi poterit.

Non minus quoque admiratione dignum, quomodo ex Tritico, ubi diu in loco concluso, veluti in locis subterraneis, uti mos est in Hetruria, asservatum fuerit, tam noxia exhalatio elevetur, ut satis sit ad necandum, si quis in dicta loca pedem immittat ad frumentum eximendum, nisi prius permittatur, ut reserato ostio pernicialis aura paulisper exspiret. Hanc ob causam putat *Zacchia*, non solum prohiberi posse vicinos, ne tales frumentarios puteos construant, sed etiam cogi, ut constructos destruant; monetque, Civitatum salubritati magis prospici, si tales putei apricis in locis, quam longe ab incolarum habitatione construantur. Sapienter sane Lucensis Respubl. pro more habet, uti accepi, quotannis, Augusto mense, frumentum e publicis horreis eductum, & cribratum solaribus radiis per aliquot dies exponere, ac postmodum in priorem locum recondere, quo pacto ad plures annos a teredine, & corruptione frumenta sua publicum in bonum præservant.

Cur autem Triticum magis quam aliæ fruges, pulverulentum fiat, ac minus longævum, quærit *Teophrastus*, & causam refert in horrea, opere tectorio lævigata,

Quæst.
Med.
leg. l. 5.
Tit. 4.
Q. 7.

l. 4. c. 17.
de hist.
Plant.

calce nempe & arena illita. Sic enim ait: *Triticum plus caloris sentire, ac pulverem calidum, & siccum, calcisque illinimentum calorem fovere, hancque ob causam putrescere, ac in pulverem dissolvi; quam rationem haud quaquam approbat J. C. Scaliger in hujus loci commento; ea enim, quæ calida sunt, & sicca, inquit ille, tantum abest, ut ad putredinem disponant, ut potius ab illa præservent. Putat ergo, pulverulentum triticum fieri, eo, quod acervatum sufficientem non habeat transpiratum, quod enim suffocatum est, fervet ac putret,* ait ille; at ratio isthæc non plane satisfacit; observatione etenim satis compertum est, frumentum, si tamen siccum, & bene custoditum in horreis fuerit repositum, diutius conservari, si multum sit, atque confertum, & nunquam agitur. Facilem ergo Tritici in pulverem fatiscentiam, ac illius minorem longævitatē, quam cæterarum frugum, ex copia partium volatiliū, quibus ad turgentiam saturatum est, nec non a laxiori ejusdem textura lubet deducere.

Multæ in hanc rem curiosæ quæstiones examinandæ occurrerent, ni vereretur, ne a proposito (quod mihi procul dubio obiectum iri existimo) nimis longe digredi possem. Disquisitione profecto dignum esset; quare Lolium, quod probabiliter esse cre-

creditur degener Tritici soboles, quando ob ingentes vernaes pluvias triticum in lolium degenerat, sicuti nuperis annis experti fuimus; quare, inquam, Lolium ad viginti ac amplius annos integrum & incorruptum servetur, Triticum vero vix quartum annum pertingat, quin fere totum in pulverem abeat? An quod Lolium compactæ ac durioris substantiæ sit, quam Triticum, cum vere Lolium, si frangatur & conteratur, manifeste solidius deprehendatur, qua de causa cæteræ fruges, ut fabæ, ciceres, vitæ durabiliores sunt? An potius, quod Tineæ ac Teredines ob amarorem, & ingratum alimentum, quod præstat Lolium, illud avertentur?

Cum annis elapsis ob carbuncularem morbum, quo in his regionibus laborarunt fruges, necesse fuerit Triticum aqua pura in magnis vasis diligentur abluere, ac ad solis radios exsiccare, observavi, niveum candorem pani ex frumento sic loto conciliari; quare etiam si frumentum sanum sit, non inutilem diligentiam fore crediderim, illud, antequam ad Molendinum deferatur, diligenter abluere & exsiccare. Pro more equidem habent hujusmodi Operarii stropholis fauces, ac nares obvelare, ne a pulvere suffocentur, ac sæpe frigida fauces, & oculos abluere, vestesque excutere; at neque sic cavendo satis cavent.

Com-

Commodum certe iis esset balneis uti ad abluendas pulvereas sordes, quæ cuti una cum sudore inhaerint, sed ob illorum desuetudinem ac obsoletum usum tam grandi beneficio carent miseri Artifices. Neque enim credendum est, a priscis illis Urbium, & Legum Conditoribus tanta impensa ac magnificentia, non solum in magnis Civitatibus, sed Oppidis quoque publicas Thermas institutas ad solum luxum, ac delitias sceminarum, hominumque otiosorum, qui *crudum Pavonem in balnea ferrent*, sed in hominum exercitatorum, & Artificum commodum quoque, ut paucò ære, aquæ lavacro in iis sordes, ac lassitudinem deponerent, corpusque laboribus confectum reficerent. Quare male eveniat iis, qui rem tam bellam infamaverunt; cum enim mille flagitia in balneis promiscuis perpetrarentur, illorum usum a Christiana pietate sublatum constat.

Hujusmodi Artifices ergo a frugum carie male mulctari solitos, monere soleo, ut pitisanis, emulsionibus seminum melonum, sero vaccino, malvarum decoctione frequenter utantur; sic enim ulcerosi pulveris diluitur acrimonia. Cæterum quando ex Asthmate, aliisque affectibus prædictis laborant, ea remedia adhibenda, quæ iisdem magis conveniant, seu si ex aliis de-

cum-

cumbant, solita cautela utendum, oculo scilicet ad partem imbecilliorē semper intentō, ne totus morbi impetus in eam præceps feratur.

CAPUT XXVIII.

*De Morbis, quibus Lini, Cannabis, ac Sericearum Placentarum Carmi-
natores tentari solent.*

VEstium ac Alimentorum eadem fere esse necessitas, quæ in ipsis mundi primordiis satis apparuit, cum primævi nostri Parentes post gratiæ chlamydem amissam angebantur, ut nuditatem suam operirent. Multa nobis suppeditavit Parens Natura, ut ab aeris injuriis nostra corpora muniremus, veluti lanam, linum, cannaabim, gossipium, quibus addi quoque poterit fericum, quo certe carere possemus, cum ad foeminarum, ac virorum quoque velanda potius, quam operienda corpora sit inventum. Cum hæc ut plurimum indumentorum sint materia, non levia sunt incommoda, quæ sentiunt ii, qui circa ea præparanda operam suam impendunt. Quam noxia sit cannabis, ac lini maceratio autumnali tempore, cum infestus odor ac graviter lædens factis longe percipiatur, nemo non novit; haud
se.

secus, qui linum, & cannabim pectunt, ut neri possit ac Textoribus tradi, pro telis conficiendis, male vexantur. Pulvis enim teter, ac noxius ex hac materia evolat, ut per os ac fauces Pulmones subiens, Operarios ad continuam tussim compellat, ac ad asthmaticam passionem sensim deducat.

E Gallia regionibus Italiae finitimis cannabis Carminatores turmatim per totam Cispadanam, & Transpadanam regionem sub hyemis initium dispergi consuecunt, quod nostri Artifices artem hanc cannabim pectendi adeo bene non calleant. Ac profecto homines id genus visere est cannabino pulvere semper obductos, colore faciei pallido, tussiculosos, asthmaticos ac lippos; praeterea cum exerceantur ut plurimum in locis conclusis, ob hyemis asperitatem, quo tempore magis in hoc opere occupati sunt, non possunt, quin dum cannabim unguinibus valde perunctam pectunt, foedas particulas per os excipiant, sicque inquinatis spiritibus, & respirationis organis infarctis, graves affectus non suboriantur. His accedit, quod cannabis ac linum, cum in aquis stagnantibus ac putridis macerentur, ac coeno obruantur, ut infra aquam demersa promptius ad necessariam macerationem deveniant, particulae illae, quas Carminatores hau-

hauriunt, non nisi virulentæ sunt, ac humanæ naturæ prorsus hostiles. In lino pectendo gravius, quam cannabi affici se ajunt, forsân quod pulvis subtilior sit, ac facilius partes spiritales subeat, illasque ad excutiendam rem noxiam magis irritet.

Pessime porro se habent, qui sericeas quasdam placentas a serici fabrica residuas pectunt, ut stamen quoddam inde conficiant varios ad usus pro urbana gente, utpote minoris pretii quam sericum. Etenim dum Bombycum folliculi, aqua calente macerati, a nostris mulieribus (quibus solis id muneri demandatum est, quasi solum in illorum gratiam Sericum Natura condiderit) evolvuntur; & in tenuissima fila super alabra explicantur, ab hoc opere filamenta quædam crassa supersunt, quibus portiones aliquæ de Bombycum cadaveribus permixtæ sunt, sicque placentæ quædam conficiuntur, quæ ad Solem exsiccantur, & suis Artificibus traduntur, ut minutis pectinibus stamen educant. Qui ergo dictas placentas pectunt, ferina tussi una cum magna respirandi difficultate infestari solent, paucique ex iis Operariis in hac arte consenscunt; tota vero virulentia in hujus materiæ elaboratione e particulis illis cadaverosis Bombycum; quæ hujusmodi placentis permixtæ sunt, ortum ducit. Observatio-
ne

ne dignum est, quod parvi hujus insecti excrementa, quando vivit, ac Mori foliis pascitur, si per aliquot dies acervatim projecta in aliquo loco hæserint, donec putrescant, tam gravem odorem postmodum commota exhalant, ut totam viciniam inficiant; quare in aliquibus Civitatibus edicto caveri solet, ne in publicos vicos tales fordes projiciantur, sed extra Urbis pomœria adspontentur.

Habet ergo Insectum hoc, ut multa alia ejusdem generis, veluti Bruchi, & Erucæ, quæ ad instar Bombycum integras Sylvas interdum depascuntur, & in folloculis se recondunt, nescio quid pravum, & corrosivam acrimoniam, pulmonibus infestam. Novi in hac Civitate integram familiam, quæ ex hac arte non paucas opes sibi compararat, misere obiisse, tabe confectam, & hujusce calamitatis culpam in Artem, cui erant perpetui addicti, ac Medicis fuisse rejectam.

Lacteam diætam hisce Artificibus maxime commendare soleo, ut qua nil sit efficacius ad corrosivam & ulcerantem acrimoniam retundendam. Juscula quoque ex Malvæ, Violarum, Endiviæ decoctione, sive succi depurati ex iisdem herbis, erunt ex usu; seu si sentiant se graviter lædi, aliunde sibi victum quærissent, cum pessimum sit lucrum, quod sanitatem, rem adeo pretiosam, pessundet.

CAPUT XXIX.

De Balneatorum Morbis.

INter publica Ædificia, quibus Romana Civitas ad luxum usque eminebat, nil publicis Thermis magnificentius olim visebatur, ac qualis esset illarum magnitudo, ex earundem Cadaveribus, ac reliquiis semisepultis satis etiamnum dignoscitur. Neque solum Romæ, sed in aliis quoque Civitatibus, in privatis Ædibus, in Villis ipsis, Balnea conspiciebantur, summa impensa constructa, adeo, ut severissimus morum Censor, *Seneca*, luxum hunc Romanorum Civium carpens, scripserit: *Pauperem ac sordidum sibi videri, nisi parietes magnis, & pretiosis orbibus refulgerent, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta essent, nisi vitro absconderentur camere, nisi aquam argentea Epistomia funderent.* Ep. 86.

Jam obsolevit Thermarum usus, ac pene modum ignoraremus, quo Balneis Medici ipsi utebantur, nec non vocabula ipsa, structuram, ac tot alia scitu digna, nisi *And. Baccius* in Opere suo laudatissimo de Thermis, *Mercurialis* in sua Gymnastica, *Sigonius* noster de Jure Ant. Rom. Thermarum historiam e tenebris eruissent, & absolvisent. Cum

O

in

in popularium gratiam itaque ab Imperatoribus constructa essent Balnea, & quolibet Urbis Regio publicas Thermas haberet, ut, cum luberet, quod quotidie fieri solebat, cum Viri, tum foeminae parvo sumptu lavarentur, dum quilibet posset *quadrante lavari*, ut ait *Juvenalis*, & Pueri gratis lavarentur, ut ex eodem Satyrico habemus:

Sat. 2.

*Nec pueri credunt, nisi, qui nondum ere
lavantur.*

Innumerabilem profecto credendum est fuisse Servorum, ac Servarum turbam promiscuam, quæ continuo in Thermis pro hujusmodi ministerio diu noctuque immorarentur, quos Balneatores, seu Aquariolos appellabant. Hanc igitur Operariorum turbam Enidrobiam, in locis humidis concaemeratis degentem, & corporibus lavandis intentam, modo in Calidario, modo in Tepidario, modo in Frigidario sudoribus, foridibus, Unguentis quoque, quibus erant delibuti, depilandis occupatam, hos Aquariolos, inquam, credere licet variis ægritudinibus obnoxios fuisse, ut Cachexiæ, crurum tumoribus, Ulceribus, inflationibus, ac Anasarcæ. Ex Lucilii carmine, quæ agerentur ab hujusmodi ministris, dum corpora eorum, qui Balnea adibant, curarent, satis apparet:

Sca.

*Scabor, suppellor, desquamor, pumicor, ornor,
Expilor, pingor.*

Quamvis jam dudum obsoleverit antiquus Balnearum usus, seu quod Gymnasticæ exercitationes & ipsæ obsoleverint, in quarum gratiam Balnea videbantur extructa, seu quod Veteres, ut nonnulli credunt, Indusiorum, ac Interularum linearum usum non haberent, ac solum laneis vestibus uterentur, ideoque ad sordes abstergendas illis necessaria foret frequens lavatio, adhuc tamen in Urbe, & populosis Civitatibus, aliqua perstant Balnearum vestigia ad valerudinariorum usum, quamvis etiam nonnulli pro decoratione, & munditie per ætatem Balnea aquarum dulcium adire soleant. Nostra hac ætate, qui infectiones aliquas cutaneas habent, ut scabiem, psoram, Gallicam luem, Balnea ista, & Hypocausta adeunt, ubi Balneatores aqua tepida ipsos rite abluunt, ac sæpe parvas cucurbitulas scarificatas toti corpori apponunt, sanguinem satis liberaliter educendo, sicque lotos, perfrictos, & minutatim intercisos, domum dimittunt, idque persæpe, tum ægri, tum Balneatores sine Medici consilio agunt; quod num bene, ipsi viderint; profecto mihi non raro contigit, nonnullos ex his videre, qui inconsulto talem curationis formam in semet ipsis tenta-

rint, in summum discrimen perductos, & ob nimiam sanguinis copiam cucurbitulis extractam fere exanimatos, cum interdum ad 3. vel 4. libras sanguinem educant. Opinio enim apud nonnullos obtinuit, sanguinem cutaneum notæ longe inferioris esse ab illo, qui e Venis majoribus educitur, quasi sanguis per cucurbitulas eductus floridior non esset (incisis quippe arteriis capillariibus) quam sanguis incisæ Venæ, qui atrior semper apparet. Isti ergo Balneatores huic Arti addicti, quantum observare licuit, pallidi sunt, luridi, subtumidi, cachectici, ac interdum iis morbis corripuntur, a quibus ceteros sanare contendunt.

Ne cum tædio ea repetantur, quæ superius sunt dicta, ad cachexiam, & consimiles affectus curandos, hic nihil aliud adjiciam, muneri meo satisfactum putans, si solum innuam, quibus affectibus præter naturam hic vel ille Artifex premi soleat. Non enim in hoc meo Opusculo mens est integros Morborum Tractatus & absolutas ex arte curationes, cum magna formularum suppellectile conscribere; sed tantum Clinicæ Professoribus monita quædam pro feliciori Artificum curatione suggerere.

CAPUT XXX.

De Piscatorum, & Nautarum morbis.

Non vulgares quoque sunt Piscatorum, & Nautarum morbi; cum enim in Aere humido, aqueis vaporibus saturato, vitam ducant, & victu crasso & pisculento utantur, non possunt, quin pravos succos in Venis congerant, & contumaces obstructions contrahant, quæ interdum in Hydropem desinunt. *Plinius* de natura Salis, corpora Piscatorum cornea appellat, hoc epitheto, ni fallor, usus est *Plinius*, eo quod Piscatorum corpora, ob insolatum, & falsos halitus (loquitur enim forsân de Piscatoribus marinis) cornu ad instar indurentur. Salis enim proprietas est exsiccare; veluti fit in carnibus salitis; hac re vera Piscatores, æstate præsertim, cutem habent veluti elephantiam. Extat apud *Riverium* obl. com. Ob. 39. observatio de Muliere quadam Piscatrice, ferrina totius corporis impetigine, ac pruritu laborante.

Ulcera quoque in cruribus satis prava pati solent, sicuti magnam totius corporis extenuationem; summatim omnes, quos patiuntur affectus, scorbuticam indolem sapiunt, uti scite annotat de Acco-

Pathol.
Med. Se.
I. c. 8

Blas.
hum. n.
36.

de Aer.
Aq. &
lo. n. 16.

de hu-
mid. usu
n. 7.

lis Maris Balthici Celeberrimus *Wedelius*, ac testatum reliquit *Glauber*, in suo Tractatu de Consolatione Navigantium, ubi præcise de illorum morbis tractat. Alvi quoque stipticitate laborant Piscatores, & Nautæ, præsertim in Mari, licet sint multo edaciores, quam qui degunt in terra, ut observat *Helmontius*, cujus causam refert in Aerem salinis halitibus imprægnatum, qui appetentiam acuat, ac simul alvum duriorrem reddat, nec non in fluctuationem, quæ Aerem continuo recentet, a quo fermentationi sanguinis calcar addatur. Sic Clysteres ex aqua marina, non parum quidem ad fecernendum sollicitant, sed siccitatem post se relinquunt. Locus est insignis apud *Hipp.* ubi ait: *mentiri homines de salis aquis per imperitiam; in eo quod per alvum secedere, eamque solvere putantur, maxime enim contraria sunt ad alvi egestionem ac secessum.* Hinc videant qui in alvi adstrictione Clysteres acres, & multo sale refertos præscribunt, quantum a Divini Præceptoris vestigiis devient. Piscatores Ulceribus esse obnoxios, ejusdem quoque *Hippocratis* observatio est: etenim aquæ marinæ fotum ad Piscatorum Ulcera commendat. Locum istum egregie exponit *Martianus*; cum enim parum rationi congruum videatur, ulceribus aquam marinam adhibere, quæ mor-

ARTIFICIUM. 223

mordacitate sua irritandi, ac fluxionem promovendi vim habeat, id recte tamen *Hippocratem* præscripsisse, ait, siquidem cum Piscatorum in maritimis locis degentium Ulcera sint squalida, & sicca, irritatione inducta ad suppurationem perducì possint, sine qua Ulcera sanare est impossibile; hoc idem observat *Galenus*, Piscatorum Ulcera sicca & squalida esse pronuncians, ac si essent salita; diversæ tamen naturæ esse eorum Piscatorum Ulcera, qui in aquis dulcibus, & lacubus artem suam exercent, censendum est; nimia enim humiditate scatent, ac diverso modo curanda, per exsiccantia nempe, sed quæ mordacitatem adjunctam non habeant; etenim ex *Hipp. Ulcus siccum sano propius humidum vero non sanum, nam Ulcus* de Simp. Med. fac. l. i. c. 7. *humidum est.*

Hic præterire non licet aureum Divini Præceptoris in re Chirurgica monitum; loquens enim loco citato, de aquæ marinæ usu in Piscatorum ulceribus, hæc habet verba: *Si quis parum utatur, irritant, si excellenter, bona sunt.* Sicubi ergo opus sit acria medicamenta, ut in ulceribus sordidis ad saniem, & putridam carnem abstergendam, in convenienti quantitate adhibenda sunt, ut voto eventus bonus respondeat; absorptio nempe pravæ materiæ, & exsiccatio; in hoc enim a Chirurgis per-

pe peccari video, qui parce utuntur corrosivis, & causticis, unde major est noxa, & mordicatio, quam utilitas ob remedii in quantitate improprietatem, non secus ac fit in Purgantibus, quorum nimis parca dosis irritat, sed noxios humores non educit; ut contigit Adolescenti ex Euboea apud *Hippocratem*, qui non validam radicem veratri bibit, & post potionem quarta die mortuus est, nihil expurgatus.

s. Epid.
n. 16.

Curatio ergo morborum, quibus affligi solent Enydrobii, aliquam peculiarem observationem exigit; cum enim illorum victus a terræ incolis omnino differat, & omnibus Aeris injuriis sint exposti, continuisque pavoribus ob mortis metum terri soleant, non nisi pessimæ indolis morbos adsciscunt. *Thom.*

T. 1. l. 8.
p. 4. Sc.
l. c. 9.

Bartolinus apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali asserit. Medicamenta in Mari versantibus in longe majori dosi esse exhibenda, quam cæteris in terra degentibus, ita ut tertia parte sint validiora, alioquin voto non respondebunt, quod non solum de Purgantibus, sed de Diaphoreticis, Diureticis, & quibuscumque alijs vult intelligendum.

l. 9. c. 4.
de Addit.

Apud *Joannem de Vigo* Jul. II. Pont. Max. Chirurgum, caput particulare extat de febribus, quæ Navigantes infestant; ac profecto cum Navigantes victu crasso, ut salitis carnibus, aqua semiputrida, pane ver-

A R T I F I C U M. 225

vermibus semiroso, uti cogantur, non possunt illorum corpora pravis succis non esse referta, ac ad malignas febres disposita; quare remedia generosiora iis erunt adhibenda.

C A P U T XXXI.

*De Morbis eorum, qui in Salinis
operantur.*

SCite quidem & eleganter scripsit *Plinius*, nihil Sole, & Sale utilius; addi l. 31. c. 9.
H. N. potest, nihil esse magis necessarium. Salis necessitatem ad humanos usus prævidens Natura, seu Divinus Opifex, in ipsis Mundi primordiis Mare Salis Promocondum constituit, ex quo per subterraneos ductus aqua ad summos usque montes deferretur, unde postea aquæ salæ fontes & scaturigines emanarent. Hinc sal fossile, & nativum variis in locis habetur, sponte Sale concrecente, dum aqua illa falsa præterfluit; nisi putemus in ipsa Mundi fabrica Deum Salis montes condidisse. Sal factitium, & cujus magis communis est usus, ex aqua marina habetur, quæ a maris æstu in fossas quædam, & areas deducta, per æstatem ab urenti Sole exsiccat, copiose in fundo residente Sale.

Hiscæ regionibus, ac toti pene Italiæ magnam Salis factitii copiam suppeditat

Cervia Civitas ad Maris Adriatici littus posita, Ravennatenſi Eccleſiæ olim immediate ſubdita. Libenter equidem Urbem illam adiſſem, verum tantum otii a meīs occupationibus impetrare non potui. Curavi itaque, ut per litteras ſcirem, id quod optabam, quod humaniſſime præſtitit D. Joſeph Lanzonius Ferrarienſis, Medicinæ Profeſſor Claris. At non tam opportune ejuſdem litteræ ſunt delatæ, ut caput iſtud referre poſſem inter eos Artiſices, qui circa mineralia operantur. Ex litteris igitur a Medico in ipſa Civitate Cerviæ Medicinam faciente ſcriptis, ſcire licuit, in illa Civitate, ac illius Salinis, Aerem ſpiritibus corroſivis eſſe adeo ſaturatum, ut ferrum arrodar, quod paulatim, ceræ ad inſtar, emolleſcit, ac in pulverem ſariſcit. Operarios vero omnes fere Cachecticos eſſe, Hydropicos, & fordidas plagas in cruribus geſtare. Eoſdem quoque ſumme voraces eſſe, & bibaces, ut nunquam ſaturentur; hinc perſæpe in iis Operariis repentinos interitus contingere, modum illos curandi varium inibi eſſe, prout varii ac diverſi Medici eo ſunt crebro conducti; perexiguum tandem eſſe remediis locum, in acutis ſaltem, qui ſoporofos affectus ſemper comites habent, idque propter Salis copiam, ſeu montes ipſos Salis, quos ſumma admiratione ſe conſpexiſſe, ait F. Leander

der Albertus in ejus Civitatis descriptione. Credibile est magnam spiritus Salis copiam elevari, qui totum aerem illum ad saturitatem acido corrosivo impleat, ut Martem arodat, nec non in Operariis illis sanguinis indolem, quæ dulcis, & benigna esse debet, ad summum acorem disponat; hinc postea Cachexiæ, Hydropes, crurum Ulcera, quæ ex sui natura a luxuriante acido foveantur, ortum habeant.

Causam porro tantæ appetentiæ ac edacitatis, quasi Bulimo laborent, in eundem Salis acidum spiritum stomachi fermentum a-cuentem, rationabiliter fas est referre. Caninam appetentiam, quam Vino solvi scripsit *Hippocrates* in aphorismis, ab acido præternaturali in ventriculo stabulante progigni, 2. Aph. 22. Veteres quoque cognovere, quæ de causâ Vina generosa, & meraca ad talem affectum præscribebant, nec non pingua edulia, & quæcumque alia, quæ ex multo parantur oleo, ut in commento Hippocratici Effati exposuit *Galenus*, ut quæ apta essent acidum stomachi fermentum infringere, ac dulcificare, eo modo, quo acidi spiritus, Vini spiritu dulcificari solent. Bibacitatis causam pariter referre licet in salsas exhalationes, seu in ferrosam colluviem, qua scatent, & ad hydropsim sunt dispositi cum sitis perpetua Hydropicos comitetur.

Non

Num revera tam graves affectus ex solo Salis spiritu, quem una cum aere inspirato Operarii combibunt, an vero ex aliis causis, ut ex aere alioquin parum salubri, cum Civitas in hoc pessime audiat, mihi non satis compertum. Ex relatione mihi communicata, ab incolis Urbem illam pene desertam esse habeo; ideoque ex summorum Pontificum privilegio, eidem Civitati concessum, ut ex quacumque regione Exules ibi tutum Asylum habeant, & ære alieno obstructi, qui hanc Civitatem pro domicilio sibi delegerint, ad debiti solutionem non possint cogi, verum ad debitum Naturæ persolvendum facillime adigi solent. Profecto multis aliis in locis ubi Sal conficitur, non tam graves noxas patiuntur Operarii, ut sola acidi spiritus exhalatio culpari possit. Urbs Veneta, Adriatici Maris Regina, populosissima est, & quamvis a marinis exhalationibus sit circumsepta, satis tamen salubri Cœlo fruitur, qua de re videatur Opus elegantissimum D. Lodovici Testi, Venetiis Medicinæ Professoris Celeberrimi. In Agro Placentino Putei sunt aquæ falsæ, ex qua decocta Sal elicitur; & cum portione aliqua bubuli sanguinis granulatur, nec Operarios, qui complures sunt (cum inter magnos proventus Ducalis Cameræ salis fabrica censeatur) tam graviter affici accepi.

Rem

Rem valde operosam esse Salis fabricam, ut tam graves affectus Operarios, non solum ex materia, quam tractant, sed ex laboribus etiam, quos sustinent, subsequi, sit fatis probabile. Quibus ærumnis expositi sint hujusmodi Artifices, videre est apud *Georgium Agricolam*, qui multus est in hac re, & non solum diversa artificia pro aquis Salsis coquendis, seu aqua maris falsa in areas corrivanda; sed Ministros quoque operantes describit, quos ait ob nimium Offinarum calorem, capita tantummodo pileis stramineis, & verenda subligaculis tegere, cætera nudos esse. Quare & ab ignis vehementia, & æstivis caloribus, aliisque ærumnis vexari solent.

l. 12. de
re mer.

Non ibo tamen inficias, quin Opificium hujusmodi Operariis suis non sit admodum infestum; observo etenim, quod in Cameris, ubi Sal Cervia ad nos advectum reponitur, ut postea per totam Estensem Ditionem distribuatur, parietes semirofi sunt, ita ut inter lateres rimæ veluti quædam extent, quod marini Salis spiritui esurino adscribendum, qui Alkali calcis præsertim aggrediatur, ac illo saturetur, sicuti fit, quando in confectione Salis Placentini, ob admixtionem sanguinis, vel fellis bubuli, acidum Salis sanguinis alkali arripit, unde sequitur granulatio. Sic observare licet eos, qui in Tabernis publicis con-

tinuo morantur, ut Sal divendant, ut plurimum decolores, & lubricæ valetudinis esse.

Miseram profecto horum Artificum conditionem esse pronunciare licet; etenim, cum Sal ut plurimum, in Italia saltem, in locis maritimis, ubi maris aqua in fossis, & areis conclusa retagnat, atque ob id aerem inquinat, ac non tam facile sit Medicos reperire, qui huiusmodi in locis Medicinam exercere velint, persæpe infelices Operarii acutis morbis correpti citissime, remediis destituti pereunt, vel lenta ægritudine contabescunt. Rationi tamen congruum, ut Medici in hæc loca conducti, in curandis hisce Operariis valde cauti sint, præsertim in venæ sectione præscribenda; sanguine enim a falsis exhalationibus dissoluto, ac ad diacrisim pronò, facile, secta vena, subsequenter exsolutiones, & morborum in pejorem statum lapsus. Purgationes potius, eæque fortiores, videntur magis propriæ, ut quæ serosam colluviem valeant educere, & alkali, quo omnia fere purgantia præpollent, acidam humorum diathesim temperare. Vina generosa, aromata, & quæcumque Sale volatili prædita sunt, Tabacum mastictum, & Decocta ipsa ex Tabaci foliis, summam, quæcumque acorem sanguinis infringere apta sunt, in usum erunt revocanda.

Mo-

ARTIFICUM. 231

Modus, quo Salis spiritus communiter solet dulcificari, spiritu nempe Vini rectificato, pro regula veluti Polycleti esse poterit, ut sciri possit, quonam remedii genere in hisce Artificibus curandis sit utendum.

CAPUT XXXII.

*De Morbis, quibus tentari solent
Statarii Artifices.*

HActenus de iis Artificibus, quibus ob materiae pravitatem, quam tractant, morbi contingunt; modo ad alios Artifices, quibus aliis ex causis, veluti situ quodam membrorum, ac motionibus corporis incongruis, morbofi affectus succrescunt, dum operantur, quales sunt Artifices tota die stantes, sedentes, proni, incurvi, currentes, equitantes, vel quomodolibet sua corpora exercentes, lubet divertere. Primo ergo Statarii Artifices in Scenam prodibunt, ut Fabri lignarii, dolantes, secantes, Sculptores, Fabri ferrarii, murarii, aliique, quos hic non referam, ne nimis longam Operariorum nomenclaturam instituam. Artes ergo Statariæ suos Artifices Variis potissimum obnoxios habent; ob motum enim tonicum musculorum, tum fluentis, tum refluentis sanguinis cursus retardatur,
unde

unde in crurum venis ac valvulis restagnat; ac tumescentias illas efficit, quas Varices appellant. Musculorum distentio quantum valeat ad sanguinis naturalem motum remorandum, cuilibet facile est in semet ipso experiri, proprium pulsus in brachio distento observando, quem valde exilem deprehendet. Distentis ergo crurum, & lumborum muscularibus fibris, comprimuntur arteriæ deorsum tendentes; quare arctato spatio, non eo impetu, ut solent in deambulantibus, ex alterna musculorum actione, sanguinem protrudunt. Hinc sanguis, qui ex arteriis in venas remigrat, vim necessariam ab arteriarum appulsu non obtrinet, ut sursum lineam perpendicularem ascendat, idcirco suo impulsore a tergo distitutus inibi subsistit, & Varices in cruribus efficit. Sic

Sar. 6.

Juvenalis de Haruspice (cum id genus hominibus mos esset diu stare, ad extispicia intentis)

———— *varicosus fiet Haruspex.*

Olim diu stare, ac tam firmo talo, ut vix quis dimoveri posset, exercitii genus erat, & Romanæ militiæ peculiare, veluti in sua Gymnastica tradit doctissimus *Mercurialis*, ubi ait, satis probabili conjectura *C. Marius* varicosus factus, eo quod, ut fortissimum Ducem decebat, stare in acie consuevisset. Sic *Vespasianus*, *Suetonio* refe-

l. 6. c. 1.

ren-

rente, dicere solebat, Imperatorem stantem mori debere. Propterea *C. Marius*, utpote stationi assuetus, in uno crurum stando sibi Varices excindi passus est. Poetarum Princeps quoque, *Aeneam* describit stantem, dum illi Japis Medicus sagittam infixam studeret evellere: 1. 12. Æneid.

*Stabat acerba fremens ingentem nixus in
hastam*

Aeneas.

Admiracione dignum est quod *A. Gellius* refert de *Socrate*, qui stare solitus dicitur, pertinaci statu perdius, atque pernox, a summo lucis ortu, ad solem alterum orientem inconnivens, immobilis, iisdem in vestigiis, & ore atque oculis eundem in locum directis, cogitabundus, tanquam quodam secessu mentis atque animi factò a corpore. 1. 2. Noc. Att. C. 15

Ulcera quoque in cruribus, articulorum imbecillitatem, nephriticas passiones, sanguinis mictum, statariæ Artes solent inferre. Servos in Aulis Principum non paucos observavi valde conquerentes de Renum dolore, nullamque aliam causam, quam continuam stationem, ipsimet nec male agnoscunt: corpore enim in situ erecto stante, lumbarium musculorum fibras intentas esse necessum est, ac Renes necessario in consensum trahi, ut non tam libere cursum naturalem peragat sanguis, nec a sanguine serum secernatur, unde po-

234 DE MORBIS

stea prædicti affectus subsequantur.

Hist. Na.
Cent. 8.

Stomachi quoque imbecillitas Statariam vitam comitatur, in stantibus enim & in figura erecta stomachus necessario pensilis est, non sic autem in sessili vita, & figura inflexa, in qua ventriculus intestinis incumbit; hinc quoties stomachi passione aliqua laboramus, totum corpus ad anteriora inflectimus, ac genua, & crura contrahimus. Observatio doctissimi *Bacconis* est, damnatos ad remiges, licet tot ærumnis expositos, satis pingues esse, & boni habitus, eo quia sedentes remigent, & artus magis, quam abdomen, & stomachum exerceant, quod etiam in Textoribus observatur, qui manus ac pedes eodem tempore exercent; partibus autem externis motis, & internis quiescentibus, pinguiora fiunt, & habitiora corpora, quam in statione, ac deambulatione, quibus lassitudo facile subsequitur.

Quare autem tanta defatigatio stationem, licet non adeo diuturnam sequatur, si conferatur cum deambulatione, & cursitatione, quamvis longa; non indignum est disquisitione; communiter creditur id fieri ob motum tonicum musculorum omnium antagonistarum, tum extensorum, tum flexorum, qui stent in continua actione ad hoc, ut homo erectus perstet; ast opinionem hanc evertit doctissimus

Bo-

ARTIFICUM. 235

Borellus, qui demonstrat, retentionem brachii in directum fieri sine actione musculorum flexorum, sed per solam actionem extensorum, idemque fieri in figura erecta hominis, ubi omnes flexores feriari ait, operantibus solum extensoribus. Rationem vero, cur ex statione tanta fiat lassitudo, idem ingeniosissimus Scriptor ex continuata eorundem musculorum actione deducit. Naturam enim ait alterna, & interpolata actione gaudere, & recreari, atque hinc fieri, ut deambulatio non tantam inferat lassitudinem, adeo ut stantes minus delassentur, si alternatim pedi uno insistant; hunc naturæ genium in brutis animantibus observare est, sicuti in pullis, qui pedi uni aliquando insistant, altero sublato, ac in quadrupedibus, cum interdum observentur Asini, dum stare coguntur, alterum ex posterioribus pedibus stapedi imponere.

Non solum autem in corporis motionibus grata est hæc alternatio, sed in omnibus pene naturalibus functionibus. Etenim si fixo obtutu objectum aliquod spectemus, si eundem sonum auribus percipiamus, si eadem epulæ in convivii apponantur, si iidem odores nares pertingant, molestia percipitur; tam grata est Naturæ alternatio, & vicissitudo. Sic Hebræi in Deserto cœlesti manna pasti Ægypti

allia, & cæpas votis optabant, sic ut ait *Horatius*:

Art.
Poet.

Ridetur chorda, qui semper oberrat eadem.

Qui ergo Statariis artibus addicti sunt, quotiescunque se offerat occasio, monendi sunt, ut cum possunt, continuatam stationem interrumpant, vel paululum sedendo, vel deambulando, vel quomodolibet corpus movendo. Id genus hominibus salubria erunt ea, quæ lassitudinem tollunt, & partium tonum restituunt, ut frictiones humidæ, fomenta, balnea. Pro Varicum vero curatione, Ulcerum Renum, Herniarum, cæterorumque affectuum consulendi erunt Præctici Auctores, qui de his scripsere; non enim mihi animus est curationes particulares morborum, ne actum agere videar, instituere, sed Professoribus in praxi provectis innuere, quibus affectibus obnoxii sint Artifices.

CAPUT XXXIII.

*De Sedentariis Artificibus, ac
illorum Morbis.*

Qui porro Sedentariam vitam degunt, Sellularii Artifices propterea dicti, veluti Sutores, & Sarcinatores, suos particulares morbos patiuntur.

tur. Sutores proprie dicuntur, qui calces
 suunt, unde *Martialis* de Sutore quodam ad l. 9.
 tantum divitiarum a fortuna evecto, ut lu-
 dum, hoc est, gladiatorium Spectaculum, po-
 pulo exhibuerit, ad Musam conversus, sic
 lusit:

*Frangere leves calamos, & scinde Thalli
 libellos,*

Si dare Sutori calcens ista potest.

Sarcinatores vero sunt, qui vestes suunt; u-
 trumque tamen Artificum genus, & quot-
 quot alii Artifices, cum Viri, tum foeminae,
 qui sedendo opus aliquod moliuntur ob vi-
 tam sedentariam, & inflexam corporis figu-
 ram, dum tota die sedentes in Sutrinis Opi-
 ficiis suis incumbunt, curvi fiunt, gibbosi,
 obstituto capite, quærentibus aliquid similes.
 Simitas vero potius est, quam vera gibbositas;
 nam simitas æqualis est, in qua dorsi verte-
 bræ æqualiter extuberant; etenim cum non
 nisi curvi opera sua perficiant, fieri nequit,
 quin vertebrarum ligamenta in parte ex-
 trorsum vergente distraherentur; & callosita-
 tem aliquam contrahant, ob quam ad na-
 turalem suum situm redire nequeant. Si-
 mitatem hanc observavit *Wedelius* in Su-
 tore jam sene, quam simitatem incurabi-
 lem ait fuisse, ob neglectum in Juventute
 malum.

Pathol.
 Dogm.
 Sc. I. C. I.

Sarcinatores autem, dum vestimenta

Aulul.
Ac. I.

consuunt, cum fere ex necessitate crurum alterum super femur inflexum cogantur detinere, crurum stupore, claudicatione, ischiade, non raro tentari solent; quare sic *Plantus*:

Pervigilat noctes tatas, tum autem interdum,

Quasi claudus Sutor, domi sedet totos dies.

Ridenda certe res est Collegia isthæc Sutorum, & Sarcinatorum aliquando intueri, diebus quibusdam festis ipsis solemnibus, cum per Urbem rite ac bini procedunt, seu cum aliquem ex ipsorum Collegio vita functum ad Sepulchrum comitantur, ridenda res est, inquam, agmen illud incurvum, gibbosum, claudicans, & modo in hanc, modo in illam partem propendens conspectare, quasi omnes, data opera, ad huiusmodi spectaculum fuissent delecti.

Scabiosi quoque, decolores, ac mali habitus esse solent sedentarii Artifices, Sarcinatores potissimum, ac Mulieres, quæ suis in laribus die ac nocte, ut victum sibi quaritent, acu operantur; hæc enim mala inexercitatos comitantur, nam vitium capit sanguis, ni moveatur corpus; unde illius excrementa in cute restitant, & universus corporis habitus defædatur. Alvum quoque molliorem habent, secus quam homines exercitati, quorum fæces paucae sunt,

sunt, flavæ, duræ, sicuti docuit *Hippocrates*.<sup>2. Pror-
re.</sup> Apud eundem *Hippocratem* extat historia de
Cleotimo Sutore, cui alvo liquefacta multo<sup>7. Epid.
n. 30.</sup>
tempore, & calore oborto, juxta hepar tumor
tuberculosus ad imum ventrem descendit, &
alvus liquefacta fiebat. Similiter alium descri-<sup>4. Epid.
nu. 9.</sup>
bit, qui in Sutrina decumbebat, & sangui-
nem e naribus effudit, cui postmodum seces-
sus modici facti sunt.

Mala igitur intemperie, & multa vitiosorum succorum redundantia laborare solent hujusmodi Artifices ob vitam Sellulariam, quam degunt, ac præsertim Sutores. Non sic tamen multi alii Artifices, qui sedendo operantur, uti Figuli, Textores, qui brachia & pedes, totumque corpus exercent; ac propterea saniores sunt, ut quibus sanguinis impuritates facilius per hujusmodi motum discutiantur. Textores tamen ob violentum motum, & magnos nixus in crassioribus, & cannabinis telis, lumborum dolorem pati solent; & quia ministerium hoc Mulieribus potissimum demandatum est, quæ uterum gerunt facile abortiunt; foetus enim ab illa concussione excutitur, præsertim si sint Mulieres urbanæ; rusticanae etenim magnis laboribus assuetæ, non tam graviter a textorio opere afficiuntur. Non solum autem Textores, sed omnes sellularii Artifices lumborum dolore premi solent. Notum

est *Plantinum* illud, *Lumbi sedendo*, *Oculi spectando dolent*.

Quanam præservationis cautiones hisce Artificibus præscribi possint, quando causa occasionalis perstet, ac se, suamque familiam quotidiano victu sustentandi necessitas urgeat, ego non video. Purgationes tamen vere, & autumno institutæ id præstabunt, ut tam ingens non acervetur crassorum humorum multitudo, ac rarius ægrotent. Monendi quoque sunt, ut festis saltem diebus corpora exerceant, & plurium dierum ob vitam seffilem damnum, alicujus diei utilitate aliqua ex parte compensent. Cum autem actu in lectis decumbunt, sive ob enarratos, seu alios affectus, humorum evacuatio molienda, ac partibus quæ ex Artis ministerio magis laborant attente prospiciendum, ad eas enim facilis est metastasis. In hanc rem locus memoratu dignus est apud *Hippocratem*, ubi duos Artifices describit, *Manu laborantes*, ut ipse ait, quorum unus sarmenta torquebat. Ambo cum a tussi vexarentur, *dextera resoluti cessaverunt a tussi*; subdit autem, eos, *qui equitarunt, aut iter egerunt, in lumbis, ac femoribus resolutos esse*; tam prona via est ut humores ad eas partes confluant, quæ nimis exercitæ firmitatem ac robur amiserint.

4. Epid.
lib. 27.

CAPUT XXXIV.

De Morbis Judæorum.

JUDæorum natio, cui nullam aliam similem inter homines reperire est, ut quæ nullibi sedem habet, & ubique gentium est, quæ otiosa simul, & negotiosa est, quæ neque arat, neque occat, neque ferit, metit tamen; hæc igitur natio, non tam vitio generis, ut vulgo creditur, seu ob pravum victum, quo utitur, quam ob artes, quas exercet, variis morbis & ipsa exercetur. Putor etenim tanquam innatus, & endemius Judæis falso adscribitur; qui enim in plebe observatur, provenit, & quia sint illi angustæ domus, & res angusta domi; cum enim Hierosolymis degerent, Regali in Urbe, nitidos, & bene olentes fuisse, censendum est.

Omnes fere itaque Judæi, ac plebs potissimum, quæ majorem illorum constituit numerum, Sedentarias, ac Statarias artes exercent. Sutrinæ etenim, & vestium antiquarum reconcinnationi addicta est, multoque magis inter ipsos Fœminæ, tum puellæ, tum nuptæ, quæ acus ministerio victum sibi quærunt; illæ etenim neque nent, neque pectunt, neque texunt, neque ullam aliam Mineryæ artem, quam suendi, no-

runt. In hoc autem ita præstant, ac excellunt, ut vestes laneas, sericeas, & cuiuscunque generis ita compingant, ut nullum futuræ vestigium appareat; Romæ vocant *rinacchiare*. Quare vestibus laceris ex pluribus frustulis egregie compactis popello incauto illudunt, ac tali mangonio victitant.

Opus id multam exigit oculorum intentionem, propterea Mulieres omnes Hebrææ, sutorio operi intentæ tota die, ac ad multam noctem, ad tenuissimum filum lucernulæ, ac languidulum lumen, quale habent sepulchrales Lucernæ, non solum omnia sedentariæ vitæ incommoda subeunt, sed etiam temporis progressu multa visus imbecillitate laborant, ut cum 40. fere annum attigerint, lusciosæ, ac Myopes evadant. His accedit, quod cum in omnibus fere Civitatibus Judæi male habitent intra vicos angustos conclusi, ac Mulieres Hebrææ, quolibet anni tempore, ad fenestras apertas pro lumine captando consistant, opus suum exercendo, fit ut illarum capita varias adsciscant ægritudines, ut cephalalgias, aurium, ac dentium dolores, gravedines, raucedines, lippitudines, unde plurimæ ex his, saltem e plebecula, surdastræ sunt, lippæ, ut olim Lya, edentulæ, gibbæ, & claudæ, ut superius de Sutoribus diximus.

Homines porro in Tabernulis suis tota die, aut sedentes, vestes confarcinando, aut stantes observando, cui centrones suos veteres divendant, omnes fere cachectici sunt, melancholici, tetrici, ac ut plurimum scabiosi; pauci enim sunt ex Hebræis etiam ditioribus, qui pruriginoso aliquo affectu non laborent, adeo ut talis sceditas morbus ipsis gentilitius credatur, & quasi hæreditarius, ut qui Elephanticæ labis, Judææ genti olim familiaris, tanquam soboles existat.

Præter futerium opus, gens Hebræa pro more habet, saltem in Italia, Culcitræ laneas, postquam ad annos aliquot in cubilibus, ob quotidianum cubatum lana compressa, duriores redditæ fuerint, illas resarcire, lanam super crates vimineas virgis verberando, & excutiendo, sicque molliores culcitræ pro faciliore cubatu reddere, quo ministerio lucrum non parvum per Civitatis domos hinc inde referunt: verum lanam illam veterem multoties profecto permictam, & conspurcatam, sic excutiendo, & carminando, multum sordidi pulveris per os hauriunt, unde graves noxas sentiunt, tussim vehementem, dispnoeam, & stomachi subversionem. Multos ex his ego novi ab hujusmodi exercitio male multatos, ac ad tabem insanabilem deductos, ipsismet faten-

tentibus, ac Artem hujusmodi tanquam sui exitii causam execrantibus. Pulverem hunc, non tam exitialem ex lana veterascente, quam ex impuritatibus e cubantium corporibus in ipsa relictis esse crediderim. Nobis certe pro more est, ubi aliquis ex familia mortuus fuerit, & iusta illi fuerint persoluta, Lotricibus Lintea, Indusia, & quidquid aliud ægritudinis tempore usui fuerit, tradere repurganda, & emaculanda, nec non Judæum accersere, qui culcitrâs laneas in aprico loco rite excutiat, ac repurget; quare gens ista, non secus, ac Libitinarii, in hoc opere non potest, quin morticinum aliquod combibat, & eodem tempore Pulmones labem aliquam contrahant.

Ex lineis, & cannabinis vestibus veteranis, & longo usu attritis, aqua remollitis, putrefactis, & contusis, uti norunt omnes, Charta scriptoria conficitur, ingenioso sane, ac admirando artificio Veteribus incognito, qui pro scriptione, ceratis tabellis, membranis, seu papyro ex Ægypto advecta utebantur. Gens ergo ista quæ lucro inhians, pro more habet publicos proventus conducere (uti etiam antiquitus, de quo *Juvenalis*) spolia ista, per Urbem vicatim clamitando, vili pretio emit & colligit, ut postquam ex iis ingentem massam collegerit, illam chartariis
Arti-

Artificibus divendat. Cum ergo ad lares suos Judæi fascibus istis coemptis onusti redierint, ipsos diligenter evolvunt, ac advertunt, ne quid lanei, vel serici operis intermixtum sit, id enim abjiciunt, tanquam inutile ad char-
 ram conflandam (quamvis in Museo Septa-
 liano Charta Chinenſis ex Serico conflata o-
 ſtendatur,) poſtmodum ex ejuſmodi ſordidis
 ſpoliis magnam ſtruem in Tabernis ſuis con-
 ſciunt. Mirum eſt autem, & vix credibile
 quam teter halitus exſpiret, quotieſcumque
 Camarinam illam movent, & ſaccos ingen-
 tes implent, ut ad Chartariorum Officinas
 ſordida merx iſta deferatur.

Tufficulofſi ergo, anhelofſi, nauſeabun-
 di, vertiginofſi, in huiusmodi opere fiunt.
 Quid enim ſordidius, quid magis abominan-
 dum excogitari poteſt, quam ſordium omni-
 um in unum collectus cumulus, ex homi-
 num, mulierum, cadaverum, inquinatis ſpo-
 liis, ut miſerandum non minus, quam hor-
 rendum ſpectaculum ſit, Currus huiusmodi
 paupertatis, ac humanæ miſeriæ reliquiis onu-
 ſtos intueri.

Videndum itaque, quomodo gente huic
 ſuccurramus, ne tam male ab artibus ſuis
 afficiantur. Ego quidem iis, tum maribus,
 tum ſceminis in opere ſutorio occupatis
 nihil magis ſalutare cenſeo, ac magis com-
 mendo, quam corporis exercitium, quo
 ni-

nihil præstantius ad obstructions expediendas, nativum calorem roborandum, coctiones perficiendas, transpiratum promovendum, & scabiem fugandam. Suffurentur itaque, Mulieres præcipue, quæ sutorio operi sunt intentæ, horas aliquot in valetudinis gratiam, ut corpus recreent, ac manus, & oculos de tabula, uti dici solet, semoveant, ne oculis captæ inertem postea, & miserabilem vitam trahere cogantur. Purgationes iisdem frequentes ex usu erunt, sed blandæ, ut ex electuario lenitivo, pillulis ex aloë, Rhebarbaro, & similibus, ne tam magna humorum congeries in illarum corporibus cumuletur; non ita vero V. S. iis salutare esse veluti purgationem, mihi compertum est; facile enim in iis exsolvuntur vires ob sanguinem spiritibus effoetum, & evanidum, præter id, quod illorum mentibus alte infixæ hæret opinio (quæ tamen non multum a vero abludit) imbecillitati visus, nihil magis perniciosum, quam V. S. Capteria brachiiis, vel femoribus facillime admittunt, ac salubria deprehendunt, cum Natura Emissarium habeat, per quod impuritates paulatim excernantur.

Iis porro, qui attritis indumentis colligendis, ac culcitris repurgandis addicti sunt, valentiora remedia præscribenda, quæ particulas absorptas per inferiora, vel
su-

superiora, quod expeditius, educant. Stibiata propterea magis ex usu erunt, nec non alexipharmaca, quæ virulentiam expugnent, veluti aceta Theriacalia, Theriaca ipsa, & similia: Os etiam, dum operi intenti sunt, oxycrato identidem colluendo, faciem pariter ac nares obvelando, ne atomi illæ volantes corporis penetralia tam facile subeant.

C A P U T XXXV.

De Curforum Morbis.

PRiscis temporibus, quibus Ars Gymnastica colebatur, inter cæteras exercitationes, non solum propter gymnica certamina, sed bellica quoque, numerabatur cursus; exercebantur enim in publicis Gymnasiis Pueri, tum Ingenui, tum Servi, ac a Pædotribis ad cursum instruebantur, nam in ludis, & publicis spectaculis Stadium currebant, ut coronam lucrarentur.

Hujusmodi exercitii genere homines ad prælium aptiores reddebantur, nimirum, veluti agebat *Vegetius*, ut majori impetu in hostes ruerent, ut loca opportuna celeriter occuparent, vel hostibus id facere volentibus præoccuparent, ut fugientium terga facilius comprehenderent. Quod exercitationis ge-
nus

nus apud Turcas in hos fines laudanda disciplina in usu est, militiam suam ad celerem cursum assuefaciendo. *Plato* foeminas quoque in cursu exercendas volebat, ut ad militaria munia, & patrios lares tutandos suam operam præstarent. Principes, & Imperatores, non solum (teste *Suetonio*) sed & Nobiles Romani quoque suos Cursores habebant, quos *Pueros a pedibus* appellabant. Nostra hac ætate talium exercitationum obsolevit usus; Principes solum, aut Viri Nobiles, Servos habent, quos *Lachè* appellant, quorum munus est Currum, ac Rhedas præire velociter currendo, seu interdum cum litteris locum aliquem adire, ac responsa ad suos Dominos magna pernicitate redeundo referre.

Id ergo hominum genus a variis morbo-
sis affectibus vexatur. Herniosi ut plurimum fiunt, & Asthmatici, quod infortunium etiam in Equis Cursoribus per sæpe animadvertimus; Hæmoptoici quoque non raro evadunt. Sic Acanthio Servus apud *Plautum*, ex nimio cursu cum Hero conquerens, pene confectus, ut vix halitum duceret, sic agebat:

Menech.
Att. I.

*Tua causa rupi ramicem, jam dudum spu-
to sanguinem.*

Cui herus Chremes responderet:

*Resinam ex melle Ægyptiam vorato, sanum
feceris.* En

En quomodo, antiquitus quoque, resinacea in morbis pectoris commendabantur. Macilenti præterea fiunt, juncei, ac tanquam Canes Venatici, absumptis una cum sudore partibus sanguinis spirituosisioribus, ac simul lymphæ nutritia. Morbis quoque capitis vexari solent, unde *Aristoteles* quærebat, Sec. 5.
Prob. 9. qui fieret, ut cum motus excrementa ad inferiora deturbare soleat, cursus velox capitis morbos accerferet; cujus rei (omissis iis, quæ a *Septalio*, *Gnaſtavinio*, & aliis expositoribus dicta sunt) vera causa est, quod in concitato cursu, pulmonares vesicæ nimis inflentur, ac reduci sanguini per venam cavam supra Cor veluti remora injiciatur, ne tam libere in vasa pneumonica influat, ex quo fiat, ut in capite necessario restagnet, & graves morbos excitet, quod non evenit in cursu moderato, qui potius aptus est humores ad inferiora promoverè.

Cursores præterea in acutos, & graves pectoris morbos sæpe incidunt, veluti Pleuritides, Peripneumonias; ventis enim, ac pluviis expositi vestibisque levis armaturæ induti, cum toti sudore diffuant, ac postmodum perfrigerentur, cutis poris obstructis, non possunt quin exitialibus morbis corripiantur, ac præcipue in partibus spiritalibus, quæ in cursu magis laborant, & incalescunt; Urinas quoque cruentas in-

- terdum mingunt, venula aliqua in Renibus
 1. 8. c. 4. disrup̃ta, quam ob causam *Celsus*, ubi renes
 fuerint male affecti, cursum improbat. Herniosi
 quoque facile fiunt, peritonæo ob aerem ni-
 mis compressum, & cohibitum disrupto vel
 1. 3. c. 53. dilatato; hinc *Paulus Aegineta* scripsit, iis,
 qui bubones & rupturas habent, a cursu ca-
 vendum esse.

In cursu maiorem esse aeris inspirationem,
 quam expirationem, pro certo est; ut vires
 enim ad cursum continuandum perſtent, ne-
 cesse est, ut Aer intra Thoracis caveam cohi-
 beatur; laxatis enim per multam expirationem
 Thoracis musculis, concidere experimur vi-
 res; inflato vero Thorace, Pulmonibusque
 distentis, musculorum, ac fibrarum totius
 corporis tonus firmatur. Si tamen cursus sit
 nimis concitatus, ac longus, multo Aere op-
 pletis Pulmonibus, Pulmonares vesicæ inflan-
 tur, & sanguini a dextro cordis sinu per va-
 sa pneumonica transeunti remora injicitur,
 arctatis quippe, & compressis ductibus;
 hinc vasorum ruptiones, & sanguinis reje-
 ctiones contingunt; quod etiam observat

6. Epid.
 com. 2.
 & 7.
 Meth.

Galenus. Ob eandem causam asthmaticæ
 passiones iisdem oboriuntur, tum prima-
 riæ, tum secundariæ, id est, convulsivæ, acris
 feri nempe per musculos intercostales dif-
 fusione facta, ipsosque ad violentam contra-
 ctionem cogente. *Enecat me spiritus, vix*
disseca

différo anhelitum, aiebat Cursor apud *Plautum*. Hinc fit; ut nostrorum temporum Cursores, ubi 40. annum attigerint, ab hoc ministerio tanquam emeriti ad publica Nosocomia ablegentur. Mihi profecto Cursores nostri, quos passim videmus in Civitatibus anhelantes præpeti cursu Dominorum suorum Rhedas anteire, mihi, inquam, ejusdem conditionis esse videntur, ac illi, quos eleganter delineavit *Ælius Spartianus* in vita Imperatoris Veri, qui suorum Cursorum humeris alas aptarat, & variis ventorum nominibus appellabat; nostris enim, si non humeris, saltem pedibus servilis necessitas addidit alas. Labet autem hic Scriptoris verba referre: *Jam illa leviora, quod Cursoribus suis exemplo Cupidinum frequenter alas addidit, eosque Ventorum nominibus sæpe vocitavit, Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, cæterisque nominibus appellans, & indefesse, atque inhumaniter faciens cursitare.*

Cursoribus etiam lien non raro intumescit, laxa enim hujus visceris compages ex nimis concitato motu, sanguinis plus excipit, quam dimittit, unde serofus humor in illius cavitatibus restagnans inflationem facit. Lienem propterea Cursoribus solitum antiquitus inuri, quod illis in cursu impedimento esset, scripsit *Plinius*; sic modo descriptus Servus

Menech.
Ar. 1.

L. 11. c.
37. H.N.

Genua hunc Cursorem deferunt,

Perii, seditionem facit lien.

Hæc igitur sunt Cursorum vitia, quæ porro ipsimet multa intemperantia, in victu foveant, ac nutriunt. Ab Herniis facile se præmunire poterunt subligaculo, antequam ab ejusmodi infortunio corripiantur, quod illis familiare est; extenuationem quoque, & carniæ absumptionem reparare poterunt, non solum victu humectante, sed mollibus, & oleosis frictionibus, ac Balneis, ubi otium illis suppetat; quibus remediis occurrent quoque cutis constipationibus, quibus post ingentes cursus, & sudationes obnoxii sunt. Identidem quoque venam secando, vasorum ruptiones, & sanguinis rejectiones præcavebunt, quod remedii genus, ubi ex gravi aliquo affectu decumbant, nequaquam omittendum. In Cursoribus enim nulla pars magis laborat, ac imbecillior fit, quam Pulmones. *Labor articulis, carnibus cibus, somnus visceribus;* ajebat Hippocrates. Motu enim, & cursu roborantur articuli, sicuti otio, & exercitationis intermissione languescunt ac torpent; non sic autem Pulmones, qui in violento cursu incallescunt, & naturalem suum tonum amittunt.

s. in. 6.
Epid.

Hisce remediis, ac monitis Cursorum incolumitati erit consulendum; at id genus

mus hominum Medicorum consilia, & præsidia non exposcit, nisi cum actu decumbunt, seu ab aliquo ex dictis affectibus ob cursuale ministerium detinentur, quibus in casibus, non prorsus inutile erit nosse, quo exercitii genere utantur.

Cum a viscerum, ac lienis potissimum obstructione male habent (iis remediis adhibitis, quæ infarctus expediunt, qualia sunt chalybeata) moderata ambulatio loco remedii erit; sic apud *Plantum*, Cappadox Leno se quasi liene cinctum cum Palinuro conquerens; *Lien disruptum est*, ait, cui respondit alter; *Ambula, id lieni optimum est*.

Curcul.
Att. 2.
Sec. p.

CAPUT XXXVI.

De Morbis Equisonum.

IN eandem classem satis commodè referri possunt equisones, qui in Hippodromis ad equos perdomandos, & instruendos operam suam impendunt, nec non & Tabellarii, qui mutatis equis propter publica negotia, & commercia litteras huc & illuc deferunt; iisdem enim pene morbis teneri solent, ac paulo ante descripti Cursores. Herniosi etenim facile fiunt, Asthmatici, ac præcipue Ischiadici, quem affectum Scytharum proprium es-

de Aer.
Aq. &
loc.

Defin.
Med. p.
§ 1.

4. Epid.
n. 17.

3. 74. § 4.

se scripsit. *Divinus Præceptor*, cum vitam degerent in assidua equitatione, ac eandem ob causam infœcundos esse. Ruprionem quoque valorum pectoris inferre solet continua equitatio, uti annotat *Ballonius*, sicuti non parvam labem renibus, ut non raro Equisones sanguinem mingant, ac aliquando lumborum resolutionem patiantur. *Qui equitarunt, aut iter fecerunt, in lumbis, ac femoribus resoluti sunt*, verba sunt *Hippocratis*; fissuræ quoque in ano, & mariscæ iisdem oboriri solent, ac præcipue cum equos succussatores exercent, ac sine ephippiis; ad quod morbi genus alludens *Martialis*, sic luit:

*Stragula succincti Venator sume Veredi,
Nam solet a nudo surgere fœcus Equo.*

Memini Juvenem quendam, Hippodromi nostri Equisonem satis elegantem, olim me convenisse, qui multo cum pudore, multisque protestationibus suæ honestatis, testes superiores vocando, mihi dixit, se ad longum tempus fycosi in ano laborare, quem jussi hilari animo esse, nec quicquam fœdi de illo me suspicari, cum id Artis, cui se addixerat, esset vitium.

In clunibus quoque, ac interfœmineo, iisdem fieri solent ulcera diuturna dysepulorica, & callosa, & varices in cruribus. In hanc rem pulcherrima historia extat apud *Hippocratem*, quam hic referre lubet

7. Epid.
c. finem.

ex

ARTIFICUM. 255

ex versione Fœsii: *Qui ad Elealcis fontem habitabat ad sex annos hippurin habuit, & inguinum tumorem, varicem, & diuturnas defluxiones in coxendicem, aut articulos.* Morbum igitur ex equitatione nimia contractum, *hippurin*, vocat *Hippocrates*, ulcus callosum nimirum in clunibus, veluti interpretatur *Vallesius*. En quot mala Equisonibus, & cunctis, qui intemperanter nimis equitatione oblectantur, solent contingere. Horum omnium affectuum ætiologiam reddere, non arduum opus esset; valida enim concussio potis est universam totius corporis œconomiam, tam solidarum, quam fluidarum partium evertere; omnia enim viscera a vi

Succussatoris tetri, tardique Caballi, uti ait *Lucilius*, concutiuntur, ac a sede sua naturali pene dimoventur, sicuti & tota massa sanguinea susque deque perturbatur, ac in naturali suo motu pervertitur; hinc defluxiones, seu feri stagnationes in articulos, vasorum ruptiones in Pulmonibus, Renibus, Ulcera, & Varices in cruribus, ob retardatum sanguinis refluxum, dum in iis præcipue, qui Equos instituunt, femoris & crurum musculos intentos esse, necessum est, ne dejiciantur. Profecto si perpendamus, quanto virium nisu opus sit, cum quis Equo currenti insidet, vel illum ad varios motus instruit,

cum totum fere corpus in actione tonica, & magna musculorum contentione detineatur, mirum non erit, si prædictis affectibus teneantur Equifones.

2. de Di-
at. Ver.
456.

Martianus egregius *Hippocratis* Commentator locum quendam exponens, ubi *Divinus Præceptor* statuit, qualem potestatem habeant in nostris corporis statu permutando cursus longi, curvi sensum facti, reversivi, circulares, rationem affert elegantissimam, quare circularis cursus tantopere lædat, Equifonum exemplo allato; hæc autem sunt illius verba: *In circulari cursu corpus vehementius laborat, quia dum homo in orbem currit corporis moles, & pondus, uni tantum parti incumbens, eam mirum in modum aggravat, unde corpus vehementer defatigatur, & ideo, hoc cursus genus omnium maxime corpus extenuare potest. Quam quidem veritatem confirmabunt Equifones, quandoquidem plus laborant equi in hac indefiniti cursus exercitatione, unius horæ spatio quam duarum in recto, circularesque eos adeo enervant, ut nullus quamvis robustissimus equus dimidiata horæ spatio cursum circularem tolerare valeat. Præcipua autem eorum, qui equis perdomandis, ac instruendis addicti sunt, cura ac diligentia in hoc versatur, ut in cursu circulari, & indefinito, uti illum appellat *Hippocrates*, equos exercent.*

In-

ARTIFICUM. 257

Infœcundos, & ad coitum impotentes fieri assidue equitantes, exemplo de Scythis allato, ex *Hippocrate* superius dictum, quod fieri credendum, eo quia lumborum, & partium genitalium robur ex assidua illa succussatione dissolvatur. Contrarium tamen visus est sensisse *Aristoteles*, qui litteris prodidit, equitantes libidinosos esse, ob continuam pudendorum incalescentiam, & confricationem; quod equidem de moderata equitatione, & super gradarium, & tournamentum equum, est intelligendum. Magna ergo sunt incommoda, quæ hujusmodi exercitationis genus consequuntur, ac præsertim super Succussatorem, & Cursualem Equum, ut *Cassiodori* vocabulo utar, qui Se. 4. Prob. 12. Cursuales Equos eos appellabat, quibus utebantur Tabellarii, (& nos vocamus *Cavalli da posta*) quos Theodoricus Rex edicto vetuit, ne ultra centum libras onerarentur, absurdum quippe existimans, *ut, a quo celeritas exigitur, ponderibus opprimeretur.* L. 5. Ep. 5.

Non ibo tamen inficias, quin multa quoque commoda ex moderata, & leni equitatione consequantur, ut interdum remedii loco sit ad chronicos morbos profligandos; etenim commoda equitatio ex *Hippocrate* calefacit, exsiccat, & extenuat, 2. de Diet. n. 28. & ab *Avicenna* ad exturbandos lapillos a Renibus, & urinam ciendam commenda- l. 3. Fen. 19. Tra. 2. tur.

Sec. 4. de
Colica
Bil.

tur. Inter recentiores *Thomas Sydenham* ad Hepatis, ac Lienis obstructions expedientas equitationem magnis laudibus extollit. Memini me Equisonem juvenem curandum habuisse, qui, cum ab acuta febre evasisset, ac mox lienosus factus ad Hydropem propenderet, hortatu meo, cum ad solitum ministerium, licet imbecillis ac luridus, rediisset, unius mensis spatio integræ valetudini est restitutus.

Quod vero curationem eorum Affectuum attinet, quibus Equisones ac Tabellarii teneri solent, Lectorem non adeo morabor: prostant enim apud Practicos hujusmodi curationes; quas quilibet adire poterit, ubi tales affectus sint curandi; id potissimum advertendo, ut causa occasionalis amoveatur. Cautiones quasdam tantummodo lubet proponere, quas equitantibus usui esse posse existimo. Ne ob nimiam equitationem, disrupto, aut laxato peritonæo, Hernia contingat, subligaculum gestandum; sic enim facilis est præservatio. Salubris nonnullorum consuetudo est non adeo longis suppedaneis uti, ac multo magis si quis sit herniosus, ac illi interdum necessaria sit equitatio, brevi stapede erit utendum. Ubi suspicio aliqua esse incipiat de vasis alicujus ruptione in Thorace, seu Renes, & Vesica laborare cœperint, hujusmodi exercitium
able.

ablegandum , nihil enim his partibus equitatione magis noxium.

Percelebris olim Equiso , ac alter Messapus Equum domitor ac Institutor, fuit Lodovicus Corbellus, Mirandulanus Civis, ut ob sui præstantiam in instruendis Equis ad Aulam Philippi Quarti Hispaniarum Regis, accitus fuerit. Hic tandem post multam equitationem, magnam sanguinis vim per os rejecit, ac paucos post menses, irritis omnibus medicis præfidiis, eo deductus est, ut in dies moriturus crederetur; ille nescio quo instinctu, cum omne fere alimenti genus respueret, carnem suillam appetere se dixit, qua comesta melius habere visus est, ac ea postmodum elixa, ac præcipue ex lactente porculo, usus est, quo cibi genere supra annum vitam produxit.

CAPUT XXXVII.

De Bajulorum Morbis.

IN populosis Civitatibus, maritimis præsertim, uti Venetiis, ob magnum hominum variis e locis confluxum, & mercium copiam, ingens visitur Bajulorum multitudo; pernecessarius enim est illorum usus ad apportandas, & exportandas merces e navibus onerariis. Videamus

in Mo-
del.

mus itaque quibus morbis laborare soleant homines isti clitellarii, uti illos appellat *Plantus*. Hi ergo ex magnorum ponderum super humeros gestatione, varios persæpe, eosque satis graves morbos, patiuntur; cum enim magna omnium musculorum intentione, ac præsertim Thoracis, & Abdominis, spiritum, & anhelitum continere illis necesse sit, non raro vasorum pectoris ruptiones contingunt. Bajulus etenim, cum primo ponderi humerum supponit, multum aeris inspirat, ac postmodum parum exspirat: quare pulmonares vesiculæ valde inflantur, ita ut vasa pneumonica sanguinem deferentia, & excipientia, ob compressionem munere suo non rite fungantur, propterea nil mirum, si vasa sanguinea nimis distenta facile disrumpantur.

Eandem ob causam fracto musculorum Thoracis tono, & Pulmonum structura vitata, Bajuli facile asthmatici fiunt, Pulmonibus persæpe, ob spiritum diu detentum, costis adhærentibus, uti ex Cadaverum sectione non semel observavi. Varices quoque prægrandes iisdem in cruribus suboriri solent, sanguinis nempe motu, ob femorum & crurum musculos nimis distentos, ad superiora retardato, unde fit, ut venarum in valvulis dilatatio contingat. Omnes præterea gibbosi tem-
poris

poris progressu fiunt, dorsi vertebrae ad anteriora inflexis, & habitum in tali situ contrahentibus. Quamvis autem Mechanicae regulas non calleant, Natura tamen ipsos docuit, facilius gestari pondera super humeros, pectore incurvo, quam recto corpore.

Herniosi quoque non raro fieri solent Bajuli; etenim dum spiritum cohibent, facili negotio Peritonæum disrumpitur, vel dilatatur; *Hildanus* casum refert Fabri lignarii, cui ex elevato pondere omentum prolapsum est in scrotum, & mors die septima subsequuta est. Phthisi quoque eodem obnoxios esse, tradit *Felix Platerus*, casum referens Lapidæ & aliorum, qui ingentia pondera elevando, sanguinem per os rejectarunt.

Casum non absimilem, & notatu dignum habemus ex *Hippocrate* his verbis: *Qui Asinum ex pacto elevavit, statim febricitavit.* 3. 4. 7. 8. *sanguis erupit, judicatus est, alvus erupit.* Cum Bajulus ille suarum virium jactator, statim febricitavit, indubium est, magni illius ponderis elevationem, causam occasionalem febris fuisse; ex qua parte tamen sanguinem effuderit, non indicat *Hippocrates*; *Vallesius* in commento putat e naribus prodisse, & hoc pacto solutam febrem, & alvum humidiores factam, cum ex aphoristico do-

Cent. 1.
Ob. 72.

Qu. par.
Q. 56.

4. Epid.
n. 13.

4. Aph.
27.

cumento, *Ubi sanguinis fluxerit multitudo, quacunque ex parte, alvus solet fieri fluidior.* In historiis epidemicis tamen *Hippocrates* pro more habet, verbum illud addere, *e naribus.* Quacunque vero ex parte sanguis eruperit, constat facilem esse in hisce hominibus e pectore, e naribus & hæmorrhoidibus quoque, sanguinis rejectionem, unde postea graves morbi subsequantur.

Tot ergo modis Bajuli ab Arte, quam exercent, male vexantur; propterea Medico Practico non inutile fuerit proprios, & peculiare illorum morbos nosse, quapropter ubi consilium exposcant, vel actu decumbant, solita cautione erit procedendum. Quoniam vero id genus hominibus mos est pleno victu virium robori studere, uti mos erat Athletis, idcirco in illorum curationibus sanguinis missio primas tenebit, tum & quæ stomachum expurgent, nec non quæ lassitudinem tollant, ut balnea, frictiones, ac similia. Quia vero herniis obnoxii esse solent, monendi sunt, ut ad præcautionem subligaculis utantur, nec Miloniano ausu, ut interdum solent, invicem decertent, quis in magnis ponderibus gestandis robustior sit, ne his contingat, quod illi evenit, qui ex pacto Asinum elevavit.

In hanc rem liceat mihi Mechanicum Problema proponere, scilicet cur Geruli faci-

facilius gestent onera super alterum ex humeris curvi, & proni, quam recti, quando recti majori robore, ac sine casus periculo, deberent pondera sustinere, eo modo, quo Columnæ & Trabes in situ recto, ad Horizontem ingentes sustinent moles; sic Mulieres nostrates rusticæ super caput ingentia pondera ac centenas libras, & aliquot milliaria, ad Urbem deferunt; at istæ semper rectæ incedunt, ac sedulo cavent, ne quicquam a perpendiculari deflectant, alioquin sub pondere conciderent. An id fieri censendum, quia pondus in situ erecto Claviculam, Os parvum, premeret, ac magis in medio, quam in extremitatibus, adeo ut facile illam possit confringere; in situ vero inflexo, & ad anteriora prono, pondus super Omoplatam, Os magnum, latum & robustum incumbens, minus dolorificam pressionem inferat, nec tam facile illam possit infringere, hancque ob causam Bajuli, sic facilius, & tutius pondera gestari, pondera advertentes, curvi incedunt? id autem verisimile videtur, idem enim Corpus grave minus dolorifica pressione sustinetur, v. g. a tota manu, quam solo digito; sicuti etiam pila aurea, v. g. unius libræ in manus vola majorem pressionis sensum efficit, quam pila lignea ejusdem ponderis; quia pila aurea minoris molis totam vim
suam

suam in minores partes subjectas exercet, quam pila lignea. Ponderus ergo super Bajuli humerum in situ curvo adaptatum, præterquam quam quod super robustiorem partem incumbit, pluribus quoque corporis partibus innititur, quam si corpus Bajuli esset in situ recto, sive corpus grave sit solidum, ut lignum, seu flexile, ut Tritici Sacculus, ideo melius toleratur, & ob hanc causam Bajuli, pondere imposito, illico ad anteriora curvantur, Clunibus ad posteriora exporrectis, ut in directionis linea perstet gravitatis centrum. Venetiis, ac Ferrariæ, observavi onerarios hosce homines faccos tritici, aliaque pondera, non super humerum, ut nostris mos est, sed super collum, & dorsi vertebrae gestare, ita ut pondus super totum dorsum gestantis incumbat, adjunguntque, sic minus sub pondere laborare, ac premi, quam si super alterum ex humeris pondus ferant, quod rationi congruum est; adeo verum est Poetæ illud, *Leve fit, quod bene fertur onus*. Mulieribus vero super caput magna pondera gestantibus necesse est rectas incedere, nam si caput inflecterent, corpus grave illi super incumbens extra directionis lineam positum necessario caderet; facile præterea magna pondera cum admiratione spectantium super caput gestant, rectæque & agiles incedunt, quia

quia pondus super calvariam, Os robustum, & concameratum, ac super vertebrae directe incumbens, positum est.

CAPUT XXXVIII.

De Athletarum Morbis.

Quamvis ob tot rerum vicissitudines multa Veterum instituta obsoleverint, veluti Athletarum, & Gladiatorum Spectacula, quæ ludos, & munera vocabant, quasi ludus, & egregium munus esset, hominum lanienam populis exhibere; lubuit tamen pauca quædam de Athletis, ac illorum morbis perstringere, ut saltem appareat, quam accurata esset antiquitus Medicorum solertia in examinandis, & curandis Artificum morbis. Nemo in Medicina tam novus hospes est, nec quisquam in Scholas Medicas pedem immisit, ad cujus aures non insonuerit *Hippocraticum* illud Oraculum, *Habitus Exercitatorum* &c. cujus genuina expositio tot ingenia diu exercuit, ac torisit, tot editis commentariis, quibus nihil adjicere auderem, postquam Celeberrimus L. Tozzius, Archiater Pontificius, Aphorismorum Hippocratis solidam ac veram interpretationem juxta Recentiorum dogmata aggressus est.

in Eunu-
cho.

Magna profecto antiquitus ob ludorum frequentiam Athletarum, & Palæstritarum erat multitudo; neque enim servile erat exercitium, sed liberorum quoque & nobilium Adolescentium, qui a Pædotribis ad varia exercitationum genera erudiebantur; sic apud Terentium Parmenio Thaidi Juvenem offerens, agebat:

*Fac periculum in literis, fac in palestra,
In Musicis, qua liberum scire æquum est,
Adolescens solertem dabo.*

Quare satis frequentes contingebant casus, quibus Athletæ medica ope indigerent. Affectus autem quibus corripì solebant, erant Apoplexiæ, Syncopes cardiacæ, Catharri suffocativi, vasorum sanguinis in pectore ruptiones, ac frequentes repentini interitus. Horum affectuum causa potissima erat summa humorum plenitudo, ac vasorum distentio, ut sanguinis motus vel insigniter retardaretur, vel prorsus tolleretur; hinc venarum interceptiones, ut Hippocratica phrasi utar, sanguinis scilicet restagnatio, ac fluidorum omnium stasis, ut necesse foret subitam mortem subsequi; quod eo frequentius contingebat, quia ab otio & opiparo victu pro virium robore, ad luctam & palæstram transitum facerent; periculosius est enim ex Hippocratis Oraculo transire ab otio ad negotium, quam a negotio ad

otium.

de rat.
Vic. in
ac. n. 24.

otium. In vehementi quippe exercitatione valde incalescit, ac rarefcit massa sanguinea, ut non tam prompte fieri possit sanguinis ab arteriis in venas elutriatio, seu non tam cito per venas remeet, veluti meat ac discurrit per arterias, multoque minus ubi adsit summa vasorum plenitudo.

Qualis porro esset Athletarum victus, & quam elegans, satis expressit *Cous Senex*, ^{5 Epiā.} in historia Biantis his verbis: *Bianti pugili*, ^{n. 27} *quum natura vorax esset, contigit ut in affectiones cholicas, bile sursum, & deorsum exeunte, delabereitur, ex carnis esu, maxime vero ex porcinis carnibus crudioribus, & ex ebrietate Vini odorati, & placentis, ac dulcariis ex melle, & cucumere, & pepone, lacte, & polenta recenti.*

En quomodo se infarciebant Athletæ, ut eufarciam, & fortes habitus sibi adsciscerent; sic *Aristoteles* scripsit, Athletas variis formis affici, eo quod tam varios cibos conficere, & æqualiter distribuere nequirent; quare non immerito *Plato* Athletas vocabat somnolentos, ignavos, & vertiginosos.

Galenus quoque pluribus in locis Athleticam artem multis probris oneravit, ac tum animo, tum corpori damnosam appellavit, suo periculo forsan edoctus, ut ex eodem habemus; annum enim agens

Sual. ad bonas artes & l. ad Thra-sib.

Com. I.
in lib. de
Artic. n.
60.

trigesimum, ut ipse ait, cum Romæ degeret, inani forsan gloria pellectus, ut inter strenuos palæstritas haberetur, dum in Gymnasio se exerceret, humeri luxationem passus est, ob quam gravissimum vitæ periculum subiit, ut videre est ex curatione illi adhibita, & ab eodem descripta, cum parum abfuerit, quin nervorum distentione corripetur, adeo ut illi necessum fuerit totam diem, ac noctem luxatam partem calido oleo perfundere, pelle toti corpori subiecta, super quam nudus jacebat, cum Caniculæ æstus urgeret.

Quibus præfidiis Athletarum malis succurrerent veteres Medici, nemo non novit; Venæ sectio, eaque satis liberalis, potissimum remedium erat, non ut corpus rursus nutriri inciperet, sed ut motus sanguinis restitueretur, qui in Vasis pneumonicis, vel Arteriis carotidibus interceptus, potis esset citam mortem inferre. Purgationes quoque validas adhibebant, sicuti & tenuissimam diætā, quoties morbus daret inducias, multaque alia remedia administrabant, tum pro curatione, tum pro præservatione, ut qui frequenter præ manibus hujusmodi Artifices haberent curandos.

Venereorum usum Athletis solebant Gymnastæ interdicare, ne illorum corpo-

ARTIFICUM. 269

ra enervarentur, imo verenda illis infibulare consueverant; elegans est *Martialis* ^{l. 7.}
Epigramma de Menophylo Judæo, cui,
dum

Luderet in media, populo spectante, palastra,

Delapsa est misero fibula, Verpus erat.

Nimia tamen a Veneris usu temperantia cum pleno victu, eosdem ad nimium torporem interdum deducebat, idcirco, ut ait *Plinius*, ^{l. 28. c. 6. H. N.}
detractis fibulis, Venereorum usum illis permittebant, quo pacto hilaritas, & pristinum robur illis restituebatur; nam ex *Celfo*; ^{l. 1. c. 1.}
Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus, rarus excitat, frequens dissolvit. Sic Hippocrates; Labor, Cibus, Potus, Somnus, Venus; omnia mediocria. ^{6. in 6. Epid.}

CAPUT XXXIX.

De Lepturgorum Morbis.

In censu Artificum quidam sunt, quorum studium circa subtilissima artificia exercetur, quales sunt Aurifabri, Automatarii, qui scilicet horologia fabricantur, Pictores, qui in gemmis imagines pingunt, Scriptores, qualem eum fuisse arbitrari licet, qui *Homeri Iliada* in ^{vid. Plin. l. 7. c. 21.} membrana scriptam in nuce inclusit, si

Path.
Dog. Sc.
2. c. 10.

Tullio credimus. Infortunium ergo, quod hujusmodi Artificibus ex suis opificiis, præter vitæ sedentariæ incommoda, impendet, est Myopia, affectus nempe oculorum fati-
tis notus, cum scilicet objecta visibilia oculis propius admove-
re necesse est, ut possint perspicui; hinc videre est, hosce Artifices omnes fere perspicillis uti in operibus suis elaborandis. *Wedelius* hujusmodi Artificum particularem mentionem habet, quos ait debilitate visus laborare, eo quia partes, quæ magis exercentur, soleant magis debilitari; lubet tamen aliam rationem ab Opticæ principiis deducere.

Nihil esse, quod modum, quo visio perficitur, illustrare possit, quam Conclave obscuratum, in quo rerum externarum imagines in candido linteo depinguntur, mihi semper visum est, quod primum *Platero*, mox Fortunato Plempio in sua Ophthalmographia debemus. Etenim si vitrum convexum foramini Camerae obscuratæ insertum fuerit, quo propius objectum foramini apponatur, necesse erit linteum a foramine remove-
re, ut in ipso imago objecti distincte repræsentetur, quo vero longius objectum visibile removeatur, admovendum foramini sit linteum, alioquin confusæ apparebunt rerum imagines, cum solum in puncto coi-

tionis radiorum, tanquam a penicillo in Retina distinctæ depingantur imagines. Oculum itaque cujus sit magis commendabilis structura, ad remota, & propinqua clare & distincte videnda, mobilem esse necesse est, & aptum ad figuræ mutationem, ut vel retiformis tunica, vel humor crystallinus loco facile dimoveantur. Passim experimur, quod quando remota non satis clare perspicimus, eo quia radii fere paralleli oculum subeuntes post pupillam propius coeant, experimur, inquam, quod oculos, musculorum & palpebrarum ope, constringendo & arcuando, objecta, quæ antea confusse tantum videbamus, ejusmodi Oculorum figuræ mutatione clarius videmus, ac discernimus.

Lepturgis igitur, qui circa minutissima opificia tota die sedentes occupati sunt, necesse est, si res tenuissimas distincte videre ac discernere debeant, ut acie intenta, & oculos motu veluti tonico fixos detineant; proinde etiam si ex sua natura mobiles Oculos habeant, quod, ut diximus, ad res tam remotas quam propinquas distincte perspiciendas valde confert, ob hujusmodi tamen contentionem, & motum tonicum, habitum quendam contrahunt, adeo ut retiformis tunica in eodem situ obfirmata, postmodum per-

stet, nec amplius pro lubitu moveri possit ad res remotiores clare videndas, & hanc ob causam, hosce Artifices visus imbecillitas, quam Myopiam appellant, fere semper comitetur.

His accedit, quod dum Oculi perpetuo ad opus intenti & immoti perstant, humores crassescunt, & una cum fluiditate perspicuitatem amittunt, sicque his Opificibus visus imbecillitas paulatim suboritur; propterea etiamsi ex sui natura oculos sortiti sint visus alacritate præditos, Myopes & lusciosi evadunt.

Talem ergo calamitatem ex Arte sua Lepturgi referunt, & ab elegantissimis operibus tanti usus, qualia sunt Horologia potissimum, talem visus imbecillitatem accersunt, ut ante senium pene cæci fiant. Novi ego Mulierem Hebræam in hac Civitate, cujus præstantia in hoc potissimum commendabatur, quod perlas filo indere, ac tali ordine, & suo loco illas nosset disponere, ut illarum defectus, & menda, si quæ essent, non apparerent, ex quo mangonio non vulgarem censum sibi comparavit; æt annum 40. ingressa a nullo perspicillorum genere opem referens, Lepturgiæ jam Vale dixit. Typographos quoque non raro audivi conquerentes, quod dum oculos ad minus characteres conspiciendos, & com-

pin-

pingendos semper haberent intentos, non levem robustæ primæ suæ visionis jacturam fecerint.

Quibus præsidiiis horum Artificum calamitati succurri queat, ego certe non video: neque enim ipsis, ut Artem deferant, unde lucrum & victum captant, tam facile quis persuadeat, neque Medico remedium superpetit, quo, inveterato jam affectu, oculis pristinum robur, & mobilitatem restituat. Neque enim purgationes, venæ sectiones, aliaque medica præsidia hic locum habent, quando cætera sani sunt hi Artifices, ac satis vegeti, ut spiritus crassi, ac tenebricosi in hac re culpari nequeant, neque pharmacis plectendum sit innoxium caput.

Non inutile tamen, præter perspicillorum usum, esset, si tales operarii non semper obstipito capite ad opera sua intenti essent, sed identidem manum de tabula, & oculos aliorsum diverterent, ac horas aliquot interpolate operi suo surriperent, oculosque objectorum diversitate recrearent. Non enim satis quis credat, quantum ad membranarum oculi mobilitatem, ac humorum nativam fluiditatem sartam tectam servandam conferat, varia ac diversa objecta, propinqua, remota, directe, oblique, & quoquomodo intueri; hoc enim pacto naturalis dispo-

sitio, quam habet Oculus, conservatur, ut pupilla modo corrugetur, modo dilatetur, & humor crySTALLINUS modo ad pupillam propius, cum opus est, possit accedere, modo recedere, prout usus ac necessitas exigit, tum remota, tum proxima objecta percipiendi; alioquin Oculo idem continget ac cæteris partibus, quæ, si in eodem situ diu detineantur, obrigescant, ac ad motum minus aptæ reddantur. Id satis planum est in iis, qui obscuris in carceribus diu fuerint detenti, ac posteaeducti; sensim enim luci captandæ debent assuescere, cum in tenebris pupilla diu dilatata, ac illius elatere infirmato, prompte constringi, uti solebat antea, quodammodo dediscat.

CAPUT XL.

De Morbis, quibus tentari solent Phonasci, Cantores, alique hujus generis.

NUllum exercitii genus reperire est tam salubre, tam innoxium, quod intemperanter adhibitum graves noxas non inferat, quod satis experiuntur Phonasci, Cantores, Oratores Sacri, Monachi, Moniales quoque ob continuam in Templis Psalmodiam, Rabulæ forenses, Præcones, Anagnostæ, Philosophi in Scholis

lis ad ravim usque disputantes, & quot-quot alii, quibus cantus, & vocis exercitatio Artis loco est. Hi ergo, ut plurimum, herniosi fieri solent, si Spadones excipias, quibus exfecti sunt testes. Ob longam enim, arctatamque aeris expirationem pro cantus modulatione, seu recitatione, musculi abdominis respirationis muneri inservientes, nec non Peritonæum laxitatem contrahunt, unde Herniæ inguinales facili negotio succedunt, non secus ac in Pueris, quibus ob nimiam vociferationem, & ploratum tumores in inguinibus apparent. Id potissimum in Cantoribus, & Monachis observavit Falloppius noster; Cantores, ait ille, *qui gravem vocem faciunt, Bassum vulgo vocant, nec non cucullati isti Monachi sunt ut plurimum herniosi, nam continuo clamitant, ad clamorem autem, & magnam vocem concurrunt musculi abdominis.* Hoc itidem testatur doctissimus Mercurialis, qui ait, Cantores nostrates herniis obnoxios esse: non sic veteres, qui vocis exercitationi operam dabant, nam illi *balneis frequentius utebantur, quorum beneficio, peritonæum, scrotum, ac testium utriculi humectarentur, magisque tuto extenderentur; & hoc pacto emollita non tam facile discindebantur, uti nunc fieri assolet.* Ego certe non paucas ex Monialibus observavi, præ cæteris Mulieribus,
Her-

T. 3. de
Hernia
C. 21.

1. 6.
Gym.
C. 5.

Hernia laborantes, dum cantibus, non secus ac Monachi, nimis indulgent.

1.6.c.5. *Mercurialis* in sua *Gymnastica* advertit, *acutam vocem capitis distentiones, temporum palpitaciones, cerebri pulsaciones, oculorum inflationes, auriumque tinnitus efficere*; quod non contingit in vocem gravem edentibus, multa enim aeris inspiratione, & anhelitus cohibitione opus est ad acutam vocem edendam, ac diu suspendendam, veluti quilibet in tonorum Scalari cantu experiri potest; ubi enim ad Scalæ summum perventum fuerit, musculos omnes, tum pectoris, tum abdominis, distendi necessum est, unde sanguini refluxo remora injicitur; hinc oris rubor, temporum pulsaciones, & superius recensita symptomata. Eandem ob causam gravedines, & raucedines Cantoribus vitium familiare esse consuecunt, expressa nimirum e glandulis salivalibus, plus quam par est, lymphæ.

Margaritam Salicolum Scevinam, Celeberrimam Theatrorum Syrenem, Mutinæ commorantem novi, quæ post exantlatos cantus labores, gravissima raucedine per sæpe corripitur solet, quem affectum sibi familiarem ait post diuturnos cantus. Mirum est autem, quomodo Mulier isthæc, quando etiam perfecta fruitur valetudine, pro lubitu, temporis fere momento,

to, magnam crassæ lymphæ copiam ex ore eliciat; tam patulos habet salivales fontes, quod non nisi violentæ cantus modulationi acceptum refert. Eadem quoque mihi retulit, quod postquam in Scena hianti ore diu cantum sine novo aeris inspiratu suspenderit, brevi vertigine corripi so-
leat.

Cum ergo cantus, & sermo concitatus, caput impleant, & gravitatem inferant, non immerito Medici in capitis doloribus, ac variis ejusdem affectibus sermonem, lectionem, prorsus interdiciunt, ut rem noxiam.

Nullum pene exercitii genus esse, ex quo totum Corpus magis incalescat, quam e vocis exercitatione, ego certe existimo; video enim Oratores sacros, postquam ad horam dixerint, totos multo sudore diffuere. Pulmones autem forsan magis, quam in cursu, laborant, ob inæqualem respirationis tenorem in cantu, recitatione, lectione, cum modo remisse, modo intente, prout res exigit, pronuntiatio exire debeat. Mirum itaque non est; si anhelosi fiant, ac interdum, aliquo Vase in pectore disrupto, sanguinem rejiciant; uti nuper observavi in eloquentissimo Oratore S. I. qui cum e gravi morbo evasisset, necdum sat bene convalescisset, ausus suggestum conscendere, & Pa-

negyrim recitare, copiosum sanguinem per os effudit.

1. 5. Ep.
19.

In hanc rem elegantissima *Plinii* Epistola lectu digna est, in qua *Plinius Paulino* libertum suum *Zosimum* graviter ægrotantem ob sanguinem rejectum, & tabis pulmonaris suspicionem, commendat. Hunc variis artibus instructum describit, ac præcipue in legendo, ac recitando; eum, cum intento, & instanter pronunciaret, sanguinem rejecisse, ait, & hanc ob causam missum in *Ægyptum*, ex quo loco cum rediisset confirmatus, dum per continuos dies imperaret voci, tussicula veterem labem admonente, rursus sanguinem reddidit. Monet itaque *Paulinum*, se *Libertum* hunc suum in illius prædia, quæ *Foro Julii* possidebat, ob aeris salubritatem missurum, rogatque, ut eam villam *Liberti* sui commoditati patere velit.

2. de Di-
æra. II.
26.

Auream *Hippocratis* sententiam annotatione dignam hic lubet memorare: *Quicumque labores vocis sunt, velut sermo, aut lectio, aut cantus; omnes hi animam movent.* An per animam intelligi voluit *Hippocrates* ipsum sanguinem, eo quod a vocis exercitio tota sanguinis systalis magnis motibus concitetur? Sanguinem autem animæ sedem esse, communis est opinio, imo pro anima ipsa accipi solere, satis perspectum est:

Pur-

Purpuream vomit ille animam. —

Æneid.
l. 9.

ajeat *Maro*. Sanguineam massam in cantu adeo incallescere, ex ipsorum Musicorum confessione certum est, ut peractio Dramate, Scena exeuntes Urinam cruentam interdum reddant. An vero, quod probabilius, pro anima accipiendus est spiritus, quem per respirationem ducimus, & efflamus? Vocis enim exercitatio, si cum quocumque alio exercitii genere conferatur, organa spiritus valde dimovet, ac agitat. Notum est *Plautinum* illud:

Fœtet anima uxoris mee.

In eodem quoque Valetudinario sunt Tibicines, & quicumque alii, qui plenis buccis tibiis canunt; ob spiritus enim magnam contentionem, dum tubas, ac tibias inflant, non solum prædicta mala, verum etiam multo graviora subeunt, nempe vasorum pectoris ruptiones, ac subitas sanguinis ex ore reiectiones. Casum miseratione dignum in suis observationibus refert *Diemerbroekius* de quodam Tibicine, qui, cum inter alios tuba canentes excellere appeteret, disrupta magna in Pulmone Vena, & sanguine copiosissime effluente, intra duas horas exspiravit.

Ob.
Med. 56.

Remedia quod attinet; ut herniam sibi familiarem hinc Artifices præcaveant, ac eo magis cum ab ea detinentur, subli-

7. de
Comp.
Med. 2.
Iloc. c. 1.

ligaculo uti debent, cætera enim remedia, uti Unctiones, Cerata, & Emplastra, ridendæ res sunt. Balnea ex aqua dulci ad vocem integram fervandam, seu exasperatam emolliendam, non levem præstabunt operam, sicuti Therebinthina cypria, & Syrupus ex illa paratus. Balnea tamen præ cæteris præfidiis commendat *Galenus*; sic enim ille: *Et sane ita faciunt Phonaſci, qui magno vocis exercitio utuntur, cum contendendo oblaſerint vocem, ſunt autem hi Citharædi, Præcones, Tragœdiam perſonati repræſentantes; balneis enim multis utuntur, cibos lenes & laxantes edunt.* Ubi vero labes aliqua pectori impendat, quod ex tuſſicula, & corporis habitu prænoſci poterit, abdicatio ab huiusmodi Arte erit ſuadenda.

CAPUT XLI.

De Agricolæ Morbis.

*O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint
Agricolæ.*

SIC olim Poetarum Princeps; quod forſan de priſca illa mortalium gente, quæ patria rura bobus ſuis exercebat, cenſendum eſt, non ita vero noſtra hac ætate de noſtris Agricolis, quibus in alieno fundo cum perpetuis laboribus, &
cum

cum summa egestate colluctandum est. Morbi ergo, quibus rusticana gens, in Italia saltem, ac potissimum in Cispadana, & Transpadana regione tentari solet, sunt Pleuritides, Peripneumonix, nec non Asthmata, Colici dolores, Ærisipelata, Ophthalmix, Anginæ, dentium dolores, & corruptiones. Ad binas causas occasionales potissimum hosce affectus licet referre, aerem scilicet, & victus pravitatem; aeris quippe inclementix expositi in agricolationis operibus exercendis, modo australibus, modo septentrionalibus ventis perflati, modo pluviis, ac rore nocturno madefacti, æstivis solibus torrefacti, ut ut fortes, ac duro e robore nati, tam magnas mutationes tolerare nequeunt; quare modo sudore diffuentes, modo perfrigerari, victu pravo accedente, crassorum, ac glutinosorum humorum apparatus cumulant, unde malorum cohors ipsis incumbit. Sic in tota massa humoralis febrili effervescencia concitata, facili negotio in Vasis pneumonicis, ad quæ fit totius sanguinis venosi confluxus, crassi ac lenti humores restagnant, ita ut, veluti pluries observavi, quotiescumque aliqua epidemica pulmonaris constitutio grassari incipiat, a rusticana gente classicum canat, ac in illa tyrannidem exerceat. Easdem ob causas iis per-

S

sæpe

sæpe contingunt dolores colici, & affectio Hippocondriaca, quam ipsi appellant, *il mal del Padrone*, eo quod talis affectio nescio quid hystericae passionis sapere videatur; ob alimenta enim crassa, & viscida, multa in stomacho ac intestinis pituitosi, & acidi succi fit congestio, unde intestinorum lacinatio, ac distentio ortum habent.

Cum autem varia, ac diversa, juxta regionum diversitatem, & secundum varia anni tempora, agricolationis sint Opera; Hyeme, ac sub Veris initium morbis pectoris, fluxionibus ad oculos, Anginis laborare solent; quorum affectuum causa, ut diximus, est sanguinis lentor & crassities, propter quam pigro lapsu circulum sanguis absolvit, & facile restagnans Inflammationes variis in locis excitat. Sanguis enim, qui hujusmodi tempore, vena secta, emittitur, tam crassus est, ut ceræ apiariæ, densitate & colore, speciem referat.

Nullum porro hominum genus esse existimo, in quibus majorem mutationem, idque brevi tempore, sanguis subeat, quam in rusticana gente; iis enim, quibus Verno tempore sanguis densus ac glutinosus detractus est, sub Æstatis initium, data alicujus morbi occasione, vividus ac floridus apparet; tanta est exercitatio.

tionis, ac laborum potestas, ut tam prompte in contrariam crasim transeat humoralis massa, quod non sic in Urbana gente observatur.

Rem satis curiosam in nostratibus Agricolis, ac in Pueris præsertim, non semel observavi. Mense Martio circa Æquinoctium, Pueri, intra decennium circiter, in magnam visus hebetudinem incidunt, ac per totam diem parum ac fere nihil vident, sicque cæcorum ad instar palantes, & errabundi per campos discurrunt; ubi autem nox accesserit, satis commodè vident, quæ affectio sine ullo remedio sponte definit; nam circa medium Aprilis mensem acies oculorum pristina redintegratur. Sæpius, ubi data est occasio, horum Puerorum oculos observavi, & magnam in pupilla dilatationem deprehendi. Affectum hunc Medici Mydriasis vocant, in cujus causa exponenda non satis conveniunt Scriptores, ut apud *Sennertum*, *Riverium*, *Platerum*, videre est.

Non multum a pupillæ resolutione morbum hunc differre, tradit *Gorrans*; Defia.
Med. mihi itaque visum est, posse radios solares Martii mensis colliquationem aliquam in Cerebro, ac nervis visoriis efficere, unde uveæ tunicæ tonus ac tasis dissolvatur, ut in se ipsam concidat. Pueri isti in stabulis impense calidis, ac humentibus per

totam hyemem degunt, hyeme vero soluta, quod circa Æquinoctium contingit, erumpunt e latibulis, & nuda capita radiis solaribus exponunt, ex quo facillime fit humorum diffusio & liquatio, unde pupillæ dilatatio, ac proinde visus imbecillitas ob nimiam lucem admissam. Sub finem Aprilis postmodum a solarium radiorum efficacia discussis, qui influxerant, humoribus, pupilla restricta, ac naturali suæ tensioni restituta, integra visio sine ullo remedio restituitur.

Æstate porro Agricolaë febris acutis, ac ardentibus non raro corripi solent, ac præcipue cum illorum corpora torrere cœperit *ira vesani Leonis*; sicuti per autumnum dysentericis fluxibus tentari solent, quorum causa in horarios fructus, aliaque errata in victu commissa videtur referenda. Cum per Autumnum iis mos sit cannabim, ac linum in aquis palustribus macerare, & hoc pensum foeminis præcipue incumbat, ut fasces cannabinos in lacubus ac stagnis, in aqua ad Zonam usque immerse, extrahant, ac abstergant, illarum non paucæ post hujusmodi sordidum ministerium acute febricitant, & citissime in Libitinæ censum transeunt, quod non tantum ob cutis adstrictionem, & prohibitum transpiratum, sed etiam ob spiritus animales a tam horrida mephiti

ARTIFICUM. 285

phiti, quæ totam viciniam infestat, ad inter-
 necionem deletos, fieri credendum est.
 Profecto nunquam magis, nec sine ratione,
 Urbanæ genti suspecta est rusticatio, quam
 hujusmodi tempore, cum Villæ omnes tetrum
 odorem exspirant, quam solam causam agno-
 scit *P. Kircher*, propter quam nonnullæ Ci-
 vitates sævissimam pestem interdum expertæ
 fuerint. Quam virulenti sint halitus, quos
 effudunt aquæ, ubi macerata sit cannabis,
 satis demonstrat *Schenchius* in suis Observa-
 tionibus, Petrus a Castro, Simon Pauli, &
 alii. Quanta sit odorum vis, quæcumque ea
 sit, satis norunt Mulieres hystericis passio-
 nibus obnoxia.

Scrutin.
 Pestif.
 Sa. I. S. I.

1. 7. Ob.
 8. De
 Febr.
 Pūdicul.
 Quadri-
 par. Bot.

Non parum quoque Agricolæ fan-
 tati officit eorundem incuria, dum ante
 Bovilia, & Suilia, ac proprias domos, quæ
 Augiæ stabulum revera dici possunt, fimum
 pro Agrorum stercoreatione cumulant, ibi-
 que per totam ætatem pro delitiis asser-
 vant; quare fieri nequit, quin fœdæ ex-
 halationes, quæ jugiter attolluntur, aerem
 inquinant. Hanc ob causam Hesiodus a-
 grorum stercoreationem damnabat, salubri-
 tati magis, quam fœcunditati, consultum
 volens.

Notat *P. Zacchia* Hortorum Cultores
 Cachexia, & Hydrope per sæpe labora-
 re; cum enim in locis humidis ob affi-

Q. M. L.
 1. S. Tiz.
 4. Q. 7.

duam irrigationem, qua horti indigent, cogantur degere, non possunt illorum corpora, quin multum humiditatis combibant. Olitorem quendam memini me curasse, paralyticum factum; in uno crurum abolitus prorsus erat motus, illaeso sensu, in altero abolitus sensus, integro motu. Decocto Guajaci, multisque aliis remediis post multos annos convaluit.

3. Epid.
Ægr. 3.

Historia extat apud *Hippocratem*, quam lubet referre: *Qui in Dealcis horto decubebat, capitis gravitatem, & tempus dextrum dolorosum habebat, multo tempore; cum occasione vero febris corripuit, decubuit.* In hujus historiae expositione *Galenus* contra *Sabinum* excandescit, qui putabat Hippocratico textui adjectum verbum illud, *horte*, tanquam id morbi causa extitisset; *Galenus* etenim hortorum aerem criminari visus est, ob stercorationem, & arborum, veluti buxi, plantarumque consimilium, pravos halitus.

Zach. 1.
cik.n.14

Qui etiam circa Prata habitant, iisdem morbis tentari solent; Prata enim insalubrem aerem ob easdem causas ut plurimum reddunt; hinc apud *Jurisperitos*, l. *Pratum de rer. & verb. Signif.* contra vicinum, qui agrum restibilem pratensem velit efficere, intentari potest actio. Quare Pratorum Cultores, & Foenifecæ gravia patiuntur incommoda.

At

At agrorum Cultoribus, quorum tanta est necessitas, quibus præsidii succurret Ars Medica? Nostratibus Agriculis cautiones medicas ad præservationem proponere, ridiculum pene videtur, quoniam de hac re nunquam, vel raro Medicos consulunt, ac si quis aliquid proponat, non sunt servando. Solummodo animadversiones aliquas in illorum curatione servandas proponam, quotiescumque ex prædictis affectibus ad Urbem delati in Nosocomiis decumbant, seu cum interdum, si sint opulentiores, Medicum accersunt. Prima cautio itaque in Pleuritide, aliisque pectoris morbis sit, ne tam liberaliter detrahatur sanguis, uti fit in Urbana gente; illorum enim corpora ab assiduus laboribus attrita facile exsolvuntur; his accedit, quod sanguinis systasis tota fere gelatinosa sit, & partium volatiliū effoeta; sanguine propterea nimis large detracto, vires concidunt, nec sufficiunt ad morbum per anacatharsim exantlandum. Haud sum nescius, non deesse, qui sentiant, audentius secandam venam ubi sanguis tam densus appareat, ad motum illi, ut ajunt, conciliandum; quod equidem facile dictum est, sed quot cautionibus opus sit, ut per venæ sectionem a parte, in quam sanguis influxit, dimoveatur, videant apud Doctissimum

de Sang.
miff.
Prop. 6.

Bellinum. Certum quidem est, sanguinem per suos ductus sponte, & vi suæ gravitatis, non moveri, sed ad impetum faciente spiritu, mediante cordis motu, urgeri; quare labefactatis spiritibus, tantum abest, ut sanguini motus concilietur, quin potius illi sufflamen addatur.

l. i. Eph.
p. 96.

Quærit *Ballonius*, cur Servorum, & Servarum corpora, dura alioquin, compacta, & solida, nec tam lubricæ valetudinis, uti corpora liberorum, cum ægrotant, purgationibus, & venæ sectionibus magis obruantur, quam corpora, quæ sunt apertiora, ac molliora? varias rationes affert, quarum potissima est, quod illorum corpora densa sint, ac a duris visceribus distenta, adeoque non tam facile purgantibus auscultent, neque multum utilitatis ex phlebotomia referant, quod idem ad Agricolas transferri poterit. *Hippocrates* quoque Constitutionem quandam describit, in qua famulæ, quæ Angina corripiebantur, peribant, non sic Virgines liberæ. Non ergo solum ex habitudine corporum, sed ex conditione quoque Vitæ, ac Artium, considerandi sunt morbi, & curatio instituenda.

7. in 6.
Epid.

Non pauca igitur errata in gentium id genus curatione hanc ob causam committi video, eo quia ad virium robur credantur magna remedia facilius tolerare posse

posse quàm urbanam gentem. Ego certe, nec sine commiseratione, passim video miseros Agricolas ad publica Nosocomia delatos, & Medicis junioribus e Schola nuper egressis commissos, validis Catharticis, & repetitis phlebotomiis penitus exhauriri, nec quicquam attendi inasuetudinem, quam habent ad magna remedia, neque virium imbecillitatem ob exantlatos labores; hinc est, quod ex his complures in Stabulis suis malint occumbere, quam in Nosocomiis, Venis cruore exhaustis, ac ventre pharmacis exinanito, huic Vitæ extremum Vale dicere. Peracta messe in Agro Romano quotannis ægrotantium messorum turba implentur Urbis Nosocomia; nec satis liquet, num plures Messorum vitas falce sua Libitina demetat, an Chirurgi phlebotomo.

Profecto mihi non semel admirari contigit, quomodo ex his non pauci acutis morbis laborantes evaserint, non dicam sine remedii ullius ope, quod haud ququam miror, sed cum diætâ satis lauta, & opipara; ut ut enim pauperes sint Agricola, ubi tamen eorum aliquis ægrotat, proximi accurrunt, ova ac pullos deferentes, ex quibus fercula componunt, quo pacto vim morbi vel eludunt, vel ab ærumnosa vita, quam ducunt, citius se expediunt: unde apud nos vulgare dictum est

fluxit, rusticanam gentem bene pastam, ac saturam in Orci familiam transire, urbanam vero fame, ac inedia inter Medicorum cruciatus misere occumbere.

Ubi vero è morbo cœperint convalescere, ad solitam diætam redeunt, Allia, nempe & Cæpas, quas pro bellariis, & victu analeptico avide sumunt. Medicamenti autem vicem acria isthæc alimenta subire facile crediderim; siquidem cum illorum stomachus, ac tota massa sanguinea ad acorem vergat, Autumno præsertim, post exantlatos Æstatis labores, Cæpæ & Allia, non secus ac remedia antiscorbutica, apta erunt ad gluten illud dissolvendum, ac aciditatem temperandam. Ego multos ex his novi, qui Allii & Cæparum usu cum vino generoso media hyeme Quartanas febres fugarunt.

12.
Meth.
c. 8.

Galenus historiam refert de quodam Rustico colico dolore correpto, qui sibi medelam hanc paravit; cinxit se bene, mox allium cum pane comedit, & in consueto opere tota die se exercuit, quo pacto a colico dolore solutus est. *Itaque*, (verba sunt *Galen*) *ipse certe id Agrestium Theriacem appellem, ac si quis vel Thracas, vel Gallos, vel denique, qui frigidam regionem incolunt, vesci Alliis vetuerit, non leviter iis hominibus nocuerit.* Aliud remedium ad colicam sedandam habent nostrates *Agricolæ*,

colæ; folia Chamepithii accipiunt, contundunt, & cum Ovorum vitellis cataplasma conficiunt, quod Ventri apponunt.

Satis curiosam Historiam habemus apud *Hippocratem*, cujus sunt hæc ipsa verba; 3. in 6.
Epid.
Figura magis allevantes, velut qui sarmenta manu nectebat, & obtorquebat, præ doloribus decumbens, correpta paxilli summa parte supra se ipsum infixa inbarebat, melius habuit. Putat *Galenus* in commento (cum *Hippocrates* partem dolentem non expresserit) dolorem in manu fuisse; censet *Vallesius*, colico dolore ægrum laborasse, & ligneo palo appposito, ubi dolor magis sæviebat; & quasi conto perforabat, partem compressisse; tales enim dolores non parum sublevari ait, *compressione farti, corporis jactatione, & mutatione figura*; quod ipsum in Ventris doloribus docet Natura, nimirum ut manu, vel pugno partem, quæ dolet, comprimamus; sic enim partis distentio, & in sublime elevatio prohibetur. Eodem modo *Hippocrates* in Mulierum hystericis affectibus compressionem manu factam laudabat, ut intra suos fines Uterus coerceretur; quod remedii genus mihi non raro saluberrimum compertum est, ac multo magis, quam tota hystericorum remediorum supellex.

Summatim ergo, ut ea, quæ fufius pro
Agri-

2. de
Morb.
Mul. 2.
82.

Agricolarum curatione dici possent, contrahamus; quantum usu, ac ratione licuit deprehendere, illorum corpora laboribus infractione, victuque pravo nutrita, tam largis & repetitis sanguinis missionibus, & purgationibus non sunt exhausti. Vomitoria facilius tolerant; Cucurbitulæ scarificatæ in continuis febribus, seu ob illorum magnam huic remedio confidentiam, seu ob quid aliud nobis ignotum, per sæpe mira præstant; si quid ex alexipharmacis ipsis offerendum, ex familia volatilium desumatur, Naturæ morem gerendo, prout enim sunt ad sudorem, ætate non solum, sed etiam hyeme; in Viris enim exercitatis sudores facile prodire solent. Ubi vero luctari cum morbo desierint, & convalescere incipiant, ad pauperes suos lares reditus illis permittendus, nec non solita familiaris diætæ iisdem permittenda. Non immerito sane Herodicum Medicum irridebat *Plato*, quod Artificibus Diæteticæ regulas vellet præscribere.

3. de Re-
pub.

Sic ergo compendiarie curatione id hominum genus regendum existimo, alioquin ob prolixam, & variam remediorum suppellectilem, sensim tabescit rusticana gens, *egrescitque medendo.*

CAPUT XLII.

De Morbis Castrenſibus.

Militaris Diſciplina, quæ ſatis antiquam cum Litteris litem habet de dignitate ac præſtantia, & quænam ſit aptior ad nominis immortalitatem comparandam, hoc habet in quo a reliquis Artibus differt, quod cæteræ ad Vitam, quæ nihil pretioſius, ſuſtentandam, hæc ad illam prodigendam videtur inſtituta. Profecto noſtra hac ætate nullum calamitoſius vitæ genus excogitare licet, quam illud, quod milites, gregarii ſaltem, ducunt, tum in acie, ac Arcium oppugnationibus, tum in hybernis quoque, ſive ob diverſam a Veteribus præliandi formam, ſive ob neglectam militarem diſciplinam, cum non ea diligentia, ut olim, bonæ Militum valetudini conſulatur. Miſerabili enim Militiæ, quæ a ferro, & igne ab expeditione aliqua ſuperſtes fuerit, ſæpenumero malorum incumbit cohors, raroque evenit, ut a maligna aliqua Epidemia Exercitus non decimentur. Hinc celebres, ſeu potius infames, ſunt febres Caſtrenſes, aliique morbi exitiales, & contagioſi; qualis fuit febris Ungarica, quæ primo caput extulit
anno

anno 1566. in Pannonica expeditione Maximiliani II. Imperatoris contra Solymanum, quam Febrem *Sennertus* rite describit, & Militarem, seu Castrensem, appellat, utpote in Castris a pravis alimentis, & aquis corruptis enatam, quibus alias tamen causas adjunctas fuisse, idem testatur, scilicet vigiliis, ingentes labores, pluvias, æstus, frigora, inopinos terrores, ac mille alia incommoda, quæ non norunt, nisi qui ea experti fuerint.

Nihil tamen æque morborum phalanges in Castra invehere posse crediderim, quam Castrorum sordes, & neglectam munditiam. Divino edicto olim Israelitis interdicebatur, ne intra Castra alvinas fæces auderent deponere, sed extra ipsa; imo in Terra factio foramine, in illo alvum exonerarent, mox fæces operirent, quem in finem quilibet Miles paxillum ad latus acuminatum gestare tenebatur pro necessario hoc munere, quod ipsum apud Turcas, quorum Militia corporis munditiei magis studet, rite observari accipio. Hæc autem sunt Deuteronomii verba: *Habebis locum extra Castra, ad quem egredieris ad requisita natura, & habebis paxillum cum armis tuis, cumque sederis per circuitum, & egesta operies, quo relevatus es; Deus enim ambulat in medio Castrorum.* Ego quidem in Castris Medicinam me

nunquam fecisse, fateor, ab iis tamen Medicis, qui magnos Exercitus comitati sunt, accepi, tam gravem mephitim in Castris interdum per æstatem perferri, ut nulum antrum Charonæum gravius fœreat; mirum itaque non est, si peculiare, & inobservati in Civitatibus morbi emergant, qui peculiari nomine sint donati, & particulares curationes mereantur. Non defuere propterea Doctissimi, qui in id ex professio incubuerint, ut *Raymundus Mindererus*, qui Tractatum edidit de Militari Medicina, nec non *Henricus Scretæ*, qui egregie scripsit de Febre maligna Castrensi.

Ego quidem in Castris longe diversam esse Medicinæ faciem, ab ea, quæ in Civitatibus visitur, & exlegem esse censebam, ut cum quadam temeritate essent rapienda remedia. Sicuti enim Castrensis vita brevis esse consuevit, ita inibi Artem medendi non adeo longam esse debere existimabam, sed expeditam, & sicuti occasio est præceptum, ita experientia esse periculosa, sicque Medicum, etiamsi velit, ob inopinos casus, & frequentem Castrorum mutationem, præstare se non posse opportuna facientem, neque ægros ipsos. Verum a Clarissimo Viro D. Georgio, Errico Barntorff, Serenissimi Ducis Hannoverensis Archiatro, dum Mutinæ dege-

degeret, accepi, Medicinam in Castris non adeo rudem esse, neque tam irregularem, ut vulgo creditur, cum Principes, ac Exercituum Ductores, tum sibi, tum suis copiis peritos Medicos cum magna pharmaceutica supellectile, magnisque stipendiis conductos, adesse velint, sicuti in Trojano bello Machaonem Medicum, ac celebrem Chirurgum inter Græcos fuisse legimus. Ab hoc igitur Doctissimo Viro, qui in Hungaria quinque numerosissimis Castris, cum Brunsvicensibus, & Luneburgensibus copiis interfuit, multa scitu digna intellexi, quæ hic referam, ut hoc pensum meum pro Militaris disciplinæ beneficio, si non proprio, saltem alieno Marte, absolvam.

Ad duo potissimum capita (exceptis vulneribus, quæ sunt Militiæ præmia) morbos Castrenses refert Vir Clarissimus, Febrem scilicet malignam, & Dysenteriam; reliquos autem morbos, horum duorum tanquam prodromos, vel pedissequas statuit. Februm malignarum causam proximam, & immediatam miasmati virulento in massa sanguinea concepto, & radicato acceptam refert, causam vero occasionalem Castris in eadem statione diu manentibus, hominum, & animalium cadaveribus, nec non illorum excrementis non obrutis, quæ omnia præ-

pravis halitibus aerem inquinare valeant, & in Vitæ penetralia malignas particulas invehere. Malignitatem hanc in Acido impuro volatili summeque activo, & tam humorum, quam spirituum, mediante fermentatione, destructivo, constituit. Malignas has febres, circa finem Æstatis ut plurimum excitari ait, quas postea comitantur cephalalgia, deliria, convulsiones, fluxus colliquativi, ceu causam effectus. Ex ejusdem observatione Febres hæ malignæ Castra deserunt, ac receptui canunt, simul ac frigus nocturnum invalescere incipiat: Sole siquidem recedente, magis constringitur Aeris textura, & foetidæ exhalationes intra propriam mineram se recondunt, unde fœtore hostili, & actuatone Acidi solaris, cessantibus, cessat quoque malignitas.

In Aere igitur corrupto, ac inquinato, malignitatis seminium illud hospitari ait, quod Febrem Castrensem gignat ac nutriat, adeo, ut si ullus morbus sit cui verè *Θείος Hippocratis* conveniat, maxime Castrensis Febribus debeatur, quod etiam de remediis, quæ iisdem adhibentur, affirmandum. Morbos autem, in quibus Veteres divinum aliquid agnoscebant, Aeri genesis suam debere ex ejusdem *Hippo-* de stat. n. 4. *cratis* testimonio satis liquet, qui morborum principium ex Cælo, Aere scilicet,

T

dedu-

deducit, & Auctorem, & Dominum eorum quæ nostris corporibus accidunt, Aerem appellat, quamvis *Helmontius Divinum illud* pro fermenti admiranda proprietate interpretandum velit. Notat Vir Clariss. *Hippocratem* in libro de Morbis, principium morbi ex Cælo appellasse ἀνεπιτήδειον, & in libro de veteri Medicina eodem vocabulo quoque humorem acidum dulci oppositum vocasse, unde contagium ex aere susceptum per acidum volatile satis commode videtur exponi posse.

in Igno.
Hosp.

l.4.n.26.

n. ultim.

Symptomata, quæ Febres has castrenses prænunciant, sunt perturbatio quædam, ac sui displicentia, quam ægri perferunt, mox una, vel altera horripilatio, manifestum miasmatis virulenti indicium. Symptomata vero Febrem hanc comitantia sunt vigilæ, deliria, magnus æstus, anxietates circa præcordia, somnolentia oppressiva, capitis dolores, ac per sæpe sudores usque ad morbi statum.

Ad bonum, vel malum morbi eventum prænunciandum, sudoris præsentiam, vel carentiam attente considerandam, inquit; siquidem si cum pulsu magno sudor, licet a principio, observetur, pene certam salutis spem licet prædicere, quamvis magnis symptomatibus vexentur ægri, sicuti plurimos absque sudore, licet mi-

tius

tius degere viderentur, inopinato extinctos vidisse ait; neque adeo referre, si in diebus judicatoriis non appareant, cum etiam boni sudores ab *Hippocrate* dicantur, qui efficiunt, ut facilius feratur morbus. Præ-
not. n. 5.

Quoad Februm harum curationem, funestam ut plurimum Venæ sectionem sibi observatam testatur, & ab illa religiose abstinuisse; quare post unam, vel alteram horripilationem, antequam miasma virulentum vitæ penetralia altius subiret, statim alexipharmacum aliquod volatile exhibebat, veluti Tincturam bezoardicam *Wedelii* cum spiritu Cornu Cervi rectificati, cæteris vero diebus Cardiacum aliud magis temperatum, uti pulverem Contriervæ, Cornu Cervi, Salis viperini singulis sex horis, donec largus proflueret sudor, quo fluente, mitius agebat, remedii dosim, & frequentiam sensim diminuendo; quo tempore, nisi maxima urgeret necessitas, alvum non sollicitabat, cum ab alvo soluta, sudorem, & transpiratum sisti videret; quem transpiratum decocto avenæ cum radicibus Scorzonæræ, rasura Cornu C. & similibus promovebat. Satis feliciter Vesicantium usum sibi cessisse ait, in tribus potissimum casibus, scilicet in somnolentia, capitis doloribus, & sub cute latitantibus periculis;

lis, brachiis & femoribus illa apponendo.

Eadem pene methodo castrenses Dyfenterias curandas putat, eadem bezoardica bis vel ter in ipso principio, opiatas in parva dosi permixta, propinando, ut coercito humorum ad alvum impetu, laxatisque partium nervosarum fibris, sudori fores liberius paterent, eodem tempore corpus stragulis bene contegendo, & crustam panis spiritu Vini calido imprægnatam Umbilico apponendo. Habito autem juxta votum sudore, si corpus purgatione aliqua indigeret, pulverem laxativum ex Rhab. Coroll. rub. præp. Cornu C. usti in juscule propinabat; quo bis, vel ter repetito, malum sæpe superatum vidit, exhibito postea, si opus esset, medicamento aliquo stomachico ad appetentiam fuscitandam.

Ad tormina vero sedanda, nervina carminativa opiatas fociata valde commendat, qualis est mixtura polychresta, a Clariss. *Wedelio* in Opiologia descripta, & Sacculi paregorici ex floribus Chamomeli, feminibus lini, furfure, & Sale facti. Si vero diutius Cruoris fluxus perduret, usum salutarem præstare ait absorbentia & stiptica; sic hujusmodi remediis, e Castris Venæ sectione ablegata, castrenses morbos facilius expugnari deprehendit.

Quoad unitatis solutæ morbos, Vuln-
nera

æra scilicet, quod sæpe evenit, rem notatu dignam observavit Vir Clariss. inesse iis nescio quid castrense, ac malignum, quamvis Vulnera essent levissima, nec mali quicquam de illis liceret suspicari; observavit enim in diuturnis Arcium obsidionibus, vulnera omnia cum contusione, veluti Sclopetorum, ac præsertim in capite, ut ut leviuscula, curatu esse difficillima, ac licet summa diligentia tractata, cum summo tamen Chirurgorum dedecore persæpe lethalia fuisse, superveniente nimirum inflammatione; ac postmodum gangræna, ut locus interdum suspicioni fuerit, hostes obsessos veneno plumbeas glandes armasse. Verum cum a desertoribus habita notitia, idem factum quoque ex susceptis vulneribus obsessos subiisse, de malignitate per aerem vulneribus communicata, dubitari coeptum, ideoque bezoardica terra & absorbentia, cum cæphalicis vulnerariis præscribendo, feliciores vulnerum instituebantur curationes, non omissa interim vulneratæ parti remediorum ejusdem indolis applicatione, vulneribus injiciendo per siphunculum decoctionem Absinthii, Scorzonæræ, rutæ, cum melle mixtam, sive digestivo Oleum Hypericonis Balsamum peruvianum & similia commiscendo.

Rem oppido curiosam ab eodem Cla-

rifs. Viro rerum omnium observatore accuratissimo accepi, quam esse ait satis frequens in castris malum, quod non solum gregarios milites, sed etiam nobiles & generosos Viros invadat, nimirum improvisum quoddam ac ardens Patriam, ac suos revisendi desiderium, Germanica lingua (das Heimweh) dictum, quod ominosum ut plurimum esse consuevit. Tali enim desiderio correpti, aut morbo aliquo, aut cæde intereunt, vixque, ut idem ait, ex centum unus evadit, adeo ut in castrense proverbium cesserit: *Qui Patriam querit, Mortem invenit.*

Novisse præterea se, inquit, non ultimæ classis Viros, alias satis magnanimos, ad solam alicujus expeditionis denunciationem, non aliter ac fulmine tactos, futuræ mortis idæam in mente subito sibi fabricasse, ac tanta certitudine ex imminenti conflictu mortem secururam prænunciasse, ut die ad pugnam antecedente Amicis extremum Vale non solum dixerint, sed bona sua distribuendo, corporis sui sepulturam illis serio commendarint, sicque eos postmodum in pugna cecidisse.

Hunc animi morbum, ob altius impressum pavoris sigillum, & tristissimam mortis imaginem menti occurrentem, curari, ait, Characterē alio quodam contrario, scilicet fiduciæ pentaculo, tempestive

stive tamen, & priusquam morbus altiores agat radices; & hoc pacto per appensum sigillum spiritus antea veluti ligatos solvi, ac mortis imaginem aboleri.

Id autem naturaliter contingere, nequaquam vero propter vim aliquam huiusmodi pentaculis insitam, credendum est, ut, sicuti imaginationis vis, & concepta mortis imago milites in tantam animi dejectionem perducit, sic ejusdem imaginationis potestas per creditam, licet ex se nullam, Sigillorum dynamin, impressam pavoris & mortis imaginem e mente eliminat. Multa de Amuletis, & Periaptis apud varios Scriptores extant, qui tamen ut plurimum nullam physicam virtutem iisdem impertiunt, nisi eam quam credulæ mentis passiva deceptio illis indulerit: Adeo verum est, quod scripsit *Seneca*, *Quadam non nisi decepta sanari*. In hanc rem succurrit, quod apud *Cartesium* de vi imaginatio-
Ep. 23.
nis olim legi; eam enim esse dixit, ut ipsius imaginationis abductio maximum sit ægritudinis remedium. *Etenim*, ait ille, *si quis animo composito spectet continuo tragœdias, attamen mœror aliquis contrahetur, illius animus ad suspiria assuescet, Cor & Fibra contracturam patiuntur, unde sanguinis circulatio segnior evadet, & obstructions in Hepate, ac Liene generabuntur; ex adverso,*

si quis variis egritudinibus vexetur, & animum ac intellectum, quantum possit, ab illis abducatur, objecta lata, ac mentem exhilarantia cogitando, ad bonam valetudinem sibi viam sternet.

Rem haud minus curiosam mihi enarravit idem Vir doctissimus; sibi nempe observatum, post commissum aliquod prælium, quod Cadavera in solo strata, ac vestibus, uti mos est, denudata, omnia fere pudenda habeant turgida ac distenta tanquam ad pugnam veneream parata, sic in foeminis quoque interemptis, muliebria rigida, ac tentigine quadam contracta admiratum esse. An id fieri credendum, quod Milites ad pugnam prodeuntes magno furore ac rabie perciti, omnes spiritus, ac sanguinem (uti proprium est iræ ac furoris) e corporis penetralibus ad extima propellant, ut hostem sibi obvium prosternant, ideoque in pugna prostrati, ac cæsi, sicuti vultu, licet mortui, adhuc furorem & minas spirant, sic genitalia, ob spiritus inibi captivos detentos, post mortem convulsa retineant? Longe profecto diversam faciem esse eorum, qui ex morbo aliquo, sive acuto, sive chronico, suis in stragulis intereunt ab iis qui violenta morte intereunt, multoque magis, qui Martis Victimæ in acie mactantur, satis perspectum est. De Milite Romano in

Can-

Cannensi prælio narrat *Valerius Maximus*, l. 3. c. 2. quod cum mutilus ad retinenda arma inutilis manus haberet, spoliare se conantis Numidæ cervicem complexus, os, naribus & auribus corrosis, deforme reddidit, inque plenæ ulkionis morfibus exspiravit.

Isthæc mihi communicata referre lubuit, iis non solum, ut reor, quibus medicinam in Castris facere volupe sit, usui futura, sed iis quoque, qui in Civitatibus, & Oppidis medicæ praxi addicti sint: etenim, bellica tempestate Provincias, & Regna vexante, cum persæpe contingat ut militares copiæ ab æstivis expeditionibus in proximas Civitates & Oppida ad hybernandum se recipiant, facile hujusmodi occasione morbi Castrenses curandi occurrunt. Annis elapsis cum Militiæ Germanæ hisce in regionibus hyberna Castra statuissent, Febres, & Dysenterias, quales apud Auctores leguntur, mihi observare contigit, multosque præclaros Viros scio interiisse, quibus a Medicis militaris medicinæ, & genii Castrensium morborum ignaris, administrata sunt intempestiva remedia, ut Venæ sectiones & valida purgantia, potissima indicatione miasma illud virulentum, & efferum perdomandi, & per cutis spiracula eliminandi, vel neglecta, vel ignota. Experientia itaque rerum magistra in curandis

De Feb.
ca. I.

de Suc.
Panc.
Diatrib.
de Feb.
T.p.c.17.
de Feb.

hujusce indolis morbis tali methodo procedendum ostendit. Quotiescunque igitur se se offerat occasio, consulendi citati Scriptores, *Mindererus, & Screti*. Penes *Helmontium*, quoque Febris cujusdam, fit mentio, quæ totam suam tragediam sine ullo caloris sensu peragit, quam Febrim Castrensem appellat, de cujus Febris ingenio, & more quædam leguntur scripta apud *Regnerum Graaff, Cornelium Bontekoe, Etmullerum*, & alios. Omnes itaque, qui hac de re scripsere, unanimi fere consensu observavi horum affectuum causam in acidum volatile, corrosivum, efferum, realgarinum referre, ideoque hujusmodi venenum invertendum, infringendum, ac potissimum Salium volatiliu usu per glandulas cutaneas abigendum.

CAPUT ULTIMUM.

De Litteratorum Morbis.

ARtificum agmen claudant tandem Litterarum Professores, neque probro ducant, vel mihi succenseant, si in hujusmodi albo reponantur; nam & ipsi, sicuti cæteri Artifices, ex litterarum cultu, si non magnos census, uti negotiatores, quæstum tamen, & non vulgares commoditates sibi comparant; perpaucos enim, nostra hæc ætate saltem, esse video, qui litteris operam dare

dare velint, nisi illis à principio res fuerit angusta domi. Adeò verum est, Necessitatem Artium Mechanicarum, ac Sapientiaë quoque Magistram esse. Sic *Aristophanes* scripsit, sublata e Mundo Paupertate, ac *Plinio*, id est, divitiis, omnia eversum iri, nullumque Sapientiaë & cæterarum Artium Cultorem futurum; hæc sunt illius carmina, dum Paupertatem sic loquentem in Scenam inducit:

in Plut.
Act. 4.

Εἰ γὰρ ὁ Πλάτῳ βλέπειε πάλιν διανέ-
μειέτ' ἴσον ἑαυτὸν,

Οὐ τε τέχνῳ ἂν ᾗ ἀνθρώπων, ὅ τε σοφίᾳ
μελετάῃ.

Οὐδεὶς, ἀμφοῖν δ' ὑμῖν τούτοις ἀφανισθέν-
τοις, ἐθελήσει

Τίς χαλκεύειν, ἢ ναυπηγεῖν, ἢ ῥάπτειν ἢ
τροχοποιεῖν,

ἢ σκυτοτομεῖν, ἢ πλινθουργεῖν, ἢ πλύειν,
ἢ σκυτοδεψεῖν.

ἢ γῆς ἀρότροις ῥήξας δάπεδον, καρπὸν
δηρὸς θερίσασθαι,

ἢν ἐξ ἧ ζῆν ἀργοῖς ὑμῖν, τούτων πάντων
ἀμελεῖσιν.

Quæ carmina Latine sic reddidit Andreas Divus Justinopolitanus.

*Si enim Plutus videbit iteram, dividet-
que æqualem se ipsam,*

*Neque artem hominum, neque sapientiam
exercebit*

*Nullus; ambobus autem nobis his destructis,
volet*

Quis

*Quis aris esse Faber? vel naves facere?
vel suere, vel rotas facere?*

*Vel coria incidere? vel facere muros, vel
lavare, vel pelles tingere?*

*Vel terra aratris rumpens campum, fru-
ctum Cereris metere?*

Ut plurimum ergo qui ingenio valent, si egestas premat, ac spes affulgeat divitias comparandi, litterarum studio totos se dedunt; sibi que splendidum censum parant, nec non multam existimationem, apud Nobiles Viros, quibus postea ad Litteratorum fores pulsandum, ut consilia exposcant. Verum Litterarum cultura licet uberem opum, & gloriæ messem reddat, tribulos quoque, ac improbam malorum segetem suis cultoribus non raro progerminat. Litterati ergo homines, qui, ut ait *Ficinus*, *quantum mente, & cerebro negotiosi sunt, tantum corpore otiosi sunt*, omnes fere vitæ sedentariæ incommoda, demptis Medicis Clynicis, subeunt. Nihil notius, quam Hominem sedendo Sapientem fieri; tota ergo die ac nocte sedentes inter litterarum oblectamenta corporis damna non sentiunt, donec non intellectæ morborum causæ sensim obrepentes eos lectis affixerint. Jam superius innuimus, quas noxas inferat Sellularia vita, quare circa id non ultra immorabor.

Vitæ quoque Statariæ incommoda non ra-

ro experiuntur Litterarum Professores, multos enim ex iis passim visere est, qui, ut sedentariæ vitæ, quæ tam male audit, evitent damna, *in contraria currunt*, dum ad multas horas, ac totos fere dies, stant erecti libros evolvendo, quod non minus, imo forsitan magis noxium, quam si ad opus suum sedendo incumberent.

In universum porro Litterati omnes stomachi imbecillitate laborare solent. *At imbecilles stomacho, quo in numero magna pars L. 1. c. 2. urbanorum, omnesque pene litterarum cupidi &c.* ajebat *Celsus*. Nullus enim fere est, qui serio litterarum studio det operam, ac de stomachi languore non conqueratur; dum enim Cerebrum concoquit ea, quæ sciendi libido, & litterarum orexis ingerit, non nisi male potest concoquere Ventriculus ea, quæ fuerint ingesta alimenta, distractis nempe spiritibus animalibus, & circa intellectuale opus occupatis, vel iisdem spiritibus non adeo pleno influxu, uti opus esset, ad stomachum delatis, propter fibrarum nervearum, ac totius nervosi systematis in altioribus studiis validam contentionem. Quantum enim ad Viscerum omnium naturales functiones rite obcundas conferat, si non succi nervei, de quo adhuc non satis constat, saltem spirituum animalium influxus, ex partium paralyti laborantium contabescencia satis liquet; quamvis enim ob perennem arteriosi sanguis-

guinis affluxum vitali succo fruuntur, attenuant humore illo, seu quidquid sit illud, quod per nervos ad eas defertur, orbatae, gracilesque fiunt.

Hinc ergo cruditates, flatuum ingens copia, corporis totius pallor, & macies, partibus geniali succo defraudatis, summam, omnia damna, quae cachyliam consequuntur, ortum ducunt. Sic Studiosi paulatim, licet Joviali temperamento praediti, Saturnini, ac melancholici fiunt; sic dici solet, melancholicos esse ingeniosos; at forte aptius, ingeniosos fieri melancholicos, spirituosiori nempe sanguinis parte circa mentis opera absumpta, magis vero foeculenta, ac terrestriata relinquitur.

Non ibo tamen inficias, quin ad id multum conferat corporis temperies ad melancholiam paulisper vergens, cum moderata ceterorum humorum mixtura. Varias quidem causas affert *Ficinus* in libro, quem in Studiosorum gratiam conscripsit, quare Litterati melancholici sint, vel fiant, quarum alias ex Astronomia, cui porissimum erat addictus, deducit, alias ex naturali philosophia; quae omnes ad vehementem vitalium spirituum motum, & dissipationem referuntur, unde sanguis ater efficitur. Melancholicis ergo passionibus obnoxii sunt ut plurimum lit-

terarum Professores, eoque magis, si a primordiis tale temperamentum sortiti fuerint; sic habitu graciles, luridi, plumbei, morosi, ac solitariae vitae cupidi, observantur qui vere Litterati sunt.

Oculorum imbecillitati praeterea obnoxii paulatim redduntur, legentes, siquidem, & scribes intento obtutu non possunt, quin Visionis laesionem persentiant, quod malum foveat dum litteras minutas scribunt, quod familiare est iis, qui prompti sunt ingenii. Curiosum certe esset, si veritati congrueret id quod proponit *Aristoteles*, quare, qui lusciosi cognominantur, litteras minutas scribere consueverint; *mirum est*, inquit, *ut qui obtusis sint oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum*; varias hujus rationes affert, sicuti & *Plempius*, qui ait, se aliquando dubitasse, quin haec affectatio quaedam esse posset, ut sani, & vegeti visus esse viderentur. Verum ego non paucos Myopes novi, qui satis amplis litteris scribere soleant. Indubium tamen est, quod qui minutius scribere consuecant, sibi curtiorem visum reddant, & Myopiam sibi paulatim adiciant; sic etenim Oculus assuescit ad proxima solum videnda, ac retina ex tali assuefactione in situ a pupilla magis remoto obfirmatur, atque obdurescit, adeo, ut

Se. 31.
Prob. 2.
& 16.

lib. 4. O.
phthal. c.
42.

mo-

mobilitas illa, quam oculo impertita est Natura, aboleatur.

T. I.
Prax.
Med. c.
7.

Affectu quoque Myopix contrario interdum laborant, qui scriptioni, ac lectioni nimis addicti sunt, adeo ut temporis progressu objecta ab oculo longe remota tenere iis necesse sit, quod vitium Senibus familiare est; etenim cum incurvi, ac proni scribant ac legant, facile humor crySTALLINUS ad pupillam prolabitur, eamque obturat, ac cæcitatem inducit. Hanc esse causam, quare in equis, aliisque animalibus frequentius visionis noxæ contingant, ait *F. Platerus*, cum enim prona incedant, oculi humores ad anteriora sensim feruntur, ibique subsistunt.

Encycl.
Med. l. 3.
de Morb.
Abd. c.
11.

Præterea litterarum studiosi, cum legendo & scribendo capite, ac pectore inclinato libris incumbant, Ventriculum, & Pancreas comprimunt, ex qua compressione stomachus oblæditur, & succi pancreatici per suos ductus cursus inhibetur, unde postea Viscerum naturalium œconomia perturbatur; hanc succi pancreatici interceptionem ob talem corporis situm advertit *Dolæus*, in hypochondriacis affectibus valde noxiam. Nephritis quoque & Arthritis, quæ Vitæ sedentariæ pedisequæ sunt, Litteratorum morbis comites se jungunt; perraro autem quis arthriticus est, quin fiat nephriticus,

non

non tam, quod in Arthriticis lecto, seu sella affixis, lumbi ac renes, ob assiduum decubitus, & sessionem graviter fatigantur, quam quod utriusque affectus eadem sit materialis causa. *Erasmus* in quadam Epistola ad amicum suum arthriticum, postquam multum de suo Tortore, calculo nempe, quem gestabat in renibus, conquestus esset, scripsit, se & amicum illum esse affines, imo cognatos, duarum quippe Sororum Maritos, ac illius Uxorem sibi intime jungi absque ulla adulterii suspitione.

Vid. Be-
verou.
de Ren.
Cal.

Nulli porro præ cæteris Litterarum Professoribus studiorum laboribus magis attentuntur, quam qui Operum editionem in publicum moliuntur, nominisque sui immortalitatem in animo habent insculptam; de iis tamen loquor, qui vere sapiunt, nam complures sunt, qui scribendi cacoethe detenti, rerum male confarinarum editionem, ac abortus potius, quam maturos foetus proferant, non secus ac Poetæ quidam, qui centum carmina compingunt, stantes *pede in vino*, ut ait *Horatius*. Viri ergo sapientes, qui nominis sui famæ & existimationi in longum tempus prospiciunt, diurnis ac nocturnis laboribus se conficiunt, ut aliquando pereant, antequam pariant. Non tam vero male plectuntur in studiis, qui solum scire

contenti sunt, quod alii sciverint, & scripserint, optimumque censent, *aliena frui insania*, ut scripsit *Plinius* de iis, qui novas *Ædes* nunquam fabricari velint, sed ab aliis extructas lubentius emere, & incolere.

Quoniam *Plinii* facta est mentio, hic dictum illius memorabile ad rem nostram spectans, quod multorum ingenia hætenus exercuit, ac torfit, præterire nefas ducerem; lib. 7. H. N. c. 50. sic ergo *Plinius*: *Atque etiam Morbus est aliquis per sapientiam mori*. Qualis sit morbus iste, de quo intellexerit *Plinius*, tot sunt sententiæ, quot capita. Varias doctorum hominum opiniones recensuit Celeberrimus *Gaspar a Rejes*, in *Jucundarum Quæstionum* campo, ubi *Mercati*, *Mercurialis*, *Jo. Pinedæ*, *Salmasii*, *Dalechampii*, *P. Ludovici della Cerda*, aliorumque ingeniosissimas expositiones refert, ut apud eundem videre est, cum nonnulli intelligendum velint *Plinii* locum de morte in senili ætate, cujus propria est prudentia, ut *Mercatus*; alii de Quartana Febre, quæ sapientia, ac quadam veluti intelligentia, statis diebus, & horis aggrediatur, ut *Jo. Pineda*; alii in verbo mendum, ob Scriptorum incuriam, esse putant, & pro verbo illo, *per sapientiam mori*, reponendum aliud, *per desipientiam mori*, ut *Mercurialis* de Phrenitide; alii de divinandi facul-

facultate, quam nonnulli animam agentes interdum acquirunt, futura quædam post suum obitum prænunciantes, ut *P. della Cerda*; alii tandem, ut modo citatus *Gaspar a Reyes*, de Paraphrenitide, diaphragmate vulnerato, vel percusso, eo quod Veteres in hac corporis parte Prudentiæ sedem collocarint.

Tot Clarissimorum Virorum suffragiis, meum, qualiscumque sit, calculum addere liceat; *Plinium* scilicet tot periculis, tot casibus, tot morbis, quibus Vita nostra continuo petitur, adnumerare quoque voluisse causam occasionalem, ob quam Mors persæpe contingat, Studium nempe Sapientiæ, quæ suos Cultores ad præproperam mortem non raro perducit, ita ut in morborum classe morbus sit aliquis, quem Medici non adverterint, scilicet, *per Sapientiam mori*.

Non possum, quin in hanc rem auream *Platonis* sententiam recenseam, qua mirifice explicatur, quomodo litterarum studium varias ægritudines accersat. Statuens ergo Vir ille Divino ingenio excellens, Hominis pulchritudinem, ac sanitatem in commoderatione quadam, ac proportionem inter Animam, & Corpus, sic scripsit: *Quando Anima Corpore admodum potentior est, exultatque in eo, atque effertur, totum ipsum intrinsecus quatiens languori-*

ia Ti-
mæo p.
495.

bus implet. Quando etiam ad dicendum, investigandumque collectis in unum viribus vehementer incumbit, liquefacit prorsus corpus, & labefactat. Denique cum ad dicendum, differendumque privatim, & publice ambitiosa quadam concertatione contendit, inflamat corpus, atque resolvit; nonnunquam etiam destillationes, fluxusque commovens Medicorum plurimos decipit, cogitque illos contrarias causas judicare. En quomodo Litterati; qui

Ingentes animos angusto in pectore versant,

dum intemperanter studiis incumbunt, corpora sua, ad sustinendas Animæ ac spirituum motiones inepta, morbosa efficiunt. Tam arcta vero lege consortii fœderantur ad invicem Anima, & corpus, ut omnia tam bona, quam mala unius in alterum vicissim corrivent, ac veluti, ex corporis nimia exercitatione Anima ad mentis functiones languescit, ac torpet, sic ob nimiam Animæ contentionem circa Sapientiæ studium corpus marcescat necesse est, absumptis nempe spiritibus, communi scilicet Instrumento ad materiales, & spirituales operationes rite obeundas. Labor articulis, carnibus cibus, somnus visceribus, Animæ deambulatio, cogitatio hominibus. Sic Artis Magister. Omittam hic referre, quæ in hujus loci
com-

commento scripsit *Galenus*, ac litteris prodiderit *Vallesius*; *Cogitatio* igitur, ex *Hippocrate*, cum Animæ sit propria exercitatio, atque in hoc toti sint Litterarum studiosi, scilicet ut cogitent ac meditentur (quando nostra hac ætate non desint, qui totam Animæ essentiam in cogitatione constituent) fieri nequit, quia Corpus a sua Rectrice destitutum exorbitet, ac multas ærumnas non sentiat, destillationes, ut ait *Plato*, membrorum torporem, atrophiam, ac præperam Senectam.

Hæc in universum patiuntur Litterarum Professores; ex iis tamen quidam sunt, qui peculiaribus morbis vexari solent, uti Concionatores, Philosophi continuo in scholis disputantes, Declamatores in Foro, & quotcunque alii, qui circa vocis exercitium detineri solent. Hi enim destillationibus, & Vasorum in pectore ruptionibus non raro sunt obnoxii. Advocati vero, Judices, & qui Principum ministerio sunt addicti, studiis, magnis laboribus, ac vigiliis attriti, inter hypochondriacos primas tenent, & in marasimum paulatim prolabuntur. *Petri Xilandri*, Regis Catholici in Brabantiae Curia Consilarii, elegantissima Epistola legitur, Operi *Fortunati Plempii* de Toga-torum Valetudine tuenda præfixa, ubi Magnus ille Juris Consultus malorum suo-

rum Iliadem, ac ærumnosam vitam e Toga contractam describit. Ego equidem quotquot novi, tum in Romana Curia, tum aliis in locis, ac in Aulis Principum, celebres Jurisconsultos, ac Ministros, omnes observavi mille morborum generibus male mulctatos, & Professionem, cui se addixerant, diris ejurantes. Lubuit autem talem Epistolam, quam Principum Ministris gratissimam fore arbitrator, hic recudi, quando librum hunc Plempii scio in Italia nostra esse rarissimum.

Vopisco Fortunato Plempio, Celeberrimo Medicina Doctore, & in Academia Lovaniensi Professore Primario.

P. Xilander habere.

Quando ita vis, morem geram tibi: offendicula illa valetudinis nostræ referam ad te, quæ hanc actuosam vitam, quam duximus in Toga, maxime infestare videntur; ut lucubratiuncula, quam paras publico, de tuenda Valetudine Togatorum, eo accuratioribus alexandris nos munire possis. Vita municipalis, ac rustica non tantum amœnitate, & otio, sed & sanitate beator est hac urbana, quæ in publicis officiis transigitur, & peculiare etiam ad se morbos attrahit, ut Cæcias nubes. Stomachi imbecillitas, dolor colicus, nephriticus, & sexcenta
qua

quæ se his adglutinant, propriæ sunt Urbanorum, & sedentariorum Cruces, quas si hac, qua suscepisti cura, averruncare quiveris ab humeris nostris, solidam a toto Ordine gratiam inibis. Non est vero procul petenda maiorum nostrorum Lerna: assidua, & pigra illa sessio functioni nostræ indivulse connexa potissimum nos necat. Totos dies, quasi claudi Suiores, desidemus aut domi, aut in Cansarum auditorio. Cum vilissimus quisque aut Carpus exercet, aut otio animum suum oblectat, nobis inter tetricas lites considendum est. Et omnium licet occupatorum misera conditio sit, attamen miserrima illorum, qui ne suis quidem negotiis vacant. Quanta enim miseria sit fori iurgia continenter audire, Claudius Cæsar in ludo Senecæ facete dixit, cum ad Herculem conversus, Scis, inquit, quantum miseriarum pertulerim, cum Causidicos audirem, in quos si incidisses, fortis licet, maluisses Cloacas Angiæ purgare. Quid? quod non in curia tantum, sed etiam in via sedendum sit. Pessimo mori manum dedimus vehiculum perpetuo conscendendi. Si, ut olim, tantillum itineris, quod quater in die repetendum est, pedibus conficeremus, poterat sedentaria fatigatio hac incessus agitatione discuti. Sed quid est? tanta Currum frequentia per strata viarum nostrarum quotidie diffunditur, ut nisi pedibus equorum obteri,

aut conspurcari luto platearum velimus, etiam ad curulem veſtationem cogamur decurrere. Huc nempe ventum eſt, ut videamur uſum pedum amiſſiſſe, quem reſtitui priſtina frequentia cenſebis non dubie intereſſe ſanitatiſ hominum. Martialis inſania adſcribendum putavit, ſi homo juvenis, & validus alienis pedibus ambulet per Urbem, Philippum quendam infectatus hoc Epigrammate:

Octophoro ſanus portatur, Avite, Philippus,

Hunc tu ſi ſanum credis, Avite, furis.

Accipe nunc & alia incommoda; quæ nos circumſtant. Limen noſtrum obſidetur quotidie a turba hominum, & Janna.

Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam. Moleſtiſſimi omnium Rabula, & Tricones crambem ſuam aſſidue nobis recoquunt, & rabioſa fori iurgia ingeminant. Non eſt autem felix, inquit Seneca, qui a multis obſidetur: ad eum veluti ad lacum concurritur, quem adeuntes exhauriunt & turbant. Maxime intempeſtiva aditio eſt, quæ mox a prandio otium noſtrum interpellat. Tunc fere audienda ſunt forenſes verbigerationes Cauſidicorum, quæ merito a verbis nomen obtinuerunt. Etenim

—— verborum tanta cadit vis,

Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas Pulſari.

Hippocrates veſter Latinus omnem lucubræ

brationem post epulas interdicat stomacho imbecillis, in quo numero habet omnes urbanis officiiis adstrictos. Tu quid de turbulentis his contentionibus dicturus es? Omitto nunc continuam attentionem in qua vivendum est, non tantum in Curia, ubi undique negotia, & caput, & circumfaliunt latus, sed in omni pene cœtu. Vix unquam discincte, aut simpliciter, vivere licet, sed semper veluti sub persona. Muneris, quod sustinemus, ratio ad assiduam nostri observationem ac diligentiam nos revocat. Non est autem jucunda vita, ait rursus Seneca, sub persona viventium. At illa sincera, & per se ornata simplicitas nihil obtendens moribus suis. Tristitiam porro vitæ & valetudini adversam esse nemo ignorat. Jam si de ratione vitæ quæras, nihil in alterutram partem hic singulare est. Tenuis fortasse dieta vitæ, quam ducimus, maxime congruebat. Non enim nobis puto Celsum scripsisse, semper potius, quamplurimum cibi ingerendum esse: cautio enim, quam subjungit, dummodo concoquas, non potest ad eos pertinere, qui omni hora calorem stomachi advocant ad mentis officia. Sed nemo tamen, quod sciam, ad libellum hic epulatur, ut Aloysius Cornarus olim apud Venetos, & Marchio Malvechius in Belgio nuper fecit. Subinde lubentia conviviorum nos habent; ubi non usquequaque ad amussim sobrietatis semper vivitur, sed sapientia vino interdum obumbratur.

tur. Quatenus vero hac vitanda sint, aut aliquando admittenda, tuum erit inter praecepta quae dabis, arbitrari. Scio, ablegabis nos, & recte, ad exercitationes corporis; ambulationes, peregrinationes: ut sic corrigantur, quae superflue ingesta, aut minus digesta sunt: hilaritatem & remissionem animi commendabis, ut fastidium, quod contraximus, pellatur, quod & Seneca monet: indulgendum esse animo, dandumque subinde otium, quod alimenti & virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut caelo libero & multo spiritu augeat, attollatque se animus: aliquando vectatio, iterque & mutata regio vigorem dabunt. Hoc sine etiam feriae publice indictae sunt, ut homines ad hilaritatem quasi cogerentur. Sed audi, quam iniqua hic conditio simus; eadem nimirum, qua servi, qui nunquam a pistrino suo liberi sunt. In isto publico otio difficillima saepe negotia nobis sunt. Mutamus occupationes, non deponimus. Tunc testificationes peregre audiendae sunt; tunc in rem presentem eundem: si non potuit diebus negotiosis in dicasterio lis decidi, extra ordinem diebus nefastis opera nostra domestica imploratur. Curia deinde cliemelarum partem aliquam feriarum ad se rapit: aliam sibi vindicant causae delegate, quarum tandem frequentiae optimo consilio modus impositus est. Aliqua mala crux semper est, quae nos interpellet. Recte autem Euripidem

pidem quidam ordinis nostri dixisse pronuntiat:

——— προσάτην γε τῆ βίᾳ

Τὸν δῆμον ἔχομεν, τῷ τόχῳ δαλεύομεν.

Quod ita Grotius vertit:

——— Vulgi fumus

Mancipia: nostræ populus est vitæ arbiter.

*Vidimus robustissimos heroes, qui χαλκέντεροι
& adamantini habebantur, in ipso limine senectæ huic oneri succubuisse. Par est, et eorum malo edocti incipiamus sapere. Senectuti honestum otium, quasi vitæ nostræ ferias, indicamus. Detrahemus primum aliquid de cumulo occupationum, & postremo, si possumus, longum vale foro & curia dicamus. Primam & mediam ætatem Reipublicæ dedimus, ultimam nobis ipsis impertiamur. Nemo alteri nascitur, moriurus sibi. Incipiamus, ait idem Romanus Sapiens, in senectute vasa colligere: in freto viximus, moriamur in portu. Ipsæ leges nos eo ducunt, quæ Senatorem anno quinto & sexagesimo ætatis otio reddunt, & a curia absolunt. Sed desino philosophari, gnarus ista speciosius dici, quam fieri. Cæsar Augustus non alio magis sermone se oblectabat, quam ut otium sibi promitteret in senectute; & ea spe solabatur curas suas. Sed intra verba stetit hoc ejus votum. Alias audivimus eadem jactantes inter amicos suos, qui deinde in extrema senectæ*

Et novas dignitates cum ambiissent, mortalitatis tandem memores queri vidimus, se in tutulum sepulchri tantum laborasse.

O vanas hominum spes, atque o pectora cæca!

Quanto prudentius amicus Plinii junioris Spurinna, qui postquam Magistratus gesserat, & Provincias rexerat, senex factus receptui cecinit & litteris atque otio in plures annos vitam produxit. Similis Præfectus Adriani, vacatione data, in agro septem annos, quod reliquum fuit vite, in quiete exegit, atque hæc moriens sepulchro incidi jussit: Similis hic jacet, cujus ætas quidem multorum annorum fuit, septem tamen dumtaxat annis vixit. Cui geminum exemplum ætas nostra suppeditat in Præfide Gallia, Achille Harleo, qui amplissima dignitate decedere senex maluit, quam in ea deficere: septuagesimo septimo ætatis anno, abdicatis regni negotiis, solitudinem ruris quesivit, ut Christianis officiis ad meliorem vitam se pararet: a propitio numine quinquennio donatus est, ne in turbine rerum eum deprehenderet suprema dies. Hujus viri exitum latius in historia sua Gramontius refert. Hujusmodi exemplis & cogitationibus oblecto me subinde, & dum mille laboribus conteror, solatium inde peto, quasi jam nunc præsumens aliquid de optata quiete.

O rus, quando ego te adspiciam, quandoque licebit

Nunc

Nunc veterum libris, nunc somno &
inertibus horis

Ducere sollicitæ jucunda oblivia vitæ?

*Sed satis videor a proposito digressus. Tu
Chironium concute pectus, & hoc potius age,
quod recepisti, quam cum Moÿis, Kyperis,
Horstis, Primirostis, & hoc genus tenebrio-
nibus luctari, qui famam inde sibi aucupan-
tur, cum tibi in his contentionibus nec acce-
dat aliquid, nec decedat. Tales cimices pri-
dem supergressus es,*

Quanto delphinis balæna Britannica major.
*Academicos nostri benevolentes longa salute
donari meis verbis cupio. Bruxella, postridie
Kalend. anni M. D. C. LXII.*

Tam eleganter, tam erudite malorum suo-
rum Iliadem, ac ærumnosam vitam Magnus
ille Jurisconsultus, Magno illorum tempo-
rum Medico, opus nobilissimum de Togato-
rum Valetudine tuenda meditati, expone-
bat; ac re vera quotquot novi, tum in Ro-
mana Curia, tum aliis in locis, ac in Aulis
Principum celebres Jurisconsultos, ac Mini-
stros, omnes observavi mille morborum ge-
neribus male mulctatos, & Professionem
suam, cui se addixerint, diris ejurantes.

Multo mitius vero cum Medicis res
agitur, Clynicis tamen, & lecticulariis,
quorum studium præcipue est circa me-
di-

dicam praxim, & quotidianam Ægrorum visitationem; hi enim non tot morbis conflantur, ac si aliquando ægrotant, non sedentariæ, aut statariæ vitæ, ut J. C. sed cursuali, causam acceptam referunt. Non semel profecto mirari subiit, quomodo grassantibus gravibus epidemiis, malignarum Febrium, Pleuritidum, aliorumque popularium affectuum, Medici Clynici, quodam veluti Artis privilegio, impune incedant; quod non tam illorum cautelæ adscribendum putem, quam magnæ exercitationi, & animi hilaritati, dum bene nummati lares suos repetunt. Ego certe nunquam Medicos observo tam male se habere, quam ubi nemo male se habet, quod præcipue verum deprehendi hisce quinque annis elapsis, in quibus saluberrimæ constitutiones visæ sunt, & nihil Epidemicum apparuit. Non semper tamen impune evadunt; etenim ob assiduos labores, & scalarum adscensum multos ex his herniosos factos novi. Similiter cum dysenterici fluxus vagantur, aliquando & ipsi dysenterici fiunt, quod forte ipsis evenit ob sessionem longam, coram ægro, ac miasma per os, vel aliam partem susceptum; quare satis caute se gerunt, qui in dysentericorum curatione stantes se expediunt, & sessionem suspectam habent.

Haud

Haud minus malam morborum segetem ex studiis suis referunt Poetæ, Philologi, Theologi, Scriptores omnes, & cæteri Litterati circa mentis officia occupati, Poetæ præsertim ob phantasticas Idæas, quas die ac nocte in mente versant, attoniti sunt, morosi, graciles, uti illorum imagines ostendunt. *Areostus* noster, ut ipse in Satyris fatetur, valde gracilem habitum præferebat, ac si vultum illius depictum spectemus, Eremicolæ effigiem strigosam refert; idem ajunt de alijs Poetis celebrioribus. *Ludovicum Castelvtrum*, Philologum satis celebrem, adeo gracilem fuisse, ajunt, ut *Hannibal Carus* illius æmulus nomine strigosæ Capræ illum subfannaret.

Eos porro, qui ingenio magis præstant, ac uti ingeniorum Monstra prædicantur, quasi fato quodam, & fortunæ malignitate e vivis sublato legimus. *Jo. Picus*, Ingeniorum Phoenix, vix sextum lustrum egressus, immaturam mortem Florentiæ subiit, magno Reipub. litterariæ damno, quamvis de illius morte varius fuerit rumor; creditum tamen est id illi ob perpetuos labores, & nocturnas vigilias contigisse, ut mirum sit, quomodo superfuerit illi tempus ad scribendum, cum tot Auctores legerit, veluti ex illius Operibus, quæ extant, videre est.

Mathematici porro quibus animum a sensibus, & corporis fere commercio sejunctum esse necessum est, ut res abstrusissimas, & a materialitate remotas contemplantur, ac demonstrent, omnes fere stupidi sunt, ignavi, veternosi, ac in humanis rebus semper hospites. Partes itaque omnes, ac totum Corpus necesse est veluti situ quodam ac torpore languere, non secus ac perpetuis tenebris damnatum. Dum enim mens ad hujusmodi studia intenta est, tota lux animalis in centro conclusa est, neque ad exteriora illuminanda diffunditur. In Professoribus id genus locum profecto habet illud *Hippocratis* Oraculum: *Lux Orco, tenebra Jovi*; dum enim spirituum lumen in penitioribus partibus Cerebri volutatur, exteriora tenebris obsideri, ac torpere necesse est.

I. de
Diata.
n. 5.

Verum cum tanti pro Reipublicæ bono intersit sapientes ac litteratos homines bene valere, æquum est, ut Litteratorum Valetudo facta tecta, quantum fieri possit, fervetur, ac quoties a suo statu decidat, restituatur. Primo itaque consulendi erunt Auctores, qui in illorum gratiam scripsere; uti *Plutarchus* de præceptis salubribus, *Marsilius Ficinus* de Studioforum Valetudine tuenda, qui liber apud nos satis obvius est, nec non *Fortunatus Plem-*
pius,

pius, in laudato Opere de Togatorum Valetudine tuenda: apud hos Auctores elegantes medicamentorum formæ descriptæ leguntur, tum pro curatione, tum pro præsertione a morbis, quibus exerceri solent. Regimen in sex rerum non naturalium usu, ut ajunt Medici, primas tenebit. Studeant primo, ut in Aere puro, ac salubri degant, procul a stagnis, ac paludibus, ac Ventis Australibus; siquidem hoc pacto puriores erunt Spiritus Animales intellectualium operationum potissima instrumenta. Mirari profecto nunquam satis potui, quare *Plato* non procul Athenis Villam Academicam delegerit parum salubrem, imò pestilentem habitam; ni forsitan idem consilium illi fuerit, ac *D. Bernardo Abbati* Clarevallensi, qui loca insalubria pro more habuit deligere, in quibus sua Monasteria exstrueret, ut sic Monachos suos valetudinarios haberet, ideoque magis obsequentes, ac voluptatum illecebris minus obnoxios. Quæcumque fuerit mens *Platonis*, indubium est, a crasso aere obtundi, ac obnubilari Spiritus, iisque in locis feliciora ingenia clarescere, ubi aer sincerior, ac magis temperatus, qualis est Neapolitanus, & antiquitus Athenis; sicuti ex adverso in Bœotia, ob aeris crassitiam Incolæ male audiebant.

Rusticari propterea, & aura liberiore

gaudere, ac vario Vitæ genere uti, modo ruri esse, modo in Urbe, ipsis salutare est, frequentiam, & solitudinem ad invicem temperando; *illa enim nostri, hæc hominum desiderium facit.* Cavere quoque debent a validis Ventorum afflatibus, Aultri, & Boreæ, ab hyberno frigore corpus, ac præcipue caput muniendo.

Jam usus obtinuit, ut Capillamenta ex alienis Capillis contexta, tanquam capitis Vaginæ, passim adhibeantur a quocumque hominum genere, tam Senibus, quam Juvenibus, alioqui bene comatis. Experientia compertum est, salutare munimentum capitis esse hujusmodi capillatos galeros, quibus, vel ob senium, vel quamcunque aliam causam crinibus nuda sit calvaria; multisque, qui fluxionibus ad fauces, ac dentes vexarentur, suaseri fuit, ut hujusmodi capillamentis caput armarent, quo præsidii genere multos vidi ab hujusmodi fluxionibus sanatos, qui alioquin prorsus edentuli facti fuissent. Neque id novum inventum est; nam apud antiquos mentio fit Petasi, Galeri, Galericuli, qui pilei erant ex pelle, quibus ita erant crines confuti, ut veram, non adsciticiam comam æmularentur; hujusmodi operculo utebantur tum Viri, tum foeminæ, vel ut calvitium, vel canitiem celarent, vel ut elegantiores in publicis

A R T I F I C U M. 331

cum prodirent. Sic *Juvenalis* de *Messallina*, Sat. 6.
Claudii Uxore:

*Et nigrum flavo crinem abscondente galero,
 Intravit calidum veteri centone lupanar.*

Et *Martialis* de quodam calvo.

Hadina tibi pelle contegenti

Nuda tempora, verticemque calva

Festive tibi, Phœbe, dixit ille,

Quî dixit, Caput esse calceatum.

lib. 12.
 Epig. 45.

Usum ergo talium capillamentorum, nostra hac ætate valde familiarem, Litterarum Professoribus satis commodum, ac salutarem pro Capitis munimento ab Aeris injuriis, ac præsertim hyeme, existimo, paucosque jam video, ex omni Litteratorum genere (si Religiosos Viros demas, quibus id ex Ordinis sui instituto vetitum est,) qui per Urbem non incedant bene capillati, ac, uti lepide ait *Plautus*, aliquantum ruffi, crispi, & cincinnati. His addendum, quod ubi Litterarum Cultores, ut ut fenes, ac filicernio proximi, se comptos, nitidos, abrafa barba, & cute curata, bene comatos in Speculo se intuentur, in sinu suo non parum gaudent, ac vitam hilariorem degunt, sibi de longævitate blandientes. Priscis temporibus Litterarum Professores, Philosophi præsertim, de barba valde promissa, ac de

in Capti-
 vis.

Plat. in
Tim.

nuda calvaria, quasi Sapientiæ documentis, gloriabantur. Nunc mutatis vicibus, nulum fere in secularibus Litterarum Professoribus visitur barbæ, aut canitiei vestigium, tam culti, ac nitidi in publicum prodeunt. Succurrit in hanc rem celebre dictum illud Ægyptii Sacerdotis, cum Solone verba facientis, *O Solon, Solon, vos Græci semper juvenes estis, nec quisquam e Græcia senex est.*

de Tog.
Val. tu.
c. 3.

Experientiæ tamen, quæ tale capillitium Litteratorum valetudini, ubi ad senium vergant, valde commodum, & salutare ostendit, ratio quoque concinit. Etenim si Naturæ providentiæ Juvenum capita denso crine munita sunt, imo ab Uteri claustris fœtus ipsi in mundanam Scenam prodire non solent nisi capillati; nec non si Juvenes ætatis vigore præfervidi comarum pondere non gravantur, sed bene se habent, cur Senes, quibus nativus calor fatiscit, adscititio capillorum munimine nudæ calvariæ non consulant, potius quam pileis, vel coriaceis, vel sericeis? Refert *Plempius, Marsilium Ficinum*, Philosophum Platonicum, in pileolorum usu valde morosum fuisse, ut pluries in die, prout Ventus flaret, vel aura calidior, vel frigidior esset, hosce pileos permutaret, quod profecto noxium; quare capillamenta isthæc magis sunt ex usu,

ut

A R T I F I C U M. 333

ut quæ in Templis, & coram Principibus gestare liceat.

Quod victum spectat; *Hippocratis* præceptum pro Oraculo habendum : *Sanitatis studium esse, non repleri cibis.* A satietate igitur, insuperque a ciborum varietate, cavere debent, ut quæ cacochyliam, & turbas in Ventre ciere soleant, siquidem, ut ait *Horatius*:

1.2. Sat.
2.

— cum simul assis

*Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque
tumultum
Lenta feret pituita.*

Ventriculi ergo magna custodia habenda, ne a functionibus suis aberret, ac totum corpus plectatur. Ad roborandum stomachum, laudat *Ficinus* Cinnamomum, & rerum aromaticarum usum; nostra hac ætate inter Litteratorum cupedias est Cocholata, stomachi & spirituum solatium; ac profecto cum studiosorum natura melancholica sit, sive nativa, sive adscititia, ac multo acido abundet, hujusmodi potiones balsamicæ, & spirituosæ acorem, tum stomachi, tum sanguinis cicurare poterunt, & ad meliorem crasim perducere.

Quoad potum; Vinum cæteris portionibus præferendum; meracum laudatur, sed modicum. Scio multos e Litteratis suorum

I. 2.
Conf.
27.

In Vo-
lup. Vi-
ven.

Medicorum consilio, ut possent liberaliter se proluere, Vina alba, tenuia in usu habere, quo pacto putant sibi licere sine noxa bibere quantum lubeat, quod certe non adeo tutum, ut putant. Vina hæc tenuia, æstate præcipue, aciditatem quandam adfiscunt, quo nihil perniciosius, ubi laxuriet acidum. *Præstat, æjebat Crato, eos, qui Ventriculo debili sunt, potius parum Vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quam tenuia vina copiose haurire.* De hujusmodi Vinis scripsit quoque *Helmontius*, quod parum Vini, multum aceti contineant. Litterarum itaque Cultoribus, Arthritide, Colica Affectione hypochondriaca vexari solitis; qui affectus ex acido morbooso genesim suam ducunt, neutiquam acidorum usum, sed ea, quæ illud infringant, convenire satis perspectum est.

Quoad cæterarum rerum regimen; ut sedentariæ, ac statoriæ Vitæ incommoda declinent, moderata corporis exercitatione quotidie erit utendum, si tamen aer purus ac serenus sit, ac Venti sileant; molles etiam frictions, ad transpirationem tum servandam tum promovendam, in usum frequentiore revocandæ; lavacrum quoque aquæ dulcis, æstate præsertim, quo tempore atrabilis Litteratos infestat, valde salutare est; sic enim humorum acrimonia temperatur, & squalida

viscera remollescunt. Tempus Balneatione magis opportunum erit vespertinis horis, deinde cibum sumere & cubitum ire, hic enim apud antiquos mos erat ac ordo. Sic *Homerus* :

*Ut lavit, sumpsitque cibum, dat membra
sopori.*

Quod tempus vacandi studiis magis commodum, matutinum præcipue commendari solet, non ita vero nocturnum, ac præsertim post Cœnam. *Monstrum est*, inquit *Ficinus*, de Stud. Val. tu. l. 1. c. 7. *ad multam noctem frequentius vigilare, unde etiam post Solis ortum dormire cogaris; & in hoc ait errare Studiosos permultos; varias autem rationes affert, quarum alias ex Planetarum positu, & configuratione, alias a motu Elementorum deducit, dum Aer, Sole occidente, crassescit, nec non ab ipsis humoribus, dum noctu prævalet melancholia, ab ordine Universi, cum dies labori, nox quieti sit destinata, adeo ut hisce omnibus Litterati ad lucernam lucubrantés contrariis motibus repugnent.*

Verum in hac re attendenda est cujusque consuetudo; cavendum tamen, ex *Celsi* monitu, ne id post cibum ingestum l. 1. c. 2. fiat, sed peracta coctione. Eminentissimus Cardinalis Sfortia Pallavicinus, Vir doctissimus, totam diem litterarum studio

sine cibo largiebatur, mox cœna modica sumpta, ac studiorum cura ablegata, somno, & virium reparationi noctem totam impendebat.

Non defunt tamen, qui nocturnum tempus diurno præferant & secretiores secessus, & amica noctis silentia, studiis magis opportuna existiment, *Euripidem* Tragœdiarum Scriptorem tradit *Gellius*, solitum in speluncam quandam tetram, & horridam in Insula Salamine descendere, quotiescumque Tragœdiam aliquam meditaretur. *Demosthenes* quoque, magnus ille Orator, in locum, ex quo nulla exaudiri vox poterat, & a qua nihil prospici posset, se recipiebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ubi autem lucubrandum sit, non in angustiis Cellis, & Musæolis id agendum, uti solent nonnulli, hyeme præsertim, ne a frigore infestentur, sed in amplo conclavi, modo Corpus vestibis bene sit munitum; fumus enim Lucernæ, nec non halitus e corpore, ac per os jugiter expirantes angustum spatium cito replent, & aerem respirationi minus idoneum, imo noxium reddunt, caput simul gravando, multoque magis si candelis sebaceis utantur, quæ suo nidore, & fumida exhalatione stomachum, & cerebri anteriores ventriculos inficiant, quod monet *Plempius* in Opere laudatissimo de Togatorum

l. 15. c.
20.

Quintil.
l. x. Institut. de
mod.
scrib.

c. 2.

A R T I F I C U M. 337

rum Valetudine tuenda. Oraculum illud *Hippocratis*, quo laudatur *Somnus in frigore cooperto*, in hac quoque re locum merito habet; sicuti enim, ex doctissimi *Vallesii* interpretatione, salubrior est somnus in amplo conciavi, sed corpore stragulis bene connecto, ob purioris Aeris inspiratum, sic studiosis Viris conducibilius esse crediderim, si in amplo potius, quam angusto Musæo, seu Hypocausto, ad studia incumbant, rigenti licet hyeme, sed cooperti, ut ait *Hippocrates*.

4. in 6.
Epid.
t. 13.

Cum vero ex superius recensitis morbis decumbunt, ut nephritide, colica, arthriticis doloribus, qui sunt studiosorum Cruces, ad ea remedia confugiendum, quæ hujusmodi affectibus sunt magis propria, & quorum apud Scriptores magna est supellex, cum remediorum formulis Tractatum hunc meum infarcire mihi non fuerit animus. Novum tamen remedium ad sanandam Arthritidem, quod Saccharum lactis vocant, ex inventione Excellentissimi *D. Ludovici Testi*, Medici Veneti, nuperis experimentis, & cum salubri eventu comprobatum, silentio præterire nefas ducerem, de quo remedio prodiit hoc anno libellus Venetiis impressus.

Quia vero Litterati, ut plurimum morositatem familiarem habent, ac Medi-

eos perſæpe interpellant, urgentque ut remedia ipliſ præſcribant, ac præcipue purgationes, & ſanguinis miſſiones, idcirco in hac re non parvi momenti proferam, quæ experientia, & obſervatione ſalutari deprehendi. Mihi ergo compertum, Litteratos homines multo facilius purgationes etiam validas, ac repetitas tolerare, quam ſanguinis miſſionem, licet parcam, atque huic obſervationi non parum congruit ratio. Etenim cum illorum ſtomachus, ob noctes inſomnes, ob ſpirituum ad alias partes obduſionem, ob ſtudiorum intemperantiam, acidis cruditatibus ſcateat, cathartica medicamenta, licet valentiora, ac acido illo luxuriante enervantur, quæ ſi nimis blanda ſint, turbas potius cient, nihilque educant; circumſpectum tamen Medicum, qui habitum, vires, morbum ægrotantis perpendat, hæc omnia expoſcunt. Id quoque in Pueris obſervamus, qui ob acidi ſibi familiaris exuperantiam valida purgantia perſæpe eludunt. Nihil eſt autem, quod Catharticorum vim alkalicam magis infringat, quam quæ ex acidorum familia ſunt deſumpta. Venæ ſectio autem, ut ut parca, illorum vires atterit, ac ſpiritus ob vigilias & ſtudiorum labores evanidos, facile exſolvit. *P. Gaſſendum*, Philoſophum Celeberrimum, ob pluries
repe-

repetitam Phlebotomiam, ut mos est apud Gallos, periisse, in ejusdem vita legimus.

Observatione dignum est, Religiosorum Ordinum Litteratos Homines, macilentos, valetudinarios, familiares habere purgationes, & vomitiones ex pulvere Cornacchini, Calice emetico, & similibus, non sine euphoria; horrere autem, cum de Venæ sectione agitur, ut qui satis norint, illud, quod magis illos infestat, saburram humorum esse in stomacho stabulantem, ac vitale robur, quod inest sanguini, languidum esse, ac effectum.

Incumbant ergo ad Sapientiæ Studium Litterarum Professores, sed cum moderate inculpatæ tutelæ, nec tam sedulo circa animi cultum occupati sint, ut corporis curam negligant, sed bigæ medium, quasi libramentum, sustineant, adeo ut Anima, & Corpus fidei contubernio, veluti Hospes, & Hospitator, mutua officia sibi præstent, neque ad invicem se contendant.

Scite quidem ac lepide *Democritum* dicere solitum *Plutarchus* tradit, quod si Corpus & Anima disceptarent ad invicem de damno dato, dubium fore, quis sit damnosior, Hospes, an Hospitator. Ac profecto inter utrosque perraro iusta reperitur moderatio; etenim si corporis robori nimis studea-

de Præcep. Sz-lub.

deamus illud faginando humo affigimus *divina particulam aure*; si ingenio excolendo ac ornando toti simus, corpus contabescit; recte igitur monebat *Plato*, ne corpus absque animo, & animum absque corpore exerceamus. Locum hunc claudam lepida narratione *Plutarchi* ex libro de Præceptis salubribus, quem in Studioforum, & Politicorum gratiam se conscripsisse professus est. *Atqui*, ait ille, *Bos conseruo suo Camelo*, qui parte oneris sublevare eum nolebat; *Tu vero*, inquit, *& omnia hæc mea brevi portabis*; quod mortuo eo contigit. *Haud aliter accidit animo*, qui, dum paululum laxare, & remittere abnuut corpus, quod id requirit, max febre aliqua, aut vertigine ingruente, dimissis libris, disputationibus, & studiis, una cum illo egrotare, & laborare compellitur.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM.

A

A Cetum portionem aliquam spiritus ardentis continet. Pag. 173.
 Acidum volatile morborum Castrenſium cauſa. 297.
 Acidum Vini an ebrietatis cauſa. 171.
 Aer Vitæ, & Morborum Auctor. 124.
 Aer qualis circumfuſus, tales humores, & ſpiritus. 297.
 Aer Fodinarum quomodo emendetur. 20.
 Agricolaë morbis peſtoris ut plurimum obnoxii. 283.
 Agricolis ægrotantibus magis conſert purgatio, quam Venæ ſectio. 287.
 Agricolis Cucurbitulæ ſcarificatæ magis propriæ, quam Venæ ſectio. 292.
 Agricolarum Pueri ſub Æquinoctium Mydriafi laborant, ac ſponte ſani ſunt. 283.
 Agrorum ſtercoratio ab Heſiodo damnata, ut inſalubris. 285.
 Alkalia cum alkalicis interdum efferveſcunt. 172.
 Allia & Cæpas Agricolarum Theriacen vocat Galenus. 290.

Alternatio operationum Naturæ gratiſſima. 235.
 Amylum parantes, tuſſiculofi, aſthmatici. 193.
 Amylum vim habet corroſivam, contra quam creditur. 196.
 Animalia in Fodinis degentia Solifuga dicta. 18.
 Animæ, & Corporis fida ſocietas Valetudinis fundamentum. 315.
 Animæ cogitatio, deambulatio. 316.
 Animam à lectione, & vocis exercitio moveri, quid intellexerit Hippocrates. 278.
 Argilla Oleum abſorbet è Veſtibus. 87.
 Artium omnium, & Sapientiæ quoque magiſtra Paupertas. 307.
 Artiſces in cenſu Romanorum Civium olim deſcripti. 4.
 Artiſicum Collegia à Numa Pompilio inſtituta. 4.
 Artiſces Statarii, quibus morbis obnoxii. 231.
 Artiſces Sedentarii, quibus morbis tentari ſoleant. 237.
 Artiſces ægrotantes in parte, quæ magis exerceatur, humorum decubitus pati ſolent.

INDEX RERUM.

solent. 240.
 Arthritis, & Nephritis binæ
 sorores, & Vitæ sedenta-
 riæ filiæ. 312.
 Asthma montanum quid sit,
 ejus remedia. 22.
 Athleticis usus Venereorum
 interdicebatur. 268.
 Iisdem aliquando permette-
 batur, ad hilaritatem il-
 lis conciliandam. 269.
 Aura è puteis ubi Triticum
 reconditur, perniciofa. 209.

B

Balnea antiquitus Artifi-
 cium solamen, pro mun-
 ditie, & lassitudine tol-
 lenda. 93.
 Balnea remedium præserva-
 torium ab Herniis. 275.
 Balneatores ut plurimum
 Cachectici. 218.
 Bajuli Vasorum sanguinis
 ruptioni in pectore obno-
 xii; iidem asthmatici, ac
 Herniosi fiunt. 263.
 Bajuli quare super humerum
 pondus gestantes curvi in-
 cedant. 265.
 Bombycis fordes pessimæ,
 aerem inquinantes. 216.

C

Cadavera in Templis tu-
 mulandi consuetudo,
 aerem parum salubrem

reddit. 125.
 Calcis natura admiranda.
 202.
 Calcis decoctum in Diabete.
 68.
 Calx Oleo perfusa non ef-
 fervescit. 69.
 Calx inter Alkalia primas te-
 net. 203.
 Calculi a causa externa per
 os suscepta producti. 198.
 Calculi in Bobus, Equis fre-
 quenter reperti. 198.
 Cantharides toto corpore spi-
 culis sunt armatæ, & to-
 tæ sunt ulcerativæ. 74.
 Cantores, & Phonasci qui-
 bus morbis obnoxii. 274.
 Candelarum sebearum ni-
 dor capiti, ac stomacho
 valde noxius. 111.
 Camera optica, quomodo
 fiat Visio egregie osten-
 dit. 270.
 Cannabis, & Lini macera-
 tio Aerem pestilentem ef-
 ficat. 285.
 Caput capillitio munire, con-
 suetudo valde salutaris.
 332.
 Carminatores Cannabis, Li-
 ni, & sericearum placen-
 tarum, asthmatici. 215.
 Caries, ex frugibus Pulmo-
 nibus valde noxia. 208.
 Caro suilla ex porculo la-
 tente in sputo sanguinis,
 salubris observata. 259.
 Casei

INDEX RERUM

- Casei nequitia a Lotichio de-
 scripta. 108.
 Castrense Proverbium. Qui
 Patriam quærit, mortem
 invenit. 302.
 Castrorum mundities apud
 Israelitas ex præcepto ob-
 servata. 302.
 Cerevisiarii dum parant Ce-
 revisiam, temulenti fiunt,
 179.
 Cervia Civitas, Salis Pro-
 mocondus. 226.
 Cervia Civitas pene deserta,
 summorum Pontificum
 privilegio omnium exu-
 lum tutum est Asylum.
 228.
 Chymicorum morbi. 37.
 Christiani olim ad meralla
 damnati. 12.
 Cloacarum odor, quare O-
 culos præcipue lædat. 80.
 Cloacæ Romanæ Urbis in-
 ter magnifica ædificia re-
 censita. 85.
 Cloacarum expurgatio anti-
 quitus inter pœnalia ope-
 ra. 84.
 Cæcitas ex Cloacarum pur-
 gatione. 79.
 Cœli nomine, ex Hippo-
 crate, Aer intelligendus.
 298.
 Cogitatio est Animæ deam-
 bulatio. 316.
 Collyrium ex ære ophthalmiæ
 ex fumis metallicis reme-
 dium. 22.
 Colica a Ventris compres-
 sione sedata. 291.
 Colicæ remedium ab em-
 plastro Chamæpithii. 291.
 Coriarii, & Fidicinarii, o-
 mnes fere cachectici. 105.
 Cursus majorem exigit in-
 spirationem, quam ex-
 spirationem. 250.
 Cursores ut plurimum an-
 helosi, & hæmoptoici.
 251.
 Cursores supra 40. annum
 ut plurimum ad cursum
 impotentes fiunt. 251.
 Cursus longi, reversivi, cir-
 culares, indefiniti, quam
 potestatem habeant. 256.
 Cursus circularis quare tan-
 tam defatigationem affe-
 rat. 256.

D

- D**estillationes, ac fluxio-
 nes in pectus ab in-
 temperantia studiorum.
 317.
 Destillatores Vini ex solo
 odore temulenti fiunt.
 302.
 Divinum Hippocratis, quid
 sit. 297.
 Dæmunculi, Fodinarum In-
 colæ. 18.
 Diætæ regulæ in Artificibus
 a Platone derivæ. 292.
 Do-

INDEX RERUM.

Dolia pro Vino recondendo
in Germania sulphurari so-
lita. 58.
Domus recenter fabrefactæ
periculosa habitatio. 201.
Domus ex Gypso constructa
multo citius, ac tutius
habitari potest, quam ex
calce compacta. 202.
Dysenterix Castrenses, &
illarum causæ. 296.
Qua methodo curentur. 300.
Dyspnœa Metallurgis fami-
liaris. 11.
Dysuriæ, & Urinæ cruen-
tæ Cantoribus familiares.
279.

E

Ebrietas OEnopœis ex
solo vini odore fami-
liaris. 166.
Ebrietas num a parte Vini
acida, an sulphurea, &
alkalica. 167.
Ebrietatis remedia, ex Al-
kalicorum familia. 169.
Ebrietas levis, quæ com-
moda Valerudini præstet.
176.
Ebrietatem remedia præca-
ventia. 181.
Epidemica Constitutio Ful-
lonum. 90.
Epistola P. Xilandri de mor-
bis Togatorum. 318.
Equisones maricis infestari

solent. 254.
Equitantes libidinosi 258.
Equitatio, quæ commoda
afferat, & quibus mor-
bis salutaris. 258.
Equi in circulari cursu qua-
re adeo defatigentur. 258.
Exercitatio vocis animam
mover, ac totum corpus
facit incalescere. 277.
Exercitationes gymnicae,
quanti fierent apud anti-
quos. 247.

F

Fabri Ferrarii ut plurimum
lippitudini obnoxii. 61.
Fabri ex Platone expeditam
a Medico curationem exi-
gunt. 70.
Febris Castrensis maligna
quomodo curanda. 293.
Febres malignæ ex halitibus
Cannabis maceratæ. 284.
Febricitantibus, num indu-
sia, & lintea mutanda. 94.
Figuli ut plurimum vertigi-
nosi, & paralytici. 41.
Foricarii omnes pene cæci
fiunt. 79.
Fossorum Vestes in Calchan-
ti fodinis in pulverem sol-
vuntur. 19.
Fossorum in Fodinis, quanta
sit cura habenda. 20.
Fossorum morbis remedia.
21.
Fosso.

INDEX RERUM.

- F**ossoris imago ex Pignorio. 13.
 Fossiores a Dæmunculis percussi cito intereunt. 18.
 Frugum pulvis Pulmonibus quam noxius. 207.
 Fullones vestes sordidas antiquitus purgabant, ac dealbabant. 88.
 Fullones podagra non laborant. 88.
 Fullones urina veteri utuntur ad Oleum e pannis expurgandum. 86.
 Fullonum epidemica constitutio. 90.
 Fullo Mutinensi populo spectaculum Gladiatorum exhibuit. 102.
 Fumus ex lixivio Pulmonibus noxius. 205.
- G**
- G**alenus in Calchanti foudinas descendit. 17.
 Galenus Palæstra se exercens humeri luxationem passus est. 268.
 Galeni scomma contra Q. Serenum, circa Urinarum iudicium. 88.
 Gallinæ Vinacea calentia comedentes, temulentæ fiunt. 167.
 Guajaci decoctum noxas a Mercurio illatas emendat. 36.
- G**ypfarii ut plurimum anhelosi, ac tabidi. 63.
 Gypsi admiranda vis elastica. 65.
 Gypsi natura calci contraria. 65.
 Gypsum in loco humido marcescit, in sicco fere æternum. 66.
- H**
- H**abitatio circa loca prætensia insalubris. 278.
 Habitatio prope muros Civitatis morbos accersit. 107.
 Hæmorrhoidum ex Tabaci infessu provocatio. 115.
 Hæmoptoici in Ægyptum olim mittebantur. 278.
 Herodicus a Platone irrisus, quod Artificibus Diætæ regulas præscriberet. 292.
 Hippuris, apud Hippocratem, morbus ex equitatione. 258.
 Hortorum Cultores Cachectici, ac Hydropi obnoxii. 286.
 Hypochondriaca affectio, Literatis familiaris. 317.
 Hystericis affectibus Nutrices sæpe obnoxie. 137.
 Hypocausta, & angustæ Cellæ, Literatis elucubrantibus noxiæ. 336.

INDEX RERUM.

I

Jacobus Carpus Unctionis
Mercurialis Auctor. 34.
Jatraliptarum morbi. 33.
Ignis non semper est Venerorum Domitor. 32.
Ignis non semper rerum corruptor, sed interdum Auctor. 51.
Inauratores, omnes fere vertiginosi, & paralytici. 25.
Inauratores sine febris vestigio pereunt. 27.
Infibulatio Athletis fieri solita, ne Venere solverentur. 268.
Judæi antiquius Romæ in transiberina regione habitabant. 105.
Judaica gens quibus morbis obnoxia. 241.
Juris Consulti, & Ministri Principum fere semper valetudinarii. 318.

L

Lactantes mulieres, num Larcendæ a virili concubitu. 146.
Lactis generatio in Puerperis, a Ventris compressione. 149.
Lactis generatio juxta leges Mechanicas contro-

versa. 147.
Lactantes Mulieres, quibus morbis vexari soleant. 140.
Lactantes quare in humeris compressionem sentiant. 142.
Lac Asininum magis ad purgandum, Bubulum ad reficiendum, laudatur. 159.
Lanæ Mutinenses a Columella laudatæ. 102.
Lapidæ calculis Pulmonum obnoxii. 197.
Lepturgi temporis progressu omnes Myopes fiunt. 270.
Literarum Professores, quibus morbis teneri soleant. 309.
Literati, cur melancholici. 310.
Literati ut plurimum Myopes fiunt. 311.
Literati in Hypocaustis, & Musæolis elucubrant, graves noxas accersunt. 336.
Literati, ut plurimum Arthritici, & Nephritici. 312.
Lochiorum suppressio, mensium suppressione deterior. 132.
Lolium, Triici soboles corrupta, quare magis longævum, quam Triticum. 211.
Lotrices Dyspnœæ, & Hydropsi

INDEX RERUM

dropifi obnoxia. 205.
Ludovicus Testi Auctor Sac-
chari Lactis pro Arthriti-
de. 337.

M

Marasmus Togatis, &
Principum Ministris
familiaris. 317.
Mammarum cum Utero mi-
rus consensus, sed modus
adhuc ignotus. 155.
Mammarum contrectatio,
Veneris irritamentum.
156.
Papillæ erectionem facit.
156.
Mammæ cur ante partum,
& post partum lacte tur-
geant, adhuc ignotum.
147.
Variæ circa id controver-
siæ. 157.
Martiani opinio de permit-
tendo Nutricibus virili
concubitu. 146.
Martyrum corpora antiqui-
tus sola condebantur in
Sacris Ædibus. 126.
Medici munus plebejos cu-
rantis est interrogare,
quas Artes exerceant. 7.
Mechanicæ structuræ pote-
stas, Hippocrati non i-
gnota. 149.
Melancholici ingeniosi, &
ingeniosi fiunt melanco-

lici. 310.
Menstruus sanguis, num qua-
litate peccet. 130.
Floris nomine ab Hippo-
crate appellatur. 130.
Mercurius, Inauratoribus
quas noxas pariat 26.
Mercurius quare febrem non
solum excitet, sed potius
sopiat. 28.
Mercuriales purgationes ad
febrile miasma tollendum
salutares. 28.
Mercurius Medicorum, si-
milis Poetarum Mercu-
rio. 29.
Mercurius infusus, vel in a-
qua decoctus, Vermes
exterminat. 31.
Mercurius, an quid febrifu-
gi contineat. 28.
Metallurgia, Cerebro, &
Pulmonibus intensissima.
24.
Metalla in Metallurgorum
Cadaveribus reperta. 26.
Metallurgi effigies ab Hip-
pocrate descriptas. 30.
Ministri Principum, morbis
male mulctati. 317.
Mixturæ rerum, quantæ ef-
ficaciæ, & quam facile
incautis imponant 51.
Morus tonicus musculorum
non est causa defatigatio-
nis, sed actio continuata.
234.
Morbi Castrenses semper
quid

INDEX RERUM.

- quid divinum in se habent. 293.
- Morbos Castrenses cognoscere, cuilibet Professori necessarium. 305.
- Morbus per sapientiam mori ex Plinio, quid sit. 314.
- Variae circa id dictum Scriptorum interpretationes. 314.
- Myopiae obnoxii ut plurimum sunt Literarum Professores. 311.
- Myopia, vitium senibus familiare. 313.
- Mulieres rusticae rectius nutriunt lactantes filios, quam urbanae. 164.
- Nutrices, ut plurimum scabiosae. 141.
- Nutrices facilius purgationes tolerant, quam Venae sectiones. 141.
- Nutrices ob nimiam lactationem interdum ad tabem deducuntur. 143.
- Nutrices in suos alumnos corporis & animi vitia transferunt. 161.
- Nutricum officium in Nutriis apud Veteres. 147.
- Nutrices tam frequenti lactatione se ipsas, & Infantes perdunt. 164.
- Nutrices num a virili concubitu arcere expediat. 142.

N

- N**avigantes cum aegrotant, duplo majorem Medicamentorum dosim exposcunt. 224.
- Iidem alvi stipticitate laborant. 223.
- Necessitas, Artium, & Sapientiae Magistra. 307.
- Nephritides, Artes statarias exercentibus familiares. 233.
- Nitrum lippitudinis remedium. 23.
- Nosce te ipsum, quomodo ex Platone sit intelligendum. 83.

O

- O**bstetricum morbi. 133.
- Oculi structura, quae laevabilior. 271.
- Odor rosarum nonnullis valde infestus, & lipothymias efficit. 75.
- Odores aromatum conster nationem inassuetis interdum inducunt. 75.
- Odorum historia naturalis desideratur. 122.
- Olei e nucibus, & seminibus Lini fumus, valde noxius. 104.
- Offa Helmontiana, quid sit, & quomodo paretur. 168.
- O Eno-

INDEX RERUM

- OEnopei, licet abstemii, temulentia obnoxia. 167.
- Olearii, Cachectici, Vertiginosi, & Asthmatici. 104.
- Operum Auctores, inter Literatos magis morbis obnoxii. 313.
- Ophthalmia graves ex fumis metallicis. 22.
- Opium, num somnum, inducat figendo spiritus, & humores, vel liquando. 175.
- P**
- P**artus faciliores esse in le-
ctis, quam super fellas. 134.
- Pentaculorum imaginaria
virtus ad pavorem discu-
tiendum. 302.
- Pictores, ut plurimum va-
letudinarii, & cachectici. 53.
- Phonasci, & Cantores ru-
ptionibus Vasorum in Pul-
monibus obnoxii. 274.
- Pharmacopæorum morbi. 73
- Phthiriasis Molitoribus fami-
liaris. 187
- Pistrinis utebantur antiqui ad
fruges terendas. 190
- Num haberent molendi-
norum usum. 190
- Pistores tussi, raucedini, &
lippitudini obnoxii. 184
- Piscatores ut plurimum ele-
phantici, & Ulcera in crni-
ribus gestant. 220
- Podagricis minus noxia Vi-
na generosa, modice sum-
pta, quam Vina tenuia. 334
- Porculi lactentis caro hæmo-
ptois salutaris. 259
- Problema Mechanicum, cur
Bajuli curvi incedant cum
pondus aliquod super hu-
meros gestant. 263
- Proverbium Castrense: Qui
patriam quærit, mortem
invenit. 302
- Pudendi inflammatio ex Ari
contactu. 73
- Plumbi aqua macerati hali-
tus Figulos paraliticos red-
dit. 4*
- Puerperia virulentiam ali-
quam semper adjunctam
habent. 132
- Pulmonares Epidemia à ru-
sticana gente exordiri so-
lent. 281
- Putei, in quibus repositæ
fuerint fruges, auram ve-
nenatam expirant. 209
- Putei aquæ salæ, e quibus
Sal elicitur in Agro Pla-
centino. 229
- R**
- R**aucedo Cantoribus fa-
miliaris. 276
- Renum, & Lumborum do-
lores

INDEX RERUM.

lores Artificibus Statariis
familiares. 233
Romani togis albis uteban-
tur. 209
Fullonibus emaculandas
tradebant. 209

S

Sal urinæ non habet ul-
lum alium salem sibi si-
milem. 99
Salem fabricantes, quibus
morbis obnoxii. 225
Sal quare Calcem arrodât iis
in locis, ubi asservatur. 299
Sanitas in commoderatione
quadam inter Animam &
Corpus posita est. 315
Scriptores de morbis Metal-
lurgorum. 13
Sebum cum Oleo eptum,
inediæ facilem toleran-
tiam reddit. 110
Sedentarii Artifices, quibus
morbis sint obnoxii. 238
Servi, & Rustici cur diffici-
lius ferant magna reme-
dia, quam gens libera, &
urbana. 328
Servi, & Servæ ad pristrina,
& molas trusiles olim
erant addicti. 190
Servi Pistrinis addicti, ut à
Verigine minus infesta-
rentur, solebant excoecari.
190
Socrates per totam diem na-

turalem stabat immotus.
233
Specularii, non secus ac In-
auratores, paralitici, &
apoplectici fiunt. 52
Statarias artes qui morbi co-
mitentur. 231
Statio brevis, quare mayo-
rem defatigationem in-
ferat, quam longa deam-
bulatio, & cursitatio. 254
Statio longa, sanguinis ad su-
periora recursum remo-
rando, Varices inducit 232
Sublimati fabrica in Finalen-
si Oppido magnæ litis
causa, propter Vurioli ex-
halationem. 39
Sudoris provocatio, Castren-
sium morborum remedi-
um polycrestum. 298
Sulphurarii Artifices ut pluri-
mum lippi, & anhelosi. 58
Sulphur, Pulmonum est Bal-
samum si suo acido fuerit
spoliatum. 59

T

Tabaci masticati usu pere-
grinantes famem & las-
situdinem non sentiunt.
118.
Tabacopœci vertiginosi. 115.
Tabaci fumus pulmones ex-
siccât, & ad marasimum
deducit. 116.
Tabacum hæmorrhoidas pro-
vocat.

INDEX RERUM.

vocat. 115.
 Tabaci decoctum ad Empyematos sanandos, salutare compertum. 117.
 Tabaci masticatio nimiam salivam eliciendo, marasimum inducit. 119
 Tabes ex nimia lactatione. 158
 Tibicines hæmoptoici facile fiunt. 279
 Temulentia num a parte vini acida, an Alkalica, & sulphurea, opinioniones variæ. 171
 Pro parte sulphurea discernitur. 175
 Transtyberina regio antiquitus Officinas habebat fordidiore. 106
 Tributum super urinam, quare a Vespasiano positum. 209
 Triticum non adeo longævum, ut aliæ fruges. 211
 Triticum cur pulverem semper a se dimittat. 210
 Typographi imbecillitati Vifus obnoxii. 272

V

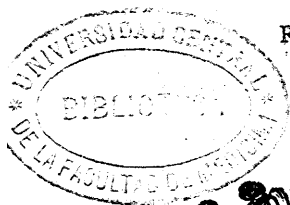
Varices, Artificibus Statariis morbus familiaris. 231
 Venæ sectio in morbis Castrensibus suspecta. 299
 Venæ sectio morbis ex Metallurgia semper noxia. 30

Venæ sectio Agricolis repetita parum felix. 287
 Iisdem Cucurbitularum usus magis salutaris. 287
 Venter Artium Magister. 1
 Venena, num particularem habeant cum variis corporis partibus antipathiam. 80
 Vespillones malignis febribus obnoxii. 123
 Vespillones raro senescunt. 123
 Vocis exercitatio quos morbos pariat. 275
 Vocis exercitatio, ut cantus, lectio, quomodo ex Hippocrate Animam moveat. 278
 Vocis asperatæ remedia. 280
 Vinacea multum spiritus ardentis continent. 166
 Vinum sanat eas dispositiones, quas facit. 176
 Vini spiritus rectificatio sine destillatione per alkalia infusa. 171
 Demonstrat temulentiam fieri a Vini parte sulphurea. 171

Vini spiritus Sanguini recentii remixtus non semper ebullitionem excitat. 168
 Vina recentia magis diuretica, quam vetera. 177
 Vinum sanguis Terræ. 179
 Vina generosa modice sumpta Arthriticis minus no-

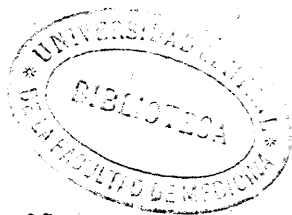
INDEX RERUM.

xia , quam Vina tenuia large epota. 171	tius, quam sanantur. 223
Vitriatio in Figlinis quomo- do fiat disquisitione di- gnum. 44	Urinæ veteris usus ad pur- pureum colorem lanis conciliandum. 87
Vitriarii soli sapientes , cum ubi 40 annum attigerint Artem suam deferant. 48	Urina epota Mulieribus menses revocat. 96
Vitra colorata suos Artifices necant. 50	Urinæ puerorum impubi- um vaporatio, mulieribus menses ciet. 97
Ulceribus Piscatorum aqua marina remedio est, & quam ob causam. 223	Ustrina Cadaverum prope Ædes alienas vetita. 127
Ulcera fordida a levibus me- dicamentis irritantur po-	Vulnera in Castris , mali- gnum aliquid habent ad- iunctum. 301

F I N I S.

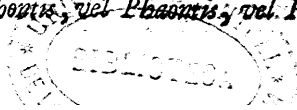

I N
HIPPOCRATIS
LIBRUM
D E
VETERI MEDICINA
LUCÆ ANTONII PORTII
NEAPOLITANI
PARAPHRASIS.
Accedit Ejusdem
DISSERTATIO LOGICA.

P R Æ F A T I O.

Um multa sub Hippocratis nomine circumferantur, si in ipsis tum sententia, tum dictio modo robustior, modo remissior examinentur; manifestum erit, vel non esse ea omnia ejusdem Auctoris opera; vel si ab eodem homine conscripta sunt, non quidem in eadem ætate; vel ex industria aliquem sibi complacuisse varia, & nonnunquam repugnantia posteris tradere: quod equidem affirmandum non est de ingenuo, pio, atque benefico viro; qualis fertur Hippocrates. Verisimilius mihi videtur ea, quæ congesta sunt in volumina sub unius Hippocratis nomine, non esse unius tantum viri. Quod aperte deducitur ex iis, quæ Suidas habet, plures fuisse ex eodem genere homines, qui Hippocrates dicti sint; quive omnes medica scripserint: ut facillimum inde fuerit, quæ a multis olim diversisque temporibus conscripta sunt, tanquam si unius fuissent monumenta ad nos devenisse. Galenus vero commentario *i.* in lib. de victus ratione in morbis acutis tex. 18. postquam quædam notasset ex libro de victu salubri, qui Hippocrati ascriptus est; hæc verba subjungit: *Nam etsi liber ille Hippocratis non sit, sed vel Euripheus, vel Phaonius, vel Phi-*

listionis, vel Aristonis, vel alterius cujuscunque ex antiquis (nempe ad multos librum hunc referunt) sane omnes hi veteres viri sunt; atque ex eis quidam & Hippocrate antiquiores; alii vero tempore ipsius vixerunt. Loquor autem de Hippocrate Heraclide, filio, qui librum hunc confecit: nam avus ipsius Gnosidici filius Hippocrates, quorundam judicio nihil omnino scripsit; aliorum vero sententia duos libros scripsit; unum de fracturis, alterum vero de articulis. Qui duo libelli extant adhuc usque, & non sunt profecto spernendi. Idem Galenus commentario secundo in librum de natura humana tex. primo dubitans & ipse multa fuisse illi libro adjecta sigillatim, inquit, omnibus hujus orationis versibus signum id Dioscorides ascripsit, quod obeliscum appellant: quo signo Aristarchus omnes notabat versus, qui apud poetam sibi erant suspecti; sic & Dioscorides agebat, quia suspicabatur partem hanc fuisse Hippocratis, qui fuit Thessali filius. Nam duo hi magno Hippocrati fuisse filii Draco, & Thessalus; amboque genere filios nominatos Hippocrates. Non est Thessalus hic ille, quem acriter reprehendit Galenus lib. primo meth. medendi, qui pariter medicus fuit; sed non multum Galeno antiquior. Ad Thessalum istum, de quo loquimur, extat epistola magni Hippocratis; qua Geometriæ, & figurarum, & numerorum scientiam commendat. Atque hujus Thessali ho-

norifice pluries meminit Galenus, ut Commen.
in lib. 3. de morbis vulgaribus; ubi hæc ha-
bet: *Et quidem in librum secundum, Et sextum*
de morbis vulgaribus interjecta sunt quadam,
ut etiam ad finem aphorismorum: cetera om-
nia libri secundi, Et sexti vulgarium morborum
sunt Hippocratis magna ex parte in commenta-
riis reperta; partem vero eorum is, qui ea con-
traxit, adjecit, ut ajunt. Erat ille Hippocra-
tis filiorum Clarissimus Thessalus nomine, qui
exacte sententiam est patris amulatus. Commen-
tario vero in librum sextum de morbis vulga-
ribus multa conqueritur Galenus in librum ir-
replisse, multa fuisse corrupta ab expositoribus
inter quas, ait, Et Zenxis Tarentinus, Et E-
rythraus Heraclides censentur: ante quos etiam
Bacchius, Et Glaucias extiterunt; qui cum quid
deletum inuenissent, proprio ingenio adjecerunt,
nulla mentione facta de vitio codicis. Sextum
vero hunc, quem in presentia habemus in ma-
nibus, Et ante ipsum secundum librum ex illis,
qua sibi ipse Hippocrates collegerat, Thessalum e-
jus filium ajunt conflavisse: quin, Et nonnulli
ipsum Thessalum aliquid ex propria sententia
adscripsisse opinantur; nonnulli vero post ipsum
alios. Præterea Polybi cujusdam sæpe memi-
nit Galenus, quem ait fuisse Hippocratis dis-
cipulum, & integros libellos extare, qui sub
Hippocratis nomine leguntur, cum Polybi sint,
non Hippocratis. Neque prætereundum est
pla-

plagiarios, impostores, & sycophantas sordidissimos lucri causa multa inseruisse operibus Hippocratis, & aliorum etiam auctorum; quo enim tempore, inquit Galenus commentario 2. in lib. de natura humana, *Attalus & Ptolemaeus certatim inter se de comparandis sibi libris contendebant; ab his, qui ex oblati celebriorum virorum scriptis pecuniam a regibus reportabant; cœpere inscriptiones, & digestiones librorum vitari.* Unde cum libri, & qui de natura humana est, & qui de salubri victu (quem hoc loco Polybi esse existimat ipse Galenus) essent pusilli: arbitratus quispiam ob parvitatem neutrum ipsorum multifaciendum, ambos in unum contulit: subinde vero alius quidam, vel ille idem etiam, qui hos primum in unum redegit, hæc ipsa illis interposuit, quæ nunc exponenda suscepturi sumus. Ex his quidem omnibus manifestum fit difficile sane esse distinguere cujusnam Hippocratis, aut cujusnam alterius viri sit liber, qui de veteri Medicina inscribitur, & inter Hippocratis libros connumeratur. Verum enim vero cum videam quamplurimis documentis confirmatum Hippocratem quemdam ætate satis provecum Democriti fuisse discipulum, cujus plane in physicis sapientiam Hippocrates sit demiratus, cumque videam librum de Veteri Medicina multa continere, quæ maxime consentiant cum Democriti placitis; verisimillimum existimo librum de veteri Medicina

P R Æ F A T I O.

5

cina ab eo Hippocrate fuisse conscriptum, qui Democritum audivit. Et profecto ea, quæ docentur tex. 1. errare illos, qui hypotheseim habent ex calido, frigido, humido, & sicco, vel alio quocunque his similibus cuncta, quæ in homine accidunt fieri; & ea, quæ tex. 6. necessitatem fuisse Medicinæ principium; & ea, quæ tex. 26, & 27. impossibile esse, aut dubium imperare ægroto calidum, aut frigidum; & nomina hæc hoc est calidum, hoc est frigidum imposita fuisse ad decipiendum potius homines, quam ad aliquid verum denotandum; & quæ tex. 29, & 30. non ex calido, neque ex frigido homines febribus corripì; neque in calido, neque in frigido quærendam esse febrium Medicinam; & quæ tex. 39. oportere cognoscere rerum figuras; & alia multa quæ hoc libro docentur, ipsum Democritum quam maxime sapiunt, & non possunt placitis aliorum philosophorum accommodari. Cæterum cum multis seculis Democriti philosophandi ratio omissa fuerit a Medicis etiam magni nominis, ut a Galeno, & ab ejus sectatoribus, liber iste Hippocratis de Veteri Medicina, etsi veneratus passim, & in hominum aliquando æstimatione fuerit, tamen veluti jacuit, & quodam modo delituit: nullum enim usum habebat apud eos, qui calido, & frigido omnia fieri affirmabant. Atque complures alii, qui hoc ipsum negant, quoniam in Democriti philosophia minus ver-

fati

sati sunt, non videntur Hippocratis mentem
 affecuri. Quod quidem me movit ad paraphra-
 sim hanc conscribendam; qua mihi videor Hip-
 pocratis sententiam servasse; & multa clarius
 exposuisse; & quædam passim adjecisse scitu ne-
 cessaria desumpta occasione ex ejusdem Hippo-
 cratis verbis. Atque censeo hoc parvo Hip-
 pocratis libello Medicinæ compendium, & in-
 titutionem optimam comprehendi; ac nemi-
 nem alia via aliisque principiis, quam his, quæ
 ab Hippocrate hic docentur, in medica discipli-
 na profecturum.

HIPPOCRATIS
LIBRUM
DE VETERI MEDICINA,
PARAPHRASIS.

I. Uicunque de Medicina dicere, aut scribere aggressi rem in compendium contrahere conati sunt; & a calido, frigido, humido, & sicco; vel ab acido, & salso, aut amaro; aut ab alio, sive aliis quibuscumque his similibus cuncta, quæ hominibus accidunt, fieri supposuerunt; in multis quidem manifesto errasseprehenduntur: & ab ipsa Medica Disciplina, qua omnes in maximis utuntur, quamve colunt optimi Professores graviter reprehendi possunt; quoniam illam non parum dehonestarunt.

II. Aegrotantium namque corporum Medicina ex iis non est, quæ prorsus vana existunt. Neque æquum est illam facere iis similem, quæ etiamsi aliquo pacto vera sint; hypothesi tamen, & fundamento ficto in praxim deducuntur, & explicantur. Siquidem jam non exi-

guus est inventorum, & observationum in Medicina numerus; & alii Medici tum manu, tum mente aliis sunt multo præstantiores. Quod factum non fuisset si Medicina prorsus inanis esset, & ficta indigeret hypothefi: sed etiam nunc qui eam profitentur, æqualiter essent ignari, & inexperti; & fortuna potius atque casu, quam Medicorum prudentia ægrotorum res gubernarentur.

III. Sic sæpenumero fit, cum de sublimibus in aere rebus, aut de subterraneis, aut de aliis hujuscemodi agitur; in quibus non est, quo conferantur ea, quæ dicuntur; & non est, quo vera, ac falsa notentur: ac proinde qui de his loquuntur, æqualiter sunt ignari, & inexperti; ac si aliquid ab ipsis recte dicitur, id casu fit, & fortuna; non disciplina! Secus in Medicina, quæ principium habet, quo multa olim ab antiquis inventa rite, & manifesta facta sunt; & multa deinceps invenientur: modo is, qui inquirat idoneus sit, & gnarus eorum, quæ jam sunt comperta; atque ex his similiter eodem principio ad alia perquirenda procedat. Quicumque vero his rejectis, ac reprobatis alia via, aliave forma, ac methodo inquirere conetur, aut conatus sit; & quid invenisse gloriatur, aut fuerit gloriatus, falsus is est, aut fuit; non solum alios, sed etiam sæpe se ipsum decipiens. Impossibile enim est in Medicina alio niti principio diverso ab illo, quo antiquiores usi sunt: & impossibile est aliis principiis aliquid recte invenire; aut ali-

quid

DE VETERI MEDICINA. 9

quid concludenter addere his, quæ ab antiquis sunt inventa.

IV. Quas autem ob causas hoc sit impossibile demonstrabo; ac docebo quibus principiis disciplina Medica, quæ jam est, ortum duxerit; & ut hæc eadem principia non sint deferenda. Mihi vero de his dicturus videtur debere ea dicere, quæ vulgo intelligi, & ab iis etiam, quorum animus studiis non fuerit excultus, concipi possint. Enim vero ipsæmet corporis, animique affectiones, quibus hic, vel ille ægrotat, dicendæ nobis, atque quærendæ sunt.

V. Ac licet indocti, & rudes, qui in naturæ speculatione, atque contemplatione sese non exercuerunt, condiscere haud semper facile possint ipsorummet affectiones corporum; & ut illæ fiant, ac desinant, & ut augeantur, aut minuantur haud semper possint ex se se prompte cognoscere: attamen si quis adsit, qui hæc noverit; & vocibus ad propriam uniuscujusque intelligentiam aptis de his loquatur: & prudenter de his interroget, non multo sane difficilius indocti homines, quam docti affectiones proprias intelligent. Nihil enim libentius, aut facilius quisque recordatur, quam quæ sibi ipsi accidisse audit. Si quis igitur de Medicina loquatur, & audientium intelligentiam, atque animos sermone non afficiat; neque ipse etiam veritatis compos erit; & vana ut plurimum loquetur. Ac nihil proderit, quod omittens

affectiones proprias corporum, quas qui patitur intelliget, aliqua hypothesi, quæ captu semper difficilior est, aut fundamento in sermonibus suis fuerit usus. Hypothesi namque neque initium, neque incrementum ullum habuit Medicina: ac nisi homines observassent varias esse sanorum, & ægrotantium corporum affectiones; pleraque ex iis, quæ sanis corporibus conveniunt, ægrotantibus non convenire, & pleraque ex iis, quæ conveniunt ægrotis corporibus, non convenire sanis, nunquam profecto de Medicina cogitassent; & nonnullarum ægritudinum remedia non invenissent.

VI. Necessitas igitur Medicinæ principium fuit. Quæ quidem ab ipsa viventium natura orta est; & ex contactu vario corporum, incursumque in sensum. Ex quibus omnia, quæ fiunt, necessario fiunt: neque aliud ex illis fieri potest. Cum enim ex hac totius naturæ necessitate aliud ex alio fieri olim cognovissent homines; & quamplurimis experimentis edocti fuerint aliud, atque aliud prodesse sanis, ut conserventur; aliud, atque aliud opus esse ægrotis cum ut superstites sint, tum ut integri fiant; de morborum Medicina invenienda, atque excolenda cogitarunt: ea notantes, quæ ipsis ægrotantibus convenientiora vidissent; & alia, atque alia insuper experiundo atque notando. Quin etiam rem altius expendens censeo ea, quibus nunc homines in sanitate maxime utuntur; vel ut ab æstu,
vel

DE VETERI MEDICINA. II

vel ut a frigoribus sese defendant; & ut vitam melius degant, aliis cibis, potibusque vitatis, aliis admissis, hac eadem naturæ necessitate olim fuisse inventa. Natura etenim necessitatem, & sensum, sive experiundi multiplicem facultatem indidit tum homini, tum brutis; qua meliora, & convenientiora propriæ uniuscujusque naturæ notare possent. Hinc fit, ut bos etiam, aut canis superstes ab injuriis ex multiplici corporum incurfu, quibus dum nascitur, est obnoxius; postea recordatus eorum, quæ observavit, sit callidior, & melius se defendat a lupis; aut antra specusque quærat intempestatum cœli munimenta; aut quercus folia omitat, si gramine luxurient prata. Id autem rectius fit ab hominibus: qui præterea animadverterunt pleraque ex aliquo capite ingrata opem in non paucis morbis attulisse; & quædam non ingrata, & sæpe etiam jucunda enecasse: quod forte non fit ab brutis, aut certe minus exacte. Quamobrem non solum ægritudinum Medicinam; sed ipsam quoque sanorum corporum diætam, & alimoniam; ipsam vivendi rationem, qua nunc utimur, non quidem hypothefi aliqua, sed multiplici usu adinvenisse homines existimo. Qui neque hæc quæsisissent, aut invenissent, si ipsis suffecisset idem cibus, & potus, qui bovi, aut equo, aut pecudi: quibus sat est fœnum ex quo nutriuntur, & auferunt, & illæsi manent; alia for-

tassis non indigentes diætâ, qua melius vivant. Usus autem ubi non visibilibus machinamentis, sed cæcis corporibus res geruntur, quid naturæ ferat necessitas in unoquoque casu edocet.

VII. Ac simili quidem victu, potuque, aut prorsus eodem ab initio homines, & bruta animalia usos fuisse puto; & ea, quibus nunc vescimur multa arte excogitata fuisse, & inventa post multum tempus, & post multarum rerum experientiam. Cum olim vidissent homines pecus hyeme facilius ferreaëris inclementias, atque minus lædi a rubis; quærentes etiam sibi ab his tutamen, imitati pecoris naturæ necessitatem; qua ob oppositam aeri vel duriorem, vel villosam pellem minus læduntur, detraxerunt pellem pecori; qua postea induti sunt; atque id belle ipsis, & secundum vota successit. At cum vidissent multa, & gravia ipsis fieri a ferino victu, & ab iis, quæ humanam naturam maxime alterare valerent; ac cognovissent non eadem sequi commoda ab iis, quæ facile in nostri corporis substantiam abirent; atque ab iis, quibus aut difficulter nutrimur, aut omnino non nutrimur, paulatim desciverunt a ferarum victu; & nunc hoc, nunc illud aliud vivantes; hoc, vel illud aliud experiundo, sive naturæ usi necessitate quærentes hanc vivendi rationem, atque diætâ, qua nunc utimur, adinvenere: & minus obnoxij facti sunt quamplurimis doloribus, & morbis; quibus olim dum ferino victu uteren-

DE VETERI MEDICINA. 13

rentur, affligebantur; & nunc etiam sæpe sapius infestarentur, si his dimissis, quibus utimur, ferino antiquorum patrum victu vescerentur.

Verisimile autem est tunc minus perpeffos homines a fortioribus eduliis, potibusque propter consuetudinem; plurimos tamen debiliori natura præditos periisse; atque eos, qui victum illum magis superare potuerunt, longiori tempore durasse, & superfuiffe: quemadmodum etiam nunc ab iisdem, quæ humano corpori applicari possunt, tum propter varias consuetudines, quæ paulatim aliam inducunt naturam, tum propter varias corporum habitudines, alios magis, alios minus affici observamus; alios facilius a gravioribus liberari; alios non nisi cum multis doloribus, ac malis; alios omnino extingui.

VIII. Homines, inquam, naturæ edocti necessitate ex tritico macerato, & a cortice purgato, molitoque, aquisque, in quibus fermentum sit dissolutum, permixto, postmodum subacto, fermentato, & affato panem fecerunt; ex hordeo vero mazam: quoniam viderunt crudum triticum, & hordeum quale ex campis colligitur, licet non grave aviculis, & equo, gravia esse homini. Alia ex aliis coxerunt, & miscuerunt; fermentationeque apta aliter, atque aliter pararunt: Fortia, & intemperata, quæ hominem nimis alterarent, aut difficulter in nostram substantiam

abirent, & propterea morbos crearent, debilio-
ribus temperarunt; & quæ minus ex se se apta
essent, ad vitam conservandam, ac bene ge-
rendam, multiplici usu aliud addentes, aliud
detrahentes secundum hominis naturam, ac vires
effinxerunt.

Quibus quidem inventis non video quodnam
justius, ac magis conveniens nomen dari pos-
sit, quam Medicinæ! quandoquidem ad homi-
nis sanitatem, alimentumque; ut magis sanus,
morbis, doloribus, & languoribus minus esset
homo obnoxius, sunt inventa; in permutatio-
nem ferini illius victus, ex quo dolores, &
morbi frequentiores erant.

IX. At si quis neget convenire aliquem
his, quæ ad sanorum dietam pertinent, Medi-
cum appellari; nihil forte absurdi erit: Sicuti
absurdum non est dicere inter eos, qui oculos
habent neminem habere videndi artem; quo-
niam si objecta adsint visibilia secundum unius-
cujusque proprios oculos, modo illos adapertos
habere velint, omnes necessitate quadam natu-
ræ sunt videntes: & inter eos, qui vulgariter
loquuntur, nemo dicitur loquendi artem ha-
bere; quoniam consuetudine eorum qui loquun-
tur, omnes necessitate veluti quadam naturæ
loquimur.

Sed ut hoc ipsum loqui magnum quoddam
est; ita inventum ipsum panis, vini, aliorum-
que similium, quæ ad sanorum dietam perti-
nent

DE VETERI MEDICINA. 15

nent, & magnum, & multæ artis, & considerationis existit. Quæ licet principio omnibus hominibus communi, hoc est, necessitate quadam naturæ sensum habentis, sint inventa; si quis tamen ea, quæ huc usque comperta sunt non ignoret, & alia insuper eadem via investiget: nec ea tantum, quæ sibi integro contingunt, advertat; sed quæ aliis sanis hominibus accidunt, observet, atque notet; non immerito hic artis reparandarum, & conservandarum virium, & hujus partis totius Medicinæ artifex peritus dicetur.

X. Sed nos de ea disciplina edisseramus, quæ ab omnibus absque hæsitacione Medicina appellatur: de ea scilicet, quæ propter ægrotos inventa est; & consideremus an re vera sit, & professores habeat: qui ipsius præcepta servare debeant in ægritudinibus; & unde initium sumserit.

Mihi equidem, velut in principio dixi, nemo ne quæsisisse quidem Medicinam videtur, si idem victus & ægrotis, & sanis convenisset; & nihil iaterfuisset aliam instituere ægrotis, ac sanis diætam. Hinc fit ut barbaræ quædam gentes, quæ id huc usque non animadverterunt eodem, ut fertur, nunc etiam modo, quo sani victitent ad voluptatem; & a nulla re, quam concupiscant in morbis abstineant; neque quicquam devitent. Nec ea profecto omnia, quæ a nobis cognoscuntur, ab uno aliquo primum

inventæ sunt; sed aliud post aliud a plerisque. Ipsi etenim Patres, ex quibus Ego ortum duco, Trojani tempore belli, in quo Duces fuerunt, non quidem in pestilentia, neque in variis generibus morborum opem aliquam commilitonibus suis attulerunt; sed vulneribus tantummodo ferro, & medicamentis mederi soliti fuerunt; quoniam licet tunc comperta essent multa, quæ vulneratis convenirent; quæ tamen in aliis morbis potiora essent, ignorabantur. Cæterum qui alicujus morbi Medicinam quæsierunt, & invenerunt, eandem cum illis sententiam habuerunt, qui relicto ferino victu ipsis etiam sanis gravi, alium instituerunt: de quibus superiori sermone dictum est. Videlicet sicuti illi quæsierunt victum naturæ humanæ magis convenientem, dum homo sanus esset; sic hi eodem principio desumpto ex naturæ universæ necessitate quæsierunt cibum ægrotis aptum. Et primum ex his ipsis cibis, quibus sani utebantur, copiam detraxerunt, (quod sæpe ex ipsius ægrotantis natura fit, cum parum homines, & canes etiam nonnullis in morbis appetant) & ex multis cibis paucos elegerunt; qui scilicet ad servandos hos, vel illos ægrotantes magis essent idonei.

XI. At hæc detractio ex quantitate solidiorum ciborum sufficiebat quidem nonnullis ægrotis, sed non omnibus; erant enim quidam ita male habentes, ut neque modicos cibos solidio-

DE VETERI MEDICINA. 17

diores superare possent. Imbecilliore sane quopiam victu tales indigere visi sunt; sorbitiones proinde inventæ sunt; & pauca ex fortibus atque solidioribus sumpta sunt; additaque non exigua aquæ quantitate, robur ipsum temperatura, & coctura detractum est.

XII. Quod si quos viderunt, qui neque sorbitiones superare possent, has quoque detraxerunt; & ad poriones moderatas, quæ neque copia excederent, neque meraciores essent, pervenerunt. Probe autem nosse oportet quibus in morbis sorbitiones non conducunt; non raro namque quibusdam exacerbantur mala; & manifestum fit sorbitiones, aut aliquid durius assumptum morbo quidem incrementum, & alimentum præstitisse; corpori vero ægrotanti tabem, & infirmitatem majorem: quin etiam sæpe ea, quæ conveniunt, neque omni tempore, neque in quacunque diei hora cum operæ pretio exhibentur.

XIII. Et in his quidem morbis, quos nunc innuo, si quis sicco cibo, aut maza, aut pane utatur etiam modice; decuplo magis, ac manifestius lædatur, quam si sorbitione tantum esset usus. Sorbitio enim etsi & ipsa quoque his sæpe sit inconveniens; multo magis tamen inconveniens est ficcus cibus, aut maza, aut panis, maxime intempestive, & hora incongrua exhibitus. Idque ob nullam aliam causam, nisi quia sanum corpus non est idem, ac ægrotans;

tans; neque semper est morbus morbo similis; neque tempora ejusdem morbi sunt similia. Atque ideo non est eadem ratio hujus cibi ad sanum corpus; ac ejusdem cibi ad corpus ægrotans: ut neque hujus edulii, sive sorbitionis, aut potionis, aut aeris ad hoc corpus ægrotans, & hoc morbi tempore; ac ejusdem edulii, sive sorbitionis, aut potionis, aut aeris, aut alterius cujuscunque rei, ad aliud corpus dissimili morbo ægrotans. Unde quo quis in his magis erret, eo magis lædatur homo necessum est. His potissimum ægrotant homines: ac si ægrotent, in his potissimum si delinquant, pejus se habent.

Quid igitur aliud cogitasse videri queat hic appellatus Medicus, & confessus artifex, qui ægrorum diætam, ac victum, & alia multa, quæ convenirent, adinvenit, quam ille, qui ab initio omnibus fere hominibus victum, quo nunc utimur ex agresti illo, ac ferino reperit, ac subornavit! aut quo alio novo principio, ac fundamento hic usus est, ut ægrorum diætam inveniret; quam hic, qui sanorum reperit diætam fuerit usus! Mihi equidem videtur idem modus, idem principium, atque via; & unum quoddam, aut saltem simile esse inventum. Et licet indicio sumpto a juvantibus, & lædentibus hæc Medicinæ species, quæ ægrorum diætam invenit multiplicior, & variegatior sane sit, ac multo majoris negotii; ab
illa

DE VETERI MEDICINA 19

illa tamen, quæ sanorum diætam invenit aliquo pacto dependet; aut idem prorsus fuit utriusque principium.

XIV. Accidit autem quibusdam in morbis, vel certis temporibus nonnullorum morborum plus lædi ægrotantes ab iis cibis, quibus sani innoxie uti solent: ut est panis, & maza; quam sani lædantur, aut periclitentur ab ervo, & hordeo crudo, aliisque similibus, quibus bovum, & equorum necessitati satisfit.

XV. Neque verum est, quod nonnulli putant, fortiora, & quæ corpus sive sanum, sive infirmum magis alterare possunt, aut difficilius a viventium viribus transmutantur simpliciter nocere; & ea, quæ debiliora sunt, & intus assumpta facile mutantur, simpliciter propterea prodesse; aut nutriendo, aut aliter opem ferendo sive sanis, sive ægris corporibus. Si quidem, si ira se res haberet, facillimum omnino esset necessitati tum sanorum, tum ægrotantium providere: ea scilicet, quæ debiliora, & minoris energix essent, eligendo; & aliquid de securo, atque mediocri victu detrahendo; ut demum is sive sanis, sive ægris tutissimus esset. Sed res aliter nimis se habet: & sive modum, sive rerum substantiam spectes nulla prorsus excepta, quod huic juvat; sæpe alteri nocet: quæve huic ægrotanti profunt, postea huic eidem, quoniam is mutatus est, nocebunt. Præterea fortiora, & fames, & sitis; ut etiam reple-

repletio, & evacuatio; aut quid aliud his simile magnam potentiam in naturam hominis hebet nunc sanandi, nunc debilitandi, nunc occidendi. Quapropter multo sane est, uti dixi, hæc disciplina, quæ ægrotos respicit, variegatior, & multo majorem diligentiam requirit; quam illa, quæ sanorum victum quaerit: atque ideo modum, rationemque conjectare oportet, qua certus hic ægrotus sit habendus.

XVI. Verum enim vero in his omnibus, quæ ad artem sunt necessaria neque certio rem modum, rationemque; neque magis exactum pondus; neque numerum, aut mensuram, aut normam aliquam, ad quam referas reperies unquam: quacunque tandem methodo utaris, quam corporis sensum. Difficile autem, & operosum nimis, exacte adeo, quæ unicuique convenient condiscere; ut parum in alterutram partem delinquas: quamquam Ego cum etiam Medicum maxime laudarem, qui parum delinquat; certitudinem enim prorsus exactam raro videre contingit; neque quicquam reperire licet, adeo perfectum, ut nihil in eo desiderare possis.

XVII. At quidam Medici similes sunt iis, qui imprudenter, sine arte, & casu, fortunæque naves gubernant. Hi cum mare est tranquillum, & nulli vehementiores aera turbant venti; & cum nullus adest proximus navi scopolus,

DE VETERI MEDICINA. 21

pulus, longeque remotæ sunt syrtes, etiam si non leviter in munere peccent; haud tamen multum nocent; neque tunc ex eorum erroribus sequitur facile naufragium. Sed si mediocris, aut forte magnus ipsos deprehenderit ventus; aut tempestas navem adoriatur, tunc propter imperitiam ignorantes, quæ facienda, quæ præcavenda sint facile sibi ipsis, ac navi naufragium parant. Sic sane etiam imperiti quamplurimi Medicorum cum tractant homines nihil quod occidere possit patientes, in quos si quis etiam non parum delinquat, nihil grave faciat (sunt autem multi tales morbi, & multo sæpius, quam graves hominibus accidunt) etsi in multis errent; aliquando tamen parum, & vix quod notari possit, nocent. Ubi vero obtigerit magnus, fortis, & periculosus morbus, tunc ipsorum imperitiæ delicta haud levia afferunt incommoda. Enim vero nonnunquam is, qui facile servari potuisset, propter remedii ignorationem habendique modum orco demittitur: ac sunt non pauci morbi, in quibus si aptum remedium non afferas, & res rite non administrentur, ægrotantes pereant; at ubi afferas cito servantur.

XVIII Quod autem non minores afflictiones ab intempestiva evacuatione, quam a repletione, ut etiam a motu, aut quiete; & a plerisque aliis contrariis hominibus contingant; probe quidem discemus, si in sanis rem istam expendamus: nam non solum ægrum corpus,
sed

fed etiam sanum mutatur, & alteratur diverſi-
mode a vario rerum omnium uſu; & varia eſt
illius diverſis tamen temporibus neceſſitas.

Quod, ut fiat manifeſtum, omittamus pri-
mum eos homines, qui ob voluptatem, aut ob
aliam aliquam minus probabilem rationem, non
propter utilitatem prandent, aut cœnant, aut
utrumque faciunt; & conſideremus eſſe quæ-
dam corpora, quorum naturæ neceſſitas exi-
git, ut ſi bene vivere velint, ſemel tantum in
die cibum capiant: idque aliis hominibus fieri
debet cœnantibus tantum, aliis prandentibus
tantum. Sunt alia corpora, quorum neceſſitas
jubeat, ſi bene vivere velint, bis in die cibum
ſumant; cœnent ſcilicet, & prandeant ſingulis
diebus; aut ſunt etiam, quibus pluries opus
eſt in unoquoque die ciborum, & potionum
uſus.

XIX. Ex his autem, ille, qui ſatis integer
erat, neceſſitatem tamen quæ jubebat cœnam
tantum non ſervavit, & prænſus eſt; facile ſit
corpore gravis, & ſegnis; mente piger, & ſom-
niculoſus; oſcitatione, ſiti, aliisque forte ma-
lis infeſtabitur. Huic, ſi poſtea inſuper cœnet,
alia mala facile contingent, ut flatuſ, tormina,
vertigines, vomituſ, laxior alvuſ, atque ſimi-
lia ob mutatam ab inutili prandio corporis ſui
neceſſitatem; quam aliquando etiam dicere poſ-
ſis diſpoſitionem, propter quam aliquid aliud,
quod non fuiſſet factum, neceſſario ſit. Item ſi
quis

DE VETERI MEDICINA. 23

quis prandere debeat, & huic non serviat necessitati, mox ubi prandii tempus præterierit, facile fit corpore impotens, animo delinquens, oculis languidulis, pallidus, & caligans; urina illi erit crassior, & mordacior; os amarum, & grave olens; viscera pendere ipsi videbuntur, & contorqueri; ac membra tremore corripientur: his sæpe vertigines, iracundiæ, & tristitiæ adjunguntur. Quæ quidem fiunt ob omis- sum utile prandium spe cœnæ; quam conse- quuntur nocte insomnia tumultuosa, & con- turbata; & ægre dormiunt. Sequenti die non fit ipsis hora solita prandendi consueta necessi- tas: idque ob errores præcedentis diei; qui nisi corrigantur, alia malaadveniunt.

XX. Et hæc quidem plerisque sunt gravio- rum morborum initia. Aliis quidem quoniam non expectaverunt justum sive prandii, sive cœnæ tempus, & novos cibos ingesserunt prioribus ferventibus adhuc in fermentationibus; & quan- tum opus erat non consumptis, aut transmu- tatis; vel cum venter non esset evacuatus, & non quievisset a priori cibo. Aliis morbi fiunt pro- pter abstinentiam post elapsam jam prandii, aut cœnæ tempus; quoniam consumptis prio- ribus cibis non habet corpus alimenti fruitio- nem; & id, quo assumptus cibus paratur in aptum alimentum non habet materiam, in quam suas exerceat vires: quapropter necessitate qua- dam ipsam hominis naturam afficit. Aliis autem

aliter fit ob alias necessitates, sive ob alium, atque alium causarum necessitate quadam agentium concursum, & complicationem. Quæ tam varia sunt, ut etiam si inutiliter repletis abstinentia plerumque remedium sit; expediat tamen non raro novum sumere cibum priori adhuc non consumpto: vel ut ventriculus evacuatione indigens, quo plura ingessit, eo facilius postea evacuetur; vel ut id, quod in ipso mordax nimis jam factum est, contemperetur; vel ob alias causas. Sic aliquando operæ pretium non erit replere corpora ex nimia inanitione laborantia; vel quia deest id, quo ea, quæ sumuntur, parentur, & apponi possint; vel ob alias causas, sive naturæ necessitates.

XXI. Est tamen rebus in omnibus latitudo quædam, quam si non transgrediare, nihil magnum, aut notabile facias sive boni, sive mali: unde nequaquam ex quovis errore omnis homo statim, aut graviter ægrotat. Illi cui saltu, vel cursu corpus est nimis agitatum, levis haustus egelidæ, aut nihil, aut vix sensibilibiter nocebit. Corpora, quæ præ nivibus quam maxime diriguerunt, igni proxima cito protinus corrumpuntur: hæc eadem ab igne remotiori non solum non læduntur, verum etiam frequenter restituantur. Is qui solitus est nudo capite incedere, haud statim ægrotat, si cooperiatur brevi tempore; & e converso: ut neque facile ægrotabit, qui ex eo, quod noxium est, minus accipiat quam quo
lædi

DE VETERI MEDICINA. 25

ladi possit: maxime si alia non concurrant.

Eas autem naturas, quæ facile non ex levissima, sed ex levi causa male habent, imbecilliores appello; quæ etiam aliquando facile mobiles, & alterabiles dici possunt; & nonnunquam aliis nominibus congruenter appellantur. Sanis autem imbecilliores, & facilius mobiles, & alterabiles sunt ægrotantes; qui si ex ea parte peccent ex qua ægrotant; multo sane gravius læduntur, quam quilibet imbecillis, aut male robustus homo, si ex illa eadem parte, ex qua imbecillis est, peccet: scilicet ex errore facilius movetur æger, quam imbecillis homo, sanus tamen; quæve ad movendum hunc est levis, & impotens causa; ad movendum illa est gravis, & potens nimis.

Ex his autem omnibus manifestum fit, difficile sane in morbis esse, rectissimum semper assequi. Sed non propterea debemus veterem disciplinam damnare, tanquam non existentem; aut non probe investigatam, vel quoniam non habeat circa omnia exactam certitudinem. Quin imo quoniam Medicina in plerisque recto propinqua est; ac si prudentiores Professores eadem utantur via, qua veteres sunt usi; ad ipsum rectum perveniri possit; admirari oportere censeo ea, quæ ex multa rerum omnium ignorantia sunt eruta! Prudens autem Medicus, cum multa necessario semper fiant in ægro corpore, & circa ægrum corpus etiam nullo iubente, sæ-

pe non expectabit magnas mutationes, ut quid faciendum sit determinet: sed frequentissime a levioribus quibuscunque sive juvantibus, sive nocentibus indicia eorum, quæ conveniunt sumet; & non sinet præterire occasionem rei bene gerendæ.

XXII. Sed redeamus ad eos Medicos, quibus ex hypothesi omnia sunt plana: quive veterem viam deferentes ad male confictam hypothesim omnia deducunt. Si calidum, aut frigidum; siccum, aut humidum; acidum, aut amarum; album, aut nigrum, aut aliud quodcunque his simile est, quod hominem lædit; & oporteat recte medentem auxiliari calido quidem in frigidum permutato; frigido autem in calidum; & sic similiter dicant in quacunque simili inani hypothesi: contingat mihi homo non fortis naturæ, qui triticum edat, quod ex area sustulit non elaboratum, & carnes crudas, & bibat aquam. Hoc victu utens satis scio, quod multa, & gravia patietur: nam flatibus turgescet; doloribus vexabitur; & ejus corpus debile evadet; & venter corrumpetur; & multo tempore vivere non poterit. Quod igitur auxilium præparare oportet sic habenti, calidum, an frigidum; siccum, an vero humidum, vel acidum, vel album, vel nigrum? Simplex enim est, quodcunque ex istis: & ex his factæ hypotheses similes prorsus mihi videntur, non quidem ad inveniendum, sed ad vanas contentiones

DE VETERI MEDICINA. 27

tiones vix aptæ. Si unum ex his est quod hominem lædit; contrario solvere oportet, ac liberare; quemadmodum eorum sermo testatur. Atqui certissimum, & manifestissimum medicamentum est, victum, quo usus est, auferre, & pro tritico panem dare; pro crudis vero carnibus coctas; insuperque vinum propinare. His permutatis impossibile est non fieri sanum; nisi penitus fuerit homo tempore, ac victu corruptus. Quid itaque dicemus? num quod ipsi a frigido afflicto calida hæc oblata auxilium tulerunt; aut contra? Equidem opinor, me multam hæsitacionem interrogato præbiturum: modo is sit ingenuus, ac bene morigeratus, & contentionum contemptor.

XXIII. Nam qui panem ex tritico paravit calidum, aut frigidum non quæsit, neque quicquam aliud ex iis, quæ non pertinent ad panis substantiam. Refert autem sitne panis cui nihil furfurum decessit, nec ne? & ex tritico decorticato, aut non decorticato; aliisque seminibus permixto, aut puro; in subtilissimum pulverem redactio, aut leviter contuso? Refert multa ne fuerit aqua subactus, aut contra; magis, minus fermentatus; satis coctus, aut crudior fuerit? Et hæc quidem atque similia sunt consideranda in pane, quæ re vera ad ipsius naturam, & substantiam pertinent. At qui hæc non considerat, quomodo affectiones, quæ in homine ex pane fiunt, cognoscere poterit! ab

unoquoque enim istorum, similiumque ad rerum substantiam pertinentium afficitur, & alteratur homo vel hoc, vel alio modo: & ex his omnis vita, & sano, & ex morbo convalescenti, & ægroto.

XXIV. Nihil igitur utilius, neque magis necessarium, quam rerum proprias affectiones cognovisse; quæve sint illarum in corpus humanum vires: & e converso, quæ sint corporis humani, partiumque ejus in res alias vires; quæve fiant ex concursu mutuo corporum. Et profecto primi Medicinæ inventores multiplici rerum usu, via scilicet, quam nobis natura tradidit, hæc, quantum tunc licuit, investigantes admirati tum difficultatem rei, tum utilitatem, judicaverunt artem dignam, quæ Deo ascriberetur, quemadmodum recepimus! Illi autem neque quod siccum simpliciter dicitur, aut humidum; neque quod calidum, aut frigidum; aut aliud his simile putaverunt hominem lædere: neque in his quærendis anxia cura opus esse existimaverunt. Nam forte de his similiter credebant, ac de gladio; qui non enecat, quia dolorem affert; sed quia viventis organa dilacerat: quin imò quia partem aliquam dilacerat dolorem affert. Nec si quando juvat gladius, ideo juvat, quia dolores excitat; sed quia sinus aperit, in quibus sanies continebatur. Præterea dormientes tum juvari, tum perimi possunt ferro, vel igne absque ullo aut dolore, aut calore.

DE VETERI MEDICINA. 29

lore. Ridiculus autem est, qui dixerit sine doloris quidem perceptione, sed non sine dolore ferro nos juvari, vel lædi posse. Verum enim vero quod in unoquoque forte est, & humana natura potentius; quodve non solum omnino superari non possit, sed quod plus minusve superet naturam, hoc ipsum lædere sæpenumero duxerunt; & hoc ut plurimum auferre quæsi-verunt. Fortissimum autem est, quod aliud maxime immutat: ut sunt ea, quibus liquida concresecunt; concreta liquecunt; conjuncta, disjunguntur; disjuncta conglutinantur; clausa aperiuntur, aperta clauduntur; & alia infinita: & inter hæc connumerari possunt ea quæ dicuntur calidissima, frigidissima, dulcissima, amarissima, acidissima, & alia; quoniam hæc quidem, quæ vehementes excitare possunt sensationes (nam nulla alia ratione sic dicuntur) possunt etiam, aut corporea hominis organa vehementer movere, aut viventium partium motus si qui erant, sistere; ex quibus vel coagulatio, vel liquatio, vel disruptio, vel trituration, aut quid aliud simile fiat in organis, si-ve in hominis partibus corporeis. Quorum quidem omnium causæ sæpe in ipso homine omnino reperiuntur; neque semper opus est, ut extrinsecus occasiones, siue extrinsecæ causæ adveniant, ut aliquid fiat in nobis, siue boni, siue mali. Si quidem vel ea, quæ corpori insunt, permutari possunt; ut aliud, atque aliud

ex illis iisdem postea fiat; vel quæ permixta sunt, & altera alteris refarcta, ut propterea temperata dici mereantur discerni, & separari possunt; ut unumquodque, aut alterum ex illis intemperatum postea sit, & hominem lædat. Atque ideo non absurde quandoque dicitur, inesse homini non solum calidum, & frigidum, amarum, & salsum, dulce, & acidum, & acerbum; sed etiam alia infinita incidentia, coagulantia, liquantia, & alia aliis vocibus denotata: quibus scilicet omnigenæ potentia, & facultates rerum exprimi possint. Quod idem est, ac si dicerem affectiones quascunque: partium nempe dilatationes, contractiones, dilacerationes, rarefactiones, condensationes, coagulationes, liquationes, & alia infinita fieri posse in homine ab iis, quæ homini insunt.

XXV. Sic similiter pleraque sunt extra hominem efficacissima, quæ cum aliis confusa conspicua non sunt; secreta vero ab aliis manifesta fiunt, & hominem sæpe lædere possunt. Ignis ipse rarissime aliis perspersus substantiis nihil magni, aut violenti producit; estque idcirco occultus, sive temperatus: quod si quis partes illas dispersas iterum congreget, intemperatum quid illarum aggregatum, & excedens erit. Cibi, qui nobis inutiles sunt, aut ingesti, hominem graviter afficiunt, sunt nobis intemperati, & aliquid habent ad nos forte, & excedens: quod quidem cum non raro sensum
vehe-

DE VETERI MEDICINA. 31

vehementer excitet, dicuntur proinde illi aut amari, aut acidi, aut alii desumpto nomine à sensatione magis conspicua, qua ab illis afficimur. Turbamur ab his quemadmodum etiam ab illis, quæ in ipso corpore fiunt potentiam magnam habentia sine manifesta extrinseca causa; quorum pleraque frequenter excernuntur, & oculis subjiciuntur; sitque eorum vis plurimis signis manifesta. Secus quæ edit, & bibit homo sine noxa nihil habent quod ad nos, & nostram naturam dici possit, vel dissidens, vel excedens, vel aliud quid simile: ut sunt panis, & maza; quibus assuetus est homo plurimis, & semper uti. Id tamen pani, & mazæ aliisque similibus cibis dandum est, dum homo bene valet; nam ægrotanti sæpe non conveniunt ea ipsa, quæ sano apta erant; eique non raro operæ pretium est adhibere ea, quæ fortissima, & efficacissima dicuntur; quæ sano non conveniunt.

XXVI. Ceterum ego non video quemadmodum curaturi sint homines illi, qui rejecta veteri antiquorum via Medicinam ad scopum, sive ad hypothesim aliquam ab ipsis excogitam abducunt. Enim vero non est ipsis, velut Ego opinor, inventum, quid in se ipso calidum, aut frigidum, aut siccum, aut humidum; quod simpliciter tale sit; & ideo homini opem afferat, vel lædat illum! Quin imo hæc, quæ nos habemus si calida dici quandoque meren-

tur, quia calefacere possunt; similiter dici possunt frigida, quia aliquando refrigerare possunt: Et dulce dici potest amarum, vel acidum. Neque equidem arbitror alios esse ipsis cibos, aut potus! Illi tamen apponunt huic cibo, quod sit calidus; huic quod sit frigidus; huic, quod sit acidus, aut salsus, aut albus, aut niger!

XXVII. Id autem fit, quoniam impossibile est, aut saltem dubium imperare ægroto calidum quid assumere; statim enim interrogabit, quid sit illud? ut nugas producere necessum sit, & inanes fabulas; aut aliquid ostendere eorum, quæ applicantur sive intus sive extra: panem scilicet, aut caseum, aut lactucam, aut aliud.

At cum eorum, quæ calida ab ipsis dicuntur, aliud sit rarum; aliud densum; aliud fluidum; aliud non fluidum; aliud asperum; aliud leve; aliud, quod facile ab his, quæ in corpore insunt, solvatur; aliud quod minime solvi possit; aliud quod his permixtum ebullitiones faciat, vel e contra; aliud quod hæc liquida coagulet; aliud quod hæc coagulata in liquorem vertat; cumque sexcenta alia opposita notari possint in iis, quæ calida appellantur; ut etiam in iis, quæ dicuntur acida, vel amara, quodnam erit hoc calidum, quod Medici præcipient sive vitandum, sive sumendum? si quidem eorum, quæ ab ipsis calida dicuntur, non sunt eadem vires; & sæpe ab hoc ipsorum calido

DE VETERI MEDICINA. 33

lido fit oppositum ejus, quod fit ab hoc alio ipsorum calido: idque non solum in homine, sed etiam in corio, ac ligno, & aliis multis rebus, quæ magis stupidum sensum habent, quam homo. Et equidem caliditatem, & frigiditatem, quam nuncupant Medici, omnium facultatum minime potentes esse in corpore existimo; adeo ut sæpissime nihil prorsus referat eorum, quæ calida, an eorum quæ frigida dicuntur, sit id, quod assumitur.

XXVIII. Neque calidum est tam remotum a frigido, quam multi existimant; neque acidum est nimis remotum ab amaro, vel a dulci: hoc est illud idem, quod calidi sensum producit, paucis mutatis potest producere sensum frigidi. Quod ex eo constat, quod sæpissime homo nullo auxilio, & nulla indigens præparatione extrinseca ex se se mox fit frigidus, mox fit calidus in sensu; sive brevi tempore ex iis quæ in ipsomet fiunt, frigidi, & calidi perceptiones habet. Neque quod huic homini, vel quam plurimis hominibus calidum, aut viride, aut amarum esse dicitur, similiter & cani viride esse, vel amarum dicendum est; cum neque, & eidem homini hoc semper viride, & hoc semper amarum sit.

XXIX. Item si quis sanus hyeme corpus perfrigeret, aut frigida lotionem, aut alio quopiam modo, quanto id magis fecerit, tanto magis, & amplius postea ubi vestimenta acceperit, & sub

sub tegmen venerit incalescet: dummodo non fuerit prius a frigida perfusione omnino congelatus; tunc enim ut nullum percipit frigus; ita nullum neque ex sese, neque etiam admotis ignibus percipit calorem. Sic etiam si quis calido lavacro, vel ignis vi nimis fuerit excalectus; postmodum remotis ignibus multo magis perfrigerabitur, ac magis horrebit; quam is qui præ æstu ventilationem admisit, & sibi frigus paravit: atque hic multo maiorem æstum, & ardorem percipit ab igne, atque a calido lavacro; quam is, qui sibi frigus non paravit. Præterea quicumque per nivem, aut aliud, quod frigidum dicatur, iter facientes excellenter frigesunt; ubi postea ab illis locis discesserint, & in tepore extiterint, ab æstu, & pruritu vexantur; quibusdam etiam velut ambustis ab igne bullæ exsurgunt: prompte scilicet in nobis utrumque fit; & altera ex istis affectionibus prompte nimis ad alteram accedit. Possem alia multa recensere, sed hæc sufficere possunt iis, qui frigoris, calorisve naturam apti sunt intelligere. Id tamen, quod in Morbis frequenter observatur, in eorum gratiam addamus; qui volentes pertinaces non sunt in illa sententia; sed quia decipiuntur ipsi, alios decipiunt. Nonne sapissime quibus frigus, & rigor contingit, his acutissima febris percalida relucet per totum corpus penetrans, desinens maxime in pedes, ubi sane rigor, & frigus validissimum diutissime du-

DE VETERIMEDICINA. 35

duravit? Quod malum plurimum, periculo vacat. Rursus cum sudor prodierit, & febris decesserit, nonne multo magis frigescit æger, quam si ne febris apprehendisset quidem ab initio? Cui igitur brevi adeo contrarium accedit; cuique vis adimitur sua sponte, quodnam magnum opus est auxilium? aut quidnam magnum, aut grave ab his fiat? Consistit morbus iste in calido, an in frigido; cum utramque affectionem habeant, qui eo ægrotant? Nonne unico ille sanari potest remedio, quod neutrum ex his sit? Estne remedium hocce tum adversus calidum, sive caliditatem, tum adversus frigidum, sive frigiditatem hujus morbi?

XXX. Verum dixerit aliquis: qui ardenti febre febricitant, itemque peripneumonia, & aliis plerisque morbis, non cito ex calore liberantur; neque adest hic promptum frigidum adversus calidum? Atqui Ego hoc maximum signum esse puto, quod non propter calidum simpliciter homines febricitant; neque hoc simpliciter sit afflictionis causa. Nam facile esset tum naturæ sponte, tum Medici inventione remedium. Inest rebus amarum, ac calidum idem; & calidum, ac acidum; & falsum, ac calidum; & alia infinita: & rursus frigidum cum aliis infinitis facultatibus conjunctum: hoc est, tum sensus diversimode affici potest a rebus, (quæ propterea calida dicuntur si calefaciant; amara, aut acida; si amarities aut aciditas propter ipsa

in ore percipiat) tum etiam condensationes, & rarefactiones; liquationes, & coagulationes, & alia infinita fieri possunt ex vario variarum rerum concursu, & applicatione. Si calidum igitur dixeris, nihil aliud significabis; nisi quod hoc sic dictum calefacere possit: sive quod hæc ab ipso sensatio fiat. Quod profecto satis non est ad explicandam illius rei naturam; cum infinita alia ex illa eadem re fieri possint: sicuti non sufficit ad ferri naturam explicandam dicere quod incidere possit; nam hoc minimum forte est eorum omnium, quæ ferro fieri possunt. Ac sicuti æquum non est hanc de ferro simplicem hypothesim facere, quod sit incisivum, sive quod incidere possit; & sicuti ad hanc hypothesim ineptia est infinita alia, quæ in ferro, & cum ferro fiunt, reducere; ita æquum non est hypothesim facere de re quacunque, quod calida, aut frigida sit, aut humida, aut sicca; & ita quoque ineptia est hac hypothesi, aut alia simili infinita alia, quæ rebus insunt; aut infinita alia, quæ fieri possunt a vario rerum usu hac hypothesi explicanda suscipere. Namque, vel nulla facienda de rebus hypothesis est; vel si quæ sit, omnia comprehendere debet, quæ in rebus reperiuntur; & omnia explicare debet, quæ fieri possunt.

XXXI. Signa porro alia adducam ex communibus observationibus desumpta; quibus hoc idem quod dictum est manifestum magis sit.

Non-

DE VETERI MEDICINA. 37

Nonnunquam nobis gravedo innascitur, & fluxus per nares movetur; qui sæpe acrior est eo, qui prius quotidie per nares prodibat; & tumescere facit nasum, quem exurit, calentem, & nimis ignitum reddit: Quod si diutius perseveraverit, exulceratur etiam non raro nasus. Sedatur autem aliquo modo ardor in naribus postquam fluxus minus acris factus, & fluens substantia concocta magis, & permixta fuerit; hoc est, cum intemperantias amiserit propter quas molesta erat naribus. Quæ cum fiant quandoque tum ab eo, quod dicitur frigidum; tum ab eo, quod dicitur calidum; oportet conjicere quid insuper insit in illis rebus; siue quas alias potentias præter istas calefaciendi, & refrigerandi habeant; propter quas gravedines fiant, & id quod fluit nares tumefaciat, & exulcerat. Nam si nihil aliud factum est, quam perfrigeratio; calefactio simplex remedium est: si calefactio simplex facta est, refrigeratio est remedium. Quæ quidem brevi accedunt; & nulla concoctione opus habent, ut fiant. Verum cum aliquid aliud factum est; remedio indigemus, quo illud aliud auferatur: videlicet si cutis poruli facti fuerint angustiores, laxandi illi, & aperiendi sunt; si humor acris factus sit, & mordax, moderandus, & mitigandus; si liquidior, crassior faciendus est; aliæque intemperantiæ corrigendæ sunt. Sic si simplex calefactio ab igne molestiam afferat; simplex refri-

ge-

geratio, utcunque parata, auferet illam. Sed si præterea ignis carnibus ulcera inusserit, si ignis vi membranarum, & fibrarum corrugatio facta fuerit; si meatus alii fuerint disrupti, alii clausi; si alia insuper facta fuerint ab igne; procul dubio frustra his omnibus a quacunque simplici refrigeratione auxilium sperabimus. Hæc enim molestam tantum calefactionem de medio tollit: non sanat ulcera; neque membranas, neque fibras restituit. Quod adeo verum est; ut in iis, quæ præter incongruam calefactionem nobis molesta fieri possunt ab igne ut est exulceratio; licet aliquando remedium habeamus ab iis, quæ præter alias potentias, refrigerandi vim habent; non raro tamen remedium hoc inveniatur in iis etiam rebus, quæ non solum non refrigerant exulceratum corpus, sed manifeste calefaciunt. Sic pleuritis, quæ frequens est in rigidiori cœli tempestate, non sanatur iis, quæ simpliciter calefacere possunt: licet & in his quoque illius sæpe remedium inveniatur. Ita similiter non est viride, vel flavum, vel album id quod in cibis nos nutrire potest; licet inter ea, quæ viridia nuncupantur, multi nobis apti cibi reperiantur.

XXXII. Illa etiam, quæ ab oculis fluunt, sæpe fortia existunt; & aliquam acrimoniam habent (sunt enim acrimoniarum multiplices:) Unde exulcerantur aliquando, & corroduntur tunicæ oculorum; ut etiam & palpebræ, & genæ

DE VETERI MEDICINA. 39

genæ ab effluente ab oculis humore. Dolores, ardores, & inflammationes fiunt. Quæ mitiora sunt cum fluxiones fuerint concoctæ; siue intemperantiam, quam habebant amiserint: quod permixtione quandoque fit, & temperatura; (ut cum acetum, aquis permixtum temperatur) quandoque maturatione quadam, similis illi, quæ in fructibus observatur; & lemæ frequenter ab his fiunt.

XXXIII. Rursus quædam fluunt e faucibus, vel in faucibus consistunt; ex quibus vocis, & respirationis organa offenduntur; & raucedines fiunt, & angina; nonnunquam erysipelata, peripneumoniæ, febres, aliique morbi. Hæc, vel ideo nocent; quod in loco sint, cui non conveniunt; & ut sanguis optimus, qui in venis utilis est, in cavitate vesicæ consistens morbos progignit; pleraque, quæ in aliis locis utilitatem aliquam afferrent, in faucibus, & in organis respirationis afflictionem aliquam pariunt; vel nocent, quia intemperantiam aliquam habeant, & nimis fluida sint; aut acria nimis, & mordacia; aut plurimo sale hujus, vel illius generis sint referta; aut aliter sint intemperata. Et illud quidem auferre convenit, propter quod nocent. Oportet enim causas uniuscujusque ea putare; quæ cum adsunt, illud fieri necessum est: cum non adsunt, vel cum permutantur in aliud temperamentum; illud cessat, & aliud fit.

XXXIV. Item bilis, quæ ad tenue intesti-

num propter aliquam causam non descendit; sed per totum corpus diffunditur: aut illa quæ liquidior, & tenuior, aut minus efficax facta est, ut etiam illa, quæ acrior, & mordacior, aut crassior est; aut aliter est intemperata, morbos plerosque facere potest. Fiunt sæpe ab ipsa dolores, & febres; rabies, & morsus viscerum; desperationes, anxietates, æstus, impotentia; fiunt vomitus, & inappetentia; & cibus sæpe minus recte elaboratur. Quæ non cessant nisi id, propter quod fiunt, auferatur: vel scilicet ad tenue intestinum bilem deducendo; &, id, quo descensus iste prohibebatur, auferendo: vel intemperantias corrigendo; vel id, quod alicubi exuperat & inconueniens est, evacuando.

XXXV. Temperari autem, & maturari, aut concoqui humores per multas & infinitas species contingit. Quapropter & modi, & tempora, & numeri, & mensuræ in his multum possunt. Etenim ut caro, quæ putrida est, aut incipit putrescere, & propterea nobis intemperata dicitur; quibusdam animalibus, quæ illa utiliter vescuntur, temperata, matura, & concocta dici potest; ita quædam sunt huic homini temperata, & concocta; quæ aliis hominibus cruda, & intemperata, ac fortia dici debent. Quin etiam in uno eodemque homine sæpissime, quod prodest ventriculo male concoquenti, & ad ventriculum nullam habet in-
tem-

DE VETERI MEDICINA. 41

temperantiam; nocet, & intemperatum est brachio exulcerato; quodque ad hanc partem corporis coctum, maturum, & temperatum est, ad aliam particulam crudum, acerbum, & intemperatum dici meretur.

Sed dicet non nemo pro calido, & pro frigido; sive pro caliditate, & frigiditate non esse intelligendum id tantum, quod calefacere, & refrigerare potest; sed id, quo omnia fiunt, quæ in fermentationibus, concoctionibus, temperaturis, aliisque similibus fieri contingunt! Hic etiam si forte de rebus haud male sentiat, non est tamen ferendus; nam voces multo sane aliter accipit, ac communiter accipiuntur; & hominum animos suis sermonibus, præjudiciis, & erroribus replet. Communi enim hominum sensu cum calidum dixeris, intelligitur id, quod calefacere potest; non id quod maturationem, vel incrassationem, vel putrefactionem suscipere aptum est; cum frigidum intelligitur id, quod refrigerare potest: quæ significationes sunt servandæ tum ut sermonum, tum ut eorum, de quibus loquimur, confusio vitetur. Retinendæ sunt vocum significationes quas vulgus retinet; & oportet panem appellare panem, & caseum caseum, ut homines appellare soliti sunt: etiam si & hi quoque in his non raro peccent; dicunt enim sæpenumero aliquid tale, non quale est; sed quales illud nos facere consuevit: sic Democriti Præceptoris volumina dicuntur erudita,

& docti; quoniam, qui legunt, & perlegunt docti, & eruditi fiunt; & calidum sapissime dicitur non aliquid, quod tale sit; sed id, quo nos calefieri possumus.

XXXVI. Cæterum Medici quidam, itemque & Sophistæ quam plurimi dicunt; quod impossibile est Medicinam cognoscere eum, qui non novit quid sit homo, & quomodo primum factus, & compactus sit. Qui si loquantur de eo, qui rectissimus, & omni ex capite perfectissimus Medicus dici mereatur; verum profecto inquirunt. Sed hoc opus, hic labor Apollineus est nosse hominem unumquemque; & quomodo omnia gerantur, quæ in homine fiunt. Mihi equidem nullus videtur hæc exacte cognovisse; non inquam in homine; sed neque in musca; neque in verme! Scio tamen plerosque Medicorum, & Sophistarum multa confidenter nimis, & audacter de homine fuisse locutos: sed quæ ab ipsis dicta sunt, minus censeo Medicæ arti convenire; quam Pictoriæ. At si quid de hominis natura cum aliqua certitudine cognoscere possumus; id continget ex Medicina eo principio excultarite, & promota; de quo dictum est. Ac licet alia via nonnulli non pauca cognovisse videantur; illorum tamen scientia, neque evidens est; neque ullum, ut plurimum habet in Medicina usum. Medicus enim maxime cognoscere debet, quid sit homo ad ea, quæ comeduntur, aut bibuntur; quid sit ad hunc,

hunc, vel illum aerem, quo est circumfusus, quove in respirationibus utitur; quid sit ad ea, quæ quomodolibet ipsi applicantur; aut ad ea, quæ in ipsomet fiunt; quæve ipsi contingant ab hoc, vel cibo, vel potu, vel aere, vel animi affectu, vel corporis exercitatione cognoscere oportet.

Neque satis est existimare, quod malum edulium est caseus, exempli gratia; quoniam aliquando repletio ex ipso dolorem, & noxam affert; sed opus est animadvertere, cuinam homini id factum sit; quænam sit doloris species; cui parti intra hominem esistenti, an omnibus incommodus, & inconueniens sit caseus; & quænam ab illo huic homini contingat mutatio? Nam cum dicimus hoc incommodum, vel commodum est ad nullius peculiarem naturam relatum; tum non distinguimus hoc ab aliis; quæ etiam commoda, vel incommoda dici possunt; tum facile decipi possumus: si quidem quod uni incommodum est, alteri est commodum, & conueniens.

XXXVII. Ita sane vinum meracum multum potum aliquem hominem debilem reddit; & omnes qui viderint, hoc fatentur & cognoscunt, quod hæc est vis vini: sed nonnunquam alteri homini aliter, atque aliter fit ex vino. Caseus etiam non omnes homines lædit; ac sunt, qui ipso repleti ne tantillum quidem offenduntur: imo caseus quibusdam gracilibus mirabiliter conferre dicitur. Hominum namque naturæ non

parum differunt; est in hujus corpore, quod commixtum caseo proſit; in alio corpore eſt, quod commixtum caseo noceat. In hujus corpore hanc ſuſcipit caſeus mutationem ex qua detrimentum ſequatur: in alio vero corpore alia fit mutatio, ſive alteratio ex qua ſequatur utilitas. Si toti humanæ naturæ malus eſſet caſeus, omnes utique læderet; ut etiam vinum, & aliud quodcunque. Hæc ſi quis noviſſet vitæ iis, quæ detrimentum afferunt, non doleret; neque pateretur. Item in quocunque ſtatu ſive ſanitatis, ſive ægri tudinis, ſive cum corpora convaleſcunt, & reſtituuntur ex morbis præcipue longioribus multæ prævaricationes & conturbationes ſiunt partim ſponte ex ipſa mutabilitate corporum; partim a quibuſlibet minus congruis caſu aliquo, vel temere admiſſis.

XXXVIII. Novi autem Medicos nonnullos veluti Idiotas, qui ubi homines ſine illorum conſilio aliquid feciſſent: ut ſi laviſſent, vel deambulaviſſent; aut aliquid comediſſent, & bibiſſent; & fortæſſis hæc melius fuiſſet adhibuiſſe, quam non; nihilominus cauſam ſive ægri tudinis, ſive exacerbationis alicui ex his tribuebant: veram quidem cauſam ignorantes: & fortæſſis id quod commodiſſimum fuerat damnantes. Sic autem facere non convenit: ſed oportet ſcire, quid balneum intempeſtively adhibuitum opere tur; quid item fatigatio, & laſſitudo; quid hæc ſive comæſtio, ſive potatio. Nunquam enim

DE VETERI MEDICINA. 45

enim eadem afflictio ab his similibusque provenit; neque cuicunque. Quisquis igitur hæc non cognoscet: quomodo scilicet singula se habeant ad hominem comparata; is neque cognoscere, quæ ab ipsis fiunt, potest; neque recte uti.

XXXIX. Oportet igitur cognoscere, quarum affectiones homini ex facultatibus, & potentiis fiant: scilicet quæ sint rerum vires ad nos, quodve robur. Et hæc quidem haud alio principio facilius cognoscuntur, quam eo, quo primum Medicina ortum habuit; hoc est, experiundo, quæ fit in his, atque his naturæ necessitas. Quibus cognitis tandem aut veras, aut saltem minus absurdas de rerum natura hypotheses habere poterimus; quæ scilicet res ipsas attingant sine relatione ad alias res. Quod sane difficillimum est, & forte homini impossibile. Homo enim facile cognoscit ignem, quod oculos feriat, quod calefaciat, quod solvat aurum; sed hoc est cognoscere ignem sibi, & auro comparatum, atque relatum. Verum haud facile cognoscitur, quid ipsemet in se sit ignis nulli relatus. Enim vero motus figura, magnitudo, & concursus minutiorum corporum effugiunt hominis sensus: ac vix datur illa mentis acie, & ad eorum, quæ sensibus subjiciuntur, similitudinem concipere. Animadvertendum autem est quædam percipi in sensu, quæ nihil simile habent extra sensum: ut sunt

dolores, & alia multa; quæ fiunt ab incurſu rerum in organa ſenſus; & nihil ipsis ſimile eſt extra ſenſum. Et fruſtra quidem laboratur, his, quæ non inſunt rebus, hypotheſim confingere, quæ rerum naturam explicet! Si quæ facienda hypotheſis eſt, ea eſſe debet ex iis, quæ inſunt rebus: quorum ſpecies licet ſæpe ſæpius ſenſibus ſuſcipiantur, & percipiantur; ſunt tamen ex eorum genere, quibus aliquid ſimile reperiri poteſt extra ſenſum. Ut eſt corporum figura; quæ talis eſt, qualis eſt: ſive percipiat, ſive non percipiat a ſenſu; vel ſive eo modo percipiat, quo eſt; ſive alio modo percipiat. Et ut figuræ, quæ extra ſenſum eſt, aliquid ſimile eſſe poteſt in ſenſu; ita figuræ, quæ in ſenſu, ſive in mente eſt, aliquid ſimile reperiri poteſt extra ſenſum, ſive extra mentem. Dolori autem, aut voluptati, aut etiam ſonitui, qui in aure fit ob acris incurſum, quidnam ſimile dicemus eſſe extra ſenſum? Quod ſi aliquid dicatur dolorificum; quidnam aliud ex hoc fundamento recte deducitur; niſi hoc idem, quod ſit dolorificum? At ſi ponatur corpus ea figura præditum, qua fiſtula eſt; præter quam quod ex hac hypotheſi multa tum contemplari, & admirari; tum recte dici, & explicari poſſunt in hoc corpore nulli alteri relato; præterea ſi illud ad alia corpora comparetur, infinita proſectò cognosci poterunt, quæ ex illo cum aliis fiant. An hoc
parum

DE VETERI MEDICINA. 47

parum est, quod corpore sic figurato aquæ commode diducantur? An & hoc, quod ejus cavitas, quæ facillime quovis cono, cujus basis major sit fistulæ basi, obstrui, & occludi possit; nulla pyramide exacte occludatur, & obstruatur? An parum est deducere ex illa hypothese quod possit corpus illud excipere cylindrum cujus diameter non sit major diametro cavitatis fistulæ? & hoc quod cylindrus licet longissimus ultra ferri possit per corporis fistulosi cavitatem; quam tamen subire, & permeare nequeat sphaera aliqua cylindro minor? An forte desunt & alia infinita, quæ recte trahantur; & deducantur ex illa hypothese? Quid plura! Ego sic filium meum Thessalum institutum volui; sic monui; ut figurarum proprietates, & numerorum scientiam cognosceret; & illi disciplinæ, quæ illas edocet, & magnitudines quascunque metitur, multum studii adhiberet. Hæc, dixi, mi fili, non solum vitam tuam illustrem, & ad multa commodam in humanarum rerum statu efficient; sed etiam animam acutiorem, & clariorem reddent ad omnium, quorum usus in Medicina expetitur, utilitatem consequendam. Quod filio dixi, omnibus dico; literasque, quas ad illum dedi, ad omnes gentes datas volo. Leviora nunc attingam; quibus tamen manifestum fiat hoc studium apprime Medico convenire.

Ore hiantes aerique aditum non interclu-

dentes nihil sane vicini humoris bibemus. Ubi vero labra foras produxeris, contraxerisque, ac compresseris, & aerem prohibueris; aut etiam fistulam admoveris, facile sane promotore pectore quantum volueris, bibere poteris. Cucurbitæ quæ corpori apponi solent, commodiores erunt; si parte qua patent, minus amplæ sint; & eam debent habere figuram, qua omnis circumambientibus substantiis prohibeatur aditus: alias nihil ex carnibus in cucurbitarum cavitationem propelletur. Sunt etiam instrumenta non pauca sive ex ferro, sive ex alia materia parata; quorum peculiaris figura est; vel ut cognoscantur vitia, quæ in uteris, vel intestinis, vel alia in parte latent; vel ut illa curentur. Sic multa fiunt intrinsecus ab ipsa natura, quæ necessario ex partium figuris pendent. Si vesica cavitationem non haberet; vasa quæ in ipsam inferuntur non essent fistulosa; nulla unquam fieret in vesica urinæ collectio. Beneficio figuræ partium, quæ in renibus sunt, urina tantum discernitur ab humoribus; qui ad renes appellant. Descensus bilis ad intestina necessario dependet ex figura partium hepatis, cistis felleæ, & vatorum, quibus illa separatur, & deducitur. Sic etiam alia infinita necessario fiunt motu rerum, aptaque rerum figura; quæ vitiosa si fuerit, necessum quoque erit mala multa fieri.

XL. Pulmones spongiformes sunt, & molles, & in ipsis innumerabiles canaliculi innu-
mera-

DE VETERI MEDICINA. 49

merabiles cellulæ reperiuntur. Qua quidem constructione, & figura apti sunt pulmones magna copia humores suscipere; aliisque vasis admittere aerem; aliis sanguinem, cæterasque substantias: & textura illa minutissima vasorum, concursuque variarum substantiarum multa fiunt in pulmonibus ad vitæ functiones utilia; quæ non fiunt in aliis partibus. Facillime ampliantur, & turgent aere; quo dimisso facillime concidunt. Figuræ mutatio in partibus pulmonis, vasis disruptio, angustia, contractio fibrarum, & earumdem rigiditas, multos morbos facere possunt pulmonibus: qui quidem morbi non fiunt musculis, ob diversam musculorum, & pulmonum figuram, & constructionem. Humor nimia rarefactione alia patitur musculus, alia pulmones. Ab aere multo sane facilius læduntur pulmones, quam aliæ partes: quoniam figura, & motu pulmones magnam admittunt aeris quantitatem; quod non accidit aliis partibus. Figura, & motu pulmonum, & partium quæ ad asperam arteriam pertinent; figura, & motu œsophagi, & partium, quæ ad ipsum pertinent, aer descendit quidem in pulmones, non autem in ventriculum; cibus in ventriculum dilabitur, non autem in pulmones: & licet uno eodemque ore aer, & cibus sumantur; licet proximæ sint viæ ad pulmones, & ad ventriculum; alter tamen alterius vias non ingreditur. An forte novit
aer

aer vias suas; & cibus suas cognoscit? Similiter in liene, & in mammis multa accidunt propter figuram, & structuram, quam obtinent. In ventriculo, & intestinis multa fiunt, a flatibus exempli gratia, quæ non contingunt aliis partibus; quarum alius est necessitate naturæ, siue propriæ constructionis usus.

XLI. Et in his quidem, quæ a flatibus fiunt, considerare oportet substantiam ex qua eleuantur; quæ aliquando aquosa est, & facile flatus in aquam revertitur; aliquando alia est, & sæpe non redit flatus facile in humorem. Alii flatus acres sunt; & mordaces, & partem aliquam, aut vellicant, aut etiam exulcerant; alii sunt mitiores, & aquosiores. Examinare etiam expedit partium, in quibus flatus continentur, structura; aliæ facile cedunt, & ampliantur, siue distenduntur; aliæ vero minime: & æquum non est opinari, fieri eadem in his, quæ eadem non sunt. Rursus pro situ vario, in quo reperiuntur flatus, hæc, vel alia corporis pars; ut nervus, aut musculus, aut tendo, aut fistula aliqua, aut quid aliud comprimitur, & absque alia causa hac sola compressione morbi, & leves, & graves fieri possunt.

Ea autem quæ corporibus insunt infinitis modis alterari, & mutari possunt; & figurarum infinitæ sane sunt species; quibus aliud, atque aliud fit tum in sano, tum in ægro corpore. Neque satis est cognovisse, capita magna, an
parva

DE VETERI MEDICINA. 51

parva sint, colla tenuia, an crassa; longa, an brevia; ventres longi, aut rotundi; costarum latitudines, & angustias; & alia infinita, quæ sensibus cognosci possunt: verum etiam ad similitudinem eorum, quæ sensibus dignoscuntur, conijcere oportet; quænam sint minutiorum corporum figuræ; quæ combinationes; qui motus; ad hoc ut singularum affectionum causæ probe cognitæ sint; vel saltem majori cum verisimilitudine concipiantur.

XLII. Ex his enim potentia rerum oriuntur: & his cognitis quid unum in aliud possit perspicuum fit; quasve habeant res inter se cognationes. Videndum insuper an aliquid ex se se in aliam speciem mutetur; an vero mutetur ex permixtione aliarum substantiarum; & cuinam, cum mutatum fuerit, conveniat, vel noceat: nam sæpe venenum non assumitur; sed ex eo, quod assumptum est, venenum fit: sæpe non sumitur remedium; sed ex eo quod sumitur, remedium fit. Sit autem noxius humor exempli gratia is, qui aciditatis sensum præbet; & propter hoc noceat; igitur quidpiam quod potenter id auferat commodissimum erit; quod quærendum est; & optimum ex iis, quæ id præstare possunt, eligendum est. Optimum autem est, quod longissime distat ab incommodo; quodque superat, & in melius mutat id, quod noxium est. Demum quam maxime refert ea, quæ nota sunt, sæpissime in Catalogum referre; & ex illis alia minus cognita quærere, & invenire.

DISSERTATIO
LOGICA.

SÆpe cogitanti mihi unde Philosophorum, & Medicorum dissensiones ortum habeant, ea potissimum occurrunt; quæ Claudius docuit Galenus Pergamenus libro primo methodi medendi capite quarto: scilicet plerosque, qui rationales se se dixerunt, non fuisse meditationes suas, ac scientiarum inventiones ab iisdem principiis auspicatos; sed multa supponentes, quæ forte ab aliis negarentur, in contrarias tandem abiisse sententias. Cumque hi proceres fuerint, & antesignani, quos reliqui homines sequuti sunt, in discrepantes quoque partes, & in sectas varias vulgus divisum est, adeo ut præter vanas quæstiones, & inutiles altercationes, vix nunc apud nonnullos boni, compertique aliquid reperire valeamus. Debuissent autem illi, si adultas jam posteris suis disciplinas tradere voluissent, ab uno aliquo, de quo inter omnes homines conveniret, exordiri; dehinc secundum, tertium, atque quartum, & sic deinceps alia adjicere; donec ad id, quod ab initio propositum erat, perventum fuisset. Si quidem, sive nosmetipsos in quacunque rerum inquisi-
tione

tione versati docere velimus, necessario aliquid assumendum nobis est, ex quo nostra inchoetur oratio; & per quod quidquid deinde dicitur, demonstretur. Quod ubi semel factum, constantes esse in assumpto principio, & ad ea, quæ ab illo rite consequuntur, diligenter inspicere debemus. Qua ratione etiam si plures philosopharentur, eadem tamen semper essent omnium inventiones, eadem conclusiones: vix forte mutato ordine.

His similia conquestus Galenus exemplum adducit trianguli rectanguli latera habentis circa rectum angulum alterum quinque, alterum duodecim; atque ideo aream æqualem 30. mensuris. Quod constat tum ex eo, quod quinque in 12 magnitudinem creant æqualem 60 mensuris, tum ex eo quod prius demonstratum est omne triangulum dimidium esse ejus, quod sub altitudine, & basi continetur. Quæ demonstrationes ab aliis dependent, & illæ ab aliis, donec perducamur ad prima Matheseos principia: quæ cunctis hominibus æque sunt manifesta; & ut sunt indemonstrabilia, ita quoque demonstratione non indigent; quoniam ex se fidem faciunt. Si igitur, inquit Galenus, *Medici omnes medendi methodo sic dicere aliquid instituisent, prorsus sicuti inter Arithmeticos, Geometras, & Logisticos, ita inter ipsos convenisset: quippe apud illos discere ab ipso statim initio licet, quid quoque nomine, quo usuri sunt,*

sunt, significetur, quas præterea propositiones indemonstrabiles, quæ axiomata vocantur, ad disceptationem sint sumturi. Postmodum nulla apud Mathematicos conclusio est, quæ non ad assumpta principia referatur; nulla, quæ non in assumtis principiis contineatur. Ac si homines rerum Mathematicarum prorsus ignari iisdem nunc utantur principiis, quibus usi sunt Mathematici, qui hæcenus fuerunt, nihil omnino contrarium his, sed eadem, quæ jam sunt, inventa invenient, mutato forte ordine.

Axiomata vero, siue dignitates, & communes opiniones, ut vocat Aristoteles lib. 3. metaphys. tex. 4. & 5. & a Galeno loco cit. communitates dicuntur, cuicunque hominum apprimè necessariæ sunt; nam omni in scientia, omni arte, omnive disciplina dignitatum, & communium opinionum usus est maximus: ut jure sane merito a sapientioribus, & ab Aristotele cit. loco communes hominum opiniones, eas scilicet, in quibus cuncti homines conveniunt, principia demonstrativa appellentur rerum omnium, quæ ab homine inveniri possunt. At disertissimus Plato tanti fecit communes opiniones! tanti fecit axiomata! ut ex hac una potissimum causâ existimaverit (quod tamen probandum non est.) homines universos studiis quibuscunque, improbisque laboribus, & iudustria nihil unquam novi addiscere; verum recordari tantum eorum, quæ priusquam

cor-

corporibus inderentur, animæ sciebant. Enim vero una cum aliis multis credidit Plato opiniones, quas habemus communes minime esse acquisitas; sed unumquemque nasci illas bene ab ipsa natura edoctum. Cumque omne, quod homini post ortum innotescit, in communibus comprehendatur opinionibus, quæ sunt veluti præmissæ infinitas sub se continentes conclusiones, visum est illi, studiis nullam novam scientiam acquirere homines; verum tamen recordari nonnullarum ex veritatibus, quæ in scientia communium opinionum, quacum nascimur, continentur. Atque hujus placiti documentum in Phædone est: *quod si homines recte interrogentur, ipsi omnia quemadmodum sunt respondent. Atqui nunquam id facere possent, nisi inesset ipsis scientia, rectaque ratio. Deinde si quis eos ad Geometricas figuras, descriptionesque, vel simile aliquid converterit; ibi manifeste comperiet, ita id se habere.* Hæc Plato: quæ confirmari videntur à Renato des Cartes, asserente, locum non memini, animas hominum æquales esse ad percipiendum omnia; ratione tamen occasionum, quæ semper eadem non sunt; & ratione differentiarum organorum, quibus corpora constructa sunt, alias citius, alias tardius quæcunque percipimus percipere.

Cæterum licet hæc majori ex parte verissima censerî possint; homini tamen, ut satis excultus animo sit, non sufficere existimo; univer-

falia, & communia scientiarum principia. Oportet enim non raro ad particularia descendere, & singularem alicujus rei nobis scientiam comparare. Quod non fit nisi assumpto etiam peculiari, & proprio aliquo quæsitæ rei principio. Sed non inficiabor ingenium excolendi, & exercendi gratia posse nos arbitrato nostro quæcunque velimus determinare, & cujuscunque speculationis, quod lubet statuere principium; atque inde quænam consequantur investigare. Quod si ea, quæ inveniuntur, consona fuerint, tum ei, quod sumpsimus, hypothesi scilicet prius factæ, tum scientiarum dignitatibus, hoc est, propositionibus per se notis, & communibus hominum opinionibus, tunc affirmare poterimus recte nos fuisse speculatos. Si quid vero consequatur, quod, vel repugnet axiomati alicui, vel sit contra hypothesim, tunc certi esse possumus de fallacia aliqua nostrarum cogitationum. Exemplo rem expediam: etiam si nullum habeamus circulum, ut ingenium exerceamus, possumus assumere, ac mente concipere figuram aliquam rudi licet descriptam baculo, esse circulum; & tanquam si re vera circulus esset, quænam ex hoc consequantur contemplari: eritque assumpta hypothesi unum ex principiis nostrarum, tum speculationum, tum inventionum. Simili pacto in corporibus animalium supponere possumus præcipuum glandularum usum esse munire, ac
fulci-

fulcire vasa, ne disrumpantur; bilem, quæ in cisti fellea est sanguinis esse excrementum in hepate geniti; humores veluti stagnare in vasis; & aliquando putrefieri, vel intra venas, vel extra; & hinc deducere in priori casu fieri febres continuas; in secundo febres fieri intermittentes; sic & alia multa arbitrio nostro supponere, ac pro febre quidquid magis placuerit accipere poterimus. Suppositis autem quibuscunque tanquam principiis multa equidem digne quærere, multa & non sine laude invenire possumus. Semper tamen in his omnibus, similibusque meminisse oportet, nos ex hypothesi fuisse locutos non ex ipsa rerum essentia. Namque si scientiam modo, quo dictum est, comparatam usu comprobare velimus, sæpe frustra conceptos sperabimus eventus; speculationibusque sæpe res minime respondebunt. Si pro circulo rudi sumpsimus figuram descriptam baculo, frustra quæremus applicatas diametro, quæ mediæ sint inter segmenta ejusdem diametri! frustra sperabimus ex hujus figuræ circa diametrum revolutione sphaeram creari! Ut hæc fiant, oportet circulum, quem fuimus imaginati, aut similem habere; non figuram, quam posuimus pro circulo, cum re vera circulus non esset! Ut usus sit scientiæ deductæ ex principiis, ut lubuit positis de homine, necessum est talem habere hominem, qualem supposuimus. Quandoquidem homini, cujus bilis non sit excre-

58 DISSERTATIO

mentum; cujus glandulæ multo sane nobiliorum usum præstent, quam si culcitra, sive pulvinar essent; homini, cujus humores perpetuo in circulum agantur, non eveniunt, quæ recta licet usi ratione eventura, ac futura prædiximus homini supposito. Et profecto omne erratum ex falsa nascitur hypothesi; & omnis hominis deceptio est huic similis, qua credere quis potest ex quinario in binarium fieri quindecim; quoniam sumpsit binarium pro ternario. Sed propterea nequaquam binarium factum est ternarium! Non quia ponimus hominem non habere nasum, homini, qui in rerum natura est, decidit continuo nasus; fitque homo non habens nasum! Procul dubio remanent res, uti steterissent, si nulla unquam de illis facta fuisset hypothesi: Quamobrem si non idcirco philosophamur, ut ingenium tantummodo exerceamus; verum etiam ut speculationum, & inventionum nostrarum aliquis sit usus, deducendæ illæ sunt tum ab universalibus scientiarum principiis communibus hominum opinionibus; tum ex peculiari non ficto principio, non ficta hypothesi; sed quæ sit secundum rei naturam, quam indagandam suscepimus. Atque ideo, meo quidem iudicio, summe custodienda, atque promovenda est rerum omnium historia sive civilem, sive bellicarum, sive physicarum, sive aliarum quarumcunque rerum, utcunque observatarum. Etenim cum vel ipsa natura univer-

salia

alia nos edoceat, observatarum rerum historia
 particularia nobis præbet principia unicuique
 scientiæ propria; quibus adjuti pleraque, quæ
 nobis occulta erant, dignoscere valeamus. Ac
 si quid hac methodo in secretiori naturæ scrinio
 adhuc absconditum remanet, aptiores tamen, ac
 magis idonei semper erimus ad hypothesen uni-
 versaliores, & quanto minus fieri potest, ab-
 surdas de rebus confingendas. Atque hujus om-
 nino sententiæ ex Phœbi nepotibus fuisse vide-
 tur Hippocrates Cōs tum alibi, non principio
 libri de iis, quæ in officina medici: ubi totius
 artis commune procœmium exhibuit paucissimis
 verbis primas, quas dicunt, institutiones com-
 prehensens; ut Galenus in commentario affir-
 mat; recenset enim Hippocrates, quæ medico
 consideranda sint, ut morbum cognoscat, &
 remedium inveniat. Inquit autem: *aut similia,*
aut dissimilia; principio a maximis; a facillimis;
ab his, quæ undequaque penitus cognoscuntur; quæ
& videre & tangere, & audire licet: quæ &
visu, & tactu, & auditu; & naribus, & lin-
gua, & intelligentia sentire licet: quæ, & qui-
bus cognoscuntur omnibus cognoscere licet. Hoc
 est; observationibus quibuscunque circa rem
 quacunque quæsitam in catalogum relatis; iis-
 demque positis tanquam principiis peculiari-
 bus, quibus reliqua singularia investigentur,
 atque probentur; recta dehinc si medici utan-
 tur ratione, mentis si utantur acumine, de mor-

60 DISSERT. LOGICA.

bi natura, ac medendi methodo, remediisque decernere poterunt: sin minus; nunquam rem acu tangent. Placuit tamen mihi, quæ arctius ab Hippocrate pronunciantur via universaliori, ac generaliori disciplinas omnes complectente exposuisse; ut quam Logica ipse utar in omnibus meis lucubrationibus, manifestum facerem; atque etiam, ut breviter ostenderem in his omnibus, me Hippocratem Cartesium, Platonem, Aristotelem, Galenum, aliosque præclarissimos viros, semper, & constanter imitari. Atque ausim affirmare, *nullum plane esse inventum*; quod hac via non sit inventum; ac nulum nisi hac methodo disciplinas habuisse incrementum.

F I N I S.

I N-

INDEX RERUM.

Abstinentia. 23
 Acidum non est re-
 motum ab amaro,
 vel dulci. 33
 Aciditatis sensatio molesta.

51

Acrimonix, & intemperan-
 tix multiplices. 38, 39

Ægroti læduntur a cibis fa-
 norum. 19. gravissime af-
 ficiuntur si ex ea parte
 peccent ex qua ægrotant.

25. ægrotis sæpe profunt
 fortissima, & exceden-
 tia. 31

Amarum non est omnibus
 amarum. 33

Antiqui putaverunt cali-
 dum non lædere. 28

Anxietas a bile. 40

Axiomata in omni discipli-
 na usum habent. 54

B.

Barbaræ gentes. 15

Bilis vitia; morbi. 40

Bruta animantia naturæ e-
 docentur necessitate. 11

Bullæ ab iis, quæ refrige-
 rant. 34

C

Calidum curnam aliquid
 dicatur. 28, 35, 36. non

est remotum a frigido. 33

non est omnibus calidum

33, 34. non datur quic-

quam in se calidum 31.

non est remedium, ne-

que causa morborum 26,

27. sæpiissime nihil refert

calidum, an frigidum sit

id quod sumitur 33. cali-

da, quæ dicuntur oppo-

sitas vires habent. Calida

non juvant, aut nocent

quia calida. 28

Caliditas, & frigiditas mini-

me omnium potentes in

homine. 33

Calefactio tollit refrigera-

tionem 34. non suscipit

concoctionem, aut ma-

turationem. 37, 38.

Caseus, aliis utilis, aliis no-

xius. 43

Causa levis, & potens nimis

respective 25. quæ causæ

alicujus dici debent. 39

Ciborum inventiones, 13

magnum inventum pa-

nis, & vini 13, 14. cibus

intempestivus 22, 23. ci-

bis sanorum nocet ægro-

tantibus 19. qui prodest

huic, nocet alteri, 17, 18.

Cognitio rerum relativa, &

non relativa. 45

Cognitiones rerum ut co-

gnoscun-

INDEX RERUM.

gnoscentur. 51
 Conclusiones eadem ab iisdem principiis. 53
 Communes hominum Opinionones, quæ 54
 Comparata ad hominem. 45
 Concoctum uni non est omnibus concoctum. 40, 41
 Consuetudo aliam inducit naturam. 13
 Corporum varia est necessitas. 21, 22, 23. non læduntur notabiliter a levissima causa 25. quando repleta magis sint replenda. 25. corpora tum varie possunt afficere sensum, tum alia multa præstant. 35

D

Debilia sæpe minime juvant. 19
 Decipiunt nonnulli, quia decipiuntur. 34
 Detractio a quantitate. 16
 Difficile est assequi rectissimum. 25
 Dignitates, five axiomata. 54
 Diffensiones Philosophorum, & Medicorum. 52
 Dolori nihil simile extra sensum. 46
 Dolorificum, & calidum

non quia talia nocent, aut javant. 28

E

Eadem causa non producit eadem in his, quæ eadem non sunt. 50, 51.
 Experientia cognoscuntur rerum necessitates. 45
 Ex eo quod aliquod sit dolorificum, vel calorificum nihil infertur, nisi quod sit dolorificum. 46, 47.
 Erysipelata. 39

F

Febbris non consistit in calido, neque in frigido 34, 35. cito & facillime sanaretur si in his consisteret 35. remedium ipsius non est neque calidum, neque frigidum. 35
 Ferrum male definitur ex eo, quod incidere possit 36
 Figura eorum, quæ sub sensum non cadunt concipienda 50, 51. figura motuque diverso multa fiunt diversa 50. figura quæ in sensu est, aliquid simile habet extra sensum 48. figurarum scientia utilis. 16. figu-

INDEX RERUM.

figuræ vitia faciunt morbos. *ibid.* 51

Platus a cibo intempestivo 22. differunt inter se 50. ratione loci. *ibid.* comprimere possunt vasa, nervos. *ibid.*

Fortissimum quid 29. fortia aliquando juvant. 19

Frigidum non est omnibus frigidum 33, 34. neque æqualiter 34. non est remedium morborum 26. nihil est in se frigidum 31, 32. quæ dicuntur frigida alias vires habent & sæpe oppositas 32. sæpe nihil refert frigidum, an calidum sit, quod sumitur. 33

G

G Ravedo, & fluxus ad nares ab eo, quod frigefacit, & ab eo, quod calefacit. 37

Geometria utilis, animum acuit. 48

H

Hippocrates non est auctor omnium quæ sibi adscribuntur 1, 2, 5. plures dicti sunt Hippocrates 2, 3. multa adjecta operibus illius; multa cor-

rupta 3, 4. Democriti discipulus; cujus est liber de veteri medicina. 4, 5

Historia rerum omnium custodienda. 84

Homo primum usus est victu brutorum 12. descendit a brutorum victu, & quare 12, 13. ex se se fit frigidus, fit calidus in sensu 33, 34. minus appetit in quibusdam morbis 16. Homini propter consuetudinem alia sunt magis minusve gravia 12. insunt ipsi omnes potentia. 30

Humorum nimia rarefactione varia fiunt in variis partibus. 50

Hypotheses quænam sint vanæ 26. debent explicare, & comprehendere omnia 36. debent attingere rerum naturam 83, 84, 44, 45. hypothesi circa figuram multa possunt recte concludi. 47

I

Ignis morbos facit, qui non sanantur frigido 38 mediocriter, aut magna vis. 24. ignem relative cognoscere non est cognoscere ignem. 45

Imbecillis. 25

Impotentia a bile. 39, 40
Dd Inap-

INDEX RERUM.

Inappetentiæ a bile. 40
 Impossibile est imperare a-
 liquid in se calidum. 32
 Intempestiva evacuatio; so-
 mnus; quies. 21
 In pane, quæ sint quæren-
 da. 27
 Ineptia est reducere omnia,
 quæ igne sunt ad id quod
 calefacere possit. 36
 Intemperantiæ, & acrimo-
 niæ multiplices. 38, 39
 Juvantia, & nocentia dant
 indicia eorum, quæ con-
 veniunt. 26

L

L Atitudo moralis est in
 omnibus rebus. 24
 Laxior alvus a cibo intem-
 pestivo. 22
 Liber de veteri medicina
 cujusnam Hippocratis 3,
 4, 5. cur hic posthabitus
 4, 5. continet optimam
 medicinæ institutionem 6
 sapit Democriti doctri-
 nam. 4

M

M Ala quæ sunt ab igne
 non sanantur refrige-
 rantibus. 38
 Mathematicorum Logica. 53
 Maturatio 39. dicitur mul-
 pliciter. 40

Medicus debet afficere idio-
 tarum intelligentiam 9.
 similis navis gubernatori
 20. qui minus errat ma-
 xime laudandus 20. ma-
 le inquit hoc est calidum
 hoc est frigidum 31, 32
 prudens non expectat
 magnas mutationes. 25,
 26 rectissimus non datur
 42 sæpe damnat id quod
 utile est, & e contra 44,
 45. quid cognoscere de-
 beat 42. Medici antiquio-
 res vulneribus, & ulceri-
 bus tantum medebantur. 16

Medicina non indiget vana
 hypothesi 7. nullum in-
 crementum habuit hypo-
 thesi 7. principium ha-
 bet 10. ex necessitate or-
 ta est 14. sanorum & æ-
 grotantium ab eodem
 principio 16. nullo alio
 principio niti potest 8.
 Deo adscripta. 28
 Morbi, sæpe enecant pro-
 pter imperitiam medico-
 rum 21. qui cito non sa-
 nantur non consistunt in
 calido, aut frigido. 35
 Mutabilitas corporum facit
 morbos. 44

Natu-

INDEX RERUM.

N

Naturæ facile mobiles
25. hominum differunt. 43, 54.

Neceſſitas naturæ, quid ſit
10, 12, 22, 23, 24. reperit medicinam 10. cibi, & potus tempore congruo 22, 23. mutatur 22, 23, 24. neceſſitates cognoscuntur experientia. 12

Non eſt in ſe hoc calidum, hoc frigidum, hoc viride
31, 32

Nocentia, & juvantia docent quid conveniat. 25, 26

Nullus cognovit quomodo omnia gerantur in muſca. 42

Numerorum ſcientia utilis. 47

P

Panis inventum magnum
14. qoi bonus, qui malus. 27, 28

Partes corporis mutabiles. 50, 51

Philoſophorum, & Medicorum diſſenſiones. 52

Potentia rerum in quibus conſiſtunt. 51

Pulmones. 48, 49

Potus intempeſtivus. 22

Putridum non eſt putridum omnibus. 40

R

Rationes ejusdem ad di-
verſa non ſunt eadem 18

Replenda corpora repleta, & quando. 24

Remedium ex eo, quod non eſt remedium. 51

Renes. 48

S

Sapores non ſunt iis-
dem omnibus. 22

Senſus meſſura omnium 20
quædam habet quibus nihil ſimile extra ſenſum. 45, 46

Senſationes vehementes
dant nomina iis, ex quibus excitantur. 29, 30

Sorbitiones. 16, 17

Sonitui nihil ſimile extra ſenſum. 46

T

Theſſalus. 2

Temperatum, & tem-
perari. 40, 41

Tormina. 22

V

Validiſſima. 29

Vertigines. 22

Vehementes ſenſationes. 29

Dd 2 Vc.

P R Æ A T I O.

<p>Venenum. 51</p> <p>Vires rerum; vires corporis 28</p> <p>viridis. 28</p> <p>Viride non nutrit, quoniam 38</p> <p>viride. 38</p> <p>Vinum aliis utile, aliis inu- 43</p> <p>nile. 43</p> <p>Vocum significationes fer-</p>	<p>vandæ. 41</p> <p>Ulcera facta ab igne non sa- 38</p> <p>nantur refrigeratione. 38</p> <p>Voluptati nihil simile extra 39</p> <p>fenfum. 39</p> <p>Utile aliquid dicitur respe- 46</p> <p>ctive. 46</p>
--	--

F I N I S.

